

Pamäť, identita a budúcnosť

**Zborník z XII. medzinárodnej konferencie
o filozofii a kanonickom práve
k 30. výročiu návštevy sv. Jána Pavla II. v Prešove
a 20. výročiu publikovania jeho diela
„Pamäť a identita“**

PAMÄŤ, IDENTITA A BUDÚCNOŠŤ

Zborník z XII. medzinárodnej konferencie
o filozofii a kanonickom práve

k 30. výročiu návštevy sv. Jána Pavla II. v Prešove
a 20. výročiu publikovania jeho diela
„Pamäť a identita“

PAVOL DANCÁK – JURIJ POPOVIČ – OKSANA GOMOTIUK
(eds.)

Prešov 2025

PAMÄŤ, IDENTITA A BUDÚCNOSŤ

Vedeckí redaktori – editori:

dr. h.c. prof. PhDr. Pavol DANCÁK, PhD.

doc. JCDr. Jurij POPOVIČ, PhD.

prof. Dr. Oksana GOMOTIUK

Vedeckí garanti:

dr. h.c. prof. PhDr. Pavol DANCÁK, PhD.

ks. dr.h.c. dr hab. Andrzej PASTWA, prof. UŚ

doc. JCDr. Jurij POPOVIČ, PhD.

Recenzenti:

dr. h. c. prof. Rudolf DUPKALA, CSc.

prof. Dr. Iurii SHCHERBIAK, DrSc.

prof. US dr hab. Marek REMBIERZ

Texty publikované v tomto zborníku neprešli jazykovou redakciou
– za jazykovú úroveň jednotlivých príspevkov zodpovedajú autori.

Vydala Petra, n. o. v spolupráci s Gréckokatolíckou teologickou
fakultou Prešovskej univerzity v Prešove

Prešov 2025

© Text – Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta

ISBN 978-80-8099-174-6

Konferenčný zborník *„Pamäť, identita a budúcnosť“*
vychádza k príležitosti 30. výročia návštevy
sv. Jána Pavla II. v Prešove a 20. výročia publikovania
jeho diela *„Pamäť a identita“*.

Zborník vychádza v rámci projektu *„Vernisáž pri
príležitosti 30. výročia návštevy Jána Pavla II. v Prešove“*
podporený z rozpočtu
Prešovského samosprávneho kraja.

OBSAH

<i>Úvodné slovo vladyky Jonáša MAXIMA prešovského arcibiskupa metropolitu a veľkého kancelára .....</i>	<i>7</i>
<i>Pozdrav dekana Gréckokatolíckej teologickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove Petra TIRPÁKA .....</i>	<i>10</i>
<i>Pozdrav prorektorky Západoukrajinskej národnej univerzity v Ternopili Ulyany KORUTS .....</i>	<i>12</i>
<i>vladyka Cyril VASIL SJ, arcibiskup – košický eparchiálny biskup Ján Pavol II. a Východné Cirkvi – Mosty k jednote a porozumeniu .....</i>	<i>14</i>
<i>Uliana KORUTS – Oksana GOMOTIUK – Olena STEFANYSHYN Ukraine and Ukrainians in the spiritual legacy of John Paul II .....</i>	<i>34</i>
<i>Peter TIRPÁK Identita rodiny v náuke sv. Jána Pavla II. ....</i>	<i>79</i>
<i>Miklós GYURKOVICS Riflessioni sulla libertà umana secondo la Veritatis splendor e i Padri orientali .....</i>	<i>94</i>
<i>Pavol DANCÁK Pleso – Personalistická metafora identity .....</i>	<i>120</i>
<i>Leszek Stanisław ADAMOWICZ Kodifikácie sv. Jána Pavla II. ....</i>	<i>133</i>
<i>Edita HRABAR – Kristian-Andrii IVASHKO The Greek Catholic Church in the Svaliava region: challenges of Soviet persecution and the support of Pope John Paul II .....</i>	<i>144</i>

Eubomír PETRÍK

Pamäť a identita v kontexte historickej návštevy

***Jána Pavla II. v Prešove* 159**

Jurij POPOVIČ

Identita východných katolíckych cirkví v pontifikátoch

***pápeža Leva XIII. a svätého Jána Pavla II.*.....174**

Stanislav PŘIBYL

Jan Pavel II. jako svědek obnovení náboženské svobody

***v Československu po pádu komunistického režimu* 196**

Radovan ŠOLTÉS

Prednosť esse pred cogito ako cesta k človeku a k Bohu

***v knihe „Pamäť a identita“ Jána Pavla II.* 216**

Daniel PORUBEC

***Tri typy filozofie v kontexte európskeho myslenia*.....227**

Adrian Marek KOSENDIAK

Pamięć i tożsamość Jana Pawła II w świetle Eucharystii:

***Kongres Eucharystyczny we Wrocławiu (1997)* 243**

Luboš PAVLIŠINOVIČ

Jednota v rozmanitosti – reflexia nad príhovorom

***Jána Pavla II. v Prešove* 252**

Júlia KRIŠTOFOVÁ

Utrpenia a odpustenie v manželstve:

***Cesta k pravej identite osoby*.....260**

Juraj GRADOŠ

***Kópia slziacej ikony v Klokočove* 276**

***Abecedný adresár prispievateľov*.....291**

Úvodné slovo **vladyku Jonáša MAXIMA** **prešovského arcibiskupa metropolitu** **a veľkého kancelára**

Slava Isusu Christu! Vážené dámy a páni, ctení hostia, milí priatelia a všetci účastníci tejto konferencie. Dovoľte mi, aby som sa vám, aj keď fyzicky neprítomný, ale aspoň takýmto spôsobom prostredníctvom tohto videa prihovoriť a čo najsrdečnejšie vás všetkých pozdravil. Otvárame 12. medzinárodnú vedeckú konferenciu z cyklu „Filozofia a kánonické právo“. Tohtoročná konferencia je venovaná 30. výročiu návštevy svätého Jána Pavla II. v Prešove ako historickému gestu podpory a uznania pre Gréckokatolícku cirkev na Slovensku a 20. výročiu vydania jeho poslednej knihy „Pamäť a identita“. Dovoľte mi prihovoriť sa vám nie ako akademik či organizátor, ale ako človek, ktorý vníma silu pamäti, duchovného dedičstva a spoločného hľadania pravdy.

Tento rok je pre nás výnimočný, uplynulo 30 rokov od návštevy svätého Jána Pavla II. v Prešove. Udalosti, ktorá sa určite hlboko zapísala do srdca mnohých z nás, z vás. Možno niektorí z vás boli priamo pri tom, keď sa pred športovou halou modlil spolu s gréckokatolíckymi akatistami – modlitbu východnej tradície, ktorá znela srdcom národa zoceleného skúškami. Vtedy povedal slová, ktoré si dodnes určite pamätáte: „Znovu objavte svoje korene. Sú to kresťanské korene, ktoré priniesli hodnoty a civilizáciu celej Európe tak na Východe, ako aj na Západe. Ony čerpajú silu zo svedectva vašich otcov, ktorí hrdinsky zostali verní Kristovi aj napriek ťažkostiam a skúškam, ktoré museli podstúpiť v priebehu dejín. Ste dedičmi veľkého duchovného pokladu, zachovali ste si vieru, aj keď ste za ňu museli veľa obetovať.“ Veľmi dobre si pamätáme, ako príhovor pápeža ku gréckokatolíkom bol často prerušovaný búrlivým potleskom. A zvolaním „Je to tak“. Áno, tieto slová veľkého pápeža sú mimoriadne aktuálne aj dnes, nielen na akademickej pôde,

ale aj v každodennom živote v každodennej praxi. Aj dnes je potrebné smelo zvolať, nielen „*Je to tak*“, ale aj „*My sa dažd'a nebojíme*“. Pamätáte si ako počas modlitby akatistu pršalo, no nikto neodišiel zo stretnutia pre vonkajšiu nepriazeň počasia. Nebola to len návšteva pápeža, bola to návšteva otca – pastiera, ktorý nás prišiel povzbudiť, že vernosť má zmysel, aj keď vôbec nie je pohodlná.

Na Slovensku aj po 30 rokoch je odkaz Jána Pavla II. stále silný a v Prešove i hmatateľný. Jeho návštevu pripomína ulica Jána Pavla II. pri mestskej hale, socha v nadživotnej veľkosti pri Konkatedrále svätého Mikuláša, pamätné tabule v našej gréckokatolíckej katedrále svätého Jána Krstiteľa, ako aj pri pomníku obetí prešovských jatiek. Spomienkou na túto významnú udalosť je aj táto konferencia, ktorú pripravila naša fakulta, za čo som veľmi vďačný, v spolupráci s Teologickou fakultou v Katoviciach s Univerzitou Jána Pavla II. v Krakove, ale aj ďalšími pracoviskami v Čechách, v Maďarsku a na Ukrajine. Dnes si zároveň pripomíname aj 20 rokov od vydania knihy „*Pamäť a identita*“, diela, ktoré Ján Pavol II. nenapísal ako učebnicu, ale ako osobnú výpoveď človeka, ktorý prežil temné i svetlé stránky dejín 20. storočia. V jednej z najpoetickejších pasáží knihy spomína aj na Slovensko: „*Ako by som mohol zabudnúť na krásu slovenských hôr a na tatranské plesá, ktoré sa lesknú ako zrkadlá večnosti.*“ Toto nie je len spomienka na prírodu, ale hlboký obraz – pamäť ako zrkadlo, ktoré nám pripomína kto sme, odkiaľ prichádzame a kam smerujeme. A práve toto je aj úloha filozofie a práva – byť zrkadlami pamäti, ktoré pomáhajú identite nielen jednotlivca, ale aj celej spoločnosti. Súbežne s konferenciou bude otvorená výstava, ktorá prostredníctvom výtvarného umenia pripomenie duchovnú silu posla nádeje a identity, človeka spod severnej strany Vysokých Tatier, ktorý sa stal dramatikom, básnikom, filozofom, kňazom, biskupom, kardinálom a napokon aj pápežom, ale predovšetkým človekom. Ktorý si v príhodnom čase zastal svoje miesto a aj obyvateľom mesta Prešov a gréckokatolíkom na Slovensku dal nádej, že po období tragického pustošenia a smrti môže nastať čas duchovnej revitalizácie. Svätý Ján Pavol II. dokázal jedinečným spôsobom prepojiť filozofiu s teológiou, rozum s vierou, a jeho reflexiou pamäti a identity dnes nadobúdajú nový význam v kontexte výziev, ktorým čelíme v súčasnom svete, od krízy

---

kultúrnej pamäti po otázky právneho a morálneho poriadku v globalizovanej spoločnosti.

Milí priatelia, verím, že prednášky, diskusie a stretnutia počas týchto dní budú nielen akademickým prínosom, výmenou odborných názorov, ale aj príležitosťou načúvať si, podnetom k osobnému premýšľaniu a hľadaniu pravdy v duchu Jána Pavla II. s vierou, že pravda oslobodzuje a pamäť uzdravuje. Nech tieto dni sú akýmsi akademickým, filozoficko-teologicko-právnickým laboratóriom ako kráčať vo vzájomnom porozumení a v plnej jednote napriek rôznym spoločenským napätiam domáceho či zahraničného pôvodu. Ďakujem, že ste prijali pozvanie a že ste prišli a vyprosujem pre všetkých vás požehnaný čas.

***Pozdrav dekana Gréckokatolíckej teologickej
fakulty Prešovskej univerzity v Prešove
Petra TIRPÁKA***

Sláva Isusu Christu!

Najdôstojnejší otec arcibiskup Cyril,
Váž. pán biskup Východného dištriktu Peter Mihoč,
Honorabiles, vážená pani prorektorka Uliana Kuruc
honorabiles, váž. pán prorektor PU Peter Adamišin,
spektabiles, vážená pani dekanica Západoukrajinskej univerzity
v Ternopoli, prof. Oksana Homotiuk
váž. pán profesor Gabriel Paľa, v zastúpení pána predsedu PSK,
ctení spoluorganizátori dnešného podujatia zo zahraničia,
vážené dámy, vážení páni, milí hostia,

s týmto starobyľým kresťanským pozdravom, ktorý v sebe nesie
úctu, nádej i vieru, Vás srdečne vítam na konferencii s hlbokým
názvom *Pamäť a identita*. Tento pozdrav – *Sláva Isusu Christu* – nie je
len formou slova. Je to výraz našej duchovnej pamäti a základnej
identity, ktorá nás v čase premieňajúcich sa okolností drží zakotve-
ných v pravde Evanjelia.

Konferencia, ktorú v tejto chvíli otvárame, sa svojím názvom
i obsahom dotýka koreňov nášho spoločného duchovného a kultúr-
neho dedičstva. V tomto období, konkrétne 2. júla 2025, si pripo-
mínáme 30 rokov od výnimočnej udalosti – návštevy svätého Jána
Pavla II. v Prešove. Je to príležitosť nielen na spomienku, ale pred-
ovšetkým na reflexiu.

Filozofia i právo – dva piliere ľudského hľadania pravdy a spra-
vodlivosti – sa dnes stretávajú v dialógu o pamäti a identite. Pamäť
nám pomáha uchopiť súvislosti našej minulosti, identita zas určuje,
kým sme v prítomnosti a kam smerujeme. Bez pamäti by právo
stratilo svoje korene; bez identity by filozofia stratila svoje smerovanie.

Práve preto je ich prepojenie také dôležité – v osobnom aj spoločenskom rozmere.

Svätý Ján Pavol II. bol mužom pamäti i identity. Počas svojho pontifikátu nám často pripomínal, že „národy bez pamäti strácajú dušu“ a že skutočná sloboda sa môže rozvíjať iba tam, kde človek pozná pravdu o sebe, o druhých a o svojich dejinách. Jeho návšteva na východe Slovenska pred tromi desaťročiami bola symbolom jednoty, nádeje a duchovného povzbudenía.

Otvorenie výstavy venovanej tejto výnimočnej osobnosti je preto nielen kultúrnym aktom, ale aj duchovným gestom vďaky a úcty. Nech je táto konferencia miestom živého dialógu, hľadania múdrosti a upevňovania hodnôt, ktoré nás spájajú.

Ďakujem hlavným organizátorom dnešného podujatia z Katedry spoločenských a humanitných vied – ICDr. Jurijovi Popovičovi, PhD., univerzitnému docentovi a vedúcemu katedry Filozofie a európskych štúdií – Dr.h.c. prof. PhD. Pavlovi Dancákovi, PhD. a ich organizačnému tímu za ich angažovanosť pri zhmotnení myšlienky k tvorbe dvojdnovej medzinárodnej konferencie.

Želám nám všetkým inšpiratívne podnety, obohacujúce stretnutia a hlboké uvedomenie si toho, čo znamená pamätať a čo znamená byť.

Ďakujem Vám za Vašu prítomnosť.

Pozdrav prorektorky Západoukrajinskej národnej univerzity v Ternopili Ulyany KORUTS

Glory to Jesus Christ!

Your Eminence, Bishop Cyril,

Dear Peter Mikhoch, the Bishop of the Eastern District,

Dear Vice-Rector Peter Adamishin,

Dear Dean of the Western Ukrainian University in Ternopil, Prof.

Oksana Homotyuk,

Dear Professor Gabriel Palya,

Dear co-organisers of today's event from abroad, ladies and gentlemen, guests, Dear brothers and sisters in Christ! It was a great joy and interest for me to receive an invitation to the International Scientific and Practical Conference "Memory. Identity and Future" (11-12 June 2025) in Prešov.

This year is the 30th anniversary of Pope John Paul II visit to Prešov and the 20th anniversary of the publication of his work 'Memory and Identity', which is so important to all of US today. I would like to note that nowadays the figure of Pope John Paul II is extremely life-giving, eloquent and inspiring for Ukraine, for our Church and State, especially in the context of war. His Holiness was at the epicentre of major events that changed the nature of the world. The Pope was an unyielding defender of human rights and dignity, an opponent of totalitarianism, intolerant of discrimination, and a profound advocate of spiritual values, which should be crucial for all societies. These days, we analyse the depth of the thoughts of a spiritual leader who always called for do not hold a grudge against the past, but look to the future confidently, developing intercultural communication, and promoting dialogue between cultures and civilisations. Building a civilisation of love and affirming humanity as the highest and most essential attribute of human culture should be the main goal of the contemporary world. According to the pontiff, the

---

right to life, based on human dignity, is the most important human right.

His appeal, 'Do not be afraid!', first addressed to Ukrainian Greek Catholics in Poland, still remains a guiding principle for the entire Ukrainian Christian community. "Memory and Identity. Conversations at the Turn of the Millennium" is the Holy Father's last work, published in Ukrainian in Lviv, which sets out methodological guidelines for us to 'understand our homeland...'. The key concept of the author's idea is the proposition 'Think of the Fatherland... (Homeland – People – State)." It aims at a deep study and understanding of such important concepts as homeland, patriotism, nation, history, and culture. Ukrainians prove this every day... Therefore, interest in these conceptual foundations of His Holiness today is something extremely profound and reverent.

I would like to note the high level of organisation of the International Conference, to emphasise the relevance of each area for scientific discussion, and highlight the interesting presentation of the creative legacy of Pope John Paul II in the form of a photo exhibition.

I believe that these inspired, prophetic visions expressed by Pope John Paul II will strongly unite the European community, and that the conceptual principles layed on the ground of his numerous works will form the foundation of our state building today.

May His Holiness accompany us with his holy prayers. And may this scientific conference become a part of the struggle for human right and life, as well as the affirmation of the idea of unity of the entire Christian community.

Ján Pavol II. a Východné Cirkvi – Mosty k jednote a porozumeniu

vľadyka Cyril VASIE SJ

arcibiskup – košický eparchiálny biskup

Úvod

V tejto prednáške sa chcem ponoriť do jednej z najvýznamnejších a najdojímavejších kapitol pontifikátu svätého Jána Pavla II. – jeho hlbokého a vizionárskeho vzťahu k východným cirkvám. Karol Wojtyła, známy ako „Pápež pútnik“, bol nielen neúnavným cestovateľom a globálnym svedkom viery, ale predovšetkým hlbokým teológom a pastierom, ktorý si bytostne uvedomoval, že budúcnosť kresťanstva spočíva v prekonaní historických rozdelení.

Jeho vízia „**Cirkvi dýchajúcej oboma pľúcami – východným aj západným**“ sa stala *leitmotívom* jeho ekumenického úsilia. Ján Pavol II. bol presvedčený, že Katolícka cirkev nemôže byť plná a univerzálna bez plného začlenenia bohatstva a rozmanitosti východného kresťanstva. Dnes si rozdelíme túto rozsiahlu tému na dve hlavné časti: najprv sa pozrieme na jeho vzťah ku katolíckym východným cirkvám, a potom na jeho prístup k nekatolíckym východným cirkvám (pravoslávnym a starobylým orientálnym cirkvám).

1. Ján Pavol II. a Katolícke Východné Cirkvi:

Uznanie a Posilnenie Identity

Ján Pavol II. preukazoval osobitnú náklonnosť a rešpekt ku katolíckym východným cirkvám, ktoré sú v plnom spoločenstve s Rímom, ale zachovávajú si svoj vlastný východný obrad, teológiu a disciplínu. Vnímal ich nielen ako „mosty“ medzi Východom a Západom, ale ako plnohodnotnú a nevyhnutnú súčasť katolíckej cirkvi. Jeho cieľom bolo posilniť ich identitu a ochrániť ich pred akoukoľvek tendenciou k latinizácii.

1.1 Promulgácia Kódexu kánonov východných cirkví (CCEO)

- **Dátum:** 18. október 1990
- **Kontext a vývoj:** Pred rokom 1990 neexistoval pre východné katolícke cirkvi jednotný a ucelený kódex práva. Ich právne normy boli roztrúsené v rôznych čiastkových dokumentoch a apoštolských listoch, ktoré často pochádzali z doby, keď bol silný tlak na prispôbenie sa latinskému obradu a disciplíne. To viedlo k pocitu nedostatočného uznania ich vlastných tradícií a potenciálnemu ohrozeniu ich identity. Už Pius XII. v roku 1935 založil komisiu na revíziu kánonického práva východných cirkví, ale proces sa preťahoval. Ján Pavol II. ho energicky dokončil.
- **Význam a dopad:** CCEO je monumentálne dielo, ktoré kodifikuje právny rámec pre všetkých 23 *sui iuris* východných katolíckych cirkví. Týmto aktom Ján Pavol II. právne potvrdil a ochránil ich autonómiu a zabezpečil rešpektovanie ich jedinečných liturgických, teologických a disciplinárnych špecifik. Je to jasný signál, že východné katolícke cirkvi nie sú „menšinovými“ alebo „druhoradými“ cirkvami, ale rovnocennými partnermi v spoločenstve s Rímom. CCEO je nástroj, ktorý im umožňuje žiť a rozvíjať sa v súlade s ich vlastnou tradíciou, čím pápež prakticky naplnil svoju víziu o "oboch pľúcach".

1.2 Apoštolský list *Orientale Lumen* (Svetlo Východu)

- **Dátum:** 2. máj 1995
- **Kontext a obsah:** Po páde železnej opony a po desaťročiach prenasledovania mnohých východných katolíckych cirkví sa Ján Pavol II. snažil zvýšiť povedomie o bohatstve východného kresťanstva v celej Katolíckej cirkvi. V liste *Orientale Lumen* pápež nepopisuje len históriu a organizáciu východných cirkví, ale predovšetkým sa hlboko ponára do ich duchovného bohatstva. Podrobne opisuje a vyzdvihuje poklady ako sú ikony (okná do neba), mníšstvo (srdce východného kresťanstva), liturgia (predchuť neba), teológia premenenia a theosis (zbožštenia človeka).

Hlavné témy:

- **Bohatstvo a význam východných tradícií:** Ján Pavol II. v tomto liste zdôrazňuje, že Katolícka cirkev potrebuje "dýchať oboma pľúcami",

teda prijímať a oceňovať dedičstvo tak západnej, ako aj východnej kresťanskej tradície. Vyzdvihuje duchovné, liturgické, teologické a umelecké bohatstvo východných cirkví.

- **Teológia "theosis" (zbožštenia):** Venoval veľkú pozornosť východnej teológii zbožštenia človeka, ktorá je kľúčová pre pochopenie východnej spirituality a ktorá zdôrazňuje pozvanie človeka k účasti na Božom živote.
- **Mníšstvo:** Osobitne vyzdvihuje mníšstvo ako ústredný pilier východného kresťanstva a jeho význam pre duchovný život celej Cirkvi.
- **Výzva k "očisteniu" a poznávaniu:** Vyzýva východných katolíkov k očisteniu od latinizácie a k obnove ich autentickej východnej identity. Zároveň vyzýva rímskokatolíkov, aby lepšie spoznávali a vážili si kresťanský Východ.
- **Ekumenický rozmer:** List má výrazný ekumenický aspekt, keďže pápež len zriedka rozlišuje medzi katolíckym a nekatolíckym kresťanským Východom, čím podčiarkuje spoločné dedičstvo a tradíciu.
- **Význam a dopad:** Tento list je viac než len dokument; je to vrúcna výzva a pedagogický nástroj. Povzbudzuje latinskú Cirkev, aby sa učila od Východu, objavovala jeho spiritualitu a vnímala ho ako neoddeliteľnú súčasť spoločného kresťanského dedičstva. Zároveň vyzýva východné katolícke cirkvi, aby si vážili a rozvíjali svoje dedičstvo a aby neustupovali tlaku na latinizáciu. Je to svedectvo jeho presvedčenia, že plnosť katolíckej viery spočíva v syntéze týchto dvoch veľkých a vzájomne sa obohacujúcich tradícií.

1.3 Apoštolské cesty a osobitná podpora prenasledovaným Východným Katolíckym Cirkvám

Ján Pavol II. bol pápežom, ktorý osobne navštevoval a podporoval východné katolícke komunity po celom svete, pričom obzvlášť dôležité boli jeho návštevy do krajín, kde tieto cirkvi prešli brutálnym prenasledovaním komunistickými režimami.

Zásluhy Jána Pavla II. na legalizácii a obnove východných katolíckych cirkví v období Gorbačovovej perestrojky a pádu železnej opony sú nesmierne a predstavujú jeden z najvýraznejších úspechov jeho pontifikátu. Vatikánska diplomacia, vedená charizmatickým a nekom-

---

promisným poľským pápežom, hrala kľúčovú úlohu pri návrate týchto cirkví z katakomb.

Tu sú hlavné body jeho zásluh:

- **Vytrvalá podpora a morálny apel:**

Ján Pavol II. nikdy nezabudol na prenasledované cirkvi za Železnou oponou. Už od začiatku svojho pontifikátu kládol mimoriadny dôraz na dodržiavanie náboženskej slobody a práv kresťanov vo východnom bloku. Jeho pôvod z Poľska, krajiny s bohatou katolíckou tradíciou, ktorá trpela pod komunistickým režimom, mu dával jedinečné pochopenie a dôveryhodnosť v tejto otázke.

Neustále pripomínal svetu utrpenie východných katolíkov, najmä Ukrajinskej gréckokatolíckej cirkvi (UGKC), ktorá bola v roku 1946 násilne zlikvidovaná a jej majetok a štruktúry odovzdané Ruskej pravoslávnej cirkvi. Jeho slová boli pre prenasledovaných zdrojom nádeje a povzbudení.

- **Strategický dialóg s Michailom Gorbačovom a ZSSR:**

Prelomové stretnutie (1. december 1989): Historické stretnutie Jána Pavla II. s Michailom Gorbačovom vo Vatikáne (len tri týždne po páde Berlínskeho múru) bolo kľúčovým momentom. Hoci medzi Vatikánom a ZSSR neexistovali diplomatické vzťahy, toto stretnutie bolo symbolom zásadnej zmeny. Gorbačov, ktorý predstavoval "perestrojku" a "glasnosť", bol otvorený diskusiám o náboženskej slobode.

Výsledky stretnutia: Po tomto stretnutí Gorbačov verejne oznámil, že v ZSSR bude čoskoro prijatý zákon o slobode svedomia. Tento zákon bol schválený v roku 1990 a de facto legalizoval činnosť cirkví, ktoré boli predtým zakázané, vrátane východných katolíckych cirkví.

Diplomatický tlak: Ján Pavol II. využíval vatikánsku diplomáciu na vyvíjanie tlaku na sovietske úrady s cieľom dosiahnuť návrat konfiškovaného majetku, legalizáciu cirkevných štruktúr a prepustenie väznených duchovných.

1.3.1 Návšteva Ukrajiny (23.-27. jún 2001)

- **Kontext:** Ukrajinská gréckokatolícka cirkev bola v 20. storočí jednou z najväčších katolíckych cirkví východného obradu. V roku 1946

bola sovietskym režimom v rámci tzv. „Lvovského pseudo-soboru“ násilne zlikvidovaná a jej veriaci boli nútení prejsť na pravoslávie, alebo pôsobiť v katakombách. Tisíce kňazov, biskupov a veriacich boli väznení, mučení a zabití. Po páde komunizmu prešla náročným procesom obnovy a navracania majetku.

- **Význam a dopad:** Pápežova návšteva Ukrajiny bola obrovskou morálnou podporou a historickým aktom spravodlivosti. Stretol sa s miliónmi veriacich, ktorí zaplavili ulice Lvova a Kyjeva, slúžil liturgie byzantského obradu a predovšetkým blahorečil 27 grécko-katolíckych mučeníkov (vrátane biskupa Teodora Romžu), ktorí trpeli za svoju vieru pod sovietskym režimom. Týmto činom Ján Pavol II. uznal ich obete a posilnil ich identitu v postkomunistickom období. Hoci návšteva vyvolala určité napätie s Moskovským patriarchátom, pre ukrajinských gréckokatolíkov bola kľúčovým momentom uzdravenia a potvrdenia.

Otázka vyhlásenia patriarchátu Ukrajinskej gréckokatolíckej cirkvi (UGKC) je dlhodobo citlivou a komplexnou témou, ktorá sa datuje už do čias pontifikátu Pia XII. a pretrváva dodnes. Ján Pavol II., hoci mal k UGKC mimoriadne blízko a prejavoval jej silnú podporu (najmä vzhľadom na jej utrpenie pod sovietskym režimom a jej cyrilometodské dedičstvo), sa rozhodol patriarchát nevyhlásiť z viacerých strategických a ekumenických dôvodov.

Tu sú hlavné dôvody, prečo Ján Pavol II. tak neurobil:

1. **Ekumenické ohľady a vzťahy s Ruskou pravoslávnou cirkvou (RPC):**

- **Zabraňovanie ďalšiemu napätiu:** Vatikán pod vedením Jána Pavla II. sa veľmi snažil o zlepšenie vzťahov s Ruskou pravoslávnou cirkvou, ktorá je dominantnou kresťanskou cirkvou v Rusku a na Ukrajine. Vyhlásenie patriarchátu UGKC by RPC vnímala ako otvorenú provokáciu a zásah do jej kanonického územia. Pre RPC je UGKC "uniatskou" cirkvou, ktorá sa oddelila od pravoslávia a je pre nich bolestivou ranou v dejinách. Vatikán sa obával, že by to mohlo zmraziť už aj tak krehké vzťahy a zničiť akékoľvek nádeje na budúci teologický dialóg a zmierenie.
- **"Dýchanie dvoma pľúcami":** Ján Pavol II. často používal metaforu "dýchania dvoma pľúcami" (západnými a východnými), aby

---

vyjadril svoju túžbu po jednote kresťanstva. Podporoval východné katolícke cirkvi a ich identitu, no zároveň nechcel robiť kroky, ktoré by prehĺbili rozdelenie medzi Katolíckou cirkvou a Pravoslávnyimi cirkvami. V kontexte, kde je UGKC vnímaná RPC ako prekážka, by vyhlásenie patriarchátu bolo vnímané ako krok, ktorý by túto prekážku ešte zväčšil.

- **Dokument z Balamandu (1993):** Aj keď Ján Pavol II. priamo nebol autorom tohto dokumentu, postoj Vatikánu sa ním riadil. Dokument z Balamandu, prijatý Spoločnou medzinárodnou komisiou pre teologický dialóg, uznal pravoslávne cirkvi ako „sesterské cirkvi“ a odsúdil uniatizmus ako metódu zjednotenia. Hoci UGKC má právo na existenciu, Vatikán nechcel podniknúť krok, ktorý by mohol byť interpretovaný ako pokračovanie "uniatizmu" v novom šate a viedol by k obvineniam z prozelytizmu.

2. Vnútrotná stabilita a štruktúra UGKC:

- **Diaspóra a jednota:** UGKC má významnú diaspóru po celom svete (napr. v Kanade, USA, Brazílii, Austrálii). Vyhlásenie patriarchátu by vyžadovalo, aby tento patriarchát mal jurisdikciu nad celou UGKC, vrátane jej diaspóry. Vatikán možno zvažoval komplexnosť takejto administratívnej zmeny a potenciálne vnútorné napätia v rámci globálnej UGKC komunity.
- **Právne a kánonické otázky:** Katolícka cirkev má v rámci Kódexu kánonov východných cirkví (CCEO) jasné pravidlá pre zriadenie patriarchátu. Hoci UGKC má postavenie "väčšieho arcibiskupstva" (čo je de facto patriarchát bez titulu, s právom voliť svojho hlavu a predkladať ho pápežovi na schválenie), formálne vyhlásenie patriarchátu je krok, ktorý si vyžaduje špecifické podmienky a schválenie Rímu.

3. Politické a geopolitické úvahy:

- **Citlivá situácia na Ukrajine:** Ukrajina je historicky a kultúrne rozdelená medzi západnú časť s gréckokatolíckou väčšinou a východnú časť s pravoslávnu väčšinou (ktorá je historicky pod vplyvom Moskovského patriarchátu). Vyhlásenie patriarchátu by mohlo prehĺbiť vnútorné delenie na Ukrajine a destabilizovať náboženskú situáciu v krajine.

- **Sovietske dedičstvo:** Po páde Sovietskeho zväzu, keď UGKC vystúpila z katakomb po desaťročiach brutálneho prenasledovania, jej postavenie bolo stále krehké. Rímskokatolícka cirkev bola opatrná, aby neprispievala k novým konfliktom v regióne, ktorý sa ešte len zotavoval z totalitnej minulosti.

Hoci Ján Pavol II. zdieľal túžbu ukrajinských gréckokatolíkov po uznaní patriarchátu a uznával ich históriu a obeť, jeho pontifikát bol charakterizovaný širšou víziou ekumenizmu a hľadaním jednoty s Východom. Z tohto pohľadu boli krátkodobé ekumenické zisky považované za dôležitejšie ako okamžité uspokojenie túžob jednej partikulárnej cirkvi, ak by to znamenalo vážne narušenie vzťahov s celou Pravoslávnu cirkvou, najmä s Moskovským patriarchátom.

Je dôležité poznamenať, že otázka patriarchátu UGKC zostáva živá a aktuálna aj pod pontifikátmi nástupcov Jána Pavla II. a je predmetom neustáleho dialógu a vyjednávania medzi UGKC a Rímom.

1.3.2 Rumunská gréckokatolícka cirkev

Rumunská gréckokatolícka cirkev, známa tiež ako Rumunská cirkev zjednotená s Rímom, gréckokatolícka (Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică), prešla počas komunistického režimu mimo-riadne krutým prenasledovaním. Jej osud bol podobný osudu Ukrajinskej gréckokatolíckej cirkvi. V roku 1948 bola dekrétom komunistického režimu oficiálne zakázaná a násilne začlenená do Rumunskej pravoslávnej cirkvi. Jej biskupi, kňazi a mnohí veriaci boli zatknutí, väznení, mučení a niektorí umučení. Majetok cirkvi bol skonfiškovaný.

Úloha Jána Pavla II. pri obnove Rumunskej gréckokatolíckej cirkvi po páde komunizmu:

Ján Pavol II. mal hlboké porozumenie pre utrpenie východných katolíckych cirkví pod komunistickým režimom a ich obnova bola pre neho prioritou. Jeho zásluhy na legalizácii a obnove Rumunskej gréckokatolíckej cirkvi sú značné:

1. Dlhodobá morálna podpora a modlitby:

Počas celého svojho pontifikátu Ján Pavol II. nikdy nezabudol na prenasledované cirkvi za železnou oponou. Verejne sa za ne modlil

---

a pripomínal svetu ich utrpenie. Toto bola obrovská morálna podpora pre komunity, ktoré žili a prežívali svoju vieru v podzemí.

2. Diplomatické úsilie s Gorbačovom a rumunskými úradmi:

Po páde komunizmu a perestrojke v Sovietskom zväze (ktorá ovplyvnila aj Rumunsko) sa otvorili dvere pre diplomatický tlak Vatikánu. Stretnutie Jána Pavla II. s Michailom Gorbačovom v roku 1989, hoci sa priamo netýkalo Rumunska, vytvorilo atmosféru, ktorá umožnila legalizáciu cirkvi vo východnom bloku.

Vo vzťahu k Rumunsku Vatikán vyvíjal tlak na nové rumunské orgány, aby vrátili právny štatút Rumunskej gréckokatolíckej cirkvi a aby jej bol vrátený majetok.

3. Obnovenie hierarchie a menovanie biskupov:

Keď bol komunistický režim v Rumunsku zvrhnutý v decembri 1989, bola cesta k obnove Rumunskej gréckokatolíckej cirkvi otvorená.

1. decembra 1989 (symbolicky v deň stretnutia s Gorbačovom a tiež v deň, keď bol dekrétom v roku 1948 cirkev zakázaná) bol vydaný dekrét, ktorý opätovne vyhlásil za legálnu Rumunskú gréckokatolícku cirkev.

14. marca 1990 Ján Pavol II. urobil kľúčový krok: obnovil gréckokatolícku hierarchiu vymenovaním biskupov pre všetkých päť eparchií, ktoré boli zlikvidované komunistami. Toto bolo mimoriadne dôležité, pretože cirkev po rokoch ilegality potrebovala opäť funkčnú hierarchickú štruktúru. Traja biskupi, ktorí prežili podzemnú existenciu (Ioan Ploscaru, Ioan Cherteș a Alexandru Todea), sa stali základom pre novú hierarchiu.

4. Apoštolská návšteva Rumunska (1999):

Najvýznamnejším prejavom podpory Jána Pavla II. bola jeho historická návšteva Rumunska v máji 1999. Bola to prvá návšteva pápeža v krajine s pravoslávnu väčšinou od Veľkej schizmy v roku 1054.

Počas tejto návštevy sa stretol s predstaviteľmi Rumunskej pravoslávnej cirkvi, ale tiež s veriacimi a hierarchiou Rumunskej gréckokatolíckej cirkvi. V Bukurešti v Katedrále svätého Jozefa (rímskokatolícka katedrála) predniesol homíliu, v ktorej ocenil bohaté dedičstvo a obeť rumunských gréckokatolíkov.

Návšteva mala silný ekumenický rozmer a pápež vyzval k zmiereniu medzi katolíkmi a pravoslávnyimi v Rumunsku. Hoci sa napätie ohľadom majetku a kostolov medzi oboma cirkvami nevyriešilo okamžite, pápežova prítomnosť a jeho posolstvá prispeli k zmierneniu a posilneniu nádeje na budúcu spoluprácu.

Výzvy po obnove:

Hoci bola legalizácia a obnova gréckokatolíckej cirkvi v Rumunsku veľkým víťazstvom, proces nebol bez ťažkostí. Cirkev čelila a stále čelí výzvam ako:

- **Vrátenie majetku:** Mnoho kostolov, kláštorov a iného majetku skonfiškovaného komunistickým režimom sa stále nevrátilo alebo bolo vrátené len čiastočne, čo spôsobuje pretrvávajúce napätie s Rumunskou pravoslávnu cirkvou.
- **Obnova identity:** Po desaťročiach útlaku a nútenej asimilácie bolo potrebné obnoviť a posilniť autentickú gréckokatolícku identitu a spiritualitu.

Napriek týmto výzvam je nesporné, že Ján Pavol II. zohral kľúčovú a nezastupiteľnú úlohu pri návrate Rumunskej gréckokatolíckej cirkvi k životu a pri jej opätovnom etablovaní sa na náboženskej mape Rumunska. Jeho charizma, vytrvalosť a hlboké porozumenie pre utrpenie Cirkvi mu umožnili urobiť kroky, ktoré viedli k historickej obnove.

1.3.3 Návštevy Slovenska (1990, 1995, 2003)

Podobne ako na Ukrajine, aj gréckokatolícka cirkev na Slovensku bola v roku 1950 v rámci tzv. „Prešovského soboru“ násilne zrušená a jej majetok odovzdaný pravoslávnej cirkvi. Gréckokatolícki kňazi a biskupi boli uväznení a cirkev pôsobila v ilegality. Po roku 1989 prebiehal náročný proces obnovy a navracania majetku.

Ján Pavol II. počas svojich troch apoštolských ciest na Slovensko vždy venoval osobitnú pozornosť gréckokatolíkom. Osobitne v roku 1995 v Prešove, ktoré je historickým centrom slovenskej gréckokatolíckej cirkvi, prehovoril k veriacim a kléru, čím posilnil ich identitu a povzbudil ich v procese obnovy po desaťročiach prenasledovania. Jeho prítomnosť bola pre gréckokatolíkov na Slovensku znakom solidarity a uznania ich vernosti.

Návšteva svätého Jána Pavla II. v Prešove 2. júla 1995 bola mimoriadne významnou udalosťou, najmä pre gréckokatolíkov, ale aj pre celú ekumenickú scénu na Slovensku. Pápežov príhovor mal silný duchovný a ekumenický náboj.

Hlavné tézy jeho príhovoru v Prešove by sa dali zhrnúť takto:

1. Ocenenie a podpora Gréckokatolíckej cirkvi a jej vernosti:

Ján Pavol II. vyzdvihol hrdinstvo a nezlomnú vieru gréckokatolíkov na Slovensku, ktorí prežili desaťročia krutého prenasledovania v období komunistického režimu. Pripomenul ich vernosť Kristovi a pápežovi aj napriek nesmiernemu utrpeniu, väzneniu, likvidácii a nútenej inkorporácii do Pravoslávnej cirkvi.

Zdôraznil, že táto cirkev vyšla zo skúšky obnovená a posilnená vďaka svedectvu a krvi mnohých mučeníkov (napr. biskupa Pavla Gojdiča, ktorého neskôr blahorečil). To bola pre gréckokatolíkov obrovská morálna podpora a uznanie ich obetí.

Jeho pozdrav "Slava Isusu Christu!" (Sláva Isusu Kristu!), typický pre gréckokatolícku a pravoslávnu tradíciu, vyvolal búrlivé nadšenie a ukázal jeho hlboký rešpekt a blízkosť k ich obradu a kultúre.

2. Ekumenické posolstvo a výzva k jednote:

Prešov je mestom, kde je silne zastúpená Gréckokatolícka cirkev, ale aj Pravoslávna a Evanjelická cirkev. Návšteva mala silný ekumenický rozmer. Ján Pavol II. vyzval k prekonaniu historických napätí a hľadaniu jednoty.

Symbolickým momentom bolo, že sa Ján Pavol II. pomodlil modlitbu Otčenáš pri pamätníku obetí tzv. Prešovských jatiek (masaker protestantských šľachticov a mešťanov z roku 1687) spolu s vtedajším evanjelickým biskupom Jánom Midriakom a prešovským gréckokatolíckym biskupom Jánom Hirkom. Týmto gestom podčiarkol potrebu zmierenia a uzdravenia historických rán medzi kresťanskými spoločenstvami.

Vyzval k tomu, aby sa cesta k plnej jednote všetkých kresťanov uskutočňovala prostredníctvom modlitby, apoštolskej práce, každodenného svedectva, očisťovania historickej pamäti a predovšetkým obrátenia srdca.

3. Duchovné dedičstvo sv. Cyrila a Metoda:

Ján Pavol II. opakovane vyzdvihoval význam svätých Cyrila a Metoda pre duchovné a kultúrne dedičstvo Slovanov. Ich odkaz inkulturácie evanjelia a premostenia Východu a Západu bol pre neho kľúčový aj v kontexte slovenskej (a osobitne východoslovenskej) spirituality.

4. Dôležitosť modlitby Akatistu:

Počas stretnutia v Prešove sa Ján Pavol II. spolu s veriacimi modlil Akatist k Presvätej Bohorodičke. V príhovore vyzdvihol Akatist ako jeden z "veľkých skvostov duchovného bohatstva východnej cirkvi" a "najkrajších hymnusov na oslavu Presvätej Bohorodičky". Táto modlitba sa vďaka jeho návšteve stala živou súčasťou duchovného života gréckokatolíckych farností na Slovensku.

Celkovo bol príhovor Jána Pavla II. v Prešove silným vyjadrením solidarity s prenasledovanou cirkvou, výzvou k ekumenickému zmiereniu a pripomenutím bohatého východného kresťanského dedičstva, ktoré je neoddeliteľnou súčasťou Európy. Jeho slová "Je to tak!" (v reakcii na nadšené odpovede veriacich) sa stali symbolom tejto historickej a emotívnej návštevy.

1.3.4 Podpora Východných Katolíckych Cirkví na Blízkom Východe (napr. maronitská, melkitská)

- **Úkon/Dokument:** Apoštolský list o Libanone (7. september 1989) a zvolanie Mimoriadnej synody biskupov pre Libanon (1995).
- **Kontext:** Ján Pavol II. venoval mimoriadnu pozornosť východným katolíckym cirkvám na Blízkom východe, ktoré často žijú v nestabilnom a vojnovom prostredí. Libanon, kde má silné zastúpenie maronitská katolícka cirkev, prechádzal v 80. rokoch 20. storočia ničivou občianskou vojnou.
- **Význam a dopad:** Pápež v liste z roku 1989 nazval Libanon „posolstvom slobody a príkladom pluralizmu pre Východ i Západ“. Jeho osobná angažovanosť viedla k zvolaniu Mimoriadnej synody biskupov pre Libanon, ktorá sa konala vo Vatikáne v roku 1995. Cieľom bolo posilniť kresťanskú prítomnosť v krajine a podporiť zmierenie a spolunažívanie medzi rôznymi náboženskými komuni-

---

tami. To ukazuje jeho globálnu pastoračnú starostlivosť o všetky východné katolícke cirkvi.

2. Ján Pavol II. a cyrilo-metodská úcta

Pápež Ján Pavol II., známy svojím hlbokým porozumením pre dejiny a kultúru, obzvlášť pre vzťahy medzi Východom a Západom, prechovával k dielu svätých Cyrila a Metoda mimoriadny vzťah. Tento vzťah sa prejavil vo viacerých kľúčových krokoch a dokumentoch jeho pontifikátu:

1. Vyhlásenie spolupatrónov Európy (1980):

Ján Pavol II. urobil zásadný a prelomový krok, keď 31. decembra 1980 apoštolským listom *Egregiae virtutis* vyhlásil svätých Cyrila a Metoda za spolupatrónov Európy spolu so svätým Benediktom z Nursie. Týmto gestom, ktoré sa časovo zhodovalo s 1100. výročím schválenia slovanskej liturgie pápežom Jánom VIII. (bula *Industriae Tuae* z roku 880), chcel jasne poukázať na to, že Európa má dvojce plúca – Východ i Západ, a že k jej plnému duchovnému a kultúrnemu rozvoju je nevyhnutné, aby dýchala oboma. Zatiaľ čo svätý Benedikt symbolizoval západné korene Európy, Cyril a Metod predstavovali jej východné, slovanské dedičstvo. Toto vyhlásenie bolo silným ekumenickým posolstvom a výzvou na jednotu medzi katolíckou a pravoslávnu cirkvou.

2. Encyklika *Slavorum Apostoli* (1985):

O päť rokov neskôr, 2. júna 1985, vydal pápež Ján Pavol II. encykliku *Slavorum Apostoli* (Apoštoli Slovanov) pri príležitosti 1100. výročia smrti svätého Metoda. Táto encyklika je detailnou reflexiou o živote, diele a duchovnom dedičstve svätých Cyrila a Metoda. V encyklike Ján Pavol II. zdôraznil niekoľko kľúčových aspektov ich misie:

Inkultúrácia Evanjelia: Vyzdvihol, ako Cyril a Metod nevnucovali Slovanom grécku kultúru alebo jazyk, ale naopak, evanjelizovali v ich vlastnom jazyku a s rešpektom k ich kultúre. To bolo priekopnícke a mimoriadne dôležité pre šírenie kresťanstva medzi slovanskými národmi. Pápež to označil za prvú účinnú evanjelizáciu Slovanov.

Most medzi Východom a Západom: Zdôraznil, že solúnski bratia boli „mužmi mostov, nie múrov“. Ich pôsobenie harmonicky

prepájalo byzantskú tradíciu s uznaním Petrovho stolca v Ríme. Boli svedkami jednoty, ktorá je schopná držať pospolu rozdielnosti.

Vytvorenie písomnosti a kultúry: Cyril a Metod priniesli Slovanom nielen vieru, ale aj kultúrnu identitu prostredníctvom vytvorenia hlaholiky a prekladu posvätných textov do staroslovienčiny. Tým položili základy slovanskej písomnosti a kultúry.

Ekumenický význam: Encyklika opakovane poukazovala na to, že ich odkaz je mimoriadne aktuálny pre ekumenický dialóg medzi katolíckou a pravoslávnu cirkvou. Ich misia je príkladom toho, ako sa dajú prekonať rozdiely a dosiahnuť jednota v Kristovi.

3. Cesty do slovanských krajín:

Ján Pavol II. ako "slovanský pápež" (pochádzal z Poľska) prejavoval veľkú úctu k cyrilo-metodskému dedičstvu aj osobnými návštevami v krajinách, ktoré boli cyrilo-metodskou misiou hlboko ovplyvnené, vrátane Slovenska. Tieto návštevy mali vždy silný symbolický a duchovný význam, pripomínajúc spojenie týchto národov s ich kresťanskými koreňmi prostredníctvom práce solúnskych bratov.

Vzťah Jána Pavla II. k svätým Cyrilovi a Metodovi bol hlboko osobný aj teologický. Videl v nich nielen apoštolov Slovanov, ale aj symboly jednoty, inkulturácie a premostenia Východu a Západu v kresťanskej tradícii. Ich dielo bolo pre neho inšpiráciou pre ekumenické úsilie a pre budovanie zjednotenej Európy, ktorá rešpektuje svoje rôznorodé duchovné a kultúrne korene. Ich odkaz sa stal jedným z pilierov jeho pontifikátu, obzvlášť v kontexte nového chápania Európy po páde železnej opony a hľadani jej duchovnej identity.

3. Ján Pavol II. a nekatolícke východné Cirkvi:

Dialóg a zmierenie

Vzťah Jána Pavla II. k pravoslávny a starobylým orientálnym (predchalcedónskym) cirkvám bol poznačený intenzívnym ekumenickým dialógom a neúnavnou snahou o znovuzjednotenie po stáročiach rozdelenia. Bol si vedomý hlbokých historických rán, ktoré viedli k schizmám, a preto jeho prístup zahŕňal nielen teologický dialóg, ale aj úprimné gestá pokánia a zmierenia.

Teologický dialóg medzi Katolíckou cirkvou a Pravoslávnyimi cirkvami ako celkom bol založený v roku 1979 pápežom Jánom Pavlom II. a ekumenickým patriarchom Dimitriom I. Cieľom tohto dialógu bolo a je prekonávať historické rozdelenie a hľadať cestu k plnému spoločenstvu.

Spoločná medzinárodná komisia pre teologický dialóg medzi Katolíckou cirkvou a Pravoslávnu cirkvou ako celkom prijala niekoľko dôležitých dokumentov, ktoré sa zaoberali kľúčovými teologickými otázkami:

1. Mníchov (1982): "Tajomstvo Cirkvi a Eucharistia vo svetle tajomstva Najsvätejšej Trojice"

Tento dokument sa zameriaval na sviatosnú štruktúru Cirkvi, predovšetkým na Eucharistiu ako centrum kresťanského života a vyjadrenie jednoty. Skúmal, ako je Eucharistia spojená s tajomstvom Najsvätejšej Trojice a ako odráža spoločenstvo Boha.

2. Bari (1987): "Viera, sviatosti a jednota Cirkvi"

Nadväzoval na predchádzajúci dokument a ďalej rozpracovával tému sviatostí, ich vzájomného vzťahu a ich významu pre jednotu Cirkvi. Prehĺbil chápanie sviatosného života oboch cirkví.

3. Valamo (1988): "Tajomstvo kňazstva v sviatosnej štruktúre Cirkvi"

Tretí dokument sa venoval tajomstvu kňazstva, jeho pôvodu a úlohe v sviatosnom živote Cirkvi. Skúmal apoštolskú postupnosť a jej význam pre platnosť sviatostí a štruktúru cirkevnej hierarchie.

4. Balamand (1993): "Uniatizmus, metóda zjednotenia v minulosti a hľadanie plného spoločenstva v súčasnosti"

Tento dokument bol veľmi významný, pretože sa zaoberal citlivou otázkou uniatizmu, teda vznikom východných katolíckych cirkví, ktoré sú v spoločenstve s Rímom, ale zachovávajú si východný obrad. Dokument uznal pravoslávne cirkvi ako „sesterské cirkvi“ a zdôraznil, že uniatizmus ako metóda zjednotenia nie je v súlade s ekumenickým dialógom. Namiesto toho sa sústredil na hľadanie plného spoločenstva prostredníctvom dialógu a vzájomného rešpektu. Tento dokument vyvolal rôznorodé reakcie, najmä z pravoslávnej strany, kde ho niektorí prijali s výhradami.

Po období krízy v dialógu sa začala nová etapa, ktorá sa zamerala na tému primátu a synodality:

5. Ravenna (2007): "Ekleziologické a kánonické dôsledky sviatostnej povahy Cirkvi – konciliarita a synodalita v Cirkvi"

Tento dokument predstavoval dôležitý prelom v dialógu o primáte rímskeho biskupa a synodalite v Cirkvi. Uznal, že primát existoval na univerzálnej úrovni v prvom tisícročí, a hľadal spôsob, ako ho chápať v kontexte synodality, ktorá je charakteristická pre východné cirkvi.

6. Chieti (2016): "Synodalita a primát počas prvého tisícročia: na ceste k spoločnému chápaniu v službe jednoty Cirkvi"

Dokument z Chieti ďalej prehĺbil tému synodality a primátu, sústreďujúc sa na prax prvého tisícročia, kedy východné a západné cirkvi boli v plnom spoločenstve. Cieľom bolo nájsť spoločné chápanie týchto dvoch princípov, ktoré by mohlo poslúžiť obnove jednoty.

Tieto dokumenty predstavujú dôležité míľniky v teologickom dialógu medzi Katolíckou a Pravoslávnu cirkvou. Hoci plná jednota ešte nebola dosiahnutá, tieto texty svedčia o hlbokom úsilí o vzájomné porozumenie a prekonávanie rozdielov, čo je kľúčové na ceste k viditeľnej jednote kresťanov.

3.1 Encyklika *Ut unum sint* (Aby boli jedno) 25. máj 1995

Táto encyklika je jedným z najvýznamnejších dokumentov pre ekumenizmus v Katolíckej cirkvi. Ján Pavol II. v nej zdôrazňuje, že „ekumenické hnutie nie je len nejakým ‚dodatkom‘, ktorý by sa pripojil k tradičnej činnosti Cirkvi, ale organickou súčasťou jej života a diela“. Pápež sa v nej zaoberá prekážkami na ceste k jednote a predovšetkým sa venuje otázke primátu rímskeho biskupa.

Význam a dopad: Ján Pavol II. v *Ut unum sint* urobil prelomový krok. Otvorene vyzval teológov a zástupcov iných kresťanských cirkví na dialóg o budúcej forme výkonu primátu rímskeho biskupa. Priznal, že historický spôsob výkonu primátu je pre východné cirkvi prekážkou a vyzval spoločne hľadať takú formu primátu, ktorá by „žiadnym spôsobom nepredstavovala prekážku pre jednotu, ale

---

zároveň by nepopierala jeho podstatu“. Toto je mimoriadne dôležité, pretože pravoslávne cirkvi uznávajú pápeža ako prvého medzi patriarchami (*primus inter pares*), ale odmietajú súčasné rímskokatolícke chápanie jeho univerzálnej jurisdikcie a neomylnosti. Pápežova otvorenosť je prelomovou pozvánkou k úvahám, ktoré môžu viesť k novým modelom jednoty.

3.2 Stretnutia s Ekumenickým patriarchom Bartolomejom I.

Dochádzalo k nim počas celého pontifikátu, napr. 1995 v Ríme, 1999 v Istanbule (Konštantínopol).

Vzťahy medzi Rímom a Konštantínopolom sa začali zlepšovať už za pontifikátu Pavla VI., ktorý sa v roku 1964 stretol s ekumenickým patriarchom Atenagorasom v Jeruzaleme a v roku 1965 spoločne zrušili vzájomné exkomunikácie z roku 1054. Ján Pavol II. na túto dynamiku nadviazal a prehlboval osobný dialóg s ekumenickým patriarchom Bartolomejom I.

Tieto stretnutia boli viac než len protokolárne. Boli to osobné stretnutia dvoch najvýznamnejších kresťanských lídrov, ktorí sa spoločne modlili, diskutovali o teologických otázkach (napr. filioque, primát) a zdieľali víziu znovuzjednotenia. Symbolizovali prehlbovanie „dialógu lásky“, ktorý mal otvoriť cestu k „dialógu pravdy“. Ich objatia a spoločné vyhlásenia posilnili dôveru a vzájomný rešpekt.

3.3 Historická Návšteva Grécka a Verejné Pokánie (4.-5. máj 2001)

Táto návšteva bola historickým prelomom. Ján Pavol II. bol prvým pápežom, ktorý navštívil Grécko od roku 1054 (Veľká schizma), nehovoriac o tragickej udalosti vyplienenia Konštantínopolu západnými križiakmi v roku 1204. Návštevu sprevádzali silné protesty zo strany niektorých pravoslávnych kruhov, čo naznačovalo hlboké historické rany a nedôveru.

Počas stretnutia s aténskym arcibiskupom Christodoulosom pápež Ján Pavol II. prehovoril o minulých chybách a verejne požiadal o odpustenie za hriechy katolíkov spáchané voči pravoslávny, konkrétne za vyplienenie Konštantínopolu križiakmi v roku 1204. Povedal: „Je mi hlboko ľúto skutkov, ktoré počas dejín spáchali synovia a dcéry Katolíckej cirkvi, ktoré urážali našich pravoslávnych

bratov a sestry.“ Toto gesto bolo pre pravoslávnych nesmierne dôležité a bolo prijaté s rešpektom, hoci proces zmierenia je dlhodobý. Bolo to jasné uznanie historických chýb a krok smerom k uzdraveniu hlbokých rán.

3.4 Vrátenie Relikvií svätých Gregora Nazianského a Jána Zlatoušťa (27. november 2004)

Relikvie týchto dvoch významných východných cirkevných otcov boli odnesené z Konštantínopolu počas IV. križiackej výpravy v roku 1204. Ich návrat bol dlhoročnou túžbou pravoslávnej cirkvi a citlivou otázkou v ekumenickom dialógu.

Toto bolo jedno z posledných a najdojímavejších gest Jána Pavla II. pred jeho smrťou. Odovzdal relikvie ekumenickému patriarchovi Bartolomejovi I. v Ríme. Tento akt symbolizoval nielen pokánie za historické násilie a plienenie, ale aj hlbokú úctu k spoločnému dedičstvu svätých a snahu o navrátenie toho, čo bolo nespravodlivo odňaté. Bolo to silné posolstvo zmierenia a spoločenstva, ktoré rezonovalo hlboko v pravoslávnom svete.

3.5 Vrátenie Ikony kazanskej bohorodičky do Ruska - Príbeh ikony a jej cesta do Vatikánu

Pápež Ján Pavol II. skutočne vrátil ikonu Kazanskej Bohorodičky do Ruska. Tento krok bol jedným z najvýznamnejších ekumenických gest jeho pontifikátu smerom k Ruskej pravoslávnej cirkvi.

Ikona Kazanskej Bohorodičky je jednou z najuctievanejších zázračných ikon v Ruskej pravoslávnej cirkvi. Jej pôvod sa datuje do roku 1579, kedy sa údajne objavila v Kazani. Stala sa symbolom ochrany ruského národa a je spojená s mnohými historickými udalosťami a zázrakmi.

Originál ikony sa stratil po Októbrovej revolúcii v roku 1917. Ikona, ktorá sa dostala do Vatikánu, bola cenenou kópiou, ktorú mnohí považovali za pôvodnú. Po pohnutom osude, kedy prešla rukami rôznych zberateľov a dostala sa aj do portugalskej Fatimy (kde ju uctievali v súvislosti s mariánskymi zjaveniami), bola nakoniec v 90. rokoch 20. storočia odovzdaná pápežovi Jánovi Pavlovi II. Ján Pavol II.

---

ju od roku 1993 uchovával vo svojich súkromných miestnostiach vo Vatikáne a prejavoval jej veľkú úctu.

Ján Pavol II. si veľmi želal vrátiť túto ikonu ruským veriacim. Vnímal to ako dôležité gesto dobrej vôle a ekumenického zmierenia. Jeho motivácia bola hlboko duchovná a ekumenická:

- **Ekumenický dialóg:** Vrátene ikony malo slúžiť ako most k zlepšeniu napätých vzťahov medzi Katolíckou cirkvou a Ruskou pravoslávnu cirkvou. Hoci teologický dialóg prebiehal, prekážky pre priamu návštevu pápeža v Rusku pretrvávali, najmä kvôli otázke ukrajinských gréckokatolíkov. Vrátene ikony malo byť výrazom úcty k pravoslávnej tradícii a túžby po jednote.
- **Rešpekt k východnému dedičstvu:** Ján Pavol II. si mimoriadne vážil duchovné a liturgické bohatstvo kresťanského Východu, ako to vyjadril aj v encyklike *Orientale Lumen*. Vrátene ikony bolo konkrétnym prejavom tohto rešpektu a uznania kultúrnej a náboženskej dôležitosti ikony pre ruský ľud.
- **Gesto zmierenia:** Ikona mala pre Rusov obrovskú symbolickú hodnotu a jej vrátenie bolo vnímané ako gesto uzdravenia historických rán a prejav ochoty Katolíckej cirkvi prispieť k obnove pravoslávnej spirituality v postkomunistickom Rusku.

Priebeh odovzdania:

Pôvodne si Ján Pavol II. prial odovzdať ikonu osobne, ideálne počas návštevy Ruska, napríklad v Kazani. Avšak pretrvávajúce napätie a odmietavý postoj Ruského pravoslávneho patriarchátu k pápežovej návšteve v Rusku to znemožnili.

Nakoniec Ján Pavol II. ikonu odovzdal prostredníctvom vatikánskej delegácie pod vedením kardinála Waltera Kaspera, predsedu Pápežskej rady pre napomáhanie jednoty kresťanov.

Slávnostné odovzdanie ikony Kazanskej Bohorodičky sa uskutočnilo 28. augusta 2004 v moskovskom Uspenskom chráme v Kremli. Na túto udalosť si pápež Ján Pavol II. spomenul aj počas svojej generálnej audiencie 25. augusta 2004, kde sa s ikonou rozlúčil s dojatím a vyjadril nádej, že tento krok urýchli chvíľu, keď všetci učenici Kristovi obnovia plnosť porušenej jednoty.

Hoci vrátenie ikony neotvorilo okamžite dvere pre pápežovu návštevu Ruska, bolo to významné gesto, ktoré si ruská strana ocenila a ktoré zostáva dôležitým míľnikom v ekumenickom dialógu.

3.6 Dialóg s Predchalcedónskymi Cirkvami

Tieto starobylé orientálne cirkvi (napr. koptská, sýrska, arménska apoštolská, etiópska a eritrejská pravoslávna cirkev, malankarská pravoslávna cirkev) sa oddelili od väčšinovej cirkvi po Chalcedónskom koncile v roku 451 AD pre christologické spory (o povahe Ježiša Krista). V 20. storočí sa vďaka teologickému dialógu ukázalo, že mnohé z rozdielov boli skôr terminologické než skutočné dogmatické.

Dokumenty/Udalosti (príklady):

- Spoločné kristologické vyhlásenie s pápežom Šenudom III. z Koptskej pravoslávnej cirkvi (1973 a opätovné potvrdenie v roku 1994). Tieto vyhlásenia potvrdili spoločné chápanie osoby Ježiša Krista, prekonávajúc tak stáročia nedorozumení, ktoré vznikli z rôznych teologických terminológií.
- Spoločné vyhlásenie s katolikosom Aramom I. z Arménskej apoštolskej cirkvi (1996). Podobne aj toto vyhlásenie zdôraznilo spoločné základy viery v Krista, napriek rozdielom v jazyku a kultúre.

Tieto dialógy viedli k prelomovému uznaniu, že rímskokatolícka cirkev a predchalcedónske cirkvi zdieľajú rovnakú vieru v Ježiša Krista, aj keď ju vyjadrujú inými formuláciami. Týmto sa otvorila cesta k vzájomnému uznaniu krstu a k intenzívnejšej pastoračnej a praktickej spolupráci, hoci plné sviatostné spoločenstvo ešte nebolo dosiahnuté. Bol to významný krok k budovaniu dôvery a prekonávaniu stáročných bariér.

Záver

Dedičstvo Jána Pavla II. v oblasti vzťahov s východnými cirkvami je skutočne obrovské a pretrváva dodnes.

Pre katolícke východné cirkvi bol ocom a ochrancom, ktorý potvrdil ich identitu, ochránil ich pred asimiláciou a zabezpečil im právny rámec pre ich rozvoj. Dal im pocit, že sú cennou a neoddeliteľnou súčasťou univerzálnej Cirkvi, a nie iba okrajovou skupinou.

Pre nekatolícke východné cirkvi bol neúnavným ekumenickým lídrom, ktorý prelomil ľady historického rozdelenia, vyjadril pokánie za minulé hriechy a otvoril cestu k hlbšiemu teologickému dialógu a konkrétnym, silným gestám zmierenia.

Jeho vízia jednej Cirkvi dýchajúcej oboma pľúcami zostáva výzvou a inšpiráciou pre všetkých kresťanov, aby pokračovali v hľadaní jednoty v rozmanitosti, v láske a v pravde. Jeho pontifikát nám pripomína, že jednota nie je uniformita, ale skôr bohatstvo rôznych foriem prežívania tej istej viery, a že cesta k nej vedie cez dialóg, vzájomný rešpekt, pokánie a neúnavnú modlitbu.

Ukraine and Ukrainians in the spiritual legacy of John Paul II

Uliana KORUTS – Oksana GOMOTIUK
– Olena STEFANYSHYN

Abstract: *The article explores the spiritual legacy of John Paul II in relation to Ukraine and the Ukrainian people, analysing his role in supporting the Ukrainian Greek Catholic Church during the restoration of religious freedom in the Soviet Union. It examines the Pope's activities in the field of human rights protection, as well as his interaction with the Ukrainian diaspora around the world. It analyses the Pope's diplomatic activities in the context of the millennial celebrations of the Baptism of Kyivan Rus in 1988, which became a catalyst for a mass movement for church freedom. The Pope's historic visit to Ukraine in 2001, which included visits to Kyiv and Lviv, meetings with state officials, liturgies and the beatification of Ukrainian martyrs of the faith, and its impact on the spiritual awakening of the nation and the improvement of the country's international image, are examined. The symbolic significance of the visit's programme is examined, with particular attention paid to the ecumenical nature of the pilgrimage, the dialogue between different Christian denominations, and the definition of Ukraine as a "laboratory of ecumenism". The role of the visit in strengthening the national and religious self-awareness of Ukrainians, as well as in the international recognition of Ukraine as a member of the European community, is analysed. The article also highlights John Paul II's philosophical and pedagogical concepts of homeland, patriotism and national identity as the basis of the spiritual sovereignty of the people.*

Keywords: *John Paul II, Ukraine, Ukrainian Greek Catholic Church, human rights, diaspora, apostolic visit, ecumenism, interfaith dialogue, national identity.*

Introduction

The relevance of this topic stems from the need for a comprehensive analysis of John Paul II's contribution to the development of Ukrainian-Vatican relations, his role in supporting the Ukrainian Greek Catholic Church during the Soviet persecution, and the significance of his spiritual legacy for the formation of modern Ukrainian national identity and Ukraine's European aspirations. This topic is particularly relevant in the context of the current challenges facing Ukraine, when the spiritual teachings of the Holy Pope can serve as a source of inspiration and moral support.

The Ukrainian question in the activities of John Paul II was not accidental or peripheral – it fit organically into his overall concept of the “new evangelisation” of Europe and the restoration of its Christian identity. The Pope viewed Ukraine as a key link in the process of the continent's spiritual revival, as a country with a special mission in overcoming the schism between Eastern and Western Christianity.

The aim of this article is to analyse John Paul II's views and activities regarding Ukraine, to reveal the evolution of his attitude towards the Ukrainian question, to study specific forms of his support for the Ukrainian people, and to assess the impact of his spiritual legacy on Ukrainian society.

The objectives of the study are: to outline views on key figures in Ukrainian national life and highlight Ukraine's role in the European space, to study activities in support of the Ukrainian Greek Catholic Church, to analyse the papal visit to Ukraine in 2001, to reveal the theological foundations of his views on Ukraine, and to assess the impact of his legacy on modern Ukraine.

John Paul II and Ukraine: spiritual ties and pastoral care

John Paul II (Karol Wojtyła, 1920–2005) went down in history not only as the 264th Pope, but also as an outstanding spiritual leader who played a key role in the development of international relations and support for oppressed peoples in the second half of the 20th century. His pontificate, which lasted almost 27 years (1978–2005), was characterised by active peacemaking, the fight for human rights and

special attention to the fate of the peoples of Eastern Europe under communist rule.

“We Ukrainians rejoice at the election of a Slavic Pope... because, as a member of the suffering Polish Church, he knows what it means to suffer, to be persecuted, to have no rights. He knows what godless communism is, he also knows what thirst for truth is...” Words of Patriarch Josyf Slipyj on 17 October 1978.¹

Among the many areas of his pastoral activity, relations with oppressed nations, in particular Ukraine and the Ukrainian people, occupied a special place. The pontiff's spiritual legacy regarding Ukraine was shaped by several factors: the geographical proximity of Poland and Ukraine, the shared historical fate of the two nations under the rule of different empires, John Paul II's deep understanding of Ukraine's importance for the pan-European spiritual space, as well as his personal experience of communicating with Ukrainian refugees and representatives of the diaspora. The current head of the UGCC, Sviatoslav Shevchuk, emphasises this idea: “Holy Father John Paul II enjoys a special privilege among Ukrainians. We call him “our Pope” and “our Holy Father” with great love and respect. He was and remains “ours” for life, because he always felt a spiritual closeness to Ukraine, to our Church, and to the entire Ukrainian people”.²

He paid considerable attention to Ukrainian believers. On the occasion of the 1000th anniversary of the baptism of Rus, the Pope composed the apostolic letter “Go into the whole world” (“Euntes in mundum universum”, 1988); he addressed a special message “The great gift of baptism” (“Magnum baptismi donum”, 1988) to Ukrainian Catholics. In 1995, he published the apostolic letters “Light of the East” (“Orientale lumen”) and “With Great Joy” (“Magno cum gaudio”), dedicated to the 400th anniversary of the signing of the

---

¹ ГУБИЧ, Л.: О. д-р Андрій Михалейко: Папа Іван Павло II та Українська Греко-Католицька Церква. In: <https://ucu.edu.ua/news/o-d-r-andrij-myhalejko-papa-ivan-pavlo-ii-ta-ukrajinska-hreko-katolytska-tserkva-dyvensvit/> (10.06.2025).

² ШЕВЧУК, С.: 100 років від дня народження Івана Павла II. «Він почував духовну близькість до України» – глава УГКЦ. In: <https://www.radiosvoboda.org/a/30617958.html> (10.06.2025).

Union of Brest. It should also be emphasised that Ukrainian affairs occupied an important place in the mind of Karol Wojtyła as Metropolitan of Krakow, where he was directly confronted with the problems and aspirations of Ukrainian Christians through the Liturgy and the Greek Catholic rite the problems and aspirations of Ukrainian Christians, visiting the Greek Catholic community under his jurisdiction in the chapel of Dorota in St. Catherine's Church in Krakow.³

The Nazis were replaced by the communists. Teresa Malecka, recalling the pastoral ministry of Fr. Karol Wojtyła, writes that the communists were building a district in Krakow – Nowa Huta, which was to become a model centre of communist urban planning. Despite permission to build a church on this site, the communists did not allow it to be realised. "The young bishop did not give up. In 1967, he dug the first shovel of earth, and ten years later he consecrated the new church, named the Ark of the Lord".⁴

Support for the Ukrainian Greek Catholic Church

After being appointed cardinal in 1967, Karol Wojtyła had the opportunity to become more actively involved in international church affairs. One of his priorities was to support persecuted churches in socialist countries, especially in the USSR. The Ukrainian question was among the key issues in this activity.

Cardinal Wojtyła maintained close contact with Cardinal Josyf Slipyj, head of the Ukrainian Greek Catholic Church in exile, who, after 18 years of imprisonment in Soviet camps, was released in 1963 thanks to the intervention of Pope John XXIII. His meetings with Cardinal Slipyj had a profound impact on Wojtyła, who saw in him a living symbol of the Ukrainian people's suffering for their faith. Evidence of the spiritual kinship between the Pope and the head of the UGCC can be found in their correspondence, which continued before and during the Pope's pontificate. They corresponded in four

---

³ ВІЙТИШИН, В.: Програма екуменічного діалогу УГКЦ згідно Івана Павлі ІІ. Івано-Франківськ : Видавець ПП Маргітич О. І., 2015, с. 73 – 74.

⁴ МАЛЕЦЬКА, Т.: Про душпастирство о. Кароля Войтили. In: <https://artsandculture.google.com/story/VQUBToaicSVbKg?hl=uk> (10.06.2025).

languages – Ukrainian, Polish, Italian and Latin – and discussed a wide range of topics, from the prospects of granting the UGCC patriarchal status to the general situation at the time.⁵

O. Dr. A. Mykhaleiko emphasises that “even the first meetings with Josyf Slipyj showed that Pope John Paul II was very open to Ukrainians, in particular to the Ukrainian Greek Catholic Church. Right from the start, there were several clear and understandable signals that he wanted to support this Church. First of all, there was a great message on the occasion of the preparation for the 1000th anniversary of the Baptism of Rus-Ukraine, which emphasised the special place of the Greek Catholic Church and its role in Christianity, because the history of this Church and its origins are closely connected with the events of 988”.⁶

Pope John Paul II stood up to greet Josyf Slipyj when the Patriarch approached to greet him, thereby breaking Vatican diplomatic protocol. John Paul II not only personally participated in Josyf Slipyj’s funeral service, but also kissed his hand when saying goodbye to the head of the UGCC, a gesture of extraordinary respect.⁷ In fact, these gestures towards Josyf Slipyj were gestures towards the entire Greek Catholic Church of that time.⁸

The organisational changes in the structure of the Greek Catholic Church in the diaspora were an extremely significant event. Previously, the assemblies of bishops functioned as episcopal confe-

---

⁵ ШЕВЧЕНКО, О. – КИРИЧЕНКО, Ю.: Говорив українською, захищав УГКЦ та підтримав Помаранчеву революцію. Іван Павло II та Україна. In: <https://naszwybir.pl/papa-i-ukraina/>_(10.06.2025).

⁶ ГУБИЧ, Л.: О. д-р Андрій Михалейко: Папа Іван Павло II та Українська Греко-Католицька Церква. In: <https://ucu.edu.ua/news/o-d-r-andrij-myhalejko-papa-ivan-pavlo-ii-ta-ukrajinska-hreko-katolytska-tserkva-dyvensvit/> (10.06.2025).

⁷ ШЕВЧЕНКО, О. – КИРИЧЕНКО Ю.: Говорив українською, захищав УГКЦ та підтримав Помаранчеву революцію. Іван Павло II та Україна. In: <https://naszwybir.pl/papa-i-ukraina/>_(10.06.2025).

⁸ ГУБИЧ, Л.: О. д-р Андрій Михалейко: Папа Іван Павло II та Українська Греко-Католицька Церква. In: <https://ucu.edu.ua/news/o-d-r-andrij-myhalejko-papa-ivan-pavlo-ii-ta-ukrajinska-hreko-katolytska-tserkva-dyvensvit/> (10.06.2025).

---

rences, modelled on the Roman Catholic example. However, starting in 1980, such gatherings of Greek Catholic bishops acquired the status of Synods. This meant a return to the ancient Eastern Christian tradition and emphasised that the assemblies of bishops of the Eastern Christian Churches, having legislative powers, surpassed ordinary episcopal conferences in terms of their hierarchy and importance. This step can be seen as the second significant sign of change.

Support for the underground UGCC took various forms. The most important element of this work was the secret ordination of bishops for Ukraine. The Pope personally ordained several bishops who secretly returned to Ukraine and headed the underground structures of the Church. Among the most famous figures of this period was Bishop Vasyl Velychkovsky, who was secretly ordained as a bishop in 1963 and then worked underground in Ukraine until his arrest in 1969. John Paul II took a personal interest in Bishop Velichkovsky's fate and, after his death in 1973, initiated the process of his beatification.

John Paul II organised systematic material support for the underground Ukrainian Greek Catholic Church. Funds, religious literature, church utensils and other necessary items were transferred to Ukraine through various channels, including diplomatic missions, tourists and business people.

Support for the publication and distribution of religious literature in the Ukrainian language was particularly important. The Pope initiated the translation and publication of the Bible, liturgical books, catechisms, and other religious texts in Ukrainian. These books were secretly transported to Ukraine and distributed among the faithful.

No less important was the spiritual support that the Pope provided to Ukrainian Catholics. His messages, broadcast on Vatican Radio and other channels, were a source of hope and inspiration for thousands of believers who remained faithful to their church in the face of persecution.

"Voice of America" was used to support political prisoners in Ukraine. As Ihor Kalynets recalls, after a month-long journey from the Perm concentration camp, which soon became a "death camp", to exile in Transbaikalia, in an ordinary Siberian village, I immediately tried to get a radio to listen to the "enemy voices" after six years of information starvation. To my surprise, I came across the Ukrainian-

language Voice of America (half an hour long), which was broadcast to Ukrainians in the Far East. And then one day I learned about the visit of the new Pope, John Paul II, to our church in Philadelphia. The radio quoted the Holy Father's sermon (it seems that this was the first time the Pope had spoken in our language), and I immediately wrote down a phrase from it because it simply stunned me. Of course, I already knew something about the Pope, that he was a poet and philosopher. And that he loved Ukraine. But such a capacious, deep and sincere metaphor could only have been created by a truly genius poet. Here is the phrase: "How many martyrs have passed and are passing through you under the Golden Gate, O Ukraine of my wonder" (the ranks of martyrs of Freedom, past and present, passed before the Pope's eyes).⁹

Understanding that the future of the UGCC depended on well-trained clergy, John Paul II paid special attention to the education of Ukrainian seminarians and priests. Special programmes for training Ukrainian clergy were established in Rome and other Western centres.

The Pope personally oversaw the development of the Ukrainian Catholic University of St. Clement in Rome, which became the main centre for training the Ukrainian spiritual and intellectual elite. Many graduates of this university later became leaders of the revived UGCC after 1989.

Secret seminaries were also established in various Western European countries, where priests were trained for underground work in Ukraine. These priests received not only theological education, but also special training for working under conditions of persecution.

It was especially important for him to understand the role of the Uniate Church as a bridge between East and West in Christianity. Wojtyła saw Ukrainian Greek Catholicism as a unique phenomenon that allowed the Eastern spiritual tradition to be preserved in unity with Rome, which could become a model for future Christian unity.

The Pope was the first to speak Ukrainian and resolutely defended the Catholic Church in Ukraine and persecuted Ukrainian Catholics.

---

⁹ ІВАН ПАВЛО ВЕЛИКИЙ. Частина 2. «Друг вашого благородного народу». Листи до приятелів. In: <https://lysty.net.ua/popevisitua/> (10.06.2025).

Once, the Pope said: "I will extend my hand to anyone who needs help..."¹⁰

O. D-r Ivan Dats'ko draws our attention to the Pope's words a few days after his election, speaking about the silent Church of martyrs (the Ukrainian Greek Catholic Church): "From now on, the silent Church will speak through the mouth of the Pope".¹¹

On numerous occasions, Ukrainian human rights activists, Orthodox or Catholics in the diaspora, have prepared many appeals and letters to the Pope, either through His Beatitude Joseph or Myroslav-Ivan, relying on him personally, his moral authority and his personality – a Slav who knew communist reality and Eastern Europe.

Human Rights in the Spiritual Legacy of John Paul II

John Paul II focused on people, their problems, suffering and joy, obstacles and threats in their lives. The humanisation of people ("uczułowieczenie człowieka") is what education should aim for. In his philosophical and pedagogical concept, he substantiates the idea that from the first moment of their life, people gradually learn to be human beings at every stage of their lives. And this process is continuous. As a scientist, educator, psychologist and philosopher-prognosticator, he argues that the future of every family and of all humanity depends on the education of human beings.

Thus, immediately after his enthronement, the new Pope declared his intention to pay special attention to the fate of oppressed churches and peoples behind the "Iron Curtain".

Anna Valentinovich, one of the founders of the Solidarity Trade Union, recalls: "He said, "Don't be afraid!" ... It was a challenge for us.

---

¹⁰ Свящ. Михайло Гаврилів: Кожна людина – це перш за все історія: Автобіографія українського католицького священика в сучасній Україні. Рим : Українська пресова служба, 1987, с. 14.

¹¹ Слово отця доктора Івана Дацька перед божественною літургією. Львів, іподром, 27 червня 2001 року. Вітаю тебе Україно! Пастирський візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну 23–27 червня 2001 року. Промови і проповіді / Укладачі Надія Груник, Наталя Каторож. Львів: Монастир монахів Студитського уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 2001, с. 81.

At that moment, we rose from our knees".¹² These words gave us strength and contributed to change. Visits to Poland (eight in total, and 104 trips around the world in all) lifted the spirits of young people and opposition forces. In June 1979, young people spent the whole night in front of St. Anne's Church in Warsaw to meet the Pope. Each time, the Pope continued to teach how to gain freedom – inner freedom – and how to live according to the Ten Commandments.

As soon as we, who lived in the Soviet Union, heard that Karol Wojtyła, Bishop of Krakow, had been elected Pope, we intuitively felt that the collapse of communism was inevitable. After all, as a native of Eastern Europe, he knew very well the price of a totalitarian communist regime.¹³

Changes were felt in every country the Pope visited. Father Justin Boyko of the Ukrainian Greek Catholic Church adds: "Wherever John Paul II went, changes took place".¹⁴

For the Pope, faith, deep Christian faith, was primarily part of the opposition to and alternative to the totalitarian Soviet regime.

Pope John Paul II made a significant contribution to the development of Catholic teaching on human rights and the rights of peoples. Throughout his papacy, during his numerous visits to various countries around the world, he consistently defended the rights of individuals and peoples, as well as the rights of national minorities. In his encyclical "Centesimus Annus", he notes that it was after the end of the Second World War that awareness of the importance of individual rights and the rights of peoples increased, and he believes that the activities of the United Nations were the basis for this process. During his speech at the 1979 UN General Assembly session, John Paul II outlined key human rights, including: the right to existence, the right to freedom, the right to personal security, the right

---

¹².Кароль Войтила. Народження. Історія Йоана Павла II. In: <https://artsandculture.google.com/story/VQUBToaicSVbKg?hl=uk> (10.06.2025).

¹³ ШЕВЧУК, С.: 100 років від дня народження Івана Павла II. «Він почував духовну близькість до України» – глава УГКЦ. In: <https://www.radiosvoboda.org/a/30617958.html> (10.06.2025).

¹⁴ ТЕРЕЩУК, Г.: Папа, який любив Україну. 18 травня 2020 року. In: www.radiosvoboda.org/a/30618970.html (10.06.2025).

---

to food, clothing and shelter, the right to medical care, the right to rest and recuperation, the right to freedom of expression, the right to access science and culture, the right to freedom of belief and conscience, and others.¹⁵

John Paul II developed his own theory of human rights, based primarily on the teachings of the Apostle Paul, St. Augustine, and Thomas Aquinas. In his works “Love and Responsibility”, “Person and Action”, and the encyclicals “Redemptor hominis” and “Dives in misericordia”, the Pope identifies two main threats to the exercise of human rights: the unjust distribution of material goods and injustice that harms the human spirit. He spoke about the destiny of man to rule over all creation and at the same time not to forget the sense of responsibility for his own life and the lives of others; for the right to life, based on human dignity, is, according to the pontiff, the most important human right.¹⁶

Therefore, according to John Paul II’s teachings on human and peoples’ rights, every nation has a natural right to create its own state, while taking into account human rights, the rights of other nations, and the rights of national minorities.

The pontiff considers the Decalogue (the Ten Commandments) to be the core of natural law. This right is embedded in his concept of international law, where the individual, not the state, comes first: “Natural law expresses the dignity of the human person and lays the foundation for his fundamental rights and duties; its requirements are universal and binding on all people. This universality does not ignore the individuality of human beings, nor does it contradict the unity and uniqueness of each person: on the contrary, it encompasses at its very roots each of their free acts, which must testify to the universality of true good”.¹⁷

---

¹⁵ ДАВИДЧАК, Х.: Папа Іван Павло II про національну ідентичність українців: медійно-релігійний аспект. Вісник Львівського університету. Серія журналістика. Львів : Вип. 35, 2011, с. 104.

¹⁶ ДАВИДЧАК, Х.: Папа Іван Павло II про національну ідентичність українців: медійно-релігійний аспект. In: Вісник Львівського університету. Серія журналістика. Львів : Вип. 35, 2011, с. 104.

¹⁷ МЕРЕЖКО, О.: Внесок Івана Павла II у розвиток концепції міжнародного права. In: <http://vuzlib.com/content/vien/113/73> (10.06.2025).

The Pope was distinguished by his deep understanding of Polish-Ukrainian historical ties. Unlike many of his compatriots, who focused on the conflictual episodes of their shared history, the Pope saw above all what united the two nations: their common struggle for independence, shared spiritual values, and mutual cultural enrichment. Sviatoslav Shevchuk emphasises that “Like no other, he established ties of reconciliation between the Polish and Ukrainian peoples, healing old wounds caused by a difficult past. It is no coincidence that the Catholic Church in Poland and the Ukrainian Greek Catholic Church, together with the Roman Catholic Church in Ukraine, unanimously asked Pope Francis to proclaim John Paul II the heavenly patron of Polish-Ukrainian reconciliation. It was he who proclaimed the fundamental formula for the restoration of our spiritual relations: ‘We forgive and ask for forgiveness’”.¹⁸

The idea of reconciliation between the Polish and Ukrainian peoples permeates the spiritual legacy of Pope John Paul II. The election of Karol Wojtyła as Pope on 16 October 1978 opened up new possibilities. “Do not be afraid! Open, open wide the doors to Christ” – these words from his first homily in St. Peter’s Square became the motto of his pontificate. “...for this is the role of the Catholic Church, which seeks to unite, to serve brotherhood among people and among nations, above and beyond what divides them, and sometimes even sets them against each other” (John Paul II to the diplomatic corps, Rome, 14 January 1980).¹⁹

Relations with the Ukrainian diaspora

John Paul II paid particular attention to the Ukrainian diaspora, understanding its role in preserving Ukrainian spiritual traditions and maintaining ties with the historical homeland. The Pope viewed the

---

¹⁸ ШЕВЧУК, С.: 100 років від дня народження Івана Павла II. «Він почував духовну близькість до України» – глава УГКЦ. In: <https://www.radiosvoboda.org/a/30617958.html> (10.06.2025).

¹⁹ Кароль Войтила. Народження. Історія Йоана Павла II. In: <https://artsandculture.google.com/story/VQUBToaicSVbKg?hl=uk> (10.06.2025).

---

diaspora not only as an object of pastoral care, but also as an important partner in providing spiritual support to Ukraine.

The Ukrainian diaspora, especially in the United States, Canada, Australia, and Western Europe, was a powerful force capable of mobilising resources and influencing the policies of their countries of residence towards Ukraine. John Paul II actively used this potential, coordinating efforts with diaspora leaders to support the homeland.

The Pope regularly met with representatives of Ukrainian emigrants in various countries around the world during his apostolic journeys. These meetings always had symbolic significance, demonstrating the Vatican's solidarity with the Ukrainian people.

The support of Ukrainian Catholic institutions abroad played a significant role in the Pope's activities regarding the diaspora. The most important of these was the Ukrainian Catholic University in Rome, which became a kind of "intellectual heart" of Ukrainian emigration.

John Paul II personally oversaw the development of this university, helped to finance it, and appointed the best professors there. The university became not only a centre for training Ukrainian clergy, but also a hub for Ukrainian studies and the preservation and development of Ukrainian cultural traditions.

The Pope also supported the creation and activities of Ukrainian seminaries in various countries around the world – in the United States (Stamford), Canada (Winnipeg), Australia (Melbourne) and others. These seminaries trained priests not only to serve Ukrainian communities in the diaspora, but also for future work in Ukraine after the restoration of religious freedom.

John Paul II actively used the Ukrainian diaspora for cultural diplomacy aimed at promoting Ukrainian culture and history around the world. He supported Ukrainian cultural festivals, exhibitions, concerts, and scientific conferences held in various countries around the world.

Support for the publishing activities of the Ukrainian diaspora was particularly important. With the Pope's assistance, books on Ukrainian history, literature, and theology were published in Ukrainian, which then found their way into Ukraine through various channels.

The Pope also encouraged the activities of Ukrainian museums and archives in the diaspora, understanding their importance for the preservation of Ukrainian cultural heritage. Many of these institutions received support from the Vatican and Catholic organisations.

John Paul II paid particular attention to working with Ukrainian youth in the diaspora. He understood that the younger generation was the key to preserving Ukrainian identity and the future revival of Ukraine.

With his support, youth organisations, scout groups, and summer camps for Ukrainian youth were created. These programmes combined religious education with the study of the Ukrainian language, history, and culture.

The Pope personally met with groups of Ukrainian youth during his travels, always urging them to maintain ties with the homeland of their ancestors and prepare to serve the Ukrainian people.

Meetings with the Ukrainian diaspora took place in virtually all countries where there were Ukrainian communities. That is, if we take, say, North and South America, during each visit of the Pope, such meetings took place as part of large celebrations. We have examples of such meetings in Canada, the United States, Brazil, and Argentina. The Pope's speeches and addresses to Ukrainians are dominated by calls to preserve their identity, their own identity, and to maintain a spiritual connection with their persecuted Church. John Paul II especially addressed young people, urging them to cherish this tradition, because we know that communities in the diaspora live scattered, and it is not easy for them to maintain their culture, their language, and their Church. This was the most important imperative of his messages and appeals to Ukrainians in the diaspora. "Curitiba is the centre of your church life, because this is where your diocese is based... More than eighty years ago, the first Greek Catholic priest celebrated the first Divine Liturgy in your rite for your ancestors on this land... Honour your rite, love and cherish it, because it preserves your national identity". Address of the Pope to the Ukrainian community in Curitiba. Brazil, 6 July 1980.²⁰

---

²⁰ ГУБІЧ, Л.: О. д-р Андрій Михалейко: Папа Іван Павло II та Українська Греко-Католицька Церква. In: <https://ucu.edu.ua/news/o-d-r-andrij->

John Paul II and restoration of religious freedom in the Soviet Union

The beginning of John Paul II's pontificate coincided with Cardinal Josyf Slipyj's efforts to resolve the pressing problems of the Church he led.

On 22 June 1979, a letter from the Central Committee of the Communist Party of Ukraine stated that rumours were spreading among the remnants of the Uniate Church that the Ukrainian Greek Catholic Church would be restored with the help of the new Pope.²¹

John Paul II launched a powerful diplomatic campaign aimed at improving the situation of believers in the USSR, especially Ukrainian Greek Catholics. He used all available channels, from direct appeals to the Soviet leadership to pressure through international organisations and Western governments.

This work became particularly active after the beginning of the policy of glasnost and perestroika in the USSR in the mid-1980s. The Pope saw these changes as a historic opportunity to restore religious freedom in the Soviet Union and worked actively in this direction. An important aspect of his diplomatic activity was his work with the leaders of the Russian Orthodox Church. Despite the complex relations between the ROC and the Vatican, John Paul II tried to find common ground with the Moscow Patriarchate on issues of religious freedom, although the question of the UGCC remained a stumbling block in these relations.

From the first months of his pontificate, John Paul II sought the legalisation of the UGCC from the Soviet authorities. What seemed completely unrealistic in 1978 came to pass in 1989.

In 1980, at the suggestion of the Synod of Bishops of the UGCC, Myroslav Ivan Lubachivsky was appointed coadjutor archbishop to Primate Josyf Slipyj, and in 1985 he was made a cardinal. In 1985, he presented the metropolitan's insignia to Bishop Marian Jaworski.

---

myhalejko-papa-ivan-pavlo-ii-ta-ukrajinska-hreko-katolytska-tserkva-dyvensvit/ (10.06.2025).

²¹ ГАЙКОВСЬКИЙ, М.: *Папа Римський Іван Павло II і Україна*. Львів : Місіонер, 2004, с. 34.

On 17-20 November 1978, a month after the election of the Pope, Patriarch Josyf convened synodal meetings of the Ukrainian episcopate in Rome, after which the Holy Father received all Ukrainian bishops in a private audience on 20 November 1978, and the late Patriarch presented him with a separate letter, in which, among other things, he requested the following: a separate letter in support of the silent Ukrainian Catholic Church; the legal and judicial unification of the Ukrainian Church in the world.

There is no doubt that the new Pope took these requests from the Ukrainian episcopate very seriously, because on 19 March 1979, the Holy Father wrote his famous letter *Cum superiors* to His Beatitude Joseph on the occasion of the preparations for the Millennium of the Baptism of Rus-Ukraine. It was clear that the Pope would persistently continue ecumenical dialogue, but together with the Eastern Catholic Churches, and never without them or, even more so, against them. In a second letter on the same day (19 March 1979), Pope John Paul II emphasised that the programme of his pontificate in relation to the UGCC is: a) canonical unity of the entire hierarchy of the Ukrainian Catholic Church in unity with the Apostolic See; b) ensuring the right to existence and citizenship for Ukrainian Catholics in their ancestral homeland. "Now I think that the first priority of the moment is, therefore, to ensure the right to existence and citizenship for Ukrainian Catholics in their ancestral homeland, and at the same time to create a stable canonical form of unity for the hierarchy of your Church, which would meet its current requirements and could serve as an intermediate and transitional stage towards a more complete solution". On 19 March 1979, John Paul II openly wrote about his "great desire, together with the Head of the Church and the entire Ukrainian Greek Catholic Church, to prepare for the celebration of the Millennium of the Baptism of Ukraine – God willing – to experience this great jubilee together with all of you: we will surely find an opportunity to give the highest possible expression to my participation".²²

---

²² Слово отця доктора Івана Дацька перед божественною літургією. Львів, іподром, 27 червня 2001 року. Вітаю тебе Україно! Пастирський візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну 23–27 червня 2001 року.

After that day, it became clear to everyone what strategy Pope John Paul II had chosen for our Church. His plan was to unite the entire hierarchy of the Ukrainian Greek Catholic Church, both in Ukraine and in the diaspora. The Holy Father sought to achieve this unity in stages, relying on the possibilities provided by canon law. In implementing this unification, it was planned to take into account all canonical, historical and other related factors. In order to achieve complete unity, it was necessary to guarantee the rights of Ukrainian Catholics to exist and hold citizenship in their native land, which essentially meant ensuring freedom for our church in Ukraine.

A few months later, on 12 November 1979, the Holy Father himself ordained Myroslav-Ivan Cardinal Lubachivsky as Archbishop-Metropolitan of Philadelphia (USA) in the Sistine Chapel, and in a letter dated 5 February 1980, the Pope informed His Beatitude Joseph of his desire to convene a Synod of the hierarchy of the Ukrainian Catholic Church with the aim of electing a coadjutor with the right of succession. This Synod took place on 24 March 1980, and Metropolitan Myroslav Ivan Cardinal Lubachivsky was elected coadjutor with the right of succession. On 7 September 1984, Patriarch Josyf Cardinal Slipyj passed away and was succeeded by His Beatitude Myroslav Ivan Lubachivsky, whom the Pope elevated to the dignity of Cardinal on 25 May 1985.²³

Since 1987, the underground Church's ongoing struggle for freedom of worship has been joined by a powerful movement of various unofficial organisations – socio-political, cultural-educational and scientific associations, societies and unions (in particular, the Ukrainian Helsinki Union, the Taras Shevchenko Ukrainian Language

---

Промови і проповіді / Укладачі Надія Груник, Наталя Каторож. Львів: Монастир монахів Студитського уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 2001, с. 83.

²³ Слово отця доктора Івана Дацька перед божественною літургією. Львів, іподром, 27 червня 2001 року. Вітаю тебе Україно! Пастирський візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну 23–27 червня 2001 року. Промови і проповіді / Укладачі Надія Груник, Наталя Каторож. Львів: Монастир монахів Студитського уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 2001, с. 83.

Society, the Association of Independent Creative Intellectuals, and others).

On 4 August 1987, Greek Catholic bishops Pavlo Vasylyk and Ivan Semedi, together with 24 representatives of the clergy – priests, monks, nuns and lay people – published an open letter to the Pope, and through him to the Soviet government, demanding the legalisation of the Greek Catholic Church.

Taking advantage of the anniversary of Vladimir's baptism, a large-scale movement for the liberation of the Greek Catholic Church was formed, which united several influential forces in a common direction: the Apostolic See, the Supreme Archbishopric together with the Ukrainian Greek Catholic Church in the diaspora, the underground church in mainland Ukraine, and socio-political movements in Ukraine within the USSR.

Anniversary celebrations of the Millennium of the Baptism of Kyivan Rus. Legalisation of the Ukrainian Greek Catholic Church

The anniversary celebrations of the Millennium of the Baptism of Kyivan Rus provided an opportunity to talk about the Church of Ukraine. On 17 January 1988, Pope John Paul II declared before journalists from around the world that “the Ukrainian Catholic Church has always shown great fidelity to the Apostolic See, to the bishops of Rome, to the Pope. This loyalty obliges us, obliges me, in this case, to be equally loyal to them”.²⁴

As a result of close cooperation with the Ukrainian hierarchy, reflections on Ukrainian history gave rise to the famous Apostolic Letters on the Baptism and Cross of Ukraine – “Go into the World” (Euntes in Mundum) (25 January 1988) and “The Great Gift of Baptism” (Magnum Baptismi Donum) (14 February 1988). They

---

²⁴ Слово отця доктора Івана Дацька перед божественною літургією. Львів, іподром, 27 червня 2001 року. Вітаю тебе Україно! Пастирський візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну 23–27 червня 2001 року. Промови і проповіді / Укладачі Надія Груник, Наталя Каторож. Львів: Монастир монахів Студитського уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 2001, с. 84 – 85.

---

recognise the right of every person to their own identity and their own recognition of faith.²⁵

In his Apostolic Letter of 14 February 1988, the Pope wrote: “May the future – we wish this with all our hearts – bring the joy of seeing misunderstandings and mistrust overcome and the victory of every person’s right to self-determination and the recognition of their own faith. Belonging to the Catholic Church should not be considered incompatible with the good of one’s earthly homeland and with the heritage of St. Volodymyr. May our many faithful be able to enjoy true freedom of conscience and respect for their religious affairs in public worship, according to their various traditions, in their own rites and with their own pastor”.²⁶

International observers noted that the Pope had never spoken so clearly and decisively about the difficult situation of the Church in Ukraine and the Soviet Union.

The Soviet authorities denied the Pope his desired pilgrimage to celebrate the Millennium of Baptism. During the Millennium celebrations, which took place in Moscow, the delegation of the Roman Apostolic See, in its conversations with representatives of the government or the Moscow Patriarchate, on behalf of the Holy Father, repeatedly raised the issue of recognition of the Ukrainian Greek Catholic Church in the USSR. then-Secretary of State Cardinal Agostino Casaroli on 13 June 1988 delivered a separate letter and memorandum from the Holy Father to General Secretary Mikhail Gorbachev, in which the Ukrainian Catholic question in the Soviet Union occupied a prominent place.²⁷

Perhaps less well known here in Ukraine is the fact that even before the Ukrainian anniversary celebrations in Rome, on May 6, 1988, Pope John Paul II spoke about the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church in these words: “The Orthodox Church in Ukraine

---

²⁵ ВІЙТИШИН, В.: Програма екуменічного діалогу УГКЦ згідно Івана Павлі ІІ. Івано-Франківськ: Видавець ПП Маргітич О. І., 2015, с. 84, с. 91.

²⁶ Послання «Великий дар хрещення» Вселенського Архієрея Івана Павла ІІ до українців католиків з нагоди Тисячоліття Хрещення Київської Русі, 14 лютого 1988. Ватиканська Типографія «Поліглотта», 1988, с. 15.

²⁷ ГАЙКОВСЬКИЙ, М.: Папа Римський Іван Павло ІІ і Україна. Львів : Місіонер, 2004, с. 58.

also tried to organize itself and live, or rather, survive. In 1935, the Ukrainian Autocephalous Church, as is well known, had bishops, many priests with many parishes, and several million faithful”, encouraging mutual understanding and cooperation between the two largest Ukrainian Churches. And during the Roman jubilee celebrations, the Holy Father places before us an ecumenical task with particular emphasis when he states: “The Holy Spirit, who spoke with such power during the Second Vatican Council and continues to make his voice heard through the signs of the times, urges us all with renewed enthusiasm to follow the path of ecumenical dialogue, and leads us to ardently desire that the day of the kiss of peace between the Catholic and Orthodox Churches may come soon”. And most importantly: “The celebration of the Millennium should revive in all Christians the commitment to ecumenism and encourage the Catholic and Orthodox Churches to rediscover their ancient historical ties in Ukraine and to work with renewed enthusiasm for unity. Let us pray together that full unity, in which their ancestors lived for centuries, may soon be restored between Catholics and Orthodox Christians. And at the same time, let us pray that your Church, which has also been tested by great misfortunes in this century, may be honored in its special characteristics”.²⁸

Pope John Paul II decided to solemnly celebrate the anniversary of the Christianization of Ukraine in Rome. On this occasion, a large-scale documentary exhibition was organized, demonstrating the difficult situation of religion and the Church in the Soviet Union, as well as the heroic struggle of Ukrainian Greek Catholics for religious freedom and church rights. Responding to the Holy Father’s call, in July 1988, representatives of the Ukrainian diaspora from around the world, totaling 8,000 people, arrived in Rome. John Paul II noted: “The

---

²⁸ Слово отця доктора Івана Дацька перед божественною літургією. Львів, іподром, 27 червня 2001 року. Вітаю тебе Україно! Пастирський візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну 23–27 червня 2001 року. Промови і проповіді / Укладачі Надія Груник, Наталя Каторож. Львів: Монастир монахів Студитського уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 2001, с. 83.

---

celebration of the Millennium of Baptism should revive in all Christians the commitment to ecumenism and encourage the Catholic and Orthodox Churches to renew their ancient historical ties in Ukraine and to work with great inspiration for the cause of unity".²⁹ With the papal blessing, Ukrainians continued their jubilee celebrations in Częstochowa (Republic of Poland), on Jasna Góra. Solemn services were held at this common shrine of Catholics and Orthodox Christians, attended by the entire Ukrainian episcopate of the diaspora, led by Supreme Archbishop Cardinal Myroslav Ivan Lubachivsky, as well as the Polish episcopate, headed by the Primate.

The millennium of the baptism of Rus-Ukraine became a catalyst for a powerful popular movement to restore the legitimate rights of the Greek Catholic Church in the USSR. This movement began in the holy place of Zarvanytsia, where on July 16-17, 1988, about two thousand pilgrims from all regions of Western Ukraine gathered. Before the start of the service, they erected a memorial cross in honor of the millennium of the baptism of Ukraine. And on January 22, 1989, in Lviv, more than 100,000 people gathered at St. George's Square and the Ukraine Stadium to commemorate the 71st anniversary of the Act of Unification of the West Ukrainian People's Republic with the Ukrainian People's Republic. The participants of the gathering adopted a resolution demanding the legalization of the Ukrainian Greek Catholic Church and the restoration of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church.³⁰

All these events lead us to the landmark year of 1989, to the grand demonstration of over 200,000 people in Lviv on September 17, 1989, whose participants demanded the rehabilitation and legalization of the Ukrainian Greek Catholic Church (which took place on October 29, 1989). In a global context, this was linked to the fall of the Berlin Wall, Gorbachev's audience with the Pope, the assassination of Nicolae Ceausescu in Romania (December 25, 1989), and the liberation of the Churches and all the peoples of Eastern Europe.

---

²⁹ ГАЙКОВСЬКИЙ, М.: *Папа Римський Іван Павло II і Україна*. Львів : Місіонер, 2004, с. 59 – 62.

³⁰ ГАЙКОВСЬКИЙ, М.: *Папа Римський Іван Павло II і Україна*. Львів : Місіонер, 2004, с. 63.

At the Congress of People's Deputies of the USSR, Ukrainian representatives Rostislav Bratun, Roman Fedorov, Yuriy Sorochik, and Ivan Vakarchuk appealed to the Presidium of the Congress with a petition to establish a special commission to study Uniateism and resolve issues related to the Greek Catholic Church. Academician Andrei Sakharov also supported the idea of legalizing the Greek Catholic Church.

As a result of these efforts, on November 20, 1989, a document was signed in Kyiv granting Greek Catholic communities in Ukraine the right to free registration.

During a meeting with Pope John Paul II on December 1, 1989, USSR President Mikhail Gorbachev announced the official recognition of the Ukrainian Catholic Church, noting that this would soon be enshrined in law. He added that on November 20, the Kyiv Council for Religious Affairs under the Council of Ministers of the Ukrainian SSR had already granted permission for the registration of Ukrainian Catholic communities.³¹

In June 1990, the Apostolic See hosted the historic first meeting of all the hierarchs of the Greek Catholic Church, both from the diaspora (16 bishops) and from Ukraine (9 bishops). The Ukrainian delegation, led by His Beatitude Myroslav Ivan Cardinal Lubachivsky and including Archimandrite Lubomyr Husar, Ivan Khoma, Fr. Ivan Muzychka, and Chancellor Ivan Datska, held talks with high-ranking Vatican officials: Secretary of State Cardinal Agostino Cazzaroli, Prefect of the Congregation for Oriental Churches Cardinal Lurdas, and Secretary of the Congregation Archbishop Myroslav Marusyn.³²

On January 16, 1991, the Pope, in agreement with the Soviet government, began to establish Catholic church structures for Ukrainians. He appointed Bishop Ivan Martyniak as Bishop of Przemyśl of the Byzantine-Ukrainian Rite, and Marian Jaworski, administrator of the Roman Catholic Archdiocese of Lviv within Poland, as Archbishop and Metropolitan of Lviv (Roman Catholic). At

---

³¹ ГАЙКОВСЬКИЙ, М.: *Папа Римський Іван Павло II і Україна*. Львів : Місіонер, 2004, с. 76.

³² ГАЙКОВСЬКИЙ, М.: *Папа Римський Іван Павло II і Україна*. Львів : Місіонер, 2004, с. 83.

---

the same time, the Latin dioceses of Kamianets-Podilskyi and Zhytomyr were restored. On June 2, 1991, John Paul II transferred the Church of the Sacred Heart of Jesus in Przemyśl to the Ukrainian Greek Catholics of Poland and elevated it to the dignity of the Archcathedral of St. John the Baptist.³³

The legalization of the Ukrainian Greek Catholic Church led to the need for its head to return to Ukraine. On June 25, 1990, at a historic meeting with John Paul II, the Locum Tenens and ruling bishop of the Galician Metropolis, Volodymyr Sterniuk, declared: "With the return of St. George's Cathedral (the symbol of Ukrainian Catholicism) to its throne, the Supreme Archbishop of Lviv and Metropolitan of Galicia must return as soon as possible with his retinue..."³⁴

On February 13, 1991, a papal message was sent from the Vatican to His Eminence Cardinal Myroslav Ivan Lubachivsky. John Paul II noted that the return of the Head of the Church to Lviv "closes an era marked by the heroic witness of faith and steadfast fidelity to the See of Peter of thousands and thousands of believers who, together with their pastors, took up the cross that led to the resurrection of the Church in Ukraine".³⁵

Here is what the current head of the Ukrainian Greek Catholic Church, Sviatoslav Shevchuk, said about this: "In fact, John Paul II defended the rights of Catholics in the Soviet Union with his courage, he was our defender and liberator, ensuring the possibility of legalizing our presence. I think that even Gorbachev himself did not understand what this meant. Legalization meant the end of authoritarian rule; it was not just a transition to a new level of Perebudova, it was the collapse of the Soviet Union as a totalitarian state. The consequences of this event quickly became apparent – a year

---

³³ ГАЙКОВСЬКИЙ, М.: *Папа Римський Іван Павло II і Україна*. Львів : Місіонер, 2004, с. 91 – 92.

³⁴ ГАЙКОВСЬКИЙ, М.: *Папа Римський Іван Павло II і Україна*. Львів : Місіонер, 2004, с. 84.

³⁵ ГАЙКОВСЬКИЙ, М.: *Папа Римський Іван Павло II і Україна*. Львів : Місіонер, 2004, с. 95.

later, Ukraine declared its Independence",³⁶ and in March 1991, His Beatitude Myroslav Ivan Lubachivsky, the head of our Church in exile, returned to Ukraine.

This holy pope was a beacon of hope for all who sought freedom, peace, and understanding. For this, he will be remembered with great gratitude and eternal memory for centuries to come.³⁷

Apostolic journey to Ukraine in 2001

John Paul II's visit to Ukraine was one of the most significant events in the history of our country. It contributed to the spiritual awakening of the Ukrainian nation and its return to its Christian roots and values.

The year 2001 went down in history as a period of serious upheaval and crisis of confidence in the Ukrainian government. It was then that the Melnychenko audio recordings scandal and the murder of journalist Georgiy Gongadze broke out. Ukraine's international reputation was at a critically low level. References to our country in the world media were mainly limited to coverage of scandals, political instability, and corruption schemes. In addition, due to the lack of a Western audience, Ukraine was associated with the Chernobyl disaster. However, the visit of Pope John Paul II radically changed the international perception of Ukraine. The world community had the opportunity to see our country from a different perspective. People discovered many positive aspects and realized that Ukraine has a unique spiritual and cultural identity. Papal visits have a special power – they shift the attention of the international media from problematic issues to the country's strengths. This has significantly improved Ukraine's foreign policy image.

---

³⁶ ШЕВЧУК, С.: 100 років від дня народження Івана Павла II. «Він почував духовну близькість до України» – глава УГКЦ. In: <https://www.radiosvoboda.org/a/30617958.html> (10.06.2025).

³⁷ МАРИНОВИЧ, М.: Українські сторінки понтифікату Івана Павла II. In: <https://novapolshcha.pl/article/ukrayinski-storinki-pontifikatu-ivana-pavla-ii/> (10.06.2025).

Each papal visit is traditionally accompanied by extensive media coverage and the creation of documentaries that tell about the spiritual traditions of the region, the cultural heritage of the people, their historical path, and national characteristics.³⁸

The messages of Pope John Paul II to people around the world, to families, to the elderly, to women, to children, to artists, and to various social communities are a true pedagogical treasure. It can be said that they are addressed to everyone who lives, creates, and walks this earth. In our opinion, these messages are unique documents in the history of humanity, a golden treasure of inestimable value that must be taken with us on the difficult path of life as we enter the 21st century and the third millennium. The ideas set forth in them, substantiated by a great thinker, are an important spiritual source and methodological basis for philosophy, pedagogy, psychology, sociology, and other scientific fields that study human beings and are aimed at helping them.

The messages of Pope John Paul II to people around the world, to families, to the elderly, to women, to children, to artists, and to various social communities are a true pedagogical treasure. It can be said that they are addressed to everyone who lives, creates, and walks this earth. In our opinion, these messages are unique documents in the history of humanity, a golden treasure of inestimable value that must be taken with us on the difficult path of life as we enter the 21st century and the third millennium. The ideas set forth in them, substantiated by a great thinker, are an important spiritual source and methodological basis for philosophy, pedagogy, psychology, sociology, and other scientific fields that study human beings and are aimed at helping them.

“Memory and Identity: Conversations at the Turn of the Millennium” is the Holy Father’s final work, which was published in Italian in the Vatican and Milan, and later republished in Polish in

---

³⁸ ГУБИЧ, Л.: О. д-р Андрій Михалейко: Папа Іван Павло II та Українська Греко-Католицька Церква. In: <https://ucu.edu.ua/news/o-d-r-andrij-myhalejko-papa-ivan-pavlo-ii-ta-ukrajinska-hreko-katolytska-tserkva-dyvensvit/> (10.06.2025).

Krakow and Ukrainian in Lviv. This publication can be considered an authentic spiritual testament for his successors.

Let us pay attention to the conceptual principles of one of the chapters of this work – “Understanding the Fatherland...”. The key concept of the author’s idea is the statement “Think about the Fatherland... (Fatherland – People – State)”. It aims at a deep study and understanding of such important concepts as Fatherland, patriotism, nation, history, and culture.

To substantiate the concept of “Fatherland,” the researcher applies an interdisciplinary methodology, appealing to etymological analysis and logical semantics. John Paul II reveals his philosophical and pedagogical considerations through a detailed historical and philological analysis of the terms “fatherland” and “homeland” (in Latin, *patria*), which derive from the concepts of father and fatherhood (*pater*). “In a sense,” notes the Holy Father, “the homeland is identified with inheritance, that is, the sum of the goods we have received from our ancestors. Very often in this context, the expression “mother-homeland” is used. From personal experience, we all know how important mothers are in passing on spiritual heritage. Therefore, homeland is both an inheritance and a property status determined by this inheritance; this also applies to land and territory. But even more than that, the concept of homeland means the values and spiritual content that create the culture of a nation”.³⁹ The Pontiff made these ideas public on June 2, 1980, at the UNESCO podium in a speech entitled “In the Name of the Future of Culture”.

The fundamental conceptual foundations are contained in the theses on the ethical value of patriotism. In the section “Patriotism” we find: “If we ask ourselves where to look for patriotism in the Ten Commandments, the answer is not long in coming: it should be sought in the fourth commandment, which obliges us to honor our father and mother. Indeed, this feeling is expressed in Latin by the word *pietas* (respect, reverence, but also piety), emphasizing that the respect we owe our parents has a religious dimension”. The philosopher and educator explains the essence of this important concept in a very

---

³⁹ НИЧКАЛО, Н.: Філософія педагогіки серця Івана Павла II. Ін: *Рідна школа*. № 4-5 (квітень-травень), 2012. С.26.

---

simple and accessible way: "Patriotism means love for everything that makes up the homeland: its history, traditions, language, even its landscapes. This love also extends to the works of compatriots and the fruits of their genius. Any danger that threatens the great good of the homeland becomes an opportunity to test this love".⁴⁰

At the same time, John Paul II raises the question: has the development of social life reached its ultimate limit? And finally, he expresses his deep conviction: "it seems that the family, as well as the nation and the homeland, remain things that nothing can replace".⁴¹

"Through their culture and language, not only the people but also each family gains its spiritual sovereignty. Without this, it would be difficult to explain many events in the history of peoples, especially European peoples; events of the past and present, events of joy and sorrow, victories and defeats, which show how organically the family is connected with the people, and the people with the family".⁴²

Another statement by John Paul II: "A truly sovereign and spiritually strong nation is always made up of strong families: families that are aware of their calling and mission in history. The family is at the center of all these problems and tasks. Any relegation of the family to the background and secondary position, rejecting it from its rightful place in society"⁴³, sounds like advice and a warning.

All of these multifaceted processes are deeply connected with the spirituality and cultural heritage of the nation. In his "Address to the Participants of the International Congress on the Baptism of Kyivan Rus" (November 12, 1988), the Pontiff put forward the following important methodological position: "The need for spiritual balance among peoples is the aspiration of our civilization". He draws attention to the fact that the words "cult" and 'culture' have a common

---

⁴⁰ ІВАН ПАВЛО ІІ.: Пам'ять та ідентичність. Бесіди на зламі тисячоліть / пер. з італ. Мар'яни Прокопович. Львів : Літопис, 2005, с. 19.

⁴¹ ІВАН ПАВЛО ІІ.: Пам'ять та ідентичність. Бесіди на зламі тисячоліть / пер. з італ. Мар'яни Прокопович. Львів : Літопис, 2005, с. 19.

⁴² Послання Папи Івана Павла ІІ. Львів : Літопис, 2001, с. 80 – 81.

⁴³ JAN PAWEŁ II.: Dzień po dniu. Ilustrowane Kalendarium Wielkiego Pontyfikatu. 1978-2005. T I. Kraków, 2005. 631 s.

root. In his opinion, this “reflects the truth that cult is the original form of culture”.⁴⁴

John Paul II's view of the problem that society lacks the spiritual and cultural development to control powerful technologies, leading to various forms of impoverishment in both developed and underdeveloped countries, is expressed in the following thesis: “The main problem of our society is related to its level of culture: there is a need for spiritual balance among nations, thanks to which it is possible to control the enormous forces that have not been burdened by the technological progress of recent decades. A low level of culture leads to certain interrelated forms of impoverishment, which I would divide into the impoverishment of developed and underdeveloped countries”.⁴⁵

Spiritually and scientifically balanced, the Pope advises us to reflect on the origins of our people: “With baptism begins the history of national culture, and culture is the foundation of a people's life. It shapes their identity and expresses their distinctive characteristics. That is why it is appropriate to recall the history of Slavic culture, which has its roots in the baptism of St. Vladimir in Kyiv. This event gave rise to a great culture which, being linked to the Byzantine tradition, acquired an Eastern character, taking into account the spirituality of Kyivan Rus'... To fully understand the specifics of your culture, you need to return to the Byzantine sources that your ancestors passed on to you in your native language and recorded in many monuments of your rich spiritual heritage”.⁴⁶

The program of the visit and its symbolism

After Pope John Paul II's apostolic visit to Ukraine in the second half of 2001, the spiritual and religious self-identification of Ukrainians became significantly more active. This conclusion was reached by numerous Ukrainian scientists, philosophers, theologians, sociologists, and publicists.

---

⁴⁴ Послання Папи Івана Павла II. Львів: Літопис, 2001, с. 107.

⁴⁵ Послання П Іван Павло II. Пам'ять та ідентичність. Бесіди на зламі тисячоліть / пер. з італ. Мар'яни Прокопович. Львів: Літопис, 2005, с. 19.

⁴⁶ Послання Папи Івана Павла II. Львів: Літопис, 2001, с. 161 – 162.

The pontiff came to Ukraine as a missionary of peace, love, and brotherly unity to restore the Ukrainian people's faith in national freedom, to affirm their independence, human dignity, mutual respect, and solidarity. "To bear witness to Christ together with all Christians of every Church and every ecclesial community, and to invite all the sons and daughters of this noble land to turn their gaze to the One who gave His life for the salvation of the world. I greet you, Ukraine".⁴⁷

John Paul II's apostolic journey to Ukraine lasted from June 23 to 27, 2001, and included visits to Kyiv, Lviv, and other Ukrainian cities. The program of the visit was carefully thought out and had a deep symbolic meaning.⁴⁸

John Paul II, stepping off the plane, knelt and kissed the soil of Ukraine. He arrived as a pilgrim to the magnificent shrines of Kyiv, the cradle of Christian culture for the entire Eastern European region.

The pontiff was greeted by then-President of Ukraine Leonid Kuchma, who was in international isolation at the time. John Paul II immediately reminded him of his responsibility to the people and the testament of Kyiv Prince Volodymyr Monomakh: "Do not let the powerful destroy the people!" These words had special meaning in the context of Kuchma's corrupt regime.⁴⁹

The Holy Father's address to the Ukrainian people – a wise, long-suffering people with a great history and culture – is moving: "With sincere affection, I embrace the Ukrainian people, who are overwhelmingly Christian, as evidenced by their culture, folk customs, numerous churches that adorn the landscape, and countless works of

---

⁴⁷ Слово Святішого Отця під час вітальної церемонії в аеропорту «Бориспіль». Київ, 23 червня 2001 року. Вітаю тебе Україно! Пастирський візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну 23–27 червня 2001 року. Промови і проповіді / Укладачі Надія Груник, Наталя Каторож. Львів: Монастир монахів Студитського уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 2001, с. 7.

⁴⁸ ТЕРЕЩУК Г. Папа, який любив Україну. 18 травня 2020 року. In: <https://www.radiosvoboda.org/a/30618970.html> (10.06.2025).

⁴⁹ МАРИНОВИЧ, М.: Українські сторінки понтифікату Івана Павла II. In: <https://novapolshcha.pl/article/ukrayinski-storinki-pontifikatu-ivana-pavla-ii/> (10.06.2025).

art found throughout the country. I greet a land that has suffered and been oppressed, yet has remained attached to a freedom that no one has ever been able to destroy".⁵⁰ In our opinion, such a high assessment has great historical, philosophical, and pedagogical significance for the present day.

In his welcoming speech at Boryspil Airport, Pope John Paul II spoke about the crimes of totalitarian systems against the Ukrainian people. He emphasized the danger of destroying Ukrainian national, cultural, and spiritual identity, as well as the deliberate extermination of the intelligentsia – those who preserved and passed on the folk traditions and religious heritage of the nation. He addressed Ukrainians as "courageous and steadfast witnesses to the values of faith" and warned that the mistakes of the past should not be repeated in the future: "May the memory of the past not hinder today's progress on the path to mutual understanding, which promotes brotherhood and cooperation".⁵¹

While in Ukraine, the Pope paid special attention to the tragic episodes in the history of the state – he recalled the horrors of the Holodomor, Stalin's terror, the mass shootings of Jews in Babyn Yar, the forced resettlement of the Crimean Tatar people, and the fate of those who fought in the Afghan war.

The key task was: "...in the cities and villages of Ukraine, it is urgently necessary, with the common effort of all, to promote the development of a new, genuine humanism. This is a dream that your

---

⁵⁰ Слово Святішого Отця під час зустрічі з діячами політичних, культурних, наукових та ділових кіл України. Київ, Президентський палац, 23 червня 2001 року. Вітаю тебе Україно! Пастирський візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну 23–27 червня 2001 року. Промови і проповіді / Укладачі Надія Груник, Наталя Каторож. Львів: Монастир монахів Студитського уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 2001, с. 17.

⁵¹ Слово Святішого Отця під час вітальної церемонії в аеропорту «Бориспіль». Київ, 23 червня 2001 року. Вітаю тебе Україно! Пастирський візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну 23–27 червня 2001 року. Промови і проповіді / Укладачі Надія Груник, Наталя Каторож. Львів: Монастир монахів Студитського уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 2001, с. 7 – 8.

---

great poet Taras Shevchenko expressed in his famous poem: "There will be no enemy, no adversary, but there will be a son, and there will be a mother, and there will be people on earth!"⁵²

The declaration of the inviolability of the Ukrainian state's borders was heard around the world in the phrase: "... from Donetsk to Lviv, from Kharkiv to Odesa and Simferopol"; it was a celebration of the greatness of "the Fatherland, which, through its history, has proven its special calling to be the border and gateway between East and West". Ukraine's mission was defined as "a privileged crossroads of diverse cultures, a meeting place for the spiritual riches of East and West".⁵³

In his welcoming speech at Boryspil Airport, the Pope also emphasized that he was addressing our future. "But the vision that the apostle had does not concern only your past; it also looks to the future of the country. It seems to me that with the eyes of my heart, I can actually see a new light spreading across your blessed land; it is the light that radiates a renewed confirmation of the choice made in the distant year 988, when Christ was accepted by the Ukrainian people as "the Way, the Truth, and the Life".⁵⁴

It is not enough to simply create democratic structures and guarantee freedoms by law. The most important thing is to root them

---

⁵² Слово Святішого Отця під час вітальної церемонії в аеропорту «Бориспіль». Київ, 23 червня 2001 року. Вітаю тебе Україно! Пастирський візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну 23–27 червня 2001 року. Промови і проповіді / Укладачі Надія Груник, Наталя Каторож. Львів: Монастир монахів Студитського уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 2001, с. 10.

⁵³ Слово Святішого Отця під час вітальної церемонії в аеропорту «Бориспіль». Київ, 23 червня 2001 року. Вітаю тебе Україно! Пастирський візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну 23–27 червня 2001 року. Промови і проповіді / Укладачі Надія Груник, Наталя Каторож. Львів: Монастир монахів Студитського уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 2001, с. 11.

⁵⁴ Слово Святішого Отця під час вітальної церемонії в аеропорту «Бориспіль». Київ, 23 червня 2001 року. Вітаю тебе Україно! Пастирський візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну 23–27 червня 2001 року. Промови і проповіді / Укладачі Надія Груник, Наталя Каторож. Львів: Монастир монахів Студитського уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 2001, с. 11.

in the public consciousness so that tolerance, respect for the views and beliefs of others, mercy, and compassion become the inner principles of every person, and God's Commandments serve as the foundation for statehood.

During his visit to Kyiv, the Pontiff visited St. Sophia Cathedral, the embodiment of Ukrainian spirituality, met with the head of state and government officials, and celebrated the Divine Liturgy on Khreshchatyk Street before a congregation of half a million believers. The most moving moment was his prayer at the memorial to the victims of the Holodomor of 1932-1933, which signified the official recognition of the genocide of the Ukrainian people by the highest ecclesiastical authority in the world.

In the Mariinsky Palace, the Pope's speech pointed out to Ukrainians the factors that make their nation unique and provided them with a worldview oriented toward contemporary trends in global development. The 264th Successor of the Roman See called Ukraine "a noble country, the cradle of Christian civilization and the homeland of peaceful coexistence between different nationalities and religions," "a land that has suffered and been oppressed, while maintaining an attachment to freedom that no one has ever been able to destroy," and Kyiv as "the cradle of the ancient Slavs and Ukrainian culture, deeply imbued with the Christian spirit".⁵⁵

John Paul II called for a "policy of wise tolerance," emphasizing that the preamble to the Ukrainian Constitution also refers to "responsibility before God". Referring to Hryhorii Skovoroda, John Paul II urged Ukrainians to focus on key tasks: "understanding people," "resisting the temptation to use power for personal or group interests," and to model a "civilization of love" in which the individual, not profit, is at the forefront, human dignity is respected,

---

⁵⁵ Слово Святішого Отця під час зустрічі з діячами політичних, культурних, наукових та ділових кіл України. Київ, Президентський палац, 23 червня 2001 року. Вітаю тебе Україно! Пастирський візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну 23–27 червня 2001 року. Промови і проповіді / Укладачі Надія Груник, Наталя Каторож. Львів: Монастир монахів Студитського уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 2001, с. 17 – 18.

---

and power is used only for the purpose of serving every member of society. In this context, the Pope recalled the words of the philosopher Hryhorii Skovoroda: "Everything passes, only love remains after everything. Everything passes, but not God and not love". Addressing Ukrainians, the Holy Father noted that "Christianity has inspired your most distinguished men of culture and art, it has generously nourished the moral, spiritual, and social roots of your country".⁵⁶

In his address to representatives of the Ukrainian parliament, figures of culture, science, art, entrepreneurs, and industrialists, the Pope emphasized: "May the values of the Gospel, which are part of your national identity, help you to build a modern and tolerant, open and united society, in which each person can make their own specific contribution to the common good, while receiving from it the support they need to develop their gifts in the best possible way".⁵⁷

In Ukraine, which, according to the Pope, "is a crossroads between Western and Eastern Europe, two great Christian traditions, Byzantine and Latin, met and both found a favorable reception. Over the centuries, there has been no shortage of tensions between them, leading to conflicts that have been harmful to both. Now, however, the way is being paved for mutual forgiveness",⁵⁸ he continued to

---

⁵⁶ Слово Святішого Отця під час зустрічі з діячами політичних, культурних, наукових та ділових кіл України. Київ, Президентський палац, 23 червня 2001 року. Вітаю тебе Україно! Пастирський візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну 23–27 червня 2001 року. Промови і проповіді / Укладачі Надія Груник, Наталя Каторож. Львів: Монастир монахів Студитського уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 2001, с. 19.

⁵⁷ Слово Святішого Отця під час зустрічі з діячами політичних, культурних, наукових та ділових кіл України. Київ, Президентський палац, 23 червня 2001 року. Вітаю тебе Україно! Пастирський візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну 23–27 червня 2001 року. Промови і проповіді / Укладачі Надія Груник, Наталя Каторож. Львів: Монастир монахів Студитського уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 2001, с. 19.

⁵⁸ Слово Святішого Отця під час зустрічі з діячами політичних, культурних, наукових та ділових кіл України. Київ, Президентський палац, 23 червня 2001 року. Вітаю тебе Україно! Пастирський візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну 23–27 червня 2001 року.

advocate a policy of reconciliation, which has always been at the center of his attention.

In his sermon in Kyiv, delivered during a service at the Chaika sports complex on June 24, 2001, the Holy Father noted the important role of Kyiv, where the baptism of Rus took place. It was from Kyiv that Christian life began to flourish, first in the lands of ancient Rus, then in Eastern Europe, and later, beyond the Urals, in the vast expanses of Asia. Thus, Kyiv, in a certain sense, also played the role of “the Lord’s forerunner” among the numerous peoples to whom the good news of salvation later reached from here. And sincere admiration for the great mission through the contact between the Eastern and Western traditions of Christianity. “Oh, what a blossoming of spiritual, liturgical, and church life began with the meeting of different cultures and religious traditions!”.⁵⁹

Therefore, in building Ukraine, our homeland, “our native home”, we must creatively use the precious heritage of our great predecessors. From it, we must draw progressive ideas of humanity, high morality, love for our homeland, and responsibility for its present and future.

At a meeting of the All-Ukrainian Council of Churches and Religious Organizations, held on June 24, 2001, at the National Philharmonic in Kyiv, the Holy Father emphasized in his speech that “with the baptism of Prince Volodymyr and the people of Rus, in 988 on the banks of the Dnieper, the birth of faith and Christian life began. From there, the Gospel spread to various peoples living in the eastern part of the European continent... I wanted to recall this in the Apostolic Letter “Go into the whole world” (Euntes in mundum), written on the occasion of the Millennium of the Baptism of Kyivan Rus, emphasizing how missionary activity began to spread

---

Промови і проповіді / Укладачі Надія Груник, Наталя Каторож. Львів: Монастир монахів Студитського уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 2001, с. 17–18.

⁵⁹ Проповідь Святішого Отця. Київ, спорткомплекс «Чайка», 24 червня 2001 року. Вітаю тебе Україно! Пастирський візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну 23–27 червня 2001 року. Промови і проповіді / Укладачі Надія Груник, Наталя Каторож. Львів: Монастир монахів Студитського уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 2001, с. 25 – 26.

---

significantly from this event: "to the West as far as the Carpathian Mountains, from the banks of the Dnieper to Novgorod, and from the banks of the Volga... to the shores of the Pacific Ocean and beyond".⁶⁰

Preaching at the Byzantine Liturgy in Kyiv, the Pope pointed to the powerful spiritual roots of our country and expressed his sincere wish: "that Ukraine continue to be nourished by the ideals of personal, social, and ecclesial morality, serving the common good, dignity, and self-sacrifice, without forgetting the gift of the Ten Commandments".⁶¹ As a consistent leader of the ecumenical movement, John Paul II called in his prayerful appeal: "May all be one!" This call for unity has not only religious but also powerful civilizational significance – that the inhabitants of all continents, representatives of various peoples and cultures, may unite around the common eternal principles proclaimed by the Gospel. It was the Pope's sincere desire that "Christians of the third millennium stand before the world with one heart and one soul!".⁶²

According to the head of the Ukrainian Greek Catholic Church, Sviatoslav Shevchuk, the Pope showed what the idea of unity of the Church, which he dreamed of and called for, really means – it is unity in prayer, in communion, in the ability to stand together around one

---

⁶⁰ Слово Святішого Отця. Київ, Національна філармонія, 24 червня 2001 року. Вітаю тебе Україно! Пастирський візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну 23–27 червня 2001 року. Промови і проповіді / Укладачі Надія Груник, Наталя Каторож. Львів: Монастир монахів Студитського уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 2001, с. 40 – 41.

⁶¹ Проповідь Святішого отця. Київ, спорткомплекс «Чайка», 25 червня 2001 року. Вітаю тебе Україно! Пастирський візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну 23–27 червня 2001 року. Промови і проповіді / Укладачі Надія Груник, Наталя Каторож. Львів: Монастир монахів Студитського уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 2001, с.56.

⁶² Проповідь Святішого отця. Київ, спорткомплекс «Чайка», 25 червня 2001 року. Вітаю тебе Україно! Пастирський візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну 23–27 червня 2001 року. Промови і проповіді / Укладачі Надія Груник, Наталя Каторож. Львів: Монастир монахів Студитського уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 2001, с.57.

Throne. This is unity in diversity. And this was seen by both Ukraine and the world during his visit.⁶³

In Lviv, the historical center of the Greek Catholic tradition, the Pontiff visited St. George's Cathedral, met with the clergy and parishioners of the UGCC, and celebrated the liturgy at the hippodrome. His stay in Lviv was of exceptional importance for Greek Catholics, who perceived it as official confirmation of their importance in Ukrainian life. During John Paul II's visit to St. George's Cathedral, a ceremony was held to consecrate the crown for the miraculous image of the Mother of God of Terebovlia.⁶⁴

During a meeting with young people in the square in front of the Church of the Nativity of the Blessed Virgin Mary in Lviv on June 26, 2001, the Pope once again emphasized the need to live according to God's commandments, since in Ukraine "the Church has a particularly attractive face due to the diversity of traditions that enrich it", because Christianity is an integral part of civic, cultural, and religious identity.⁶⁵

The Pope warned the younger generation as follows: "Today there is a strong temptation to replace the true God with false gods and false ideals. Idols are material goods... They should never take first place in

---

⁶³ КОЗАК, О.: «Слова папи Івана Павла II про справжню свободу і Україну були передвісниками подій Помаранчевої революції і Революції гідності», – Глава УГКЦ. In: https://archives.ugcc.ua/articles/slova_papi_%D0%86vana_pavla_%D0%86%D0%86_pro_spravzhnyu_svobodu_%D1%96_ukrainu_buli_peredv%D1%96snikami_pod%D1%96y_pomaranchevoi_revoljuts%D1%96%D1%96_revolyuts%D1%96i_g%D1%96dnost%D1%96_gla_va_ugkts_93655.html (10.06.2025).

⁶⁴ Святіший Отець Іван Павло II у Львові. Вітаю тебе Україно! Пастирський візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну 23–27 червня 2001 року. Промови і проповіді / Укладачі Надія Груник, Наталя Каторож. Львів: Монастир монахів Студитського уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 2001. с. 60.

⁶⁵ Слово Святішого Отця під час зустрічі з молоддю Львів, площа перед церквою Різдва Пресвятої Богородиці, 26 червня 2001 року. Вітаю тебе Україно! Пастирський візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну 23–27 червня 2001 року. Промови і проповіді / Укладачі Надія Груник, Наталя Каторож. Львів: Монастир монахів Студитського уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 2001. с. 79.

---

the human heart, especially in the hearts of young people, who are called to fly high, toward better and more worthy ideals". Calling on Ukrainian youth to choose the "narrow path" in life, the path indicated by the Lord, the pontiff convinces: "True civilization, in reality, is not measured only by economic progress, but mainly by the human, moral, and spiritual development of the people". "Go forth and grow in the spirit of brotherhood, united as you are today, so that different traditions may not be a cause for division, but rather an encouragement to mutual understanding and mutual respect", was the idea of ecumenism.⁶⁶

Pope John Paul II repeatedly described Ukraine as a special "laboratory" in various areas of church life. In communication with Catholic bishops of both rites, he defined Ukraine as a laboratory of faith and the Church. During a meeting with the All-Ukrainian Council of Churches and Religious Organizations, the term "laboratory of ecumenism" was used. In a dialogue with young people, the Pontiff emphasized the calling of the younger generation to seek Christian solutions to contemporary challenges, again referring to the concept of a "laboratory of faith".

Thus, the Pope viewed Ukraine as a unique community with a special people, where significant processes can take place for the first time and answers to pressing contemporary issues of global importance can be formed. After all, a laboratory is essentially a place of discovery and innovative solutions that contribute to the progress of civilization. It was precisely this potential – both in a historical context and in future prospects – that the Pope saw in Ukraine.⁶⁷

---

⁶⁶ Слово Святішого Отця під час зустрічі з молоддю Львів, площа перед церквою Різдва Пресвятої Богородиці, 26 червня 2001 року. Вітаю тебе Україно! Пастирський візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну 23–27 червня 2001 року. Промови і проповіді / Укладачі Надія Груник, Наталя Каторож. Львів: Монастир монахів Студитського уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 2001. с. 77.

⁶⁷ КОЗАК, О.: «Слова папи Івана Павла II про справжню свободу і Україну були передвісниками подій Помаранчевої революції і Революції гідності», – Глава УГКЦ. In: https://archives.ugcc.ua/articles/slova_papi_%D0%86vana_pavla_%D0%86%D0%86_pro_spravzhnyu_svobodu_%D1%96_ukrainu_buli_pereadv%D1%96snikami_pod%D1%96y_pomaranchevoi_revo

The ecumenical dimension of the visit was one of its most significant components. The pontiff held meetings with leaders of various Christian denominations in Ukraine, emphasizing the importance of Christian unity and the need to overcome historically formed contradictions between confessions. The meeting with Patriarch Filaret (Denisenko), the head of the Ukrainian Orthodox Church of the Kyiv Patriarchate, proved to be particularly important. Although no joint service took place, the meeting itself had an extremely significant symbolic meaning. The Pope also held a dialogue with the leadership of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church and representatives of other Christian communities, demonstrating his openness to communication with all followers of Christ and his desire for interfaith understanding.

Ukraine has begun the process of forming its own national and religious identity. Awareness of this historic moment constantly accompanied John Paul II, which was reflected in his numerous references and examples in public speeches and private conversations.

The Pope's attitude was marked by deep respect for the rich national heritage and high recognition of those figures who laid the foundations of national identity and cared for the preservation and development of the enthusiasm with which contemporary generations are forming the foundations of national and state existence. In such an environment, the religious sphere can fully develop in all its diversity and variety, in accordance with the communities and minorities that inhabit this great country. The starting point for the specific papal ecumenical concept presented during the 2001 pilgrimage was the recognition of the concept of homeland as the foundation and context for interfaith and interreligious dialogue. The central thesis of this concept is the belief that the creation of a relatively safe and just society that respects the spiritual heritage of the people is impossible without religion.⁶⁸

---

lyuts%D1%96i_%D1%96_revolyuts%D1%96i_g%D1%96dnost%D1%96_gla
va_ugkts_93655.html (10.06.2025).

⁶⁸ ВІЙТИШИН, В.: *Програма екуменічного діалогу УГКЦ згідно Івана Павлі II*. Івано-Франківськ : Видавець ПП Маргітич О. І., 2015. с.170 – 172.

In John Paul II's teaching on ecumenism, which is directed at Ukraine, the high value of martyrdom is at the forefront. During the liturgy in Lviv, John Paul II beatified 27 bishops, priests, monks, and laypeople of the Greek Catholic Church who died for their faith and their Church (Bishop Mykolay Charnetsky and his 24 brothers in martyrdom, as well as martyrs Bishop Theodore Romzha, Father Omelyan Kovch, and Servant of God Josaphat Hordashevsky). "The examples of martyrs from different historical periods, but especially those from the last century, show that martyrdom is the highest form of service to God and the Church. With this service, we want to glorify them and thank the Lord for their faithfulness".⁶⁹ Of particular importance was the beatification of representatives of various Christian denominations in Ukraine who suffered from communist persecution. Among them were both Greek Catholics and Orthodox Christians, which emphasized the ecumenical nature of suffering for the faith in Ukraine. The proclamation of numerous Ukrainian martyrs of the faith who died during Soviet persecution as blessed. This decision by the Pope had not only religious but also profound historical and cultural significance, as it officially recognized the sacrifices of the Ukrainian people for their faith.

Later, in 2017, after the death of John Paul II, but on his initiative, Bishop Vasyl Velychkovsky, known as the "Ukrainian Solzhenitsyn" for his testimony about the suffering in Soviet camps, was beatified. Earlier, in 1996, the pope proclaimed 13 martyrs from Pratulyn (residents of the village of Pratulyn in Kholmshchyna, who were shot in 1874 by Russian soldiers) as new martyrs, and a Roman Catholic bishop and priest were also beatified.⁷⁰

At the official farewell ceremony at Lviv Airport, the Pope thanked Ukraine "for defending Europe with its tireless and heroic struggle against the invading hordes". He called on the Ukrainian people to

---

⁶⁹ Проповідь Святішого Отця. Львів, іподром, 27 червня 2001 року. Вітаю тебе Україно! Пастирський візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну 23–27 червня 2001 року. Промови і проповіді / Укладачі Надія Груник, Наталя Каторож. Львів: Монастир монахів Студитського уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 2001. с. 92.

⁷⁰ ТЕРЕЩУК Г. Папа, який любив Україну. 18 травня 2020 року. In: <https://www.radiosvoboda.org/a/30618970.html> (10.06.2025).

make every effort to profess their faith, culture, and national beliefs within the framework of freedom and justice. The Pope assured Ukrainians that Ukraine is a full member of Europe and should join the European community, preaching a policy of “social mercy”, on which the fate of humanity and the future of civilization depend. The pontiff considered unity and harmony to be the priority factors for the stable social progress of Ukrainians: “Thanks to this interaction of intentions and actions, Ukraine, the homeland of faith and dialogue, will be able to see its dignity recognized among other nations”. In parting, he blessed the Ukrainian people with the words: “May the Lord give you peace, Ukrainian people, for with persistent and unanimous dedication, you have finally regained your freedom and begun to rediscover your true roots, and you are making great efforts to embark on the path of reform and give everyone the opportunity to live and profess their own faith, their own culture, and their own beliefs within the framework of freedom and justice”.⁷¹

The papal program is based on the conviction that “preserving unity” and “supporting ecumenical activities” in Ukraine are of great value to the universal Church, because they safeguard “the unity of the whole Church”. A wealth of ecclesial communities has formed in Ukraine within the framework of the three main Christian denominations. All of them are characterized by a high level of religious vitality and dynamic growth, and at the same time, prospects for rapprochement are opening up.⁷²

At the same time, non-Christian religious communities, including Judaism and Islam, have become noticeably more active, in line with global trends, actively participating in the development of their own confessional communities.

An analysis of these circumstances gives reason to assert that Ukraine is a unique “ecumenical laboratory” for the entire Church –

---

⁷¹ ДАВИДЧАК, Х.: Папа Іван Павло II про національну ідентичність українців: медійно-релігійний аспект. In: *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*. Львів : 2011. Вип. 35, с. 106 – 107.

⁷² ВІЙТИШИН, В.: *Програма екуменічного діалогу УГКЦ згідно Івана Павлі II*. Івано-Франківськ : Видавець ПП Маргітич О. І., 2015. с. 197.

---

this is precisely what John Paul II emphasized in his address to Ukrainian youth.

Perhaps humanity has not yet fully realized the role of St. John Paul in cleansing the world of communist totalitarianism and bringing down the "Iron Curtain", thanks to which European nations gained freedom and an impetus for development and the establishment of true Christian brotherhood. By healing the wounds of the past, forgiving and asking for forgiveness, and strengthening the Christian foundations of Europe, he laid the cornerstone for the restoration of the European community, where Ukraine feels like an integral part. It was precisely such a Europe and such a Ukraine that our Pope, our pastor, our patron John Paul II dreamed of.⁷³

In the words of the Head of the UGCC, Sviatoslav Shevchuk: "The world community spoke about the greatness of Ukraine, about its positive aspects, spiritual uplift, youth, human rights and freedoms. Through the visit of the Holy Father, Ukraine gained subjectivity. It can be said that the Pope recognized and presented Ukraine in a new way, not as a member of the CIS, but as a subject of international law".⁷⁴

Conclusions

John Paul II played a key role in restoring religious freedom in the Soviet Union, particularly in the legalization of the Ukrainian Greek Catholic Church in 1989, which was made possible by his powerful diplomatic efforts and pressure on the Soviet leadership. The celebration of the Millennium of the Baptism of Kyivan Rus in 1988

---

⁷³ ШЕВЧУК, С.: 100 років від дня народження Івана Павла II. «Він почував духовну близькість до України» – глава УГКЦ. In: <https://www.radiosvoboda.org/a/30617958.html> (10.06.2025).

⁷⁴ КОЗАК, О.: «Слова папи Івана Павла II про справжню свободу і Україну були передвісниками подій Помаранчевої революції і Революції гідності», – Глава УГКЦ. In: https://archives.ugcc.ua/articles/slova_papi_%D0%86vana_pavla_%D0%86%D0%86_pro_spravzhnyu_svobodu_%D1%96_ukrainu_buli_pereyv%D1%96snikami_pod%D1%96y_pomaranchevoi_revoljuts%D1%96%D1%96_revoljuts%D1%96i_g%D1%96dnost%D1%96_glava_ugkts_93655.html (10.06.2025).

was a turning point when the Pope publicly declared the rights of Ukrainian Catholics and their right to exist in their own homeland. The legalization of the UGCC had far-reaching consequences for the collapse of the Soviet Union as a totalitarian state and contributed to the proclamation of Ukraine's independence in 1991.

John Paul II viewed Ukraine as a key link in the process of Europe's spiritual rebirth and overcoming the schism between Eastern and Western Christianity, which found expression in his concept of "new evangelization". His support for the Ukrainian Greek Catholic Church was systematic and multifaceted, ranging from the secret ordination of bishops for underground work in Ukraine to the organization of material and spiritual support for persecuted believers through various channels. The Pope actively cooperated with the Ukrainian diaspora, viewing it as a strategic partner in preserving Ukrainian spiritual tradition and maintaining ties with the homeland. His teaching on human and peoples' rights, based on the principles of human dignity and natural law, became the theoretical basis for supporting the Ukrainian people's right to national self-determination. John Paul II's activities regarding Ukraine demonstrate a unique combination of spiritual leadership and practical diplomacy, which contributed not only to the legalization of the UGCC, but also to the formation of international support for Ukrainian aspirations for independence.

John Paul II's visit to Ukraine in 2001 significantly improved the country's international image and contributed to the spiritual awakening of the Ukrainian nation. The Pope's philosophical legacy, in particular his understanding of patriotism, culture, and national identity, remains an important spiritual source for the development of Ukrainian statehood and society.

Pope John Paul II's apostolic visit to Ukraine in 2001 was a turning point in the formation of the spiritual and religious identity of the Ukrainian people and the recognition of Ukraine on the international stage as a full-fledged member of the European community. The visit demonstrated Ukraine's unique potential as an "ecumenical laboratory" where different Christian traditions can coexist and interact in dialogue and mutual respect. The beatification of Ukrainian martyrs of the faith and the recognition of the suffering of the people under

---

totalitarian regimes had profound historical and cultural significance for the national memory. The Pope's call to build a "civilization of love" based on Gospel values, tolerance, and social charity outlined the strategic guidelines for the development of Ukrainian society. The visit laid the spiritual foundations for future democratic transformations in Ukraine and its integration into the European community of values, as well as significantly improving the country's international image and contributing to the spiritual awakening of the Ukrainian nation. The Pope's philosophical legacy, in particular his understanding of patriotism, culture, and national identity, remains an important spiritual source for the development of Ukrainian statehood and society.

BIBLIOGRAPHY

- ВІЙТИШИН, В.: *Програма екуменічного діалогу УГКЦ згідно Івана Павлі II*. Івано-Франківськ : Видавець ПП Маргітич О. І., 2015. 238 с.
- ГАЙКОВСЬКИЙ, М.: *Папа Римський Іван Павло II і Україна*. Львів : Місіонер, 2004. 148 с.
- ГУБИЧ, Л.: О. д-р Андрій Михалейко: Папа Іван Павло II та Українська Греко-Католицька Церква. In: <https://ucu.edu.ua/news/o-d-r-andrij-myhalejko-papa-ivan-pavlo-ii-ta-ukrajinska-hreko-katolytska-tserkva-dyvensvit/> (10.06.2025)
- ДАВИДЧАК, Х.: Папа Іван Павло II про національну ідентичність українців: медійно-релігійний аспект. In: *Вісник Львівського університету*. Серія журналістика. Львів : 2011. Вип. 35. с. 101–112. ISSN: 2078-7324.
- ІВАН ПАВЛО II.: *Пам'ять та ідентичність. Бесіди на зламі тисячоліть* / пер. з італ. Мар'яни Прокопович. Львів : Літопис, 2005. 168 с.
- ІВАН ПАВЛО ВЕЛИКИЙ.: Частина 2. «Друг вашого благородного народу». Листи до приятелів. In: <https://lysty.net.ua/porevisitua/> (10.06.2025)

- Кароль Войтила. Народження. Історія Йона Павли ІІ. In: <https://artsandculture.google.com/story/VQUBToaicSVbKg?hl=uk> (10.06.2025).
- КОЗАК, О.: «Слова папи Івана Павли ІІ про справжню свободу і Україну були передвісниками подій Помаранчевої революції і Революції гідності», – Глава УГКЦ. In: https://archives.ugcc.ua/articles/slova_papi_%D0%86vana_pavla_%D0%86%D0%86_pro_sp_ravzhnyu_svobodu_%D1%96_ukrainu_buli_peredv%D1%96snika_mi_pod%D1%96y_pomaranchevoi_revolyuts%D1%96i_%D1%96_r_evolyuts%D1%96i_g%D1%96dnost%D1%96__glava_ugkts_93655.html (10.06.2025).
- МАЛЕЦЬКА, Т.: Про душпастирство о. Кароля Войтили. In: <https://artsandculture.google.com/story/VQUBToaicSVbKg?hl=uk> (10.06.2025).
- МАРИНОВИЧ, М.: Українські сторінки понтифікату Івана Павли ІІ. In: <https://novapolshcha.pl/article/ukrayinski-storinki-pontifikatu-ivana-pavla-ii/> (10.06.2025).
- МЕРЕЖКО, О.: Внесок Івана Павли ІІ у розвиток концепції міжнародного права. In: <http://vuzlib.com/content/vien/113/73> (10.06.2025).
- Народжується нове людство. Проповідь Папи на Візантійській Літургії у Києві. Світло. 2001. №7–8. с. 250 – 251.
- НИЧКАЛО, Н.: Філософія педагогіки серця Івана Павли ІІ. In: *Рідна школа*. 2012. № 4-5 (квітень-травень). с. 24 – 31. ISSN 0131-6788.
- Послання «Великий дар хрещення» Вселенського Архієрея Івана Павли ІІ до українців католиків з нагоди Тисячоліття Хрещення Київської Русі, 14 лютого 1988. Ватиканська Типографія «Полілотта», 1988. 18 с.
- Послання Папи Івана Павли ІІ. Львів : Літопис, 2001. 288 с.
- Проповідь Святішого Отця. Київ, спорткомплекс «Чайка», 24 червня 2001 року. Вітаю тебе Україно! Пастирський візит Святішого Отця Івана Павли ІІ в Україну 23–27 червня 2001 року. Промови і проповіді / Укладачі Надія Груник, Наталя Каторож. Львів: Монастир монахів Студитського уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 2001. с. 24 – 30.

-
- Проповідь Святішого Отця. Львів, іподром, 27 червня 2001 року. Вітаю тебе Україно! Пастирський візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну 23–27 червня 2001 року. Промови і проповіді / Укладачі Надія Груник, Наталя Каторож. Львів : Монастир монахів Студитського уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 2001. с. 92 – 96.
- Свящ. Михайло Гаврилів: Кожна людина – це перш за все історія: Автобіографія українського католицького священика в сучасній Україні. Рим: Українська пресова служба, 1987. С. 14.
- Слово отця доктора Івана Дацька перед божественною літургією. Львів, іподром, 27 червня 2001 року. Вітаю тебе Україно! Пастирський візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну 23–27 червня 2001 року. Промови і проповіді / Укладачі Надія Груник, Наталя Каторож. Львів: Монастир монахів Студитського уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 2001. с. 81 – 89.
- Слово Святішого Отця. Київ, Національна філармонія, 24 червня 2001 року. Вітаю тебе Україно! Пастирський візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну 23–27 червня 2001 року. Промови і проповіді / Укладачі Надія Груник, Наталя Каторож. Львів: Монастир монахів Студитського уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 2001. с.40 – 44.
- Слово Святішого Отця під час зустрічі з молоддю Львів, площа перед церквою Різдва Пресвятої Богородиці, 26 червня 2001 року. Вітаю тебе Україно! Пастирський візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну 23–27 червня 2001 року. Промови і проповіді / Укладачі Надія Груник, Наталя Каторож. Львів : Монастир монахів Студитського уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 2001. с. 74 – 80.
- Слово Святішого Отця під час вітальної церемонії в аеропорту «Бориспіль». Київ, 23 червня 2001 року. Вітаю тебе Україно! Пастирський візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну 23–27 червня 2001 року. Промови і проповіді / Укладачі Надія Груник, Наталя Каторож. Львів: Монастир монахів Студитського уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 2001. с. 7 – 11.

Слово Святішого Отця під час зустрічі з діячами політичних, культурних, наукових та ділових кіл України. Київ, Президентський палац, 23 червня 2001 року. Вітаю тебе Україно! Пастирський візит Святішого Отця Івана Павла II в Україну 23–27 червня 2001 року. Промови і проповіді / Укладачі Надія Груник, Наталя Каторож. Львів: Монастир монахів Студитського уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 2001. с. 17 – 21.

ТЕРЕЩУК, Г.: Папа, який любив Україну. 18 травня 2020 року. In: www.radiosvoboda.org/a/30618970.html (10.06.2025).

ШЕВЧЕНКО, О. – КИРИЧЕНКО, Ю.: Говорив українською, захищав УГКЦ та підтримав Помаранчеву революцію. Іван Павло II та Україна. In: <https://naszwybir.pl/papa-i-ukraina/> (10.06.2025).

ШЕВЧУК, С.: 100 років від дня народження Івана Павла II. «Він почував духовну близькість до України» – глава УГКЦ. In: <https://www.radiosvoboda.org/a/30617958.html> (10.06.2025).

JAN PAWEŁ II.: Dzień po dniu. Ilustrowane Kalendarium Wielkiego Pontyfikatu. 1978-2005. T I. Kraków : 2005. 631 s.

Identita rodiny v náuke sv. Jána Pavla II.

Peter TIRPÁK

Abstract: *The paper explores the understanding of the identity of the family in the teaching of St. John Paul II, while building on the rich tradition of Catholic doctrine on marriage and the family. In his theological and pastoral work, St. John Paul II repeatedly emphasized that the family is “the first and vital cell of society” (FC 42), and he grounded its identity in the image of God as a communion of persons who mutually give themselves in love. Drawing on the theology of the body and an anthropology rooted in the dignity of the human person, the Pope pointed out that the true identity of the family lies in its vocation to be a “community of life and love,” which originates in God’s plan of creation. The aim of the paper is to show both the continuity and the development of the Catholic understanding of the family in the teaching of St. John Paul II, as well as its significance for the current cultural and pastoral context, in which the identity of the family is increasingly questioned and relativized.*

Keywords: *The Identity of the Family and Its Roles. Marriage and New Life. The Church in Relation to the Family.*

Úvod

Cirkev mala vždy záujem o rodinu, pretože si uvedomovala, že manželstvo a rodina tvoria jedno z najcennejších bohatstiev ľudstva.¹ Cirkev sa preto obracia hlavne na mladých ľudí, ktorí chcú vstúpiť do manželstva a založiť si rodinu. Jedným z dôkazov tohto tvrdenia je, že biskupská synoda, ktorá sa konala v Ríme v roku 1980, definovala štyri základné úlohy rodiny:² vytváranie osobného spoločenstva, služba životu, účasť na rozvoji spoločnosti, účasť na živote a poslaní

---

¹ Porov. JÁN PAVOL II.: *Exhortácia Familiaris consortio*. Trnava : SSV, 1993, čl. 1.

² Biskupská synoda trvala od 26. septembra do 25. októbra 1980 a bola pokračovaním dvoch predchádzajúcich synod.

Cirkvi.³ Tieto úlohy nie sú len praktickým rámcom pre fungovanie rodiny, ale vyjadrujú jej vnútornú identitu zakorenenú v stvoriteľskom Božom zámere. Svätý Ján Pavol II. vo svojej apoštolskej exhortácii *Familiaris consortio* zdôrazňuje, že rodina je „cesta Cirkvi“ – teda nielen objekt pastoračnej starostlivosti, ale aj aktívny subjekt evanjelizácie a služby v Cirkvi a vo svete. Rodina, ktorá žije podľa svojho povolania, sa stáva „domácou cirkvou“, kde sa viera nielen odovzdáva, ale aj denne žije. V dnešnej dobe, keď sa rodinné hodnoty často relativizujú, je nevyhnutné nanovo objavovať veľkosť a krásu kresťanskej rodiny ako miesta, kde sa rodí život, rastie láska a formuje človek schopný žiť pravú slobodu v pravde.

Vytváranie osobného spoločenstva

Rodina založená na láske je spoločenstvom osôb: manžela a manželky, rodičov a detí, príbuzných. Ich prvoradou úlohou je verne žiť skutočnosť svojej jednoty a stále sa usilovať tvoriť pravé spoločenstvo osôb. Prvé spoločenstvo sa vyvíja medzi manželmi. Spoločenstvo manželov má svoje korene v prirodzenom dopĺňaní sa muža a ženy, ale v Kristovi vedie skrze sviatosť manželstva k dokonalosti. Dar Svätého Ducha poháňa kresťanských manželov, aby sa denne usilovali o stále bohatšie vzájomné spojenie na všetkých rovinách – spojenie tiel, charakterov, srdiec, myšlienok, prianí, duší⁴ a tak zjavovali Cirkvi a svetu nové spoločenstvo lásky, ktoré je dané Kristovou milosťou.⁵

Treba tiež zdôrazniť, že dar Ježiša Krista nie je vyčerpaný prijatím sviatosti manželstva, ale doprevádza manželov po celý život. Ježiš Kristus ostáva s nimi, aby tak ako on miloval Cirkev a vydal sám seba za ňu, i oni milovali jeden druhého vzájomnou vernosťou a oddanosťou. Manželia môžu a majú čerpať silu tiež z iných sviatostí, ktoré nám na posvätenie zanechal Kristus. Eucharistia je vlastným prameňom kresťanského manželstva. Liturgická obeť sprítomňuje

---

³ Porov. JÁN PAVOL II.: *Exhortácia Familiaris consortio*. Trnava : SSV, 1993, čl. 17.

⁴ Porov. JÁN PAVOL II.: *Príhovor k snúbencom*, Kinshasa - 3. mája 1980 : AAS 72, s. 426

⁵ Porov. SOTONIAKOVÁ, *Postavenie kresťana v tomto svete*, 1999, s. 75.

Kristovu zmluvu lásky s Cirkvou. V tejto zmluve nachádzajú manželia zdroj, z ktorého pramení ich manželská zmluva, jej vnútorná podoba a trvalá životnosť. Eucharistický chlieb tvorí totiž z rôznych údov rodinného spoločenstva jediné telo, v ktorom sa viditeľným sprítomňuje univerzálna jednota Cirkvi.

Rovnako ako úspech jednotlivých osôb, tak aj úspech celých ľudských spoločenstiev závisí od situácie manželstva a rodiny.⁶ Záchrana osoby a ľudskej spoločnosti je úzko spojená so šťastnou situáciou manželského a rodinného spoločenstva, ktoré dnes nie je zo strany všetkých uznané a je spustošené sociálnymi ranami polygamie, rozvodu, takzvanej voľnej lásky a inými znetvoreniami a musí byť chránené a rekonštruované zdôrazňovaním prirodzenej dôstojnosti a vysokej posvätnosti hodnoty manželského stavu.⁷ Rodina v súčasnej dobe už nepredstavuje viacgeneračné súžitie v jednej domácnosti, kde sa o deti starajú predovšetkým ženy a muži zaisťujú obživu. V dnešnej rodine sú väčšinou ekonomicky samostatní obaja rodičia, ktorí sa starajú o svoje deti. Nie je však ani neobvyklé, že sa v mnohých rodinách na výchove detí nepodieľajú obaja biologickí rodičia, ale domácnosť s deťmi vedie iba jeden biologický rodič sám alebo spolu s novým partnerom, ktorý sa môže stať pre deti tzv. sociálnym rodičom.⁸

Práve preto, že problémy manželskej lásky, plodnosti a stálosti rodiny či rešpektovania života sa dnes stali veľmi vážnymi, je nutná stála konfrontácia medzi terajšou mravnosťou a princípmi kresťanskej etiky, ktoré ju môžu viesť na pravú mieru podľa správneho poriadku rodinného usporiadania a pravého dobra človeka.⁹

Prameňom autentickej fascinácie vo vzájomných vzťahoch mužov a žien môže byť len realizácia Božieho úmyslu, vpísaného v tom, čo

---

⁶ Porov. JÁN PAVOL II.: *Exhortácia Familiaris consortio*. Trnava : SSV, 1993, čl. 86.

⁷ VANSÁČ, P.: Duchovná a sociálna starostlivosť o manželov a rodinu podľa Pastoračného plánu Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007-2013. In: *Theologos – teologická revue*. Prešov : GTF PU v Prešove, roč. XII, č. 2, 2010, s. 86.

⁸ POPOVIČ, J.: *Koncept aplikácie inštitútu mediácie v katolíckej cirkvi*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove vo Vydavateľstve Prešovskej univerzity v Prešove, 2024, s. 94.

⁹ Porov. KOKOSZKA, A.: *Moralnosť života manželského. Sakramentológia moralna*. Tarnów : Biblos, 1999, s. 13-16.

nazývame manželským a rodinným povolaním. Boh, ktorý je láska (Porov. 1 Jn 4,8), dal mužovi a žene účasť na svojej láske a súčasne na svojej stvoriteľskej moci (Porov. Gn 1,28). Povoláva ich k životu v manželskom spoločenstve a pozýva ich k spolupráci v odovzdaní ľudského života. Boží úmysel ohľadom manželstva sa prejavuje v tom, že je plodným zjednotením osôb, spolupracujúcich v láske, „*v dôvernom spoločenstve života a lásky*“ (GS 10). Spoločenstvo manželov, ako aj rodiny, môže byť ovplyvňované spoločnosťou, v ktorej sa nachádzajú. Môže tiež upadnúť do vážnych kríz. Musíme si preto uvedomiť, že veriaci žijú vo svete pod tlakom a nie vždy sa dokážu vyhnúť náказe, prameniacej z úpadku základných hodnôt. Preto je úlohou Cirkvi, aby bránila skutočné hodnoty, ktoré by spoločenstvo manželov nedehtovalo, ale naopak, aby ho budovalo. Pre spoločenstvo manželov je charakteristická nielen ich jednota, ale aj už spomínaná nerozlučiteľnosť. Dar sviatosti je pre kresťanských manželov súčasne povolaním a prikázaním, aby si zostali vzájomne verní vo veľkodušnej poslušnosti voči Božej vôli: „*Čo Boh spojil, človek nech nerozlučuje*“ (Mt 19,6). Manželská nerozlučiteľnosť, zakorenená v osobnom a úplnom odovzdaní sa manželov a požadovaná dobrom detí, nachádza svoju najvyššiu pravdu v pláne, ktorý Boh predostrel vo svojom zjavení. On chce a dáva nerozlučiteľnosť ako ovocie, znak a požiadavku absolútnej vernej lásky, ktorou Boh miluje človeka a ktorú má Kristus k svojej Cirkvi. Z toho vyplýva najvznešenejšia a zároveň najnaliehavejšia povinnosť kresťanských manželov vydávať svedectvo o hodnote nerozlučiteľnosti a vernosti. Treba však uznať aj silu svedectva tých manželov, ktorých síce partner opustil, ale vďaka kresťanskej viere a nádeji neuzavreli nové manželstvo. Aj títo vydávajú hodnotné svedectvo o svojej vernosti, ktoré dnešný svet tak veľmi potrebuje.¹⁰

Doteraz sme hovorili iba na úrovni vzťahu manželov samotných. Práve tento vzťah je potrebným základom, na ktorom sa buduje ďalšie – domáce spoločenstvo, a to na úrovni rodičov a detí, bratov a sestier a medzi ostatnými príbuznými. Prvoradú úlohu má vzťah rodičov a detí (Porov. Ef 6, 1-4). V ňom každý dostáva a každý dáva. Od všetkých si vyžaduje pohotovú a veľkodušnú vôľu, ochotu odpúšťať,

---

¹⁰ Porov. GRZEŚKOWIAK, J.: *Sakramentalnosť manželstva w świetle Adhortacji Apostolskiej Familiaris Consortio Jana Pawła II*. Lublin : KUL, 1985, 57-58.

---

znášať, zhodnúť sa a zmieriť. V opačnom prípade by tu šlo iba o obyčajný egoizmus, v ktorom každý hľadá iba na seba a nejde mu o spoločné dobro. Zanedbaná výchova dieťaťa sa nemusí celkom prejavíť v detstve, no neskôr v dospelosti môže mať dopad napr. pri nadväzovaní či udržaní si vzťahu alebo manželstva, a následne nepokoj v dome, rozbiehanie spoločenstva atď.¹¹ Príčina deštrukcie spoločného manželského života tkvie aj v tom, že mnohí ľudia konajú tak, ako to očakáva okolie. Z toho vyplýva fakt, že na správanie človeka neraz vplýva práve mienka iných. Je ale pravdou, že okolie, v ktorom sa nachádzame, si môžeme vybrať. Rozhodujúci vplyv na človeka majú tí, s ktorými sa často stretáva. Ak by sme tento poznatok chceli zhrnúť do jednoduchého záveru, mohli by sme povedať, že manželia sú povolani k úlohe, ktorú môžu splniť iba s Božou pomocou, pretože jedine Boh je pôvodcom všetkého bytia a pravej lásky¹². Preto majú manželia jedinečné poslanie vytváraním osobného spoločenstva stať sa „*tlmočníkmi lásky Boha Stvoriteľa*“ (GS 50).

Služba životu a odovzdávanie života

Boh povoláva muža a ženu k zvláštnej účasti na jeho láske a súčasne na jeho stvoriteľskej a otcovskej moci ich slobodným a zodpovedným spolupôsobením pri odovzdávaní daru ľudského života (Porov. Gn 1,28). Sú platné a šťastné manželstvá, ktoré ostanú bezdetnými alebo napríklad kvôli ťažkej dedičnej chorobe bezdetnými musia ostať. Ale zásadná pripravenosť mať deti patrí k manželstvu.¹³ Plodnosť je znakom manželskej lásky. Neobmedzuje sa len na samotné plodenie. Rozširuje sa a obohacuje plodmi mravného, duchovného a nadprirodzeného života, ktoré majú otec a matka dať svojim deťom, cez svoje deti Cirkvi a svetu.¹⁴ Manželstvo a manželská láska sú vo svojej

---

¹¹ OLEJNIK, S.: *Dar. Wezwanie. Odpowiedź*. Warszawa : Wydawnictwa akademii teologii katolíckej, 1993, s. 211.

¹² Porov. BENEDIKT XVI.: *Encyklika Deus caritas est*. Trnava : SSV, 2006, s. 10, čl. 18.

¹³ LAUN, A.: *Láska a partnerstvo*. Bratislava : Serafín, 1996, s. 43.

¹⁴ Porov. SOTONIAKOVÁ, *Postavenie kresťana v tomto svete*, 1999, s. 76.

prirodenosti zamerané na starostlivosť a výchovu detí, ktoré sú tým najcennejším darom manželstva.¹⁵

Druhý vatikánsky koncil pripomína, že manželia si dôverným spojením preukazujú vzájomnú pomoc a službu, no prežívajú tiež zmysel svojej jednoty. Toto dôverné spojenie – ako vzájomné sebadarovanie dvoch osôb – i dobro detí, vyžadujú úplnú vernosť manželov a nástoja na nerozlučnosti ich jednoty (Porov. GS 48). Svätý Otec Ján Pavol II. nazýva rodinu „lonom života“, v ktorom sa láska stráži, zjavuje a odovzdáva (Porov. Sk 4,32). Pri tomto svojom argumente sa pritom odvoláva na ich spoluprácu a interpretáciu Božej lásky. Preto je rodina právom nazývaná „*svätyňou života, miestom, na ktorom môže byť život, dar Boha, správne prijatý a chránený pred mnohými útokmi, akým je vystavený a môže sa rozvíjať v súlade s požiadavkami pravého ľudského rastu.*“¹⁶

O zodpovednosti pri vykonávaní rodičovskej funkcie možno hovoriť z rozličných hľadísk. Prejav zodpovedného rodičovstva môže byť dvojaký: zodpovedné, uvážené a veľkodušné rozhodnutie mať početnú rodinu alebo rozhodnutie urobené z vážnych dôvodov a pri zachovaní mravného zákona vyhnúť sa dočasne alebo na neurčitú dobu narodeniu nového dieťaťa.¹⁷ Cirkev si pritom plne uvedomuje strážiť a brániť v tomto smere vznešenú dôstojnosť manželstva a zodpovednú úlohu odovzdávania ľudského života¹⁸, pričom princípom manželskej morálky je podľa učenia Cirkvi kritérium vernosti Božiemu plánu (Porov. LG 41). V súlade s týmto princípom sa jasne rozlišuje medzi mravne neprijateľnými metódami regulácie plodnosti a tými metódami, ktoré sú mravne správne. Tu sa kladie požiadavka na vedcov, odborníkov i lekárov, aby práve v záujme manželstva a rodiny urobili nový krok pre zdravú reguláciu ľudskej plodnosti (Porov. GS 52). Na prvom mieste je nutné vylúčiť priame prerušenie tehotenstva, ako aj priamu sterilizáciu, no tiež akýkoľvek zásah, ktorý by znemožnil splodenie života. Do tohto zásahu sa počítajú aj všetky

---

¹⁵ Porov. MUCKERMANN, H.: *Sakramenty wiary*. Kraków : Wydawnictwo apostołstwa modlitwy, 1970, s. 94.

¹⁶ JÁN PAVOL II.: *Encyklika Evangelium vitae*. Trnava : SSV, 1996, čl. 9.

¹⁷ Porov. PAVOL VI.: *Encyklika Humanae vitae*. Trnava : SSV, 2001, čl. 10.

¹⁸ Porov. JÁN PAVOL II.: *Exhortácia Familiaris consortio*. Trnava : SSV, 1993, čl. 29.

---

antikoncepčné prostriedky. Na druhej strane je však mravne dovolené nazívanie manželstva v neplodných dňoch.¹⁹ Táto problematika plánovania rodičovstva je dnes predmetom živej diskusie vedcov i širokej verejnosti. Príčinou tohto záujmu je najmä skutočnosť, že sa v praxi často uplatňujú také postupy na zníženie počtu narodených detí, ktoré znepokojujú svedomie mnohých ľudí, nehľadia na morálku a hodnotu ľudskej dôstojnosti a v konečnom dôsledku môžu poškodzovať zdravie ženy. Pokrok dnešnej doby buduje väčší strach z budúcnosti. Mnohí sa pýtajú, či sa vôbec oplatí žiť alebo či je lepšie radšej nenarodiť sa. Takto vzniká názor, že nový život so sebou prináša nové starosti o „zajtrašok“. Keď manželia zastávajú tento názor a používajú antikoncepčné prostriedky, počínajú si ako sudcovia nad Božím plánom a manipulujú ľudskú sexualitu a s ňou vlastnú osobu, ako aj osobu manželského partnera a menia tak hodnotu totálneho darovania.²⁰ Cirkev je však presvedčená, že napriek tomu je život veľkolepým darom Božej dobroty a dodáva, že ak manželia praktizovaním obdobia neplodnosti zachovávajú neoddeliteľnú súvislosť spojového a plodivého významu, ktoré sú obsiahnuté v ľudskej sexualite, počínajú si ako služobníci Božieho plánu.²¹ Odovzdávať život je akt dôvery Boha voči nám. Dôvery v človeka, ktorý je schopný toho najlepšieho. Keď muž a žena splodia nový život, na stvorení tohto života sa zúčastňuje aj sám Boh a od tej chvíle sa nová bytosť stáva objektom jeho starostlivosti a lásky.²²

V tomto momente nastáva pre manželov okamih zvláštnej zodpovednosti, ktorá je následkom tvorivej sily vedúcej k manželskému aktu. Je to okamih, kedy sa manželia stávajú rodičmi. Manželka je prvá, ktorá spozná, že sa stane matkou a manžel, s ktorým sa zjednotila v „jednom tele“, sa dozvie od nej, že sa stane otcom. Manžel nemôže sklamať a nepriznať, prípadne nepriať výsledok rozhodnutia, ktoré bolo aj jeho vlastným rozhodnutím.²³

---

¹⁹ Porov. SOTONIAKOVÁ, *Postavenie kresťana v tomto svete*, 1999, s. 77.

²⁰ Porov. JÁN PAVOL II.: *Exhortácia Familiaris consortio*. Trnava : SSV, 1993, čl. 14.

²¹ Porov. PAVOL VI.: *Encyklika Humanae vitae*. Trnava : SSV, 2001, čl. 13.

²² Porov. Anonym: *Otázky o láske a živote*. Trnava : Dobrá kniha, 1999, s. 53.

²³ Porov. PÁPEŽSKÁ RADA PRE RODINU: *Odovzdávanie viery v rodine*. III. Svetové stretnutie rodín v Ríme v roku 2000. In.: Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2006, s. 98.

Rodina a rozvoj spoločnosti

Pre Cirkev je neprijateľný tak individualistický ako aj kolektivistický model spoločenského života. Nepoukazuje na nejaký vlastný model, ale v duchu kresťanskej vízie spoločnosti ponúka pevné zásady, na ktorých sa má budovať sociálna sféra života. Tieto zásady naznačujú spôsob naplnenia poslania kresťanov mať plnú účasť na spoločenskom živote. Východiskom je predovšetkým uznanie, že ľudská osoba, ako aj rodina, je centrom spoločenského života.²⁴ Veľmi pekne o tom hovorí kardinál Alfonso Lopez Trujillo, bývalý predseda Pápežskej rady pre rodinu, ktorý zdôrazňuje, že *„každý národ, ktorý si chce posilniť vlastnú dušu a zabezpečiť humánnejšiu, solidárnejšiu a spravodlivejšiu budúcnosť, musí nepochybne posilniť rodinu, ako základnú inštitúciu ľudstva“*.²⁵

Cirkvi nejde len o hlásanie evanjelia v širších zemepisných oblastiach alebo stále rastúcemu počtu obyvateľstva, ale ide jej aj o to, aby slová evanjelia pretvárali zásady, podľa ktorých ľudia posudzujú rozhodujúce hodnoty, predmety, na ktoré sústreďujú všeobecný záujem, spôsob myslenia, pramene, z ktorých čerpajú podnety a vzory ľudského života, ktoré sú v rozpore s Božím slovom.²⁶ V tomto smere má práve kresťanská rodina veľmi veľké možnosti, pretože práve ona sa stala základnou bunkou spoločnosti.²⁷ Ako sme si spomenuli predtým, rodina je životne organicky spojená so spoločnosťou a to svojou službou životu.

Tlmočníkmi lásky Boha Stvoriteľa a jeho spolupracovníkmi sa manželia stávajú vtedy, keď veľkodušne a zodpovedne plnia úlohu

---

²⁴ VOJTEK, Š.: *Spravodlivosť, základný pilier pre rozvoj ľudskej spoločnosti*, 2004, s. 11.

²⁵ TRUJILLO, A.L.: Rodina, kultúra a globalizácia - príhovor na treťom Svetovom kongrese rodín v Mexico City (31.3.2004). In: *Život Cirkvi*. Bratislava : TK KBS, 2004, roč. 11, č. 15-16, s. 9.

²⁶ Porov. PAVOL VI.: *Encyklika Evangelii nuntiandy*. [http://www.kbs.sk/dokumenty/](http://www.kbs.sk/dokumenty/Pavol_VI._Evangelii_nuntiandy_č._19._(24.2.2006).Taktiež:) Pavol VI. /Evangelii nuntiandy, č. 19. (24.2.2006). Taktiež: SLIVKA, D.: Biblia ako fundament sociálnych a kultúrnych hodnôt. In: PETRO, M. a kol.: *Vplyv médií na sociálne a kultúrne hodnoty súčasnosti*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2010, s. 9.

²⁷ Porov. JÁN PAVOL II.: *Exhortácia Familiaris consortio*. Trnava : SSV, 1993, čl. 42.

---

odovzdávateľov života a vychovávateľov.²⁸ Rozhodnutie o tom robia manželia pred Bohom na základe spoločnej úvahy, v ktorej má miesto poslušnosť a úcta voči Bohu, vlastné dobro a dobro detí, podmienky doby a životnej úrovne, súlad s vlastným svedomím, s Božími zákonmi a náukou Cirkvi, ktorá ich hodnoverne vykladá. Kresťanská rodina nezabúda, že je povolaná ohlasovať evanjelium života a slúžiť mu. Veď vo svojej podstate je svätyňou života, miestom, kde je život prijímaný, chránený a rozvíjaný ako Boží dar, ktorý je „treba chrániť“ s tou najväčšou starostlivosťou hneď od počatia. Rodina v súvislosti so spoločnosťou vytvára základ a životný zdroj, lebo občania sa rodia v rodine a v nej nachádzajú aj prvú školu spoločenských čností, ktoré oživujú a rozvíjajú spoločnosť.

Dieťa žije v reálnom svete, preto sa musí vedieť rozhodovať podľa svojho svedomia. Všetci sme dostali schopnosť rozlišovať dobro a zlo a túto schopnosť treba rozvíjať. Ide o formovanie svedomia, ktoré bezpodmienečne patrí do kompetencie rodičov.²⁹ Práve rodina je prostredím, kde sa dieťa oboznamuje so životom v spoločnosti, kde sa učí nadväzovať kontakt s ostatnými a osvojuje si morálne hodnoty. Absencia vo výchove k čnostiam má za následok neistotu, do ktorej človek dneška neraz upadá, presne tak, ako spoločnosť, v ktorej zlyhá nejaká ideológia. Hlboký relativizmus spôsobuje, že mladý človek nemá zmysel života, preto hľadá východisko v závislostiach. Práve v tomto zmysle si treba nanovo uvedomovať, že dieťa nesmie vychovávať deštruktívna kultúra³⁰, ale rodič, ktorý by mal mať hierarchicky usporiadaný systém hodnôt.

Všetci ľudia sú povolaní k tomu istému cieľu, ktorým je sám Boh. On si nechcel vyhradiť vykonávanie všetkých mocí iba pre seba. Každému človeku zveruje úlohy, ktoré môže vykonávať podľa schopnosti svojej prirodzenosti. Tento spôsob vládnutia sa má napodobňovať v spoločenskom živote. Spôsob, akým Boh riadi svet,

---

²⁸ Porov. SLODIČKA, A.: Sexualita v kresťanskej teológii. In: *Zborník teologických štúdií*. Prešov: PRO COMMUNIO 2006, s. 76.

²⁹ ÚSTREDNÝ KATOLÍCKY INŠTITÚT PRE MANŽELSKÉ A RODINNÉ ZÁLEŽITOSTI: *List rodičom*. Rím : SÚSCM, 1990, s.361.

³⁰ Porov. COVEY, S.R.: *Sedem zásad pre šťastný rodinný život*. Bratislava : Príroda, 1999, s. 112.

svedčí o jeho hlbokej úcte k ľudskej slobode a mal by inšpirovať múdrosť tých, čo spravujú ľudské spoločenstvá (KKC 1884).

Dieťa na seba postupne preberá správanie sa rodičov a tento model neskôr uplatňuje v partnerstve, v rodičovstve i v spoločnosti. Preto je dôležité, aby bol model rodiny pozitívny. Kresťanský model rodiny pozýva do svojho stredu Boha ako pevnú súčasť vzájomných vzťahov medzi ním a jednotlivými členmi rodiny navzájom.³¹ Ak to takto nefunguje, v mnohých prípadoch sa rodina nestáva školou života, ale stáva sa miestom spoločenského egoizmu.

Rodina v živote a poslaní Cirkvi

Mnoho ľudí - v nemalom počte aj veriach - si dnes myslí, že slovo „Cirkev“ neoznačuje nič iné, iba to, že je to akási cirkevná stavba či budova alebo v lepšom prípade inštitúcia, ktorá čosi spravuje. Toto slovo býva tiež často používané ako synonymum cirkevnej hierarchie, ako napr. pápeža, biskupov či kňazov. Proti tomuto presvedčeniu či názoru pekne vystupuje učenie Cirkvi, ktoré hovorí, že „Cirkev“³² je liturgické zhromaždenie alebo všeobecné spoločenstvo veriach, ktorých Boh zhromažďuje po celom svete (KKC 752). Ide tu o spoločenstvo, do ktorého patria pokrstení.³³ Cirkev je „communio“ – zjednotenie veriach s Kristom a so sebou navzájom. Podobne ako o tom hovorí aj Koncil: ... my všetci, ktorí sme Božími synmi a tvoríme v Kristovi jednu rodinu, sme medzi sebou spojení vo vzájomnej láske a spoločnej oslave Najsvätejšej Trojice.“ Z toho vyplýva, že nemožno Cirkev považovať za čosi, čo je okolo nás, ale práve naopak, Cirkev, to sme my, na čele s Ježišom Kristom. Spoločenstvo veriach založené na Kristovi alebo Cirkvi je tajomstvom a znakom, v ktorom majú

---

³¹ REŠETKOVÁ, D.: Otcovstvo. In: *Família: kultúrno – spoločenský magazín pre rodiny*. Bratislava : Hnutie kresťanských rodín, 2007, roč. 23, s. 8.

³² Z gr. slovesa *ek-kalein*, zn. „volať z“; z latin. slova *Ecclesia*, z franc *Église* a talian. *Chiesa* zn. „zvolanie“.

³³ TIRPÁK, P.: *Przygotowanie do przyjecia sakramentow inicjacji w kościół grekokatolickiy na Slowacji*. Kraków : PAT, 2004, s. 74.

---

sviatosti, vrátane manželstva, svoje miesto.³⁴ Kresťanská rodina sa silou krstu a sviatosti manželstva stáva účastnou na spásanosnom poslaní Cirkvi, z ktorej nielen prijímajú Kristovu lásku, ale sú povinní ju aj odovzdávať a stať sa tak spoločenstvom prinášajúcim spásu (Porov. LG 51).

Kresťanská rodina je povolaná k službe na budovaní kráľovstva Božieho v dejinách tým, že sa podieľa na živote a poslaní Cirkvi. Medzi Cirkvou a kresťanskou rodinou sa musia vytvoriť mnohoraké hlboké zväzky, ktoré z rodiny robia „cirkev v malom“. Preto je potrebné kresťanskú rodinu predstaviť ako spoločenstvo viery a ohlasovania ako spoločenstvo v rozhovore s Bohom a ako spoločenstvo v službe človekovi.³⁵ Kresťanská rodina je spoločenstvom osôb, náznakov a obraz spoločenstva Otca a Syna v Duchu Svätom. Jej ploditeľská a vychovávateľská aktivita je odrazom stvoriteľského diela Otcovho. Je pozvaná, aby mala účasť na Kristovej modlitbe a obete. Každodenná modlitba a čítanie Božieho slova v nej posilňujú lásku. Kresťanská rodina má evanjelizačné a misionárske poslanie.

Podľa učenia Cirkvi každý člen rodiny sa má zúčastňovať na prorockej, kráľovskej a kňazskej službe (KKC 783). Prorockú službu treba chápať ako osobitné povolanie k apoštolátu, ktorý je vlastný všetkému ľudu, najmä nadprirodzeným zmyslom pre vieru, ktorej sa pridŕža. Kráľovskú službu charakterizuje Katechizmus Katolíckej cirkvi tak, že poukazuje na dar slobody, ktorú Kristus dáva svojim učeníkom, aby svojim životom premáhali v sebe kráľovstvo hriechu. Kňazská služba je opäť založená na sile sviatosti krstu a myropomazania. Byť účastným na kňazskej službe znamená, že všetky skutky, modlitby, manželský a rodinný život, ktorý je neraz spätý s ťažkosťami, ak konám a prežívam v Duchu, stáva sa duchovnou obetou príjemnou Bohu skrze Ježiša (GS 43). Vzájomné dopĺňovanie misijnej a pastoračnej činnosti je samozrejmé a nesmie sa naň zabúdať, pretože sledujú spoločný cieľ – spásu človeka. Aby sa tieto poznatky nestali len teoretickými tvrdeniami, každý člen Cirkvi si musí uvedomiť, akú

---

³⁴ Porov. DUSZPASTERSTWO RODZIN DIECEZJI PŁOCKIEJ: *Ku małżeństwu i rodzinie – materiały pomocnicze do katechizacji przedmałżeńskiej*. Płock : Płocki Instytut Wydawniczy, 2004, s. 21.

³⁵ Porov. JÁN PAVOL II.: *Exhortácia Familiaris consortio*. Trnava : SSV, 1993, čl. 49.

veľkú účasť má sám na týchto tajomstvách. Dotýka sa to najmä tých, ktorí v Cirkvi prijali alebo chcú prijať sviatosť. Nájsť si vlastné miesto v Cirkvi – spoločenstve, je veľmi dôležité pre tých, ktorí chcú vstúpiť do manželstva, pretože oni zakladajú rodinu a rodina to je domáca cirkev.³⁶

Cirkev si vždy veľmi vážila rodinu, ktorá je centrom jej pozornosti a ktorej venuje nemálo dušpastierskej činnosti. Vidí v nej totiž spoločenstvo lásky, v ktorom sa rodí a vychováva nové pokolenie. Rodina je štrukturálnym elementom Cirkvi a odкрýva v nej istú úlohu, pretože ona je vlastne kolískou Cirkvi.³⁷ Kresťanská rodina „buduje Cirkev“, ktorá potom formuje jednotlivé osoby, spoločenstvá a národy, ktoré sú vlastne jej základom. Staviteľom v tomto prípade je láska, posilnená Svätým Duchom, ktorú nám dal Ježiš Kristus. Každý člen rodiny môže touto darovanou láskou osobitným spôsobom prispievať k tomu, aby sa z rodinného spoločenstva stala zároveň škola ľudskosti.³⁸ Veľkú úlohu pritom zohráva vzájomný vzťah rodičov a detí (Ef 6,1-4). Rodina tu vystupuje ako akési formáčné miesto, v ktorom sa jej členovia neustále zdokonaľujú v poznávaní Boha a v prehlbovaní úcty k nemu.³⁹ Podstatné je ale byť vzorom pre vychovávaných. Vrávi sa, že „čo dáš ty – to sa ti vráti.“ V rodine to platí stonásobne, pretože ak dávam deťom to, čo dáva Kristus mne (odpustenie, lásku, pomoc, dôveru), zaiste raz zakúsím ovocie odovzdanej výchovy. Na skutočnú výchovu nestačí len správna teória alebo odovzdávanie náuky. Je potrebné niečo oveľa viac, niečo ľudskejšie a to denne prežívaná blízkosť, ktorá je vlastná láske, a ktorá nachádza svoj najvhodnejší priestor nielen v rodinných spoločenstvách, ale aj vo farnosti či cirkevnom združení.⁴⁰

---

³⁶ KWIATKOWSKI, B.: *Ku manželstvu i rodzinie – materiały pomocnicze do katechizacji przedmażeńskej*. Płock : Płocki Instytut Wydawniczy, 2004, s. 23.

³⁷ Porov. JÁN PAVOL II.: *Exhortácia Familiaris consortio*. Trnava : SSV, 1993, čl. 15.

³⁸ Porov. JÁN PAVOL II.: *Exhortácia Familiaris consortio*. Trnava : SSV, 1993, čl. 21.

³⁹ Porov. WILKANOWICZ, S.: *Życie religijne rodziny*. Kraków : Znak, 1978, s. 893.

⁴⁰ Porov. PÁPEŽSKÁ RADA PRE RODINU: *Odvzdávanie viery v rodine*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2006, s. 16.

Záver

Rodina, chápaná v súlade s kresťanským antropologickým a teologickým pohľadom, predstavuje základnú bunku spoločnosti, ktorá zohráva nezastupiteľnú úlohu v rozvoji jednotlivca aj celej spoločnosti. Vytváranie osobného spoločenstva v rodine nie je len otázkou medziľudských vzťahov, ale je odpoveďou na hlboké povolanie človeka k láske, darovaniu sa a prijatiu. Služba životu, či už v biologickom, výchovnom alebo duchovnom rozmere, odhaľuje rodinu ako miesto, kde sa život nielen rodí, ale aj chráni, rozvíja a sprevádza.

Rodina má zároveň aktívnu účasť na rozvoji spoločnosti, pretože hodnoty, ktoré v nej vznikajú a formujú sa – dôvera, solidarita, zodpovednosť, úcta k druhému – sú základom pre zdravé a spravodlivé spoločenské usporiadanie. Napokon, rodina ako „domáca cirkev“ sa podieľa aj na živote a poslaní Cirkvi. Nie je iba prijímateľom duchovných dobier, ale aj ich nositeľom a sprostredkovateľom v každodennom živote, v evanjelizácii, v modlitbe, v liturgii a v službe blížnym.

V kontexte súčasných výziev, ktorým rodina čelí – od ideologických tlakov po ekonomické a sociálne neistoty – je nanovo potrebné objaviť jej dôstojnosť a nezastupiteľné miesto v Božom pláne. Integrálny pohľad na rodinu, ako ho ponúkajú dokumenty magistéria Cirkvi, a najmä učenie sv. Jána Pavla II., zostáva kľúčom k pochopeniu nielen toho, čo rodina je, ale aj akým spôsobom môže v dnešnom svete naplno rozvíjať svoje poslanie.

BIBLIOGRAFIA

- BENEDIKT XVI.: *Encyklika Deus caritas est*. Trnava : SSV, 2006.
- COVEY, S.R.: *Sedem zásad pre šťastný rodinný život*. Bratislava : Príroda, 1999.
- DUSZPASTERSTWO RODZIN DIECEZJI PŁOCKIEJ: *Ku małżeństwu i rodzinie – materiały pomocnicze do katechizacji przedmałżeńskiej*. Płock : Płocki Instytut Wydawniczy, 2004.
- GRZEŚKOWIAK, J.: *Sakramentalność małżeństwa w świetle Adhortacji Apostolskiej Familiaris Consortio Jana Pawła II*. Lublin : KUL, 1985.

- HIŠEM, C.: *Škola života*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 1999.
- JÁN PAVOL II.: *Boží plán – desatoro pre tretie tisícročie*. Bratislava : Lúč, 1996.
- JÁN PAVOL II.: *Encyklika Evangelium vitae*. Trnava : SSV, 1996.
- JÁN PAVOL II.: *Exhortácia Familiaris consortio*. Trnava : SSV, 1993.
- JÁN PAVOL II.: List rodinám zo dňa 2. februára 1994. In: *Rodinné spoločenstvo. Kultúrny mesačník kresťanských rodín*. Bratislava : Alfa konti, 1994.
- JÁN PAVOL II.: *Príhovor k snúbencom*, Kinshasa - 3. mája 1980 : AAS 72.
- KOKOSZKA, A.: *Moralnosť života manželského*. Sakramentologia moralna. Tarnów : Biblos, 1999.
- KOLEKTÍV AUTOROV: *Katechéza ako špecifická forma ohlasovania evanjelia deťom - zborník prednášok*. Prešov : Diecézne katechetické stredisko, 1998.
- KONGREGÁCIA PRE KLERIKOV.: *Všeobecné direktórium pre katechizáciu*. Trnava : SSV, 1999.
- KWIATKOWSKI, B.: *Ku manželstvu i rodzinie – materiały pomocnicze do katechizacji przedmałżeńskiej*. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 2004.
- LAUN, A.: *Láska a partnerstvo*. Bratislava : Serafin, 1996.
- MUCKERMANN, H.: *Sakramenty wiary*. Kraków : Wydawnictwo apostołstwa modlitwy, 1970.
- OLEJNIK, S.: *Dar. Wezwanie. Odpowiedź*. Warszawa : Wydawnictwa akademii teologii katolickiej, 1993.
- PAVOL VI.: *Encyklika Humanae vitae*. Trnava : SSV, 2001.
- PÁPEŽSKÁ RADA PRE RODINU: *Odovzdávanie viery v rodine*. III. Svetové stretnutie rodín v Ríme v roku 2000. In: Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2006.
- PETRO, M.: Influence of television on moral development of children and youth. In: *Orbis communicationis socialis*. Lublin : Norbertinum 2007.
- PŠENIČKA, O.: *Trblietanie dotyku*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 1999.
- POPOVIČ, J.: *Koncept aplikácie inštitútu mediácie v katolíckej cirkvi*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove vo Vydavateľstve Prešovskej univerzity v Prešove, 2024.

-
- REŠETKOVÁ, D.: Materstvo. In: *Família. Kultúrno-spoločenský magazín pre rodiny*. Bratislava : Hnutie kresťanských rodín, 2007.
- REŠETKOVÁ, D.: Otcovstvo. In: *Família: Kultúrno-spoločenský magazín pre rodiny*. Bratislava : Hnutie kresťanských rodín, 2007.
- SLIVKA, D.: Biblia ako fundament sociálnych a kultúrnych hodnôt. In: PETRO, M. a kol.: *Vplyv médií na sociálne a kultúrne hodnoty súčasnosti*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2010.
- SLODIČKA, A.: Sexualita v kresťanskej teológii. In: *Zborník teologických štúdií*. Prešov: PRO COMMUNIO 2006.
- SOTONIAKOVÁ, E.: *Postavenie kresťana v tomto svete*. Prešov : Spolok biskupa Petra Pavla Gojdiča, 1999.
- VANSÁČ, P.: Duchovná a sociálna starostlivosť o manželov a rodinu podľa Pastoračného plánu Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007-2013. In: *Theologos – teologická revue*. Prešov : GTF PU v Prešove, roč. XII, č. 2, 2010.
- VOJTEK, Š.: *Spravodlivosť, základný pilier pre rozvoj ľudskej spoločnosti*. Nitra : Kňazský seminár sv. Gorazda, 2004.
- TIRPÁK, P.: *Przygotowanie do przyjęcia sakramentów inicjacji w kościele grekokatolickim na Słowacji*. Kraków : PAT, 2004.
- TRUJILLO, A. L.: Príhovor na II. medzinárodnom kongrese rodín. In: GASIDŁO, W.: *Rodzina – dar i zadanie nadzieja ludzkości – II. międzynarodowy kongres teologiczny – duszpasterski rodzin*. Kraków : Wydawnictwo Czuwajmy, 1999.
- TRUJILLO, A. L.: Rodina, kultúra a globalizácia - príhovor na treťom Svetovom kongrese rodín v Mexico City. In: *Život Cirkvi*. Bratislava : TK KBS, 2004.
- ÚSTREDNÝ KATOLÍCKY INŠTITÚT PRE MANŽELSKÉ A RODIN-NÉ ZÁLEŽITOSTI: *List rodičom*. Rím : SÚSCM, 1990.
- WILKANOWICZ, S.: *Życie religijne rodziny*. Kraków : Znak, 1978.
- <http://www.teologia.pl>
- <http://www.infostat.sk/vdc>
- <http://www.kbs.sk/dokumenty/Pavol VI./Evangelii nuntiandy>

Riflessioni sulla libertà umana secondo la VERITATIS SPLENDOR e i Padri orientali

Miklós GYURKOVICS

Abstract: *Reflections on Human Freedom According to Veritatis Splendor and the Eastern Fathers* Freedom, human dignity, and love are expressions that John Paul II invoked tirelessly from the earliest days of his pontificate. This study seeks to demonstrate that one of the distinctive methodological features of the encyclical *Veritatis splendor* lies in its deep rootedness in the patristic tradition, drawing harmoniously from the teachings of both Western and Eastern Church Fathers. According to the vision articulated in *Veritatis splendor*, the divine image in humanity reflects natural law and reason—both of which serve as foundations for free will and human dignity. This understanding closely parallels the theological anthropology of Gregory of Nyssa and the Alexandrian Fathers.

Keywords: *Freedom, Human dignity, Patristic tradition, Veritatis splendor, Anthropology*

Introduzione

In occasione della visita del Santo Padre Giovanni Paolo II a Prešov, il 2 luglio 1995, l'attesa di quel giorno rappresentò per me, giovane greco-cattolico di diciotto anni, una celebrazione della libertà. Abbiamo gridato a gran voce: *My sa dažďa nebojíme!* (Non abbiamo paura della pioggia!) Questo grido non rappresentava semplicemente un gesto di sfida nei confronti degli elementi naturali, ma simboleggiava una dichiarazione chiara della nostra adesione al Capo della Chiesa cattolica, alla Chiesa e a Dio, opponendoci a qualsiasi forma di oppressione volta a limitare la libertà e la dignità umana. Alla luce della storia, tale evento si configurò come una vera e propria celebrazione della libertà, come lo stesso Pontefice evidenziò:

È nella memoria di tutti la drammatica situazione del recente passato, quando le forze di un'ideologia contraria alla libertà e

---

alla dignità dell'uomo avevano condannato la vostra comunità ecclesiale all'annientamento. Ma Dio "ha rovesciato i potenti dai troni e ha innalzato gli umili" (Lc 1, 52), perché tra loro solidali nella carità di Cristo.¹

Quattro anni prima, nel contesto della tradizione greco-cattolica, il 18 agosto 1991, a Máriapócs, in Ungheria, il Sommo Pontefice ha consegnato un insegnamento riguardante l'uso consapevole della libertà:

Oggi il compito di ciascuno di voi è quello di usare la libertà conquistata secondo le leggi dell'amore e secondo i fini della vita cristiana, in un rapporto di reciproca amicizia con tutti i cristiani e con tutte le Nazioni. Rimanete fedeli alle vostre eredità spirituali! Difendete la vostra fede!²

Libertà, dignità umana e amore sono le espressioni che Giovanni Paolo II ha ripetuto instancabilmente fin dai primi giorni del suo pontificato. Così, fin da subito, ha insegnato la libertà dovuta a tutti gli esseri umani,³ la libertà religiosa,⁴ la libertà della teologia,⁵ la libertà

---

¹ Pellegrinaggio Apostolico in Slovacchia: Incontro con i cattolici di rito bizantino a Prešov (2 luglio 1995), p. 3. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1995/july/documents/hf_jp-ii_spe_19950702_presov.html (2.10.2025).

² Divina Liturgia celebrata a Máriapócs, Spianata antistante il Santuario di Máriapócs Domenica (18 agosto 1991) p. 2. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/homilies/1991/documents/hf_jp-ii_hom_19910818_celebrazione-mariapocs.html (2.10.2025).

³ Arrivo a Kinshasa nello Zaire (2 maggio 1980) www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1980/may/documents/hf_jp-ii_spe_19800502_kinshasa-africa.html (2.10.2025).

⁴ Lettera alla Chiesa Ungherese (6 aprile 1980) www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/letters/1980/documents/hf_jp-ii_let_19800406_chiesa-ungherese.html (2.10.2025); Lettera alla Conferenza Episcopale Tedesca (15 maggio 1980) p. 1. www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/letters/1980/documents/hf_jp-ii_let_19800515_conferenza-episcopale-tesca.html (2.10.2025); Sollicitudo Rei Socialis (30 dicembre 1987) p. 15. www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_30121987_sollicitudo-rei-socialis.html (2.10.2025).

⁵ Lettera alla Conferenza Episcopale Tedesca (15 maggio 1980) p. 1.

della politica,⁶ la libertà dalla schiavitù,⁷ la libertà del sacerdozio e della vita consacrata,⁸ la libertà della scienza,⁹ la libertà del lavoratore,¹⁰ la libertà delle classi sociali,¹¹ la libertà del diritto di vivere nel mondo creato,¹² la libertà della famiglia,¹³ la libertà dell'arte

---

www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/letters/1980/documents/hf_jp-ii LET_19800515_conferenza-episcopale-tesca.html (2.10.2025).; Ai membri del Sacro Collegio e a tutti i collaboratori della Curia Romana, della Città del Vaticano e del Vicariato (28 giugno 1980), p. 19; Ai professori di Teologia (Altötting, 18 novembre 1980) www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1980/november/documents/hf_jp-ii_spe_19801118_professori-teologia.html (2.10.2025).

⁶ Al Consiglio episcopale latino-americano (2 luglio 1980) www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1980/july/documents/hf_jp-ii_spe_19800702_consiglioepiscopale-brasile.html (2.10.2025).

⁷ Incontro con i giovani (23 marzo 1980) p. 1–2. www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1980/march/documents/hf_jp-ii_spe_19800323_norcia-giovani.html (2.10.2025).

⁸ Al Clero, ai religiosi e alle religiose (Siena, 14 settembre 1980) www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1980/september/documents/hf_jp-ii_spe_19800914_religiosi-siena.html (2.10.2025); Pastores Dabo Vobis (25 marzo 1992) www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_25031992_pastores-dabo-vobis.html (2.10.2025).

⁹ Incontro con gli scienziati e gli studenti nella Cattedrale (Colonia, 15 novembre 1980) p. 4 – 5. www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1980/november/documents/hf_jp-ii_spe_19801115_scientiati-studenti-colonia.html 15/11/1980 (2.10.2025).

¹⁰ Enciclica *Laborem Exercens* (14 settembre 1981) p. 6. 11. 27. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_14091981_laborem-exercens.html (2.10.2025).

¹¹ Lettera alla Chiesa di Ungheria per il 750° anniversario della morte di Santa Elisabetta (12 novembre 1981).

¹² Enciclica *Sollicitudo Rei Socialis* (30 dicembre 1987) p. 46: “L'essere umano è totalmente libero solo quando e se stesso, nella pienezza dei suoi diritti e doveri: la stessa cosa si deve dire dell'intera società.” www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_30121987_sollicitudo-rei-socialis.html (2.10.2025).

¹³ Esortazione apostolica *Familiaris Consortio* (22 novembre 1981) *Familiaris Consortio* (22 novembre 1981)

---

e della stampa.¹⁴ Tuttavia, nel ricercare le fonti spirituali per una corretta comprensione della libertà in relazione alla visita del Santo Padre a Prešov nel 1995, non si può ignorare l'enciclica *Veritatis splendor* (VS), pubblicata nel 1993, che continua a rappresentare un punto di riferimento fondamentale per l'insegnamento morale della Chiesa cattolica.¹⁵

La *Veritatis splendor* e le fonti patristiche

Una delle peculiarità metodologiche dell'enciclica è il suo profondo legame con gli insegnamenti dei Padri della Chiesa, sia occidentali sia orientali. Oltre a Tertulliano, Sant'Ambrogio, Sant'Agostino, San Beda il Venerabile, San Leone Magno e San Tommaso d'Aquino, l'enciclica riprende anche gli insegnamenti contenuti negli scritti dei Padri la cui spiritualità è stata trasmessa principalmente dalle Chiese orientali, come la *Didaché*,¹⁶ Sant'Ignazio di Antiochia,¹⁷ Sant'Ireneo,¹⁸ San

---

www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_19811122_familiaris-consortio.html (2.10.2025).

¹⁴ Agli artisti e ai giornalisti (Monaco di Baviera, 19 novembre 1980) p. 2.4.8. www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1980/november/documents/hf_jp-ii_spe_19801119_artisti-giornalisti.html (2.10.2025).

¹⁵ Sulla valutazione della *Veritatis splendor* cf. MCCORMICK, R. A.: *Some Early Reactions to Veritatis Splendor*. In: *Theological Studies* 55 (1994), p. 481 – 506; KACZYŃSKI, E.: La «nuova morale» della Chiesa: La prospettiva della *Veritatis Splendor*. In: *Angelicum* 76/4 (1999), p. 501 – 528; MEILAENDER, G.: “*Veritatis Splendor*”: Reopening Some Questions of the Reformation. In: *The Journal of Religious Ethics* 23/2 (1995), p. 225 – 238, sulla libertà della scelta umana cf. 233 – 237; sul libero arbitrio: p. 452; 492; 504-506. LAWLER, M. G. – SALZMAN, T. A.: *Veritatis Splendor After Thirty Years: Exposition and Critique*. In: *Journal of Moral Theology* 14/1 (2025), p. 202 – 221. Sulla *Veritatis splendor* e sul libero arbitrio cf. PANERO, M.: In prima persona. Il discernimento morale alla luce di *Veritatis splendor*: tre nessi promettenti. In: *Scripta Theologica* 55 (2023), p. 165 – 194; CESSARIO, R.: *The Moral Virtues and Theological Ethics*, Notre Dame & London : University of Notre Dame Press, 2008, p. 151-172.

¹⁶ VS 26 – *Didaché*: *L'insegnamento dei dodici apostoli* II, 2 (Patres Apostolici, ed. F.X. Funk, I, 6 – 9).

Giustino,¹⁹ Clemente d'Alessandria,²⁰ San Gregorio di Nissa,²¹ San Cirillo di Alessandria,²² Sant'Andrea di Creta,²³ San Massimo il Confessore.²⁴ È evidente che il testo ha cercato di armonizzare le fonti patristiche delle due tradizioni cristiane, mettendo in luce i valori comuni tra l'Oriente e l'Occidente.

Da un lato, la *Veritatis splendor* ha utilizzato le fonti patristiche per confermare le aspirazioni al rispetto reciproco tra le diverse tradizioni teologiche presenti nella Chiesa.²⁵ Dall'altro lato, si è servita delle fonti patristiche anche per chiarire la rilevanza della tradizione della Chiesa come soluzione ai problemi del popolo di Dio, che vive in un nuovo

---

¹⁷ VS 92 – *Ad Romanos* VI, 2-3 (Patres Apostolici, ed. F. X. Funk, I, 260-261); VS 26 – *Ad Magnesios* IV, 1 – 2 (Patres Apostolici, ed. F.X. Funk, I, 234-235).

¹⁸ VS 26 – IRENEO, *Adversus haereses*, IV, 33, 1. 6. 7 (Sch 100/2, 802 805; 814-815; 816-819), *Adversus haereses*, IV, 26, 2-5 (Sch 100/2, 718-729). In data 21 gennaio 2022, il Santo Padre FRANCESCO ha promulgato un decreto con cui ha conferito a Sant'Ireneo di Lione il titolo di Dottore della Chiesa, attribuendogli l'appellativo di "Dottore dell'Unità". <https://www.christianunity.va/content/unitacristiani/it/news/2022/2022-01-24-sant-iteneo-di-lione-doctor-unitatis.html>; <https://www.vatican.va/content/francesco/it/events/event.dir.html/content/vaticanevents/it/2022/1/21/decreto-santireneo.html> (2.10.2025).

¹⁹ VS 26 – Giustino, *Apologia* I, 66 (PG 6, 427-430); VS 94 – *Apologia* II, 8 (PG 6, 457 – 458).

²⁰ VS 26 – Clemente d'Alessandria, *Paedagogus* I, 10; II, 10 (PG 8, 355 – 364; 497 – 536).

²¹ VS 38 – Gregorio di Nissa, *De hominis opificio*, e. 4 (PG 44, 135-136); VS 71 – *De vita Moysis* (= *Moysis*) II, 2-5 (PG 44, 327-328).

²² VS 73 – Cirillo di Alessandria, *Tractatus ad Tiberium Diaconum sociosque*, II. Responsiones ad Tiberium Diaconum sociosque: Saint Cyril of Alexandria, In *Divi Johannis Evangelium*, vol. III, ed. Philip Edward Pusey, Brussels, Culture et Civilisation (1965), 590.

²³ VS 103 – Andrea di Creta, *Oratio* I (PG 97, 805 – 806).

²⁴ VS 12 – Massimo il Confessore, *Quaestiones ad Thalassium*, q. 64 (PG 90, 723 – 728).

²⁵ VS 94: "In questa testimonianza all'assolutezza del bene morale i cristiani non sono soli: essi trovano conferme nel senso morale dei popoli e nelle grandi tradizioni religiose e sapienziali dell'Occidente e dell'Oriente, non senza un'interiore e misteriosa azione dello Spirito di Dio".

---

contesto storico.²⁶ L'enciclica non si ferma alla ripetizione di massime teologiche dell'antichità cristiana, ma cerca una guida morale che può essere seguita ancora oggi e che permetterà all'uomo di trovare la forma più autentica di libertà.

Dietro la struttura unitaria del testo, da un punto di vista patristico, si può scoprire una peculiare costellazione teologica, dal momento che l'enciclica accosta i riferimenti all'insegnamento antropologico di Sant'Agostino a quelli relativi alla antropologia di San Gregorio di Nissa. È possibile conciliare la concezione occidentale del peccato originale e la visione agostiniana della predestinazione con l'insegnamento di Gregorio di Nissa, che rappresenta una reinterpretazione dell'antropologia di Origene?

I lettori "comuni" dell'enciclica non sperimenteranno nessuna di queste tensioni teologiche, poiché il testo è incorniciato dal mistero di Cristo²⁷ e dal "mistero" dell'uomo che è stato creato ad immagine di

---

²⁶ VS 27: "Nello Spirito la Chiesa accoglie e trasmette la Scrittura come testimonianza delle «grandi cose» che Dio opera nella storia (cf Lc 1,49), confessa per bocca dei Padri e dei Dottori la verità del Verbo fatto carne, ne mette in pratica i precetti e la carità nella vita dei Santi e delle Sante e nel sacrificio dei Martiri, ne celebra la speranza nella Liturgia: mediante la stessa Tradizione i cristiani ricevono «la viva voce del Vangelo», come espressione fedele della sapienza e della volontà divina". Cf. Dei Verbum. Costituzione dogmatica sulla divina rivelazione, 8.

²⁷ Cf. MELINA, L.: Cristocentrismo in teologia morale. In AA.VV.: *Morale e redenzione*, Roma: Edacalf, 1983. p. 65–94; IDEM: *Cristocentrismo e assoluti morali nell'enciclica Veritatis splendor*. In: *Scripta Theologica* 55/1 (2023), p. 127–163. L'autore fa riferimenti alle seguenti opere: GILLON, L. B.: *Cristo e la Teologia Morale*. Roma: Edizioni Romane, 1961; VON BALTHASAR, H. U.: *Neuf thèses pour une éthique chrétienne*. In: *Enchiridion Vaticanum* 5 (1974 – 1976). Bologna: Dehoniane, 1979. p. 613 – 645; RATZINGER, J.: *La via della fede. Le ragioni dell'etica nell'epoca presente*. Milano: Ares, 1996. SCOLA, A.: *Questioni di antropologia teologica*, II parte: *Fondamenti per l'agire morale del cristiano*. Roma: Lateran University Press, p. 83 – 151. CHANTRAINE, G. – SCOLA, A.: *L'événement Christ et la morale*. In: *Anthropotes* 3/1 (1987), p. 5 – 13; BIFFI, G.: *Integralità cristiana e fondazione morale*. In: *La Scuola Cattolica* 115 (1987), p. 570 – 590. CAPONE, D.: *L'uomo è persona in Cristo. Introduzione antropologica alla teologia morale*. Bologna: Dehoniane, 1971. KACZYŃSKI, E.: *La «nuova morale» della Chiesa: La prospettiva della Veritatis splendor*. In:

Dio.²⁸ Secondo la metodologia dell'enciclica, la riflessione sulla tradizione della teologia cristiana rappresenta una via d'uscita per coloro che si trovano in preda al relativismo:

Lo splendore della verità rifugge in tutte le opere del Creatore e, in modo particolare, nell'uomo creato a immagine e somiglianza di Dio (cf. Gn 1,26): la verità illumina l'intelligenza e informa la libertà dell'uomo, che in tal modo viene guidato a conoscere e ad amare il Signore. [...] Gesù Cristo, «la luce delle genti», illumina il volto della sua Chiesa, che Egli manda in tutto il mondo ad annunciare il Vangelo ad ogni creatura (cf. Mc 16,15). Così la Chiesa, Popolo di Dio in mezzo alle nazioni, mentre è attenta alle nuove sfide della storia e agli sforzi che gli uomini compiono nella ricerca del senso della vita, offre a tutti la risposta che viene dalla verità di Gesù Cristo e del suo Vangelo.²⁹

L'impatto arricchente dell'antropologia orientale

L'enciclica si apre con l'affermazione di due verità antropologiche: da un lato, la dignità dell'uomo che, come già detto, culmina nella restaurazione dell'immagine di Dio; dall'altro lato, la presenza del peccato, che ne causa la distruzione. La concretizzazione di queste due possibilità dipende dalla libera volontà dell'uomo di collaborare con la grazia divina, che gli è concessa. Questo approccio non si discosta molto da quello di San Gregorio di Nissa, la cui antropologia è il frutto di una lunga tradizione teologica che affonda le sue radici in Filone di Alessandria (20 a.C. - 45 d.C.), nei Padri apologeti del II secolo d.C., in Clemente di Alessandria e in Origene. La lunga citazione di Gregorio

---

Angelicum 76/4 (1999), 501 – 528; 505 – 508; sulla cristologia della VS cf. 516 – 518.

²⁸ Il tema dell'uomo creato a immagine e somiglianza di Dio si trova nella VS nei seguenti passaggi: Introduzione 2; 10; 13; 31; 34–35; 38; 41; 73; 80; 86; 92; 95; 99; 117. È importante ricordare la catechesi pronunciata durante l'udienza generale del mercoledì 9 aprile 1986 dove il Pontefice si riferisce alla teologia di Ireneo, *Adversus haereses* IV,20,7. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/audiences/1986/documents/hf_jp-ii_aud_19860409.html (2.10.2025).

²⁹ VS 1 – 2.

---

nel corpo del testo è tratta dalla *Vita di Mosè*, la cui prima fonte esegetica si trova nell'opera omonima di Filone di Alessandria.³⁰ Si può dire che l'antropologia del filosofo ebreo andasse oltre le idee dei filosofi stoici contemporanei,³¹ in quanto insegnava una libertà che ogni essere umano possiede fin dalla nascita, poiché riteneva che l'anima di ognuno fosse creata a immagine di Dio.³² Nell'immagine divina, quindi, risiede anche la libertà umana che permette di opporsi al peccato in ogni circostanza.³³ Più tardi, in *Memoria e identità*, Giovanni Paolo II ha riflettuto sul male morale e sulla libertà mal riposta, evidenziando anche i labirinti della libertà umana.³⁴ Già Filone vedeva l'essenza di una vita indipendente e libera nella liberazione dalle passioni che ci rendono schiavi.³⁵

Ovviamente, nel cristianesimo l'interpretazione di Gen 1,26-27 ha preso una direzione completamente nuova, in quanto per esso, per noi, la realtà centrale dell'immagine divina in noi è Cristo. Cristo non è solo un indicatore teorico del bene, ma è lui stesso il Bene incarnato che il protagonista dell'enciclica, il giovane ricco che simboleggia l'intera umanità, sta cercando (Mt 19,16-21).³⁶ Le linee guida dell'enciclica riflettono la mentalità dei primi cristiani presenti nel

---

³⁰ VS 71 – Gregorio di Nissa, *Moysis II*, 2 – 3.

³¹ Per confrontare le dottrine stoiche sull'argomento cf. POHLENZ, M.: *Die Stoa. Geschichte einer geistigen Bewegung*. trad. it. di DE GREGORIO, O.: *La stoa. Storia di un movimento spirituale*. Milano : Bompiani, 2005. p. 680 – 709. BOBZIEN, S.: *Determinism and Freedom in Stoic Philosophy*. Oxford : Oxford University Press, 1998 (2004). p. 330 – 345. FÜRST, A.: *Wege zur Freiheit. Menschliche Selbstbestimmung von Homer bis Origenes*. Tria Corda 15, Tübingen : Mohr Siebeck, 2022. p. 108 – 119.

³² Cf. Filone di Alessandria, *Quod Deus sit immutabilis (= Deus.)*, 45 – 49. FÜRST, A.: *Wege zur Freiheit* (2022), 141 – 149.

³³ Secondo Filone, l'uomo può rimanere indipendente e libero di fronte al peccato, non solo può riconoscere il bene morale, ma è libero di sceglierlo. Cf. *Deus*. 47; 49.

³⁴ GIOVANNI PAOLO II.: *Memoria e identità. Conversazioni a cavallo dei millenni*, trad. it. di Z.J. Brzozowska, Milano: Rizzoli, 2005, capitoli 1 – 2; 7.

³⁵ Cf. *Deus*. 114–115.

³⁶ VS 7: "Questa domanda è ultimamente un appello al Bene assoluto che ci attrae e ci chiama a sé, è l'eco di una vocazione di Dio, origine e fine della vita dell'uomo".

mondo pagano, proprio come la *Didaché* presenta al suo lettore la scelta tra la vita e la morte.³⁷ La via della vita, allora come oggi, non può essere altro che la via di Cristo e della Chiesa che si muove verso di lui.³⁸ Non è un caso che nell'enciclica il prototipo dell'uomo libero sia il martire cristiano, come lo era nei primi secoli.³⁹

La libertà del cristiano consiste nella facoltà di scegliere Dio, la religione, la legge e le norme morali. In altri termini, si tratta di optare per un'esistenza che escluda il peccato e, mediante tale scelta, di trasformarsi in un uomo nuovo, in comunione con Cristo.⁴⁰ In questo modo, schiavi, donne e bambini acquisivano autodeterminazione, e tale libertà cristiana è stata sancita dal sacrificio dei martiri dai primi secoli del cristianesimo fino ai giorni nostri.⁴¹

---

³⁷ Cf. VS 26.

³⁸ Cf. VS 7. Per l'insegnamento patristico dei primi secoli cf. *Didaché* I,1; *Lettera di Barnaba* 18,1; 20,1.

³⁹ VS 76; 87; 90 – 93; 102. Cf. Ignazio di Antiochia, *ad Romanos* VI, 2-3; *ad Ephesios*, introduzione.

⁴⁰ Basilio Petrà ha definito l'etica cristiana nel modo seguente, concordando con le idee di Mantzaridēs: “La novità che il cristianesimo introduce nella visione della vita etica non si attua a livello dell'etica ma a livello dell'antropologia. In altre parole il cristianesimo non presenta sostanzialmente una nuova etica per l'uomo ma un uomo nuovo: l'uomo nuovo in Cristo, l'uomo che fonda la sua vita sulla verità che libera dalla morte”. PETRÀ, B.: *Tra cielo e terra. Introduzione alla teologia morale ortodossa contemporanea*. Bologna : EDB, 1992, p. 25. MANTZARIDĒ, G. G.: *Introduzione all'Etica. L'Etica nella crisi del presente e di fronte alla provocazione del futuro* (in greco: Εισαγωγή στην ηθική. Η ηθική στην κρίση του παρόντος και την πρόκληση του μέλλοντος), Salonicco: Pournaras Publications, 1988. p. 38–39. Per il tema della “creatura nuova” e della libertà cf. p. 175 –177.

⁴¹ Possiamo leggere un messaggio particolarmente importante nel paragrafo 52 della *Veritatis splendor*: “Infine, è sempre possibile che l'uomo, in seguito a costrizione o ad altre circostanze, sia impedito di portare a termine determinate buone azioni; mai però può essere impedito di non fare determinate azioni, soprattutto se egli è disposto a morire piuttosto che a fare il male”. E ancora in VS 93: “Il martirio è infine un segno preclaro della santità della Chiesa: la fedeltà alla legge santa di Dio, testimoniata con la morte, è annuncio solenne e impegno missionario *usque ad sanguinem* perché lo splendore della verità morale non sia offuscato nel costume e nella

---

È degno di nota il fatto che l'enciclica, ispirata al pensiero di Giustino Martire, ricordi gli stoici come martiri della giustizia e della morale, e quindi tutti coloro che sono stati perseguitati per aver difeso i veri valori.⁴² Giustino è nominato anche per la sua fedeltà alla vita sacramentale, per essere un modello per tutti quei primi cristiani che si differenziano dai pagani non solo per la loro fede e per la loro liturgia, ma anche per la testimonianza della loro condotta morale, ispirata alla Legge Nuova.⁴³ Tra i vari scritti patristici, Giustino è il primo a esporre con maggiore chiarezza la dottrina della libertà, descrivendo la natura umana come creata da Dio per essere razionale e dotata della capacità di scegliere ciò che è giusto e di fare ciò che è buono.⁴⁴ Egli non sosteneva la dottrina del "destino inevitabile" e spiegava che, in funzione del valore di ogni azione, si riceve una ricompensa o una punizione.⁴⁵ Mentre esponeva queste idee, scrisse anche l'espressione: προαίρεσις ἐλεύθερα (libera scelta), che è diventata una pietra angolare della morale cristiana.⁴⁶

L'enciclica *Veritatis splendor* ha sottolineato che nella cultura moderna ci sono teorie che mettono completamente in discussione la libertà umana, e ha anche evidenziato le pressioni sociali e psicologiche che rendono molto difficile l'esercizio della libertà umana.⁴⁷ Tuttavia, in conformità con *Gaudium et Spes* 17 e con le fonti patristiche, ha sostenuto che, grazie all'immagine divina, l'uomo può

---

mentalità delle persone e della società". Sul tema del VS e martirio cf. Edward Kaczyński, *La «nuova morale» della Chiesa: La prospettiva della Veritatis splendor*, 513.

⁴² VS 94 - GIUSTINO, *Apologia* II, 8 (PG 6, 457 – 458).

⁴³ VS 25 - GIUSTINO, *Apologia* I, 66 (PG 6, 427 – 430).

⁴⁴ GIUSTINO, *Apologia* I, 28,3. Sull'antropologia di Giustino cf. FÜRST, A.: *Wege zur Freiheit* (2022), p. 152 – 161. GOODENOUGH, E. R.: *The theology of Justin Martyr*. Jena : Frommann, 1923, p. 211 – 231; ALLERT, C. D.: *Revelation, truth, canon, and interpretation: studies in Justin Martyr's Dialogue with Trypho*. Leiden : Brill, 2022, p. 114 – 119, 138 – 139, 245 – 247.

⁴⁵ GIUSTINO, *Apologia* I, 43,1 – 2; 43,7.

⁴⁶ GIUSTINO, *Apologia* I, 43,3 inoltre cf. *Apologia* II, 7, 3 – 5 dove possiamo vedere che gli angeli appartengono alla visione del mondo di Giustino e che, come gli uomini, Dio li ha creati con il libero arbitrio. Va ricordato Taziano, *Oratio ad Graecos*, 7, 2 – 3.

⁴⁷ VS 33.

emanciparsi dagli impulsi interiori ciechi e dalle costrizioni esterne. In altri termini, ha ribadito che la libertà è un elemento costitutivo della natura fondamentale di ogni essere umano, comprendendo anche la capacità di resistere alla “schiavitù delle passioni”.⁴⁸

È importante sottolineare che *Gaudium et Spes* 17 prosegue la riflessione sulla fragilità della natura umana a causa del peccato e sulla necessità della grazia divina. Tuttavia, la *Veritatis splendor* guida il lettore verso una prospettiva leggermente diversa, approfondendo la teoria di San Tommaso d'Aquino in merito alla ragione naturale umana. Nel suo commento al Salmo 4, egli sottolinea il valore della “ragione naturale”, riconoscendovi un riflesso dello splendore del volto divino.⁴⁹ Quindi, secondo questa concezione, la “ragione naturale” e la “legge naturale” appartengono all'immagine divina dell'uomo, che gli permette di distinguere il bene dal male e di perseverare nel bene.⁵⁰ In termini semplici, secondo la logica teologica della *Veritatis splendor*, la prima manifestazione della grazia divina è il libero arbitrio dell'uomo, piuttosto che l'azione di Dio nel correggere il peccato umano attraverso la sua grazia. Il libero arbitrio e la legge scritta da Dio nel cuore dell'uomo garantiscono insieme la dignità umana, in virtù della quale ogni persona è libera di sottomettersi alle leggi eterne di Dio.⁵¹

---

⁴⁸ VS 42.

⁴⁹ VS 42 – *Summa Theologiae*, I-II, q. 91, a. 2.; Inoltre, cf. VS 54, 59.

⁵⁰ Sulla reinterpretazione della legge di natura cf. MELINA, L.: *Cristocentrismo e assoluti morali nell'enciclica Veritatis splendor*. p. 127 – 163, 153 – 155. LAWLER, M. G. – SALZMAN, T. A.: *Veritatis Splendor After Thirty Years: Exposition and Critique*. p. 202–221. Gli autori sostengono che esiste più di una morale naturale (p. 212). Ritengono che né il moralismo né il pluralismo teologico debbano essere identificati indiscutibilmente con il relativismo contro cui Giovanni Paolo II ha messo in guardia la Chiesa (p. 214). PORTER, J.: *Natural and Divine Law: Reclaiming the Tradition for Christian Ethics*. Michigan – Cambridge : Grand Rapids, MI.: William B. Eerdmans Publishing Company, 1999. Lawler e Salzman hanno sottolineato che: “With Bernard Lonergan, we prefer to speak of perspectivism rather than relativism” (Lonergan, *Method in Theology*, 217) p. 215.

⁵¹ Cf. VS 44 - Lett. enc. *Libertas praestantissimum* (20 giugno 1888): LEONIS XIII.: P.M. Acta, VIII, Romae 1889, 219. Cf. VS 50; 41: 42; 41: “La vera autonomia

---

La *Veritatis splendor* e l'antropologia di Gregorio di Nissa

Riflettendo su quanto è stato già detto, possiamo dire che, secondo la visione della *Veritatis splendor*, nell'immagine divina dell'uomo si rispecchiano la legge e la ragione naturale, che sono entrambe garanzie del libero arbitrio e della dignità umana. Questa visione della dignità umana non si discosta molto da quella di Gregorio di Nissa e dall'antropologia dei Padri alessandrini. Infatti, per Clemente di Alessandria⁵² la conversione e la realizzazione finale dei cristiani

---

morale dell'uomo non significa affatto il rifiuto, bensì l'accoglienza della legge morale, del comando di Dio: «Il Signore Dio diede questo comando all'uomo...» (Gn 2,16). La libertà dell'uomo e la legge di Dio s'incontrano e sono chiamate a compenetrarsi tra loro, nel senso della libera obbedienza dell'uomo a Dio e della gratuita benevolenza di Dio all'uomo". La *Veritatis splendor* ha interpretato le leggi dell'Antico Testamento alla luce del Nuovo Testamento, insegnando così una nuova legge data da Cristo e dallo Spirito Santo, la cui missione è far risplendere l'immagine di Cristo nell'anima dell'uomo. Cf. VS 45 - Ger 31,31-33; 2 Cor 3,3; 2 Cor 3,17; Rm 8,2; Gal 5,6; Rm 8,29.

⁵² Clemente di Alessandria parla della dignità umana e del libero arbitrio nell'ambito della assimilazione a Dio cf. *Stromateis* (= *Strom.*) II, 110, p. 11-26, 4; II, 131, p. 1 - 136, 6. V, 2, p. 1 - 4, 4; V, 94, p. 3 - 6. VII,12, p.1-16, 6; VII, 44, p. 1 - 53, 5. KARAVITES, P.: *Evil, Freedom, and the Road to Perfection in Clement of Alexandria*. Leiden - Boston - Köln : Vigiliae Christianae Supplements 43, Brill, 1999. HAVRDA, M.: *Grace and Free Will According to Clement of Alexandria*. In: *Journal of Early Christian Studies* 19/1 (2011), p. 21- 48; KOVACS, J.: *Echoes of Valentinian Exegesis in Clement of Alexandria and Origen: The Interpretation of 1 Cor 3.1-3*. In: PERRONE L. (ed.): *Origeniana Octava*. Leuven : Peeters, 2004, p. 320 - 323. EADEM: *Grace and Works: Clement of Alexandria's Response to Valentinian Exegesis of Paul*. In: NICKLAS, T. - MERKT, A. - VERHEYDEN, J. (ed.): *Ancient and New Perspectives on Paul*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2013, p. 191 - 210. KOVACS, J. L.: *Divine Pedagogy and the Gnostic Teacher according to Clement of Alexandria*. In: *Journal of Early Christian Studies* 9 (2001), p. 3 - 25; GYURKOVICS, M.: *I sacrifici dell'assimilazione a Dio secondo l'esegesi di Clemente di Alessandria: aspetti antropologici*. In: *Eastern Theological Journal* 7/1 (2021), p. 83 - 104.

dipende dalla libera volontà dell'uomo e dalla misericordia di Dio.⁵³ Clemente collegava strettamente la libertà umana alla pedagogia divina, che diventa fruttuosa solo quando l'uomo, per libera scelta, si fa discepolo obbediente di Cristo.⁵⁴ Di conseguenza, egli riteneva che il vero segno di un giusto rapporto tra l'uomo e Dio fosse l'obbedienza della fede, scaturita dall'amore e dalla libera volontà.⁵⁵

La libertà cristiana si esprime quindi, secondo Clemente, nel modo più completo nell'amore verso Dio,⁵⁶ nel cui amore, appunto, tutti gli esseri umani sono naturalmente liberi.⁵⁷ Il Verbo divino si è incarnato per insegnare all'umanità ad acquisire questo amore.⁵⁸ L'amore per Dio induce il cristiano a un costante processo di trasformazione,

---

⁵³ Cf. *Strom.* II,15,66, p. 1–5; VI,12, 96, 1 – 3. RAMELLI, I.: Clement on Apokatastasis Related to the “Feminine” Side of God. In: *Eastern Theological Journal* 9 (2023/2), p. 139 –155, 145.

⁵⁴ Cf. *Strom.* II, 3,11,2 – 3; IV, 23,150, 3 – 4; IV, 26,165, 1 – 4; V, 1, 1, 1 – 1,13, 4; VII, 10, 55,1 – 68, 5.

⁵⁵ Secondo Clemente, l'esempio del cristiano che ama con obbedienza è il giusto martire: il giusto, anche se sottoposto a tortura, sarà felice (cfr. Platone, *Resp.* II,361E), così il vero cristiano rimarrà sempre un felice amico di Dio, anche se esiliato o condannato a morte, mai privato della sua libertà, che costituisce la sua sostanza: l'amore di Dio, per il quale tollera tutto e sopporta tutto (1 Cor 13,7). Cf. *Strom.* IV 52, 1– 4; IV, 100, 5; VII, 3, 6 –4, 2; VII, 55, 6 –7; VII, 84, 1; *Quis dives salvetur* 37,1– 4. Si consiglia al lettore lo studio di questi due studi: OSBORN, E.: *Clement of Alexandria*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p. 225 – 265. KOVACS: *To exhibit silently* (2017), p. 269 – 287.

⁵⁶ Cf. *Strom.* VI,73, 1 – 75, 3.

⁵⁷ Cf. *Strom.* VII, 2, 6 ,6.

⁵⁸ Cf. *Strom.* VII, 2,7, 1 –11, 3. Vale la pena notare che quando Basilio Petrà ha presentato l'insegnamento di Christos Yannaras sulla libertà, ha analizzato la libertà di Cristo vissuta nella dimensione dell'amore. Secondo un approccio basato sulla spiritualità patristica, la vera libertà si realizza nelle scelte guidate dall'amore per il prossimo, in opposizione all'egoismo. PETRÀ, B.: *Christos Yannaras. The Apophatic Horizon of Ontology*. Cambridge : The Lutterworth Press, James Clarke & Co Ltd., 2019, p. 47 – 48.

---

orientandolo verso un continuo miglioramento e una libertà autentica, che lo lega profondamente al suo Creatore.⁵⁹

Infatti, Clemente descrive l'attività del perfetto "gnostico" nel modo seguente:

essere vicino a Dio attraverso il gran sacerdote, assimilandosi per quanto si può al Signore mediante tutto il culto dedicato a Dio. [...] oltre ad edificare e costruire se stesso, lo "gnostico" forma anche chi lo ascolta, assimilandosi a Dio, cioè cercando più che può di assimilare a Colui che è per natura senza passioni la sua vita per effetto di ascesi si riduce ad assenza di passioni.⁶⁰

Secondo Origene, i cui insegnamenti hanno esercitato una significativa influenza su Gregorio di Nissa, la natura umana è definita dalla libertà delle sue scelte,⁶¹ poiché l'individuo si trasforma in funzione delle proprie decisioni.⁶² Da ciò si evince che la libertà precede la natura dell'uomo, poiché quest'ultima è modellata dalle sue scelte.⁶³ Origene, nella sua esegesi di Gen 1,26-27, spiega che nella creazione Dio ha dato all'uomo non solo il libero arbitrio, ma anche la dignità, la dignità dell'autodeterminazione, che nei *Principi* chiama anche "dignità dell'immagine".⁶⁴ Per tutti questi fattori, secondo Origene, Dio non può essere ritenuto responsabile dei peccati umani, poiché, sebbene anche i bambini soffrano dalla loro condizione,⁶⁵ essi

---

⁵⁹ Cf. *Strom.* VII,10, 1– 12, 5; VII,14, 2 – 6; VII,15, 2; VII,19, 1– 3. Secondo Clemente, il processo di sviluppo spirituale dell'uomo è composto dalle fasi del timore, della fede e dell'amore verso Dio, *Strom.* II, 53, 2.

⁶⁰ *Strom.* VII, 3, 13, 2 – 3. Traduzione italiana di Giovanni Pini, Paoline, 2006, pp. 736 – 737.

⁶¹ Cf. ORIGENE, *Commento alla Lettera ai Romani* (= in *Rom. comm.*) VIII,10,11.

⁶² Cf. ORIGENE, in *Io. comm.* XX,21,174.

⁶³ Cf. *Homiliae in Ezechielem* I,3.

⁶⁴ Cf. *De Principiis* (= *princ.*) III,6,1. Origene interpreta Gen 1, 26 – 27 come un insegnamento che si articola in due aspetti: da un lato, la "dignità di immagine" dell'uomo, conferitagli dal Creatore fin dalla creazione; dall'altro, la "perfezione di somiglianza", che può essere raggiunta in ultima analisi diventando simile a Dio attraverso le opere buone. Ancora cf. in *Io. comm.* XX,22,182.

⁶⁵ ORIGENE, in *Lucam homiliae* (= in *Lc. hom.*) XV,4-6; XIX,1; in *Genesim homiliae* (= in *Gen. hom.*) I,15.

sono di natura mutevole, tuttavia conservano la loro capacità di determinare se stessi (αὐτεξούσιος).⁶⁶ In altre parole, dipende da noi e solo da noi (τὸ ἐφ' ἡμῖν), come decidiamo.⁶⁷

Come già accennato, il capitolo 71 della *Veritatis splendor* presenta un'ampia citazione del passo di Gregorio di Nissa tratto dal *De vita Moysis* II,3⁶⁸:

Tutti gli esseri soggetti al divenire non restano mai identici a se stessi, ma passano continuamente da uno stato ad un altro mediante un cambiamento che opera sempre, in bene o in male [...] Ora, essere soggetto a cambiamento è nascere continuamente [...] Ma qui la nascita non avviene per un intervento estraneo, com'è il caso degli esseri corporei [...] Essa è il risultato di una scelta libera e noi siamo così, in certo modo, i nostri stessi genitori, creandoci come vogliamo, e con la nostra scelta dandoci la forma che vogliamo.

L'enciclica cita le parole di Gregorio per spiegare il valore morale delle azioni umane, in armonia con l'insegnamento di San Tommaso d'Aquino,⁶⁹ per sottolineare la verità che l'uomo è dotato di libero

---

⁶⁶ Cf. *princ.* III,1,1; *De Oratione* (= *orat.*) XXIX, 13; *Contra Celsum* (= *Cels.*) V,10.

⁶⁷ Cf. *princ.* III, 1, 1; *orat.* VI, 2; *Cels.* I, 66.

⁶⁸ MOYSIS II (GNO VII 1, 34), (SC 1bis 106-108), (PG 44, 327). Sul tema del libero arbitrio in Gregorio di Nissa cf. FARRUGIA, J.: The Homilies on the Our Father and Gregory of Nyssa's Interpretation of Human Free Will as the Divine Image in Man. In: CASSIN, M. – GRELLIER-DENEUX, H. – VINEL, F. (ed.), *Gregory of Nyssa Homilies on the Our Father. An English Translation with Commentary and Supporting Studies*, Supplements to Vigiliae Christianae vol. 168, Leiden : Brill, 2018, p. 531 – 546. ZACHHUBER, J.: *Human nature in Gregory of Nyssa. Philosophical Background and Theological Significance*, Supplements to Vigiliae Christianae vol. 46, Leiden : Brill, 2000. GAÏTH, J.: *La conception de la liberté chez Grégoire de Nyse*. Paris : Librairie Philosophique J. Vrin, 1953. GREGORIO DI NISSA.: *Opere dogmatiche*, a cura di Claudio Moreschini, Il pensiero occidentale, Milano : Bompiani, 2014, introduzione di Claudio Moreschini sull'antropologia nel contesto del libero arbitrio cf. pp. 22 – 40. Per il rapporto fra Origene e Gregorio cf. FÜRST, A.: *Wege zur Freiheit. Menschliche Selbstbestimmung von Homer bis Origenes*, p. 184, 197, 238, 291.

⁶⁹ VS 71 – S. Tommaso d'Aquino, *Summa Theologiae*, I-II, q. 1, a. 3.

---

arbitrio perché Dio lo ha creato a sua immagine e somiglianza.⁷⁰ Inoltre, chiarisce che le azioni compiute con il libero arbitrio non riguardano solo il mondo esterno, ma anche la formazione della personalità di chi le compie.⁷¹

Il messaggio della terza tematica della *Veritatis splendor* può essere collegato all'antropologia di Gregorio, poiché l'enciclica si concentra sul principio dell'*optio fundamentalis*, che nel suo significato originario non enfatizza la libertà di scelta delle singole azioni, ma piuttosto la decisione dell'uomo di determinare la propria realtà nella sua interezza. Si tratta, dunque, di una scelta suprema attraverso la quale l'uomo ha la facoltà di definire la propria identità e, in ultima analisi, di determinare il proprio orientamento, scegliendo se rivolgersi a Dio o allontanarsi da lui.⁷²

Gli autori patristici citati finora avrebbero certamente sottolineato, come fa l'enciclica, che le azioni individuali devono essere coerenti con

---

⁷⁰ Per il libero arbitrio dell'uomo secondo Gregorio cf. *Oratio catechetica* (GNO III. 4 75,13–17), *De mortuis* (GNO IX 53,25–54,10; IX 37,10-16)]. FARRUGIA, J.: *The Homilies on the Our Father and Gregory of Nyssa's Interpretation of Human Free Will as the Divine Image in Man*, p. 539. Per il concetto della somiglianza, secondo l'immagine in Gregorio ancora cf. *De beatitudinibus* III, 5,4.

⁷¹ VS 71: "Essi non producono solo un mutamento dello stato di cose esterne all'uomo, ma, in quanto scelte deliberate, qualificano moralmente la persona stessa che li compie e ne determinano la fisionomia spirituale profonda". Secondo Gregorio la natura umana ha la capacità di mutamento secondo la sua scelta cf. *In canticum canticorum* IV (GNO VI 102, 4 – 103,10); *In canticum canticorum* VII (GNO VI 208, 17–18); FARRUGIA: *The Homilies on the Our Father and Gregory of Nyssa's Interpretation of Human Free Will as the Divine Image in Man*, 543 – 544.

⁷² VS 65: "Giustamente si rileva che la libertà non è solo la scelta per questa o per quest'altra azione particolare; ma è anche, dentro una simile scelta, decisione su di sé e disposizione della propria vita pro o contro il Bene, pro o contro la Verità, in ultima istanza pro o contro Dio". Di nuovo vale la pena leggere Gregorio di Nissa, *De beatitudinibus* V,5: "Da questo si dimostra con chiarezza il potere dell'autonomia e dell'autodeterminazione che il Signore della natura ha costruito nella natura degli uomini, dal fatto che tutto dipende dalla nostra scelta, sia il bene sia il male, e che il giudizio divino, il quale con verdetto imparziale e giusto segue ciò che è frutto della nostra decisione" (tradizione italiana di Chiara Somenzi, *Omellerie sulle beatitudini*, p. 269).

la condotta morale generale della persona. Al contrario, ogni decisione individuale è al tempo stesso il riflesso della disposizione generale della persona e un elemento che contribuisce a plasmarla, influenzando persino la sua personalità. Nel nostro caso, la fede cristiana e l'autocoscienza che ne deriva costituiscono la disposizione generale che l'individuo può scegliere liberamente per sé e attraverso cui valutare le proprie decisioni.⁷³

Gregorio di Nissa ha sviluppato il suo insegnamento summenzionato partendo dalla convinzione che l'uomo, creato a immagine di Dio, è libero di compiere scelte le cui conseguenze plasmano la sua identità.⁷⁴ Nel caso positivo, la persona può diventare continuamente più virtuosa e migliore, persino più simile a Dio. Così, l'idea di Gregorio secondo cui ognuno è "padre di se stesso" rivela una prospettiva antropologica che associa la possibilità della libera autodeterminazione alla dignità dell'uomo.

La *Veritatis splendor* sottolinea costantemente che senza il libero arbitrio l'uomo non sarebbe in grado di compiere il bene a livello morale,⁷⁵ così come senza il libero arbitrio non sarebbe in grado di cooperare con Cristo, che non solo ricrea l'uomo, ma lo forma anche a sua immagine.⁷⁶ Come abbiamo osservato con Clemente e Origene,

---

⁷³ Già Tertulliano (155 – 220) riteneva che ogni essere umano meritasse la libertà di scelta e il diritto all'autodeterminazione. Secondo Tertulliano, il fatto che Dio abbia creato l'uomo a sua immagine e somiglianza è la prova migliore che egli ha il libero arbitrio (cf. *Adversus Marcionem*, II, 5, 5 – 6). Il resto del testo offre anche preziose riflessioni sul rapporto tra il libero arbitrio dell'uomo e la sua responsabilità (cf. *Adversus Marcionem*, II, 6,1 – 10, 6).

Sull'interpretazione dell'*optio fundamentalis* e degli atti individuali, cf. PANERO, M.: *In prima persona*, p. 172 – 178

⁷⁴ Secondo Tertulliano, l'uomo è padrone di se stesso e, quindi, ha piena libertà di scegliere ciò che è bene, poiché anche le conseguenze delle sue scelte e dei suoi giudizi sono sue, cf. *Adversus Marcionem*, II, 6, 6.

⁷⁵ Tertulliano insegnava anche il diritto alla libera scelta della religione, *Liber Apologeticus*, 24, 6; 28, 1– 4.

⁷⁶ Come abbiamo visto, con questa idea Gregorio si avvicina all'insegnamento di Clemente Alessandrino, cf. *Strom.* VII, 3, 13, 2 – 3 già citato.

⁷⁵ VS 31; 34-35; 42; 44; 51.

⁷⁶ Come descritto nella *Veritatis splendor* 73, in accordo con l'insegnamento di Cirillo d'Alessandria: "Cristo «ci forma secondo la sua immagine — scrive

---

così, secondo Gregorio, la capacità di scegliere liberamente non è cessata dopo la caduta di Adamo, ma al contrario, egli la vedeva come uno “strumento” attraverso il quale l’uomo poteva tornare al bene, cioè a Dio.⁷⁷ Quindi, secondo questa visione, anche nell’ambiente più malvagio l’uomo è libero di scegliere il bene. In Gregorio, questo ambiente è l’allegoria dell’Egitto,⁷⁸ in *Veritatis splendor* le “tenebre” sono l’allegoria del relativismo,⁷⁹ e nella meditazione *Memoria e identità* non sono altro che il nazismo e il comunismo, che, secondo Giovanni Paolo II, erano le ideologie del male.⁸⁰

Entrambi i pensatori, sia Gregorio di Nissa che Giovanni Paolo II, sebbene separati da più di 1600 anni, erano ottimisti nei confronti di situazioni apparentemente dominate dal male, convinti che il bene fosse in grado di porre dei limiti al male.⁸¹ Ciò che la storia biblica del popolo eletto ha dimostrato per Gregorio, gli eventi del XX secolo lo hanno verificato per il Pontefice: il limite al male è la bontà di Dio, con la quale un uomo ragionevole può cooperare per resistere al peccato. In *Memoria e identità*, Giovanni Paolo II, in accordo con la visione agostiniana dell’uomo, afferma che la tendenza a scegliere il male è

---

san Cirillo Alessandrino —, in modo che i lineamenti della sua divina natura risplendano in noi attraverso la santificazione e la giustizia e la vita buona e conforme a virtù [...] La bellezza di questa immagine risplende in noi che siamo in Cristo, quando ci mostriamo uomini buoni nelle opere». *Tractatus ad Tiberium Diaconum sociosque*. II. Responsiones ad Tiberium Diaconum sociosque: S. Cirillo di Alessandria, in D. Johannis Evangelium, Vol. III, ed. Philip Edward Pusey, Bruxelles, Culture et Civilisation (1965), p. 590.

⁷⁷ Cf. GREGORIO DI NISSA.: *In inscriptiones Psalmorum* I 7 (GNO V 46,26–47,1); *De perfectione* (GNO VIII 1 195,14 – 197, 18).

⁷⁸ Cf. *De vita Moysis*. Oppure con lo stato dell’attrazione per i beni materiali cf. *De beatitudinibus* II (GNO VII 2 94,16–22).

⁷⁹ VS 88 - contrappone la luce di Gv 1,7 alle tenebre di Ef 8, 8 –11.15 –16.

⁸⁰ GIOVANNI PAOLO II.: *Memoria e identità*, trad. it. di Z. J. Brzozowska, Milano: Rizzoli, 2005.

⁸¹ Cf. Gregorio di Nissa, *Moysis* II,1; *De beatitudinibus* II,3,3; GIOVANNI PAOLO II, *Memoria e identità* cap. 3-4. Qui il Pontefice descrive la fine del nazismo come il limite posto dalla divina provvidenza a questa follia. E a proposito del comunismo sostiene che sia come il male che in qualche misura potrà essere utile, in quanto crea l’occasione perché possa esserci la manifestazione del bene.

profondamente radicata nella sua natura, ma ammira anche la teologia orientale, che è legata con tutti i suoi fili logici al mistero pasquale. Vede, quindi, nella redenzione della croce una limitazione del male, o meglio una vittoria sul male per grazia divina. E nella risurrezione di Cristo, la ricostituzione dell'umanità, di cui tutti gli uomini possono liberamente beneficiare.⁸²

«Vieni e seguimi!» (Mt 19,21). In *Memoria e identità* e in *Veritatis splendor*, il Santo Padre ha dato centralità a questa esortazione di Cristo. Tale chiamata, per sua natura, preserva e tutela il libero arbitrio dell'uomo. In questa riflessione possiamo ancora una volta scoprire un forte parallelismo tra l'insegnamento di Gregorio e quello di Giovanni Paolo II, radicato nella teologia della croce. Il Pontefice vede nella croce di Cristo il potere necessario per combattere il male, di cui possono beneficiare tutti coloro che resistono liberamente alla tentazione.⁸³ Per Gregorio, le mani tese di Mosè sono un'allegoria del Cristo sofferente sulla croce, che offre un aiuto potente a tutti coloro che sono indeboliti nella lotta contro il peccato.⁸⁴ Nella teologia di Gregorio, quindi, la libertà umana e la grazia di Dio si armonizzano. È proprio su questa libertà umana che Giovanni Paolo II fonda la sua riflessione sulla chiamata di Cristo all'uomo contemporaneo. L'accettazione di questa chiamata rientra interamente nella categoria dell'*optio fundamentalis*, ma comporta anche il costante cambiamento di cui parla Gregorio, la cui direzione è condizionata dalle scelte

---

⁸² GIOVANNI PAOLO II.: *Memoria e identità* cap. 4. Gregorio ha sottolineato che si può decidere consapevolmente per il bene o per il male, cf. *De beatitudinibus* II (GNO VII 2 95, 6 – 8); *De beatitudinibus* VI (GNO VII 2 148,15 –16). Allo stesso tempo, ha insegnato che la scelta per il male è molto più facile, perché si è già fatta la pratica, per così dire, di propendere per esso. Pertanto, è più difficile decidere per il bene, cf. *De oratione dominica* IV (SC 440, 13 – 16; 442,13 – 17); *De oratione dominica* V (SC 490,13 – 492,2).

⁸³ *Memoria e identità* cap. 4 –5.

⁸⁴ MOYSIS II, 78 – 79 (SC 1bis 150-152). L'uomo può rifiutare il peccato con l'intelletto, cf. *In Ecclesiasten* II (GNO V 301, 22 – 302,8); *In Ecclesiasten* VIII (GNO V 427,15 – 428, 6).

---

quotidiane.⁸⁵ Successivamente, in *Memoria e identità*, il Pontefice definisce questo processo come il “cammino del cambiamento”, che si sviluppa progressivamente nel “cammino della purificazione” e culmina nel “cammino dell’illuminazione”. È una descrizione del processo di progressione lungo il sentiero dell’unione, che culmina nello stato in cui Dio è presente in ogni cosa:⁸⁶ “perché Dio sia tutto in tutti” (1 Cor 15,8). Sebbene il Pontefice abbia indicato i versetti di 1 Cor 15,27-28 secondo la *Lumen Gentium* 36, le fonti teologiche di questo approccio rimandano alla spiritualità dei Padri alessandrini e cappadoci, soprattutto di Gregorio di Nissa.⁸⁷ Il Nisseno ha concepito la realizzazione della persona nei seguenti termini:

E così, allorquando si sarà deposito di tutto quello che è estraneo a noi stessi, vale a dire il peccato, e ci sarà spogliati dalla vergogna dei debiti, finalmente si sarà liberi di agire e di parlare. Ma la libertà è l’assimilarsi a quell’essere che non ha padrone ed è dominatore di se stesso, è quella libertà che all’inizio ci era donato da Dio ma che fu poi nascosta dalla vergogna dei debiti.⁸⁸

Riflessione conclusiva

Come emerge da questa panoramica, Giovanni Paolo II e l’enciclica *Veritatis splendor*, pur integrando gli insegnamenti di Sant’Agostino e

---

⁸⁵ Sulla antropologia di Gregorio di Nissa con riferimento alla *schesis* cf. VIGORELLI, I.: *La relazione: Dio e l’uomo. Schesis e antropologia trinitaria in Gregorio di Nissa*, Collana di teologia 98, Roma: Città Nuova, 2020. p. 175-236.

⁸⁶ *Memoria e identità*, cap. 6.

⁸⁷ Cf. *De anima et resurrectione* 48 – 50 (Distrutto il male alla fine dei tempi, Dio sarà tutto in tutti, cf. 1 Cor 15, 28. Vale la pena rileggere: Origene, *princ.* III, 6, 3 – 5) *In illud: Tunc et ipse filius* (Tutto il trattato interpreta 1Cor 15, 28: il Figlio, sarà sottomesso a Colui che gli ha sottomesso ogni cosa).

⁸⁸ *De anima et resurrectione*, 49: trad. it. in GREGORIO DI NISSA, *Opere dogmatiche*, a cura di Claudio Moreschini, Bompiani, Il pensiero occidentale, Milano : 2014, p. 431. Giulio Maspero ha sottolineato che le relazioni tra le persone della Trinità sono segnate dalla libertà dell’amore e del dono, non dalla necessità e dalla sottomissione, cf. MASPERO, G.: *The Cappadocian Reshaping of Metaphysics: Relational Being*. Cambridge : Cambridge University Press, 2024, p. 143 – 146.

San Tommaso, hanno mantenuto una continuità con l'approccio teologico dei Padri orientali. Dall'armonizzazione della tradizione teologica cristiana occidentale e orientale, Giovanni Paolo II si appropriò di una visione antropologica il cui punto di partenza è la libertà dell'uomo per il bene. Pur non negando che la natura caduca dell'uomo tenda a gravitare in una direzione contraria a Dio, egli testimonia la convinzione che ognuno ha la libertà fondamentale di scegliere il bene.⁸⁹

La teologia morale sottesa all'invito "Vieni e seguimi!" si fonda sulla convinzione antropologica secondo cui la libertà costituisce il principio fondamentale della natura umana. In questa prospettiva, la tradizione teologica di Gregorio di Nissa si estende fino all'antropologia di Giovanni Paolo II, il quale sostiene che l'uomo possa "generare se stesso" ripetutamente, perfezionandosi attraverso la propria libertà di autodeterminazione.

Anche se le dittature politiche in Europa sono state spezzate, la presenza del male è ancora una temibile piaga per l'umanità. Perfino ai nostri giorni, la volontà e la libertà dell'uomo sono minacciate. Oggi i nostri contemporanei sono perseguitati da idee falsate di autodeterminazione. Tutto questo avviene per allontanare quanto più possibile l'identità personale dell'uomo dall'immagine divina originaria. Riscoprendo l'insegnamento di Giovanni Paolo II, possiamo attingere alla forza necessaria per vivere autenticamente la nostra libertà cristiana, affrontando le tendenze dannose e scegliendo consapevolmente il bene, rifiutando il male.

BIBLIOGRAPHY

ALLERT, C. D.: *Revelation, truth, canon, and interpretation: studies in Justin Martyr's Dialogue with Trypho*. Leiden : Brill, 2022.

BIFFI, G.: Integralità cristiana e fondazione morale. In: *La Scuola Cattolica* 115 (1987), p. 570–590.

---

⁸⁹ Cf. *Mosis* II,1 – 2.

-
- BOBZIEN, S.: *Determinism and Freedom in Stoic Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, 1998 (2004).
- CAPONE, D.: L'uomo è persona in Cristo. Introduzione antropologica alla teologia morale. Bologna : Dehoniane, 1971.
- CHANTRAINE, G. – SCOLA, A.: L'événement Christ et la morale. In: *Anthropotes* 3/1 (1987), p. 5 – 13.
- CESSARIO, R.: *The Moral Virtues and Theological Ethics*. Notre Dame & London: University of Notre Dame Press, 2008. 235 p. ISBN 0268022976.
- FARRUGIA, J.: The Homilies on the Our Father and Gregory of Nyssa's Interpretation of Human Free Will as the Divine Image in Man. In: *Gregory of Nyssa Homilies on the Our Father, Supplements to Vigiliae Christianae vol. 168*. Leiden : Brill, 2018, p. 531–546.
- FRANCESCO.: Decreto del Santo Padre per il conferimento del titolo di Dottore della Chiesa a Sant'Ireneo di Lione, 21.01.2022. <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2022/01/21/0048/00099.html> (consultato il 2.10.2025).
- FÜRST, A.: *Wege zur Freiheit. Menschliche Selbstbestimmung von Homer bis Origenes*. Tria Corda 15, Tübingen : Mohr Siebeck, 2022.
- GAÏTH, J.: *La conception de la liberté chez Grégoire de Nysse*. Paris : Librairie Philosophique J. Vrin, 1953.
- GILLON, L. B. – Cristo e la Teologia Morale. Roma: Edizioni Romane, 1961.
- GIOVANNI PAOLO II.: Lettera alla Chiesa Ungherese. Città del Vaticano, 6 aprile 1980. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/letters/1980/documents/hf_jp-ii LET_19800406_chiesa-ungherese.html (2.10.2025).
- GIOVANNI PAOLO II.: Incontro con i giovani. Norcia, 23 marzo 1980. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1980/march/documents/hf_jp-ii_spe_19800323_norcia-giovani.html (2.10.2025).
- GIOVANNI PAOLO II.: Lettera alla Conferenza Episcopale Tedesca. Città del Vaticano, 15 maggio 1980. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/letters/1980/documents/hf_jp-ii LET_19800515_conferenza-episcopale-tesca.html (2.10.2025).

- GIOVANNI PAOLO II.: Arrivo a Kinshasa nello Zaire. Kinshasa, 2 maggio 1980. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1980/may/documents/hf_jp-ii_spe_19800502_kinshasa-africa.html (2.10.2025).
- GIOVANNI PAOLO II.: Ai membri del Sacro Collegio e della Curia Romana. Città del Vaticano, 28 giugno 1980.
- GIOVANNI PAOLO II.: Al Consiglio episcopale latino-americano. Brasile, 2 luglio 1980. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1980/july/documents/hf_jp-ii_spe_19800702_consiglioepiscopale-brasile.html (2.10.2025).
- GIOVANNI PAOLO II.: Al Clero, ai religiosi e alle religiose. Siena, 14 settembre 1980. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1980/september/documents/hf_jp-ii_spe_19800914_religiosi-siena.html (2.10.2025).
- GIOVANNI PAOLO II.: Incontro con scienziati e studenti nella Cattedrale. Colonia, 15 novembre 1980. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1980/november/documents/hf_jp-ii_spe_19801115_scienza-studenti-colonia.html (2.10.2025).
- GIOVANNI PAOLO II.: Ai professori di Teologia. Altötting, 18 novembre 1980. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1980/november/documents/hf_jp-ii_spe_19801118_professori-teologia.html (2.10.2025).
- GIOVANNI PAOLO II.: Agli artisti e ai giornalisti. Monaco di Baviera, 19 novembre 1980. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1980/november/documents/hf_jp-ii_spe_19801119_artisti-giornalisti.html (2.10.2025).
- GIOVANNI PAOLO II.: Laborem Exercens. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1981. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_14091981_laborem-exercens.html (2.10.2025).
- GIOVANNI PAOLO II.: Lettera alla Chiesa di Ungheria per il 750° anniversario della morte di Santa Elisabetta. Città del Vaticano, 12 novembre 1981. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/letters/1981/documents/hf_jp-ii_let_19811119_chiesa-ungheria.html (2.10.2025).
- GIOVANNI PAOLO II.: Familiaris Consortio. Città del Vaticano : Libreria Editrice Vaticana, 1981. <https://www.vatican.va/content/>

-
- john-paul-ii/it/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_19811122_familiaris-consortio.html (2.10.2025).
- GIOVANNI PAOLO II.: Udienda generale del mercoledì 9 aprile 1986. Città del Vaticano. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/audiences/1986/documents/hf_jp-ii_aud_19860409.html (2.10.2025).
- GIOVANNI PAOLO II.: Sollicitudo Rei Socialis. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1987. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_30121987_sollicitudo-rei-socialis.html (2.10.2025).
- GIOVANNI PAOLO II.: Pastores Dabo Vobis. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1992. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_25031992_pastores-dabo-vobis.html (2.10.2025).
- GIOVANNI PAOLO II.: Celebrazione della Divina Liturgia a Máriapócs. Máriapócs, 18 agosto 1991. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/homilies/1991/documents/hf_jp-ii_hom_19910818_celebrazione-mariapocs.html (2.10.2025).
- GIOVANNI PAOLO II.: Incontro con i cattolici di rito bizantino a Prešov. Prešov, 2 luglio 1995. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1995/july/documents/hf_jp-ii_spe_19950702_presov.html (2.10.2025).
- GIOVANNI PAOLO II.: *Memoria e identità*. Conversazioni a cavallo dei millenni. Trad. it. di Z. J. Brzozowska. Milano : Rizzoli, 2005.
- GOODENOUGH, E. R.: *The theology of Justin Martyr*. Jena : Frommann, 1923, p. 211–231.
- GYURKOVICS, M.: I sacrifici dell'assimilazione a Dio secondo l'esegesi di Clemente di Alessandria: aspetti antropologici. In: *Eastern Theological Journal* 7/1 (2021), p. 83–104.
- HAVRDA, M.: Grace and Free Will According to Clement of Alexandria. In: *Journal of Early Christian Studies* 19/1 (2011), p. 21 – 48.
- KACZYŃSKI, E.: La «nuova morale» della Chiesa: La prospettiva della Veritatis Splendor. In: *Angelicum* 76/4 (1999), p. 501–528.
- KARAVITES, P.: *Evil, Freedom, and the Road to Perfection in Clement of Alexandria*. *Vigiliae Christianae Supplements* 43, Leiden – Boston – Köln : Brill, 1999.

- KOVACS, J.: Echoes of Valentinian Exegesis in Clement of Alexandria and Origen: The Interpretation of 1 Cor 3.1–3. In: PERRONE, L. (ed.): *Origeniana Octava*. Leuven : Peeters, 2004, p. 320–323.
- KOVACS, J.: Grace and Works: Clement of Alexandria's Response to Valentinian Exegesis of Paul. In: NICKLAS, T. – MERKT, A. – VERHEYDEN, J. (ed.): *Ancient and New Perspectives on Paul*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2013, p. 191–210.
- KOVACS, J.: Divine Pedagogy and the Gnostic Teacher according to Clement of Alexandria. In: *Journal of Early Christian Studies* 9 (2001), p. 3–25.
- LAWLER, M. G. – SALZMAN, T. A.: Veritatis Splendor After Thirty Years: Exposition and Critique. In: *Journal of Moral Theology* 14/1 (2025), p. 202–221.
- MANTZARIDĒ, G.: *Introduzione all'Etica* (Εισαγωγή στην ηθική: Η ηθική στην κρίση του παρόντος και την πρόκληση του μέλλοντος). Salonico : Pournaras Publications, 1988, p. 38–39.
- MASPERO, G.: *The Cappadocian Reshaping of Metaphysics: Relational Being*. Cambridge : Cambridge University Press, 2024.
- MCCORMICK, R. A.: Some Early Reactions to Veritatis Splendor. In: *Theological Studies* 55 (1994), p. 481–506.
- MEILAENDER, G.: "Veritatis Splendor": Reopening Some Questions of the Reformation. In: *The Journal of Religious Ethics* 23/2 (1995), p. 225–238.
- MELINA, L.: Cristocentrismo in teologia morale. In: AA.VV.: *Morale e redenzione*. Roma: Edacalf, 1983, p. 65–94.
- MELINA, L.: Cristocentrismo e assoluti morali nell'enciclica Veritatis Splendor. In: *Scripta Theologica* 55/1 (2023), p. 127–163.
- OSBORN, E.: *Clement of Alexandria*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005
- PANERO, M.: In prima persona. Il discernimento morale alla luce di Veritatis Splendor: tre nessi promettenti. In: *Scripta Theologica* 55 (2023), p. 165 – 194.
- PETRÀ, B.: Tra cielo e terra. Introduzione alla teologia morale ortodossa contemporanea. Bologna : EDB, 1992.
- PETRÀ, B.: *Christos Yannaras. The Apophatic Horizon of Ontology*. Cambridge: The Lutterworth Press, James Clarke & Co Ltd., 2019, p. 47 – 48.

-
- POHLENZ, M.: *Die Stoa. Geschichte einer geistigen Bewegung*. Trad. it. di DE GREGORIO, O.: *La stoa. Storia di un movimento spirituale*. Milano: Bompiani, 2005.
- PORTER, J.: *Natural and Divine Law: Reclaiming the Tradition for Christian Ethics*. Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Publishing Company, 1999.
- RAMELLI, I.: Clement on Apokatastasis Related to the "Feminine" Side of God. In: *Eastern Theological Journal* 9 (2023/2), p. 139–155.
- RATZINGER, J.: *La via della fede. Le ragioni dell'etica nell'epoca presente*. Milano : Ares, 1996.
- SCOLA, A.: *Questioni di antropologia teologica, II parte: Fondamenti per l'agire morale del cristiano*. Roma : Lateran University Press, 1997.
- VIGORELLI, I.: *La relazione: Dio e l'uomo. Schesis e antropologia trinitaria in Gregorio di Nissa*. Collana di teologia 98, Roma : Città Nuova, 2020.
- VON BALTHASAR, H. U.: *Neuf thèses pour une éthique chrétienne*. In: *Enchiridion Vaticanum* 5 (1974–1976), Bologna : Dehoniane, 1979.
- ZACHHUBER, J.: *Human nature in Gregory of Nyssa. Philosophical Background and Theological Significance*. Supplements to Vigiliae Christianae vol. 46, Leiden: Brill, 2000.

Pleso – Personalistická metafora identity¹

Pavol DANCÁK

Abstract: *The article interprets the symbolism and spiritual depth of St. John Paul II's speech delivered during the Akathist prayer in the Prešov City Hall on July 2, 1995. The focus is on the metaphor of "dance" as an image of personal and community-experienced human identity. The analysis suggests that John Paul II's metaphorical expressions about Greek Catholic communities in Slovakia allow us to understand identity not only as a static category, but as a dynamic process of participation.*

Keywords: *Metaphor, tarn, John Paul II, personalism.*

„Jedno telo, jeden Duch“ (Ef 4,4). Jednotu Kristovej Cirkvi ozdobuje prijatie zákonitých odlišností. Ony v priebehu dejín umožnili, že sa živé ohlasovanie evanjelia stalo osobitným vlastníctvom a tradíciou každého ľudu.

Bratia a sestry východného obradu, po stáročia ste si zachovali svoju liturgiu a nahromadili bohaté duchovné dedičstvo, ktoré charakterizuje vašu cirkev. Hovoria o ňom posvätné budovy, ikony, spevy a pobožnosti. Bud'te vďační Bohu za bohatstvo, ktorým vás obdaroval a zostaňte verní darom, ktorými vás zahrnul.

Často som od slovenských pútnikov, ktorí prišli do Ríma, počul pozvanie: „Svätý Otče, príd'te si pozrieť Tatry aj z ich južnej strany!“ Dnes sa napĺňa táto vaša i moja túžba. Tatry, naše spoločné Tatry, také drahé Poliakom i Slovákom, skrývajú

---

¹ Článok je parciálnym výstupom v rámci projektu VEGA č. 1/0404/25: „Predpoklady a kompetencie duchovného líderstva v kontexte ignaciánskej pedagogiky“.

---

v sebe množstvo malých jazier zvaných „plesá“. V ich priehradných vodách sa zrkadlí majestátna výška končiarov. Tento kraj jedinečný v rozmanitosti stvorenia hovorí nám o kráse a добрote Stvoriteľa.

Od južných svahov Tatier až po zemplínsku rovinu už stáročia žijú popri bratoch a sestrách latinského obradu spoločenstvá východného obradu. Aj ony sú ako malé jazierka-plesá povolané predstavovať priehradnú a žiarivú Božiu dobrotu. To sám Pán obdarúva svoju Cirkev bohatstvom foriem a jednotlivých tradícií. preto kdekoľvek žijú katolíci byzantského obradu medzi veriacimi iného obradu, je povinnosťou všetkých usilovať sa o to, aby sa ani jedno z týchto „plies“ neumenšovalo alebo dokonca zmizlo.²

Ján Pavol II.

Prešov 2. júla 1995

Mestská hala

Príhovor pri modlitbe akatist

Úvod

Keď 2. júla 1995 Ján Pavol II. prehovoril v prešovskej Mestskej hale počas modlitby akatistu, jeho slová sa dotkli samotného jadra duchovnej skúsenosti človeka. V príhovore, preniknutom biblickou obraznosťou a symbolikou, použil výraznú metaforu *plesa* ako pokojnej a čistej hladiny vody, v ktorej sa zrkadlí nebo. Tento poetický obraz nebol iba rétorickým ornamentom, ale niesol v sebe teologický odkaz: gréckokatolícke spoločenstvá sú ako plesá, v ktorých sa odráža Božie svetlo, a zároveň ako hlbina, ktorá ukrýva tajomstvo povolania a vernosti. Pleso nie je uzavretou hladinou samoty, ale miestom, kde sa stretáva vnútro s transcendentným svetlom. V tejto symbolike sa zrkadlí základná myšlienka Wojtyłovej filozofie osoby, v ktorej identita človeka sa nevjavuje v individualistickej izolácii, ale

---

² JÁN PAVOL II. *Príhovor pri modlitbe akatist*. Mestská hala, Prešov, 2. júla 1995. <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/navsteva-svateho-otca-v-sr-1995> [20.05.2025]

v dialógu, v stretnutí, v otvorenosti voči Druhému. Metafora plesa ako spoločenstva veriacich sa tak stáva kľúčom k porozumeniu ekleziálneho rozmeru pontifikátu Jána Pavla II., ktorý mal základ v jeho filozoficko-antropologickom poňatí človeka ako bytosti povolanej k vzťahu, participácii a sebadarovaniu.

Metaforu plesa môžeme čítať ako odpoveď na modernú krízu identity, v ktorej sa vnútorné „ja“ človeka často rozpadá pod tlakom vonkajších obrazov a sociálnych rolí. Ján Pavol II. tu ponúka alternatívnu víziu overenú nedávnou históriou Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku: človek ako pleso nie je povolaný k sebestačnosti, ale k priehľadnosti a k stíšaniu, v ktorom sa môže odrážať Božia prítomnosť. V tomto zmysle má prešovský príhovor nielen pastoračný, ale aj hlboký filozoficko-personalistický rozmer: ide o pozvanie k obnoveniu vnútornej jednoty a k prehĺbeniu vedomia, že pravá identita sa rodí zo vzťahu a svetla pravdy, ktoré človek prijíma.

Metafora a porozumenia skutočnosti

Filozofia je tradične považovaná za racionálny intelektuálny výkon, ktoré v snahe o konceptuálnu presnosť prekračuje horizont nášho poznania a našej skúsenosti neuspokojujúc sa s odpoveďami, ale zámerne tvoriac nové otázky. Pojem, ako základný nástroj filozofie, má byť jasný, jednoznačný a univerzálne aplikovateľný, ale je pravdou, že k poznaniu skutočnosti významným dielom pomáha metaforické myslenie, ktoré pracuje s mnohznačnosťou, obraznosťou a často aj s emóciou. Tento napätý vzťah medzi jasne definovaným pojmom a metaforou vytvára vnútri filozofie dynamické pole otvárajúce cestu k novým horizontom.

Problematica metafory a jazyka prešla od svojich antických počiatkov zaujímavým vývojom.³ Od Aristotela, ktorý ju považoval za rétorickú ozdobu, ale aj za kľúč k poznaniu, cez Nietzscheho ktorý tvrdil, že všetko poznanie má korene v metafore, až po mysliteľov 20. storočia. Max Black, ktorý oživil záujem o metaforu, Stephen C. Pepper, vypracoval teóriu základnej metafory, John R. Searle

---

³ RICOEUR, P.: *Interpretation theory: discourse and the surplus of meaning*. Fort Worth: Christian University Press 1976

---

s pragmatickým prístupom, Eva F. Kittay a jej relačná teória, Noam Chomsky s lingvistickou teóriou a napokon George Lakoff a jeho konceptuálna metafora. Susanne K. Langer a Hans Blumenberg tiež významne prispeli k pochopeniu úlohy metafory v ľudskom vedomí a kultúrnom porozumení. Úlohu metafory v jazyku skúmali aj viacerí kontinentálni filozofi ako Martin Heidegger, Paul Ricoeur, Jacques Derrida či Józef Tischner a i.

Metafora, známa od Homérových čias, nie je vnímaná len ako lingvistický fenomén zvýrazňujúci myslenie, ale čoraz intenzívnejšie je vnímaná ako samotný fenomén myslenia.⁴ Metafora má aj kognitívne, argumentatívne a kreatívne funkcie. Línia tejto tendencie sa prejavuje takmer vo všetkých súčasných prístupoch k metafore, pričom podstatnou zmenou, ktorú môžeme v tejto myšlienkovvej línii sledovať, je názor, že metafora už nie je len predmetom skúmania filozofie, ale predovšetkým jeho nástrojom.⁵ Keď však chceme bližšie špecifikovať vzťah metafory a myslenia a ich vzájomného vplyvu, musíme zvážiť, že tento vplyv je obojsmerný. Na jednej strane metafory ovplyvňujú naše myslenie, ale zároveň treba mať na pamäti, že nevznikajú spontánne v akomsi vákuu, ale majú svoj pôvod v myslení.⁶

V prípade metafory dva rôzne a nesúrodé termíny či obsahy sa miešajú za účelom jasnejšieho kognitívneho efektu.⁷ Primárny subjekt podnecuje poslucháčov za pomoci analógie a komparácie k výberu niektorých z vlastností sekundárneho subjektu, a teda k vytvoreniu paralelného implikačného kontextu, ktorý spočíva vo výbere myšlienok relevantných pre obidva subjekty. Rečník počas diskusie o primárnom pojme upriami pozornosť na sekundárny pojem s jasne deklarovaným zámerom obohatiť a prehĺbiť uvažovanie poslucháčov

---

⁴ TISCHNER, J.: *Myšlenie z wnętrza metafory*. In: TISCHNER, J.: *Myšlenie według wartości*, Kraków 2011, s. 510–526

⁵ HORYNA, B.: *Teorie metafory: Metaforologie Hanse Blumenberga*, Olomouc: Nakladatelství Olomouc 2007, s. 32–33.

⁶ MISCINAIOVÁ, A.: Metafora a myslenie. In: *Studia philosophica* 2015, vol. 62, iss. 2, s. 45–54.

⁷ REIMER, M., CAMP, E.: Metaphor. In: Lepore, E., Smith, B. C. (Eds.): *The oxford handbook of philosophy of language*. Oxford: Clarendon Press/Oxford University Press 2006, s. 853.

o primárnom pojme. Výsledkom tohto procesu je nové porozumenie a tvorivá odpoveď.⁸

*Od južných svahov Tatier až po zemplínsku rovinu už stáročia žijú popri bratoch a sestrách latinského obradu spoločensť východného obradu. Aj ony sú ako malé jazierka-plesá povolané predstavovať priezračnú a žiarivú Božiu dobrotu.*⁹

Metafora je jednou z viacerých techník na vyjadrenie prirovnania a vzťahu podobnosti medzi dvoma odlišnými vecami prostredníctvom slov. Nie vždy je však jednoznačné, čo tým presne je vyjadrené a to až do takej miery, že niektorí autori pri pokuse objasniť funkciu metafory odmietajú chápanie založené na analógii. Mnohé účinné metafory totiž vznikajú práve z výraznej, ba až kontrastnej odlišnosti medzi dvoma subjektmi, takže sa často javí presnejšie chápať metaforu ako porovnanie dvoch nepodobných vecí.

Odmietnutie metafory z metodologických dôvodov, vychádzajúce z obáv o presnosť a istotu poznania, problematizuje situácia známa v kvantovej teórii, ktorá odhaľuje, že nie je možné zároveň presne určiť polohu a pohyb častice. Táto skutočnosť spochybňuje možnosť jednoznačného, istého a úplného poznania.¹⁰ Práve tu sa ukazuje istá kognitívna funkcia metafory, nakoľko sa ukazuje, že náš konceptuálny systém, v rámci ktorého rozmýšľame a konáme, je vo svojej podstate metaforický.¹¹ Názorným príkladom takejto metafory je chápanie elektrického prúdu s použitím metafory toku kvapaliny. Elektrický prúd chápeme ako prúd, ktorý tečie proti nejakému odporu. Ďalším príkladom takejto metafory, ktorej autorom je Niels Bohr, je metafora planetárneho orbitu pre model atómu, ktorá chápe elektróny ako planéty obiehajúce po svojich dráhach okolo jadra.¹²

---

⁸ BLACK, M.: More About Metaphor. In: *Dialectica*. Vol. 31. No. 3/4. 1977. s. 441-442.

⁹ JÁN PAVOL II. *Prihovor pri modlitbe akatist*. Mestská hala, Prešov, 2. júla 1995.

¹⁰ SMOLIN, L.: *Tri cesty ku kvantovej teórii gravitácie. Úvod do súčasných koncepcií priestoru a času*. Bratislava: Kalligram 2003, s. 49.

¹¹ LAKOFF, G., JOHNSON, M.: *Metaphors We Live By*, Chicago: The University of Chicago 1980, s. 3.

¹² MISCINAIOVÁ, A.: Metafora a myslenie ... s. 47.

Napriek tomu že minimálne už od stredoveku vieme, že *omnis analogia claudicat*, predsa musíme pripustiť, že analógie často sprostredkujú celkom nové spôsoby videnia skutočností, problémov a ich súvislostí, pričom sa to netýka len každodenného použitia jazyka, ale dotýka sa aj jeho použitia v rámci exaktných vied. Zároveň tu však jestvuje podozrenie ohľadom istoty poznania, lebo analógia ako taká, je neúplná a zakladá sa len na čiastočnej podobnosti často opierajúcej sa len o jednu spoločnú vlastnosť rôznorodých javov alebo predmetov, pričom utváranie analógie sa neriadi pevnými zákonitosťami logiky. Analógia je premenlivým produktom fantázie, ktorá vytvára nepredvídateľné nové spojenia rôznorodých obsahov, uskutočňuje zdanlivo nezmyselné porovnávanie, ale vďaka tomu odhaľuje skryté súvislosti a prináša nové pohľady na zložité problémy i na staré a známe skutočnosti. Práve v tom spočíva užitočnosť analógie.

Ján Pavol II. predvída problém nejasnosti metaforického vyjadrovania a pred samotným prirovnaním explicitne upozorňuje na kontext metafory, pretože je nevyhnutné mať všeobecné povedomie o subjektoch obsiahnutých v metaforickom vyjadrení a zároveň je potrebné pamätať, že metaforické vyjadrenie, by mohlo v rôznych kontextoch znamenať niečo iné.

*Tatry, naše spoločné Tatry, také drahé Poliakom i Slovákom, skrývajú v sebe množstvo malých jazier zvaných „plesá“. V ich priezračných vodách sa zrkadlí majestátna výška končiarov. Tento kraj jedinečný v rozmanitosti stvorenia hovorí nám o kráse a добрôte Stvoriteľa.*¹³

Pokiaľ by sme sa metaforou plesa obrátili na človeka, ktorý celý život prežil napríklad v Grónsku a nepozná plesá, tak by to pôsobilo konfúzne, lebo bez vysvetlenia kontextu ťažko si môže predstaviť, čo má táto metafora vyjadriť.

Metafory sú základné a prirodzené elementy filozofického, teologického a vedeckého jazyka a nedajú sa jednoducho nahradiť pojmi. Sú orientačnými bodmi, odhaľujú štruktúru sveta a reprezentujú

---

¹³ JÁN PAVOL II. *Príhovor pri modlitbe akatist*. Mestská hala, Prešov, 2. júla 1995.

ucelené predstavy o skutočnosti, ktorú by sme ako takú nikdy nepoznali.¹⁴

Pleso ako metafora

Pleso je vodná plocha, ktorá vznikla ústupom ľadovcov, lokalizovaná zvyčajne v horách, medzi skalami, často je ťažko dostupná. Pleso je tiché, nepôsobí ako rieka či oceán, no jeho hĺbka môže byť nečakaná. Hladina plesa odráža svet, oblohu, stromy, ľudí, ale pod samotnou hladinou sa skrýva iný svet. Tento obraz v sebe obsahuje niekoľko významových vrstiev vhodných pre filozoficko-teologickú interpretáciu osobnej identity aj identity spoločenstva:

- Hĺbka v nás evokuje tajomstvo a zdôrazňuje, že identita nie je len súhrnom povrchových rolí, ale má svoju vnútornú dimenziu.
- Ticho je obrazom toho, že identita nie je explicitne artikulovaná pri každej životnej udalosti. Pravá identita človeka žijúceho v spoločenstve sa často ukazuje v mlčaní, v pohyboch srdca, v medziľudských gestách, ktoré presahujú pojmové vysvetľovanie.
- Zrkadlenie pripomína, že povrch plesa odráža svet, ale ho aj premieňa. Identita osoby i spoločenstva nie je oddelená od vzťahu k svetu, ale zrkadlí to, čo zažíva, čo miluje, čo ju raní. Osoba či spoločenstvo jestvuje spolu s druhými, no nestráca svoju jedinečnosť.
- V plese je skrytá dynamika. Na rozdiel od mora či rieky, pleso pôsobí staticky, no v jeho vnútri prebiehajú pohyby ako napríklad termálne prúdy, biologický život a sedimentácia. Aj ľudská identita je na pohľad stabilná, no vnútri sa mení, zrie a zápasí.

Metafora *plies vo Vysokých Tatrách*, ktorú Ján Pavol II. použil vo svojom prešovskom príhovore, nie je iba ilustráciou myšlienky, ale v zhode so súčasnou percepciou metafory, nesie v sebe kognitívny

---

¹⁴ Blumenberg tieto metafory nazýva „absolútne metafory“. In: MIKULÁŠ, R.: *Poznámky k teóriám metafory. Hans Blumenberg*. https://www.fedu.uniba.sk/fileadmin/pdf/Sucasti/Ustavy/Ustav_filologickych_studii/Philologia/Philologia_2018-1/PHILOLOGIA_XXVIII_1_Mikulas.pdf [20.05.2025]

---

obsah, ktorý je prejavom vnímania reality a zároveň výzvou k existenciálnej akcii.

„Tatry, naše spoločné Tatry, také drahé Poliakom i Slovákom, skrývajú v sebe množstvo malých jazier zvaných ‚plesá‘.

Toto dedičstvo, ktoré vaši otcovia úzkostlivo a odvážne chránili, sa zveruje vám mladým.

Ony čerpajú silu zo svedectva vašich otcov, ktorí hrdinsky zostali verní Kristovi aj napriek ťažkostiam a skúškam, ktoré museli podstúpiť v priebehu dejín.

Tým, ktorí z rozličných dôvodov stratili zmysel pre toto dedičstvo, pomôže na ceste k znovuoobjaveniu viery, aby ju dobre poznali, aby ju mohli milovať a usilovali sa podľa nej každý deň žiť. Aj toto je vaša úloha, ktorú máte plniť spolu so svojimi rodičmi, katechétmi, kňazmi a v plnej jednote so svojim biskupom.

Podľa Paula Ricœura metaforické slovo „tvorí“ zmysel tým, že umožňuje vnímať realitu inak, než ju zachytáva bežný jazyk, lebo metafora je miestom, kde sa pravda rodí ako nová korelácia medzi jazykom a bytosťou.¹⁵ V nej sa slovo stáva miestom, kde sa stretáva skúsenosť s poznaním.

V personalistickom rámci myslenia Karola Wojtyły - Jána Pavla II. je osoba chápaná ako bytosť otvorená transcencii, ako subjekt, ktorý nie je uzavretý v sebe, ale orientovaný na Druhého, iné osoby, Boha aj svet. Pleso nie je vytrhnuté z prostredia Tatier, ale jeho krása je výsledkom vzájomnosti a súvzťažnosti. To vyjadruje paradox identity: človek je sám, ale zároveň jestvuje spolu s druhými, je tajomstvom, ale je aj otvorený, vedie dialóg a prejavuje solidaritu. Gréckokatolícke spoločenstvá sú jedinečné, ale zároveň organicky a existenciálne zakorenené v Cirkvi. Gréckokatolícka cirkev na Slovensku predstavuje komunitu, ktorá bola počas komunistického režimu násilne a oficiálne zlikvidovaná, ale pretrvala v hĺbinách viery a vernosti.

Hĺbka a záhadná tajomnosť plesa symbolizuje mystérium viery, ale jeho majestátna lokalizácia medzi štítmí hôr symbolizuje autentickú

---

¹⁵ RICOEUR, P.: *The Rule of Metaphor The creation of meaning in language*. Toronto: University of Toronto Press 1977, s. 295-301.

cirkevnosť uchovávanú v gréckokatolíckej liturgii v ktorej ekténie vyvádzajú veriacich zo seba k celému zhromaždeniu, ale aj k neprítomným, k trpiacim aj k umierajúcim. Modlitba zahŕňa mesto, národy, ľudstvo a prosí o pokoj a jednotu. Akákoľvek izolácia a individualistická separácia zaznieva falošne v tejto veľkolepej a dokonalej symfónii. Každý človek formovaný liturgiou zo skúsenosti vie, že nemôže byť pred Bohom sám - „jeden druhého a celý svoj život Kristu Bohu oddajme“. Vie, že sa usiluje o vlastné vykúpenie pre iných a s inými. Prídavné meno „liturgický“ nikdy nevyjadruje niečo akýmkoľvek spôsobom jednotlivé či osamotené. Liturgia pôsobí ako škola, dáva orientáciu, učí opravdivému vzťahu medzi mnou a inými. Umožňuje nám pochopiť slová „miluj blížneho ako seba samého“ a ponúka nám možnosť vyjsť zo seba, otvoriť sa pre druhých a tak robí našu modlitbu modlitbou celého ľudstva. Vďaka nej sa osud každého človeka stáva blízkym aj pre mňa. Liturgia takto očisťuje a vyvádza zo zajatia tieňa a klamu subjektivismu a relativizmu. Plná zdravých citov oslavuje, prosí, ďakuje a obetuje svojou formou zdokonalenou priebehom stáročí a mnohými pokoleniami, ktoré sa modlili tým istým spôsobom. Slová liturgickej modlitby opakované cez celé dlhé veky dýchajú nespočetnými ľudskými životmi.¹⁶

Pre gréckokatolíkov je liturgická modlitba mierou každej modlitby, sama je akoby pleso, obrad, ktorý v sebe zachytáva pohyby dávnych čias, tóny byzantského spevu, vôňu kadidla, kľačanie pred ikonou. Liturgia prebúda osobnú, spontánnu modlitbu, v ktorej človek slobodne spieva so svojím Pánom. Liturgia učí, že Boh na nikoho nezabúda, každého oslovuje po mene, každý je vyzvaný, aby vyznával Credo. V rámci liturgie práve vyznanie kladie dôraz na najosobnejší akt, ktorý nikto nemôže vykonať za mňa. Texty modlitieb vyvádzajú človeka k bezprostrednému a intímne dôvernému rozhovoru, ktorý odhaľuje jeho hodnotu. V tomto priestore sa človek nestáva vlastníkom pravdy, ale zrkadlom jej prítomnosti, podobne ako pleso nie je zdrojom svetla, ale odrazom svetla osvecuje okolie. V liturgii zaznieva hlas sv. Jakuba, sv. Jána Zlatoústeho, sv. Bažila, sv. Cyrila a Metoda a mnohých ďalších, ktorí sa modlili tie isté modlitby a nechali na nich

---

¹⁶ EVDOKIMOV, P.: *Wieki życia duchowego: od Ojców pustyni do naszych czasów*. Kraków: ZNAK, 1996, s. 66-68.

---

stopy svojho adorujúceho ducha. Tento hlas obsahuje dynamiku, ktorá nám pomáha nájsť ich entuziazmus a pripojiť sa k ich modlitbe.

V dejinách boli chvíle, keď sa zdalo veľmi ťažké zachovať tento model, ktorý spájal rozdielnosť tradícií s požiadavkou jednoty, akú chcel Kristus pre svoju Cirkev. Ale vaša prítomnosť tu je výrečným svedectvom o tom, ako možno byť po stáročia a napriek všetkým ťažkostiam vernými pôvodnému modelu, ktorý uskutočnili svätí Cyril a Metod, a pritom zachovať jednotu so všeobecnou Cirkvou a Rímskou stolicou, ktorá je z Božej vôle jej stredom.

Buďte hrdí na túto svoju pradávnu tradíciu, uchovajte si jednotu medzi sebou a chráňte ju pred každým zárodkom nesvornosti a rozdelenia. Vašou silou je duchovná jednota, ktorá sa prejavuje vo svornom konaní.

Všetci si pamätáte dramatickú situáciu v nedávnej minulosti, keď sily ideológie, ktorá je v rozpore so slobodou a dôstojnosťou človeka, odsúdili vaše cirkevné spoločenstvo na zánik. Ale Boh "zosadil mocnárov z trónov a povýšil ponížených" (Lk 1,52), pretože boli medzi sebou solidárni v Kristovej láske.¹⁷

V čase neslobody bolo veriacim odopreté ich náboženské sebavyjadrenie a naša liturgia, spievaná po cirkevnoslovansky sa stala tichým plesom pod zamrznutým povrchom totalitnej éry, pričom nič nestratila zo svojej dynamiky, aj keď na chvíľu ukrytej. Metafora **plesa** tu vystupuje ako obraz starobylej, utajenej, ale živej **identity**. Hladina môže byť pokojná alebo zdanlivo nehybná, no pod ňou sa nachádza hlboký svet zmyslu, pamäta a viery.

Pleso a participácia

V prešovskej metafore plesa rezonuje Wojtyłova fenomenologická reflexia človeka. Metaforu je možné interpretovať rôznymi spôsobmi, ale fundamentálnou interpretáciou je zohľadnenie podstatnej antropologickej skutočnosti, ktorú Wojtyła nazýva participáciou. Človek, ktorý koná „spolu s ostatnými“, teda „participuje“, objavuje nový rozmer seba samého ako osoby.¹⁸ Hoci teória participácie nezaujímala

---

¹⁷ JÁN PAVOL II. *Príhovor pri modlitbe akatist*. Mestská hala, Prešov, 2. júla 1995.

¹⁸ Wojtyła, K.: *Osoba i czyn*. In: K. Wojtyła, *Osoba oraz inne studia antropologiczne*. Lublin: KUL 1994, s. 302.

ústredné miesto vo filozofickej antropológii K. Wojtyły, napriek tomu je jedným z najdôležitejších bodov jeho antropológie a neskôr sa stáva fundamentálnym elementom pontifikátu Jána Pavla II., čo bolo možné zahliadnuť aj v jeho ekumenických a medzináboženských aktivitách. A videli sme to aj v Prešove, v gréckokatolíckej katedrále, pri modlitbe Otče náš s biskupom Evanjelickej cirkvi a.v. či v osplovení pravoslávnych veriach v príhovore.

Wojtyłova teória participácie je odpoveďou na situáciu, v ktorej sa nachádza súčasný človek, na súčasné myslenie o ňom a na praktické spôsoby zaobchádzania s ním. Dnes sme svedkami zmiznutia zmyslu dialógu, schopnosti ľudí zapájať sa do autentických stretnutí, komunity a spolupráce. Táto patológia zmyslu dialógu sa prejavuje pocitom osamelosti, ohlušujúcim zhonu zapájať sa do mnohých povrchných kontaktov s ľuďmi, boomom psychológie a psychoterapie atď. S tým úzko súvisí únik zo spoločenského života, pocit prázdnoty medzi miliónmi ľudí, zjavný konformizmus atď.

Každá účasť v komunite je založená na participácii a zároveň nachádza svoj osobný zmysel prostredníctvom účasti na ľudskosti každého človeka.¹⁹ Wojtyłovo stanovisko poukazuje na príbuznosť jeho myslenia s antropológickým smerom, ktorý svoju inšpiráciu neobmedzuje výlučne na grécku intelektuálnu tradíciu, ale čerpá aj z biblicko-kresťanskej tradície a inšpirácie. Na základe tohto vzťahu je možné budovať proces nasledovania osobných vzorov, ktorý je veľmi dôležitý vo výchove a sebazvedelávaní.²⁰ Účasť sa neodohráva len vo vzťahu medzi „ja“ a „ty“. Účasť ako špecifický spôsob zapojenia človeka do reality, ktorá presahuje túto osobu, má druhý rozmer. Je to aj druhý rozmer spoloočerstva popri medziľudskom. Wojtyła nazýva tento rozmer sociálnym rozmerom. Súvisí so spoločným dobrom. Základnou entitou je to ľudská osoba, ale každá ľudská osoba žije v spoločenstve.²¹

---

¹⁹ Wojtyła, K.: *Osoba i czyn ...* s. 331.

²⁰ Wojtyła, K.: *Osoba: podmiot i wspólnota*. In: K. Wojtyła, *Osoba oraz inne studia antropologiczne*. Lublin: KUL 1994, s. 396.

²¹ Wojtyła, K.: *Osoba: podmiot i wspólnota ...* s. 402-408.

Tatry, naše spoločné Tatry, také drahé Poliakom i Slovákom ...

Od južných svahov Tatier až po zemplínsku rovinu už stáročia žijú popri bratoch a sestrách latinského obradu spoločenstvá východného obradu ...

*To sám Pán obdarúva svoju Cirkev bohatstvom foriém a jednotlivých tradícií ...*²²

Záver

Pleso, v ktorom sa zrkadlí obloha, poukazuje na vtelenie ako najvyššiu formu Božieho „zrkadlenia“ v ľudskej prirodzenosti, ktorá spočíva v participácii. V Kristovi sa exemplárne naplňa horizontálny svet človeka prepojením s vertikálnym svetlom Boha. A človek, ktorý sa stáva „ikonou“, je povolaný k podobnej transparentnosti. Metafora tak odhaľuje ontologickú pravdu, že človek je bytím, ktoré je schopné svetla, teda schopné Boha (*capax Dei*), pričom metaforické myslenie nie je voľajakou slabšou formou poznania, ako bolo vysvetlené vyššie, ale jeho rozšírením, nakoľko umožňuje vyjadriť jednotu, ktorú pojem často rozdeľuje. Zrkadlenie čistej hladiny plesa našepkáva, že podmienkou poznania Boha je čisté srdce, čo odkazuje k myšlienke o vnútornom priestore osoby. Človek sa poznáva v zrkadlení svetla, ktoré prichádza zvonku, a nie v izolovanej introspekcii. Poznanie pravdy o človeku nie je totalitným aktom nadvlády, ale je aktom láskavého prijatia, nepochádza z rozdelenia, ale z odrazu.

BIBLIOGRAFIA

BLACK, M.: More About Metaphor. In: *Dialectica*. Vol. 31. No. ¾. 1977. s. 431-457.

EVDOKIMOV, P.: *Wieki życia duchowego: od Ojców pustyni do naszych czasów*. Kraków: ZNAK, 1996, s. 66-68.

---

²² JÁN PAVOL II. *Príhovor pri modlitbe akatist*. Mestská hala, Prešov, 2. júla 1995.

- HORYNA, B.: *Teorie metafory: Metaforologie Hanse Blumenberga*, Olomouc: Nakladatelství Olomouc 2007.
- JÁN PAVOL II. *Príhovor pri modlitbe akatist*. Mestská hala, Prešov, 2. júla 1995. <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/navsteva-svateho-otca-v-sr-1995> [20.05.2025]
- LAKOFF, G., JOHNSON, M.: *Metaphors We Live By*, Chicago: The University of Chicago 1980.
- MIKULÁŠ, R.: *Poznámky k teóriám metafory. Hans Blumenberg*. https://www.fedu.uniba.sk/fileadmin/pdf/Sucasti/Ustavy/Ustav_filologických_studii/Philologia/Philologia_2018-1/PHILOLOGIA_XXVIII_1_Mikulas.pdf [20.05.2025]
- MISCINAIOVÁ, A.: Metafora a myslenie. In: *Studia philosophica* 2015, vol. 62, iss. 2, s. 45-54.
- REIMER, M., CAMP, E.: Metaphor. In: Lepore, E., Smith, B. C. (Eds.): *The Oxford handbook of philosophy of language*. Oxford: Clarendon Press/Oxford University Press 2006, 845–863.
- RICOEUR, P.: *Interpretation theory: discourse and the surplus of meaning*. Fort Worth: Christian University Press 1976
- RICOEUR, P.: *The Rule of Metaphor The creation of meaning in language*. Toronto: University of Toronto Press 1977.
- SMOLIN, L.: *Tri cesty ku kvantovej teórii gravitácie. Úvod do súčasných koncepcií priestoru a času*. Bratislava: Kalligram 2003
- TISCHNER, J.: *Myšlenie z wnętrza metafory*. In: TISCHNER, J.: *Myšlenie według wartości*, Kraków: ZNAK 2011, s. 510–526.
- WOJTYŁA, K.: *Osoba i czyn*. In: WOJTYŁA, K.: *Osoba oraz inne studia antropologiczne*. Lublin: KUL 1994, s. 302.
- WOJTYŁA, K.: *Osoba: podmiot i wspólnota*. In: WOJTYŁA, K.: *Osoba oraz inne studia antropologiczne*. Lublin: KUL 1994, s. 396.

Kodifikácie sv. Jána Pavla II.

Leszek Stanisław ADAMOWICZ

Abstrakt: *The article presents the person of Saint John Paul II as a supreme legislator and sole Pontiff in the history of the Church that had promulgated an entire universal legislation of the Catholic Church, that is: the Code of Canon Law for the Latin Church in 1983 and the Code of Canons of the Eastern Churches in 1990. The laws promulgated by the Pontiff possess two distinct motifs: an anthropologically-personalistic one and an ecclesiological one. The Pope had not only promulgated the texts of the Codes, but what is more, he provided a personal contribution into the content of the law. Albeit, not a canonist himself, he nevertheless in cooperation with various groups of experts, had carefully analyzed the projects prior to their promulgation. What is an important aspect of the codes of John Paul II is their concordance and continuity with the decrees of the Second Vatican Council, therefore it is possible and appropriate to call them the final conciliar documents.*

Keywords: John Paul II. Code. Council. Canon law.

Úvod

Sv. Ján Pavol II. sa na prelome 20. a 21. storočia zapísal do histórie Cirkvi mnohými pastoračnými iniciatívami, ekumenickými gestami a prenikavým pohľadom na problémy súčasného sveta a človeka. Jednou z významných oblastí jeho pastoračnej misie *ad salutem animarum* bola aj činnosť v oblasti vykonávania *munus regendi*, najmä činnosť legislatívna.

Pontifikát pápeža Wojtyły sa prelínal so záverečným obdobím pokoncilovej reformy kánonického práva. Išlo o reformu piobenediktínskeho *Kódexu kánonického práva*, ako aj o reformu a záverečné práce nad kódexom kánonického práva pre východné katolícke cirkvi. Ich spojovacím článkom mal byť kódex, pod pracovným názvom *Lex Ecclesiae Fundamental*, ktorý mal obsahovať

spoločné predpisy pre celú Cirkev bez ohľadu na obradové rozdiely. Napokon tento kódex nebol promulgovaný.

Takto sa Ján Pavol II. v histórii Cirkvi stal jediným, ktorý vykonávajúc Petrov úrad, promulgoval dva kódexy kánonického práva: *Kódex kánonického práva* pre latinskú Cirkev 25. januára 1983¹ a *Kódex kánonov východných cirkví* 18. októbra 1990², a tým aj na legislatívnej úrovni potvrdil, že Cirkev dýcha akoby dvoma pľúcami: východným a západným. Pridanie týchto dvoch kódexov k Apoštolskej konštitúcii o Rímskej kúrii *Pastor bonus* z roku 1988³, podľa slov samotného pápeža, Cirkev tak dostala nový *Corpus Iuris Canonici*⁴, ktorý predstavuje súbor posledných dokumentov Druhého vatikánskeho koncilu.

Samozrejme, môže sa natíkať otázka, či Ján Pavol II. vykonal iba akt promulgácie, a to podpísaním textov apoštolských konštitúcií *Sacrae disciplinae leges*⁵ a *Sacri canones*⁶, a teda, či text pripravený kodifikačnými komisiami iba akceptoval, alebo či skutočne ovplyvnil konečné znenie ním vyhlásených predpisov.

Pri odpovedi na túto otázku, je potrebné na jednej strane poukázať na hlavné teologicko-kánonické zásady oboch kódexov, a na druhej analyzovať konkrétne vzťahy Jána Pavla II. s kodifikačnými komisiami v posledných fázach ich práce.

---

¹ CODEX IURIS CANONICI AUCTORITATE IOANNIS PAULI PP. II PROMULGATUS. AAS 75 (1983) 1-317.

² CODEX CANONUM ECCLESiarUM ORIENTALIUM AUCTORITATE IOANNIS PAULI PP. II PROMULGATUS. AAS 82 (1990) 1034 – 1363.

³ IOANNES PAULUS II.: Constitutio apostolica *Pastor bonus* de Romana Curia. AAS 80 (1988) 841 – 934.

⁴ IOANNES PAULUS II.: Allocutio in aula Synodi episcoporum habita: de novo *Codice Canonum Ecclesiarum Orientalium*. AAS 82 (1990) 486 – 493, n. 8.

⁵ IOANNES PAULUS II.: Constitutio apostolica *Sacrae disciplinae leges*. AAS (1983) VII – XIV.

⁶ IOANNES PAULUS II.: Constitutio apostolica *Sacri canones*. AAS 82 (1990) 1033 – 1044.

Hlavné teologicko-kánonické zásady legislatívy Jána Pavla II.

Podľa autorov, ktorí analyzovali pontifikát Jána Pavla II. v zákonoch ním promulgovaných, sa dôrazne prejavujú dva aspekty: antropologicko-personalistický a ekleziologický. Ten prvý sa prejavuje v starostlivosti, aby predpisy kánonického práva boli pre jednotlivých *christifideles* pomocou pri dosahovaní spásy. V kánone 1752, ktorý uzatvára *Kódex kánonického práva*, zákonodarca odkazujúc na staroveké pramene uvádza, že *salus animarum in Ecclesia suprema lex semper esse debet*. Teda cieľom formulácie tak všeobecných ako aj špecifických predpisov kódexu je umožnenie jednotlivým osobám dosiahnuť cieľ života, ktorým je spása. Centrálné miesto osoby smerujúcej ku konečnému stretnutiu s Bohom je zaručené predpismi, ktoré sú deklaráciou Božieho zákona, prirodzeného i zjaveného, alebo sú formuláciou čisto cirkevných predpisov, z ktorých vyplýva, že prednosť má osoba, a nie orgán moci či inštitúcia, ktorí voči jednotlivcovi plnia služobnú funkciu. Preto sa v kódexoch Jána Pavla II. pred predpismi o fungovaní hierarchickej Cirkvi nachádzajú predpisy, ktoré odkazujú na práva a povinnosti všetkých veriacich kresťanov, následne kresťanov laikov a napokon kresťanov patriacich do duchovného stavu⁷. Realizácia tejto zásady je ešte viac viditeľná v štruktúre *Kódexu kánonov východných cirkví*. Predpisy všeobecných noriem sú umiestnené nie na začiatku ale na konci kódexu⁸, a tak prenechávajú prvé miesto predpisom, ktoré sa týkajú stavu *christifideles* v Cirkvi⁹.

Aj v iných častiach kódexov Jána Pavla II. môžeme nájsť ďalšie predpisy, ktoré chránia dôstojnosť osoby a jej slobodu. Týkajú sa slobody osoby pri hľadaní zjavenej pravdy, zákazu používania nátlaku pri evanjelizácii, slobody a autonómie pri voľbe stavu života, dostupnosti prostriedkov milosti pre jednotlivé osoby v ekumenických vzťahoch, služobnej činnosti voči osobám v núdzi, ochrany

---

⁷ CODEX IURIS CANONICI: Liber II. De populo Dei. AAS 75 (1983) 33 – 136.

⁸ CODEX CANONUM ECCLESiarUM ORIENTALIUM. Titulus XXIX. De lege, de consuetudine et actis administrativis; Titulus XXX. De praescipione et de temporis supputatione.

⁹ CODEX CANONUM ECCLESiarUM ORIENTALIUM. Titulus I. De christifidelibus omnium iuribus et obligationibus.

života a slobody, a iných práv jednotlivca, okrem iného aj prostredníctvom predpisov trestného zákona, či zaručenia práva jednotlivých osôb na súdne konanie pred cirkevnými súdmi, vrátane právnej záruky na úradné poznanie pravdy o kanonickom stave osoby.

Výrazným príkladom kanonického personalizmu Jána Pavla II. je formulácia cieľov manželstva. Podľa W. Góralského „dobro manželov, na ktoré je manželstvo zamerané, spočíva vo vzájomnej pomoci manželov v každej oblasti spoločného života, integrácii tejto komunity, rozvíjaní a zdokonaľovaní vlastnej osobnosti z hľadiska všeobecných ľudských hodnôt, formovaných v jednote s Kristom, teda v snahe o svätosť.“¹⁰ Jasné uvedenie, že „osobný akt vôle muža a ženy je príčinou vzniku manželstva, je tiež vyjadrením prednosti osoby pred akýmkoľvek činmi zo strany inštitúcie, dokonca aj cirkevnej“.¹¹

Ďalším príkladom antropocentrizmu kódexov Jána Pavla II. je ochrana života osoby. Počínajúc od odvolania sa na prirodzené právo na odovzdávanie života, a následne na právo na výchovu detí prirodzenými rodičmi, najvyšší cirkevný zákonodarcu chráni život nenarodeného dieťaťa predpismi trestného práva, pod hrozbou najťažších cirkevných trestov pre tých, ktorí sa dopúšťajú zločinu potratu, alebo hrozíac inými sankciami, aby tak chránili život už narodených osôb¹². Táto otázka bola presnejšie formulovaná v *Kódexe kánonov východných cirkví* ako kvalifikovaná forma vraždy¹³.

Ekleziologický aspekt kódexov sa prejavuje predovšetkým v citlivosti Jána Pavla II. vo vzťahu k inštitúciám, ktoré boli predpismi oboch kódexov zavedené alebo zreformované. Podľa J. I. Arrietu tento aspekt je pokračovaním učenia Karola Wojtyły z pred-pápežského

---

¹⁰ GÓRALSKI, W.: *Małżeństwo w prawie kanonicznym*. „Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawnohistoryczny” Warszawa : 2011, n. 1 – 2, s. 130.

¹¹ PASTWA, A.: Personalistyczna struktura małżeństwa kanonicznego w nauczaniu papieża Jana Pawła II. In: „Śląskie Studia Teologiczno-Historyczne” 2001, vol. 31, s. 184 – 193.

¹² ADAMOWICZ, L.: Ochrona prawa do życia w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich. In: DĘBIŃSKI, A. – GAŁĄŻKA, M. – HAŁAS, R. – WIAK, K. (ed.), *Hominum causa omne ius constitutum est*. Księga jubileuszowa ku czci Profesora Alicji Grzeszkowiak. Lublin : 2006, s. 445 – 454.

¹³ kán. 1450, CCEO.

---

obdobia, najmä obdobia Druhého vatikánskeho koncilu. Predpisy kódexov Jána Pavla II. predstavujú ekleziológiu spoločenstva kodifikovanú na najvyššej úrovni moci, a to v predpisoch, ktoré sa týkajú: Synody biskupov, ako novoutvorenej inštitúcie po koncile, alebo reformovaného Kolégia kardinálov ako konzultačných orgánov, či reformy Rímskej kúrie spolu s pápežskými legátmi ako výkonnými orgánmi. Tento aspekt je viditeľný aj na úrovni partikulárnych cirkví a v medzi stupňových štruktúrach. Na doplnenie kódexových predpisov počas pontifikátu Jána Pavla II. bol v roku 1992 publikovaný list Kongregácie pre náuku viery biskupom Katolíckej cirkvi o niektorých aspektoch Cirkvi chápanej ako spoločenstvo *Communio notio*¹⁴, vydaný ako interpretačná norma týkajúca sa partikulárnych cirkví. Podobný význam v súvislosti s Konferenciou biskupov mal Apoštolský list „*motu proprio*“ *Apostolos suos*¹⁵ o teologickej a právnej povahe Konferencie biskupov z roku 1998.

V apoštolskej konštitúcii *Sacrae disciplinae leges* otvárajúcej Kódex kánonického práva Najvyšší zákonodarca uvádza: „Keď obrátime pozornosť na povahu prác, ktoré predchádzali vyhlásenie Kódexu, ako aj na spôsob, ako sa vykonávali najmä za pontifikátu Pavla VI. a Jána Pavla I. a napokon až do dnešného dňa, treba celkom jasne zdôrazniť, že tieto práce boli dokončené v neobyčajne kolégiovom duchu. Vzťahuje sa to nielen na vonkajšie zostavenie diela, ale hlboko sa to dotýka aj samej podstaty vynesenej zákonov.

Táto známka kolégiovosti, ktorou sa eminentne vyznačuje proces vzniku tohto Kódexu, sa úplne zhoduje s magisteriôm a s povahou Druhého vatikánskeho koncilu. Preto Kódex nielen svojím obsahom, ale aj svojím vznikom prejavuje ducha tohto koncilu, v ktorého dokumentoch sa Cirkev, univerzálna sviatosť spásy (porov. konšt. *Lumen Gentium*, 1, 9, 48), predstavuje ako Boží ľud a jej hierarchické zriadenie sa chápe ako založené na kolégiu biskupov, spojenom so svojou hlavou.

---

¹⁴ CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI. Litterae ad Catholicae Ecclesiae episcopos de aliquibus aspectibus Ecclesiae prout est communio *Communio notio*. AAS 85 (1993) 838 – 850.

¹⁵ IOANNES PAULUS PP. II.: Litterae apostolicae motu proprio datae *Apostolos suos* de theologica et iuridica natura Conferentiarum Episcoporum. AAS 90 (1998) 641 – 658.

Preto biskupi a episkopát boli pri príprave nového Kódexu vyzvaní na spoločnú prácu, aby počas takej dlhej cesty, podľa možnosti, kolégiovým spôsobom postupne dozrievali právnické formuly, ktoré by potom mali slúžiť na používanie celej Cirkvi. Na prácach sa počas tohto celého podujatia zúčastňovali aj znalci, teda muži obdarení osobitnou učenosťou v teologickej náuke, v histórii a najmä v kánonickom práve, ktorí boli pozvaní zo všetkých častí sveta.¹⁶

K týmto dvom základným aspektom: personalistickému a ekleziologickému, je potrebné pridať aj tretí, ktorým je koncilovosť kódexov. Ján Pavol II. opakoval, že kódexy kánonického práva ním promulgované sú poslednými dokumentmi Druhého vatikánskeho koncilu. V citovanej apoštolskej konštitúcii z roku 1983 napísal: „Nástroj, ktorým Kódex je, úplne zodpovedá prirodzenosti Cirkvi, ako sa predovšetkým predkladá magistériom Druhého vatikánskeho koncilu všeobecne a osobitným spôsobom jeho ekleziologickou náukou. Dokonca sa tento nový Kódex môže istým spôsobom chápať ako veľké úsilie preložiť túto náuku čiže koncilovú ekleziológiu do kánonickej reči. A hoci obraz Cirkvi opísaný v náuke koncilu nie je možné dokonale pretlmočiť do kánonického jazyka, predsa by sa mal Kódex stále vracaf k tomuto obrazu ako prvotnému vzoru, ktorého črty musí v sebe podľa možnosti vyjadrovať svojou prirodzenosťou. (...) tu má svoj pôvod aj znak, podľa ktorého sa Kódex má považovať akoby za doplnenie magistéria, predloženého Druhým vatikánskym koncilom, osobitne čo sa týka dvoch konštitúcií, totiž dogmatickej a pastorálnej.

Z toho vyplýva, že základný dôvod novosti, ktorú bez odchylenia sa od zákonodarnej tradície Cirkvi nachádzame v Druhom vatikánskom koncile, najmä v jeho ekleziologickej náuke, má byť aj dôvodom novosti v novom Kódexe.¹⁷

Vo vzťahu k východnému právu pápež v apoštolskej konštitúcii *Sacri canones* uviedol: „(...) nezmeniteľná vôľa rímskych biskupov, už od začatia kánonickej kodifikácie východných cirkví, promulgovať

---

¹⁶ IOANNES PAULUS II.: *Constitutio apostolica Sacrae disciplinae leges*. AAS (1983) VIII – IX.

¹⁷ Tamže, XI-XII.

---

dva kódexy, jeden pre cirkev latinskú, druhý pre východné katolícke cirkvi, zreteľne naznačuje, že chceli zachovať to, čo sa v Cirkvi z Božej prozreteľnosti nachádza, aby zjednotená jedným Duchom dýchala akoby dvoma pľúcami Východu a Západu a planúc láskou ku Kristovi mala akoby jedno srdce s dvoma komorami.“¹⁸

Spojenie CCEO s Druhým vatikánskym koncilom Ján Pavol II. uviedol v nasledujúcich slovách: „Kódex kánonov východných cirkví, ktorý teraz vystupuje na svetlo, má byť považovaný akoby za nové doplnenie učenia predstaveného Druhým vatikánskym koncilom, ktorým sa napĺňa kánonické usporiadanie celej Cirkvi, začínajúce Kódexom kánonického práva latinskej cirkvi, promulgovaným v roku 1983 a pokračujúci apoštolskou konštitúciou o Rímskej kúrii z roku 1988, pridanej k obidvom kódexom ako základný nástroj rímskeho veľkňaza pre ‘spoločenstvo, ktoré akoby všeobecnú Cirkev držalo pospolu’ (Apoštolská konštitúcia *Pastor bonus* č. 2).“¹⁹

Osobný prínos Jána Pavla II. ku konečnej podobe kódexov

Sv. Ján Pavol II. bol nie len patrónom záverečnej fázy kodifikačných prác a „notárom“, ktorý podpísal a tým schválil predložený text, ale tiež vyvinul úsilie prečítať a analyzovať predložené projekty. Postupoval tak pri *Kódexe kánonického práva*, ako aj pri *Kódexe kánonov východných cirkví*. V oboch prípadoch zvolal tímy odborníkov, aby ich oboznámil a spolu s nimi prediskutoval konečnú podobu zákonov.

Kardinál Zenon Grocholewski vydal osobné svedectvo o spolupráci s Jánom Pavlom II.: „Na plenárnom zasadnutí komisie v poslednej dekáde októbra 1981 bol diskutovaný návrh odhlasovaný a uznaný za hodný na predloženie Svätému Otcovi. V tom čase, 22. októbra (na výročie inaugurácie pontifikátu), Ján Pavol II. osobne predsedal na jednom zasadnutí (a zároveň každý deň sledoval prácu komisie prostredníctvom kardinála štátneho sekretára). Dňa 29. októbra 1981 prijal členov komisie na špeciálnej audiencii.“

---

¹⁸ IOANNES PAULUS II.: *Constitutio apostolica Sacri canones*. AAS 82 (1990) 1037.

¹⁹ IOANNES PAULUS II.: *Constitutio apostolica Sacri canones*. AAS 82 (1990) 1038 – 1039.

Následne, po zavedení zmien schválených na poslednom zasadnutí, po zosúladení terminológie a vyhľadání latinského jazyka, bol konečný návrh komisie odovzdaný Svätému Otcovi. Keďže Ján Pavol II. sa nešpecializoval na kánonické právo, všeobecne sa predpokladalo, že návrh, vypracovaný s veľkým úsilím, uzná za dostatočne zrelý a bez problémov ho podpíše. Bolo to však inak. Svätý Otec vtedy požiadal o spoluprácu siedmich odborníkov na kánonické právo z rôznych krajín a vedeckých prostredí, medzi ktorými som bol aj ja. Keď nás prvýkrát zavola, Svätý Otec povedal, že si už dvakrát prečítal návrh a že ak má prevziať zodpovednosť za taký dôležitý dokument, musí ho najprv dôkladne preštudovať, pričom nás požiadal, aby sme mu v tom pomohli. Boli sme naozaj prekvapení a ohrození takýmto pocitom zodpovednosti a osobného zaangažovania. Nikto asi nečakal, že sa Svätý Otec pustí do štúdia Kódexu. Mali sme štrnásť zasadnutí so Svätým Otcom, každé trvalo niekoľko hodín, pričom sme vykonávali určité zmeny alebo opravy, a okrem toho sme sami mali asi päťdesiat zasadnutí.

Po jednom z týchto stretnutí, na ktorom sa objavila veľká zložitost navrhovaných právnych noriem a padli kritické a kontroverzné výroky, Svätý Otec ma vzal za ruku a povedal približne toto: 'Ja som tento Kódex nenapísal. Je to výsledok spolupráce celej Cirkvi: biskupov, katolíckych univerzít, kánonistov atď. Musím to napísať v promulgačnom dekrete.' (...) Je obdivuhodný tento krásny a príťažlivý postoj Jána Pavla II."²⁰

Podobne postupoval Svätý pápež s Kódexom kánonov východných cirkví, ktorého konečný návrh bol predložený Svätému Otcovi v januári 1989. Grocholewski potvrdzuje, že „aj tento návrh Svätý Otec dôkladne preštudoval s pomocou niekoľkých odborníkov“²¹, a až potom ho promulgoval.

Ján Pavol II. umiestnil oba kódexy do kontextu celého učenia Cirkvi. V prejave 3. februára 1983 pri prezentácii *Kódexu kánonického práva* uviedol: „Chcel by som pred vami načrtnúť ako návod takýto obraz – rovnostranný trojuholník: na vrchole je Sväté písmo; na

---

²⁰ GROCHOLEWSKI, Z.: Jan Paweł II – prawodawca. In: „Palestra” 48 (2003) n. 11 – 12, 82 – 83; 87.

²¹ Tamže, 84.

---

základni z jednej strany dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu a z druhej nový *Kódex kánonického práva*. A aby sme išli hore usporiadane a dôsledne vychádzajúc z týchto dvoch kníh, prepracovaných Cirkvou 20. storočia, až k tomuto najvyššiemu a nemennému vrcholu, je potrebné prejsť pozdĺž strán tohto trojuholníka, bez zanedbaní a vynechaní, rešpektujúc všetky potrebné spojenia: celé Magistérium spolu s predchádzajúcimi všeobecnými koncilmí a tiež toto dedičstvo právnickej múdrosti, ktoré patrí Cirkvi.“²²

Svätý otec sa pri vyjadrovaní o kánonickom práve často odvolával na Druhý vatikánsky koncil, tvrdiac pri príležitosti promulgácie nového *Kódexu kánonického práva*, že „nástroj, ktorým *Kódex* je, úplne zodpovedá prirodzenosti Cirkvi, ako sa predovšetkým predkladá magistériom Druhého vatikánskeho koncilu všeobecne a osobitným spôsobom jeho ekleziologickou náukou. Dokonca sa tento nový *Kódex* môže istým spôsobom chápať ako veľké úsilie preložiť túto náuku čiže koncilovú ekleziológiu do kánonickej reči. (...) Ba možno tvrdiť, že tu má svoj pôvod aj znak, podľa ktorého sa *Kódex* má považovať akoby za doplnenie magistéria, predloženého Druhým vatikánskym koncilom, osobitne čo sa týka dvoch konštitúcií, totiž dogmatickej a pastorálnej.“²³ A ďalej: „Po týchto úvahách si dozaista treba len želať, aby sa nové kánonické zákonodarstvo stalo účinným nástrojom, pomocou ktorého by Cirkev mohla samu seba zdokonaľovať v duchu Druhého vatikánskeho koncilu a stávala sa čoraz väčšmi spôsobilejšou spĺňať svoju spásnu úlohu na tomto svete.“²⁴

Záver

Osobitné miesto v učení Jána Pavla II. zaujalo interné právo Katolíckej cirkvi. Počas mnohých pápežských prejavov k pracovníkom Rímskej kúrie, najmä Tribunálu Rímskej Roty, ako aj v mnohých

---

²² IOANNES PAULUS II.: *Allocutio a Summo Pontifice in aula supra porticum Vaticanae basilicae habita, ad novum Codicem Iuris Canonici, paucis ante diebus promulgatum, publice exhibendum*. AAS 75 (1983) 455 – 463, n. 9.

²³ Ioannes Paulus II. *Constitutio apostolica Sacrae disciplinae leges*. AAS (1983) XII.

²⁴ Ioannes Paulus II.: *Constitutio apostolica Sacrae disciplinae leges*. AAS (1983) XIII.

dokumentoch, Svätý Otec upozorňuje na to, že cieľom kanonického práva „vôbec nie je nahradiť v živote Cirkvi vieru, milosť, charizmy a najmä nie lásku veriacich. Naopak, Kódexom sa sleduje skôr to, aby sa v cirkevnej spoločnosti utvoril taký poriadok, ktorý by uprednostňoval lásku, milosť a charizmu, súčasne uľahčoval ich usporiadaný rozvoj rovnako v živote cirkevnej spoločnosti, ako aj jednotlivcov, ktorí do nej patria.”²⁵ Kanonické právo treba „považovať za prepotrebný nástroj zachovania náležitého poriadku tak v individuálnom a sociálnom živote, ako aj v samej činnosti Cirkvi”²⁶.

Určite prínos sv. Jána Pavla II. ku konečnej podobe oboch kódexov kánonického práva – latinského i východného – je obrovský. A to nielen preto, že oba kódexy sám podpísal, ale aj preto, že spolu s tímami odborníkov dal obom zákonom ich definitívny charakter, považujúc ich za posledné dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu.

BIBLIOGRAFIA

- ADAMOWICZ, L.: Ochrona prawa do życia w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich. In: DEBIŃSKI, A. – GAŁĄZKA, M. – HAŁAS, R. – WIAK, K. (ed.), *Hominum causa omne ius constitutum est. Księga jubileuszowa ku czci Profesora Alicji Grzeškowiak*. Lublin : 2006, s. 445 – 454. ISBN 83-7363-411-8.
- Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. AAS 82 (1990) 1034-1363.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. AAS 75 (1983) 1 – 317.
- CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI. Litterae ad Catholicam Ecclesiam episcopos de aliquibus aspectibus Ecclesiae prout est communio Communionis notio. AAS 85 (1993) 838 – 850.
- GÓRALSKI, W.: Małżeństwo w prawie kanonicznym. In: „*Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawnohistoryczny*” 54 (2011) n. 1-2, s. 27 – 143. ISSN 0551-911X.

---

²⁵ Ioannes Paulus II.: *Constitutio apostolica Sacrae disciplinae leges*. AAS (1983) XI.

²⁶ Ioannes Paulus II.: *Constitutio apostolica Sacrae disciplinae leges*. AAS (1983) XI.

-
- GROCHOLEWSKI, Z.: Jan Paweł II – prawodawca. In: „*Palestra*” 48 (2003) n. 11 – 12, s. 81-87. ISSN 0031-0344.
- IOANNES PAULUS II.: Allocutio a Summo Pontifice in aula supra porticum Vaticanae basilicae habita, ad novum Codicem Iuris Canonici, paucis ante diebus promulgatum, publice exhibendum. AAS 75 (1983) 455 – 463.
- IOANNES PAULUS II.: Allocutio in aula Synodi episcoporum habita: de novo Codice Canonum Ecclesiarum Orientalium. AAS 82 (1990) 486 – 493.
- IOANNES PAULUS II.: Constitutio apostolica Sacrae disciplinae leges. AAS (1983) VII-XIV.
- IOANNES PAULUS II.: Constitutio apostolica Sacri canones. AAS 82 (1990) 1033–1044.
- IOANNES PAULUS PP. II.: Litterae apostolicae motu proprio datae Apostolos suos de theologica et iuridica natura Conferentiarum Episcoporum. AAS 90 (1998) 641– 658.
- IOANNES PAULUS II.: Constitutio apostolica Pastor bonus de Romana Curia. AAS 80 (1988) 841 – 934.
- PASTWA, A.: Personalistyczna struktura małżeństwa kanonicznego w nauczaniu papieża Jana Pawła II. In: „*Śląskie Studia Teologiczno-Historyczne*” 2001, vol. 31, s. 184-193. ISSN 0137-3447

The GREEK Catholic Church in the Svaliava region: challenges of Soviet persecution and the support of Pope John Paul II

Edita HRABAR – Kristian-Andrii IVASHKO

Abstract: This article examines the historical evolution and contemporary development of the Greek Catholic community in the Svaliava region (Zakarpattia, Ukraine) through the lens of religious, cultural, and social transformations. It traces the origins of the Eastern Catholic tradition in Svaliava, beginning with its first documented mentions in the 16th century, the establishment of the Mukachevo Greek Catholic Eparchy, and the reforms enacted during the Ottoman, Habsburg, and Czechoslovak periods, culminating in the severe challenges of the Soviet era. Particular attention is given to the repression of the Greek Catholic Church under the totalitarian regime, the clandestine activities of the clergy, and the persecution of believers. These processes are illustrated through the biographies of faith martyrs, including Blessed Bishop Theodore Romzha and Father Dionysius Drebitko, underscoring the scale of state-led efforts to eradicate the Greek Catholic Church in Zakarpattia. A separate section explores the role of Pope John Paul II in advocating for Greek Catholics on the international stage, his support for the legalization of the Ukrainian Greek Catholic Church (UGCC) in the late 1980s, and the efforts of local leaders – particularly Father Mykhailo Khvasta – in reviving religious life and overseeing the construction of the Church of the Nativity of the Blessed Virgin Mary in Svaliava. Drawing on archival sources, eyewitness testimonies, and recent historical scholarship, the article highlights the resilience of faith, the continuity of spiritual life, and the social cohesion of the Greek Catholic community – offering a case study of identity preservation under religious persecution and political transformation in Central and Eastern Europe.

Keywords: Greek Catholic Church, Svaliava, Mukachevo Eparchy, UGCC, religious persecution, Pope John Paul II, Zakarpattia, Soviet repression, spiritual revival.

Introduction

The history of the Greek Catholic Church in Zakarpattia represents not only an integral component of the region's spiritual life but also a key factor in shaping national identity and preserving the cultural heritage of local communities. For centuries, Zakarpattia has served as a crossroads of religious traditions, political influences, and ethnic diversity. Within this context, the town of Svaliava occupies a distinctive place as one of the principal centers of Greek Catholic spiritual life.

From its first written mentions in the 12th century to the present day, Svaliava reflects a complex historical trajectory, closely intertwined with the experiences of its church community. The region serves as a microcosm for understanding the broader patterns of the establishment, suppression, and revival of the Greek Catholic Church amid political upheavals and religious persecution. By examining the history of the Svaliava region, this study sheds light on the historical challenges faced by believers and underscores the pivotal role of international support – particularly the advocacy of Pope John Paul II – in the spiritual renewal and institutional restoration of the local Greek Catholic community.

Historical Context and Establishment of the Greek Catholic Church in the Svaliava Region

The earliest recorded mention of Svaliava dates to the 12th century, when the settlement belonged to the Betge family. In the 13th century, it came under the control of county head (nádvorník) Shimon, who in 1214 was dispossessed of the land by King Andrew II of Hungary, who transferred it to the royal domain. In 1263, King Stephen V granted Svaliava to his chamberlain, Aladar, and by 1272 the territory belonged to Mykhailo Ruda. In 1433, Solva (the historical name of Svaliava) became the property of Baron Pereni who also owned the

nearby estate of Chynadiyovo making the settlement part of the Chynadiyovo domain¹.

The first written record of an Eastern Rite parish in Svaliava appears in 1565. It notes the presence of a local religious community led by a parish priest practicing the Byzantine Rite, in accordance with Eastern Christian traditions. However, the official beginning of the Greek Catholic tradition in the region is commonly dated to 1646 – the year the Mukachevo Greek Catholic Eparchy was established through the Union of Uzhhorod. On April 24, 1646, sixty-three priests of the Mukachevo Orthodox Eparchy signed the Union of Uzhhorod, formally accepting the authority of the Pope of Rome while retaining their Eastern liturgical practices. This event laid the foundation for a distinct ecclesiastical structure – the Mukachevo Greek Catholic Eparchy – characterized by its own hierarchy, clergy, and traditions. Though in communion with Rome, it remained Eastern in rite and identity, separate from the Latin Church².

In 1668, Svaliava came under the ownership of Mariara Esterházy, the widow of György Drugeth. Archival data from the period indicate the settlement's impoverishment: of 54 registered serf families, 31 had vanished and 8 were unable to pay taxes. The local priest, Simon Pop, cultivated half a serf plot and paid two forints in tax. The economic hardship is further evidenced by the meager livestock holdings – only seven horses, seven oxen, thirteen cows, and eight pigs³.

---

¹ THE OFFICIAL WEBSITE OF THE SVALIAVA CITY COUNCIL. <https://svalyavska-gromada.gov.ua/> (Accessed on June 20, 2025)

² THE UGCC IN ZAKARPATTIA: The Role of the Kyiv Metropolis in Defending the Existence of the Mukachevo Greek Catholic Eparchy. Retrieved from: <https://ugcc.ua/data/ugkts-na-zakarpatti-yak-kyyvskamytropoliya-dopomagala-u-vidstoyuvanni-isnuvannya-mukachivskoy-unynoy-eparhiy-chastyna-ii-4572/> (Accessed on June 25, 2025)

³ PEKAR, A. V.: Essays on the History of the Church in Zakarpattia. Rome, 1967. <https://osbm.info/wp-content/uploads/2022/11/22.-%D0%9F%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D1%80-%D0%90.-%D0%9D%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%B8-%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%97-%D1%86%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%B2%D0%B8->

By 1728, ownership of Svaliava had passed to the noble Schönborn family. During the tenure of Father Fedor Tsvyanko, only one wooden church with a thatched roof and two bells stood in the town, with the nearby villages of Bystry and Drachyno serving as affiliated branches. In 1737, construction began on a new stone church – built in the Greek Catholic tradition – on the site of the earlier wooden structure. By 1749, the building proved insufficient for the growing parish, prompting a reconstruction effort led by Father Oleksiy Manail and completed in 1778. Count Schönborn contributed an additional 2,800 forints to support this project. Tragically, in 1949, this church – known as the Church of the Nativity of the Blessed Virgin Mary – was forcibly transferred to the Russian Orthodox Church (Moscow Patriarchate) during the Soviet-era liquidation of the Greek Catholic Church. One of the oldest post-Union Greek Catholic churches in the region, it was a three-part basilica with Baroque features characteristic of 18th-century ecclesiastical architecture in Transcarpathia. The forced change in confessional affiliation resulted in significant damage to the church’s architectural, historical, and spiritual integrity. It remains under the ownership of the Moscow Patriarchate to this day⁴.

Returning to 1749, Svaliava at that time comprised 32 households and two zhelyar (landless peasant) dwellings. Local agricultural records note the presence of 51 oxen, 64 cows, five horses, 115 pigs, and 23 beehives. Parish record-keeping began in 1782⁵.

Until 1771, the Greek Catholic bishops of the Mukachevo Eparchy operated under the jurisdiction of Hungarian Latin bishops. Between 1749 and 1764, Bishop Manuel Olshavsky made significant efforts to achieve canonical independence. On September 19, 1771, Pope Clement XIV issued the bull *Eximie Regalium Principium*, officially removing the Mukachevo Eparchy from the Latin Diocese of Eger and placing it directly under the authority of the Holy See. This established

---

%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F-%D1%82.-1-cjm.pdf (Accessed on June 25, 2025)

⁴ THE OFFICIAL WEBSITE OF THE SVALIAVA CITY COUNCIL. <https://svalyavska-gromada.gov.ua/> (Accessed on June 20, 2025)

⁵ THE OFFICIAL WEBSITE OF THE SVALIAVA CITY COUNCIL. <https://svalyavska-gromada.gov.ua/> (Accessed on June 20, 2025)

its legal and ritual autonomy, dedicated to preserving the Byzantine-Slavic liturgical tradition⁶.

One of the few surviving churches from that period in Svaliava is the wooden Church of St. Michael the Archangel, built in 1777. A rare example of wooden sacred architecture in Transcarpathia, it too is currently administered by the Moscow Patriarchate.

A 1798 description of the priest's residence in Svaliava reveals that it was a modest wooden hut with a straw roof – a vivid illustration of the difficult conditions in which the early clergy worked to sustain faith and tradition⁷.

By 1816, the population of Svaliava had reached 514, with Rusyn as the commonly spoken language. In 1845, the population grew to 584, and the church school under the direction of teacher Ivan Vashko educated 35 students. By 1872, Svaliava had 823 residents, with 71 students enrolled in the school. At that time, Father Oleksandr Rakovskyi served as priest, Ivan Astalosh as deacon, and Mykhailo Fentsyk as teacher. By 1893, the population included 916 Greek Catholics, 372 Jews, 343 Roman Catholics, 19 Calvinists, and five Lutherans. The Greek Catholic priest at that time was Yosyp Laszlo⁸.

In the second half of the 19th century, the Mukachevo Eparchy emerged as a cultural center for the Rusyn intelligentsia, largely due to the initiatives of Bishop Vasyl Popovych (1837–1864). He played a key role in revitalizing education, culture, and literature in the Rusyn language. Popovych was instrumental in integrating Rusyn into local educational institutions and launching catechetical programs – important steps in fostering a strong national and religious identity. Notably, Vasyl Popovych once served as a priest in the Greek Catholic

---

⁶ 75 YEARS AGO the Greek Catholic Eparchy of Mukachevo was granted sui iuris status [online]. Retrieved from: https://pmg.ua/life/4653-75-rokiv-tomu-mukachivska-greko-katolycka-yeparkhiya-zdobula-status-sui-iuris?utm_source (Accessed on June 27, 2025)

⁷ MAGOCSI, P. Robert.: *With Their Backs to the Mountains: A History of Carpathian Rus' and Carpatho-Rusyns*. Central European University Press, 2015, p. 564.

⁸ MAGOCSI, P. Robert.: *With Their Backs to the Mountains: A History of Carpathian Rus' and Carpatho-Rusyns*. Central European University Press, 2015, p. 564.

---

parish in Svaliava. In 1822, he was transferred to the newly established Prešov Eparchy, where he served as secretary to the bishop until 1835. The Prešov Eparchy itself had been founded in 1818 by the Mukachevo Eparchy, and its first bishop, Hryhoriy Tarkovych, is widely regarded as a symbol of the Church's stabilization and official recognition in the region⁹.

Until 1908, Svaliava maintained only one church school, staffed by two teachers, with 188 students enrolled¹⁰.

Another noteworthy aspect of the region's religious history is the land reform carried out in the Austro-Hungarian Empire in the late 19th century, which granted land ownership to united Eastern Rite churches. These properties were managed by the local church community and divided among four stakeholders: the church, the priest, the church school, and the *pivtsevchyteli* (church assistants). Residential plots were located within the village, while arable land, hayfields, and pastures outside the settlement were reserved for the priest, church assistants, and the church. The church school, notably, had no land holdings beyond the village limits. Priests often leased out portions of their land in exchange for half or one-third of the harvest.

Church lands were also subject to traditional obligations. One such practice, known as *rokovina*, required each parishioner to contribute one day of free labor annually on church or priest-owned land. Another was the *mirka-koblyna*, a natural tax collected from autumn until the start of the new year. This tax, measured in *vyko* (a 16 kg wooden container of grain), varied according to a household's means. These arrangements, made possible by the Austro-Hungarian land reform, provided the church community with a stable material base for maintaining the temple, school, clergy, and assistants. Parishioners

---

⁹ INTERNET ENCYCLOPEDIA OF UKRAINE Retrieved from: https://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CP%5CO%5CPopovychVasyl.htm&utm_source (Accessed on June 26, 2025)

¹⁰ THE OFFICIAL WEBSITE OF THE SVALIAVA CITY COUNCIL. <https://svalyavska-gromada.gov.ua/> (Accessed on June 20, 2025)

also supported the church through customary natural levies and unpaid labor¹¹.

Under subsequent reforms introduced by the Czechoslovak authorities, the church was stripped of a portion of its land holdings. Later, during the Soviet era, these properties were fully expropriated and incorporated into collective farms.

Soviet Persecution of the Greek Catholic Church

On the eve of the Soviet occupation during World War II, Greek Catholicism was the largest religious denomination in Transcarpathia, encompassing a significant portion of the Svaliava population. Following the advance of the Red Army in late 1944, which resulted in the liberation of Pidkarpatska Rus and the occupation of Hungary, the Stalinist regime launched a systematic campaign against the Greek Catholic Church. The Church was portrayed as an enemy of the state, accused of collaboration with Nazi Germany, the Ukrainian Insurgent Army (UPA), and various nationalist clandestine movements – charges designed to discredit it in the eyes of Soviet citizens shaped by communist ideology.

The fate of the Church, along with its hierarchy, priests, monastics, and laity, was sealed in a single political decision: to erase its institutional presence and extinguish its memory – particularly in Western Ukraine. The Mukachevo Greek Catholic Eparchy was officially dissolved. Some priests were coerced into joining the Moscow Patriarchate, while others were imprisoned or deported. Many, however, continued to serve their communities in secret, often at great personal risk and, in many cases, at the cost of their lives¹².

---

¹¹ BEZYK, M.: Essays on the history of the Greek Catholic Church in the village of Golubyne. Kyiv : Kyiv Printing Manufactory, 2017, p, 101.

¹² THE GREEK CATHOLIC EPARCHY OF MUKACHEVO. DOCUMENTS [online] State Archive of Zakarpattia Region, (2007–2015); Religious Materials in the Archives of Ukraine: State Archive of Zakarpattia Region (SAZR). Retrieved from: https://risu.ua/religiyna-tematika-v-arhivah-ukrajini-derzhavnyi-arhiv-zakarpatskoji-oblasti-dazo_n85162 (Accessed on June 18, 2025)

At the time, the Mukachevo Eparchy was headed by Bishop Theodor Romzha, who served from September 8, 1943, until his death on September 9, 1946. Bishop Romzha emerged as a symbol of spiritual resistance and pastoral care, actively opposing the forced closure of churches and the arrest of clergy. He worked tirelessly to preserve the ecclesiastical structure and offered unwavering support to believers during a period of extreme repression. While he sought to defend the Greek Catholic Church's right to exist through legal and peaceful means, his efforts were brutally suppressed.

On October 27, 1947, Bishop Romzha survived a staged traffic accident intended to kill him. Despite serious injuries, he was hospitalized in Mukachevo and, on the morning of October 31, received the sacraments of Confession and Eucharist. Later that day, as was later revealed, he was assassinated by lethal injection administered by a nurse who was an operative of the KGB. On June 27, 2001, at 11:45 AM in Lviv, Pope John Paul II beatified Bishop Theodor Romzha as a martyr of the faith¹³.

Another figure of resistance in the region was Father Dionysius Drebitko. After his ordination, he served at the Mukachevo Monastery, where he taught Latin and Greek to young men preparing for clerical life. When the monastery was closed by Soviet authorities in 1950, he returned to his mother's home in Svaliava and took a civilian job at the local forestry enterprise. Despite this, he remained under constant surveillance by the KGB.

Father Drebitko refused to convert to the Moscow Patriarchate and was arrested on January 31, 1951. He was sentenced to 25 years of imprisonment with property confiscation and was deported to the Norilsk GULAG camp. After Stalin's death in 1955, he was released and immediately resumed his clandestine pastoral work – secretly celebrating the Divine Liturgy and baptizing children. However, under Nikita Khrushchev, a renewed campaign of religious repression began. On February 25, 1957, Father Drebitko was once again arrested and sentenced to five years in prison by the Transcarpathian Regional Court. He was officially rehabilitated on December 15, 1992, in

---

¹³ TUROK, M.: *Time will not erase their mark on the spiritual field*. Uzhhorod : FOP Sabov A. M., 2024, p. 241.

accordance with Article 1 of the Ukrainian SSR's Law on the Rehabilitation of Victims of Political Repressions in Ukraine¹⁴.

This unyielding, deeply rooted faith in God was not limited to bishops and priests. It lived on in the hearts of ordinary believers – entire families in Svaliava who preserved the Greek Catholic tradition despite constant danger. Among them were the Ulyhanynets, Malynych, Nemesh, Ivashko, Terely, Hanynets, Hrabar, Rusyn, Halas, Tsimbolynets families, and many others. Their silent resistance and spiritual perseverance constitute a powerful testament to the community's resilience during one of the darkest chapters in its history.

Support and Role of Pope John Paul II

Immediately following his election to the papacy, Pope John Paul II expressed unequivocal support for Greek Catholics, both in Ukraine and throughout the diaspora. His official communications and early actions as pontiff demonstrated a clear commitment to seeking the legalization of the Ukrainian Greek Catholic Church (UGCC) within the Soviet Union. This position, however, provoked significant resistance within the communist bloc. The Soviet authorities viewed any engagement by the Pope as subversive and labeled his initiatives as “anti-Soviet.” In the Ukrainian SSR, such efforts were officially framed as a struggle against the “remnants of Uniatism.”

A revealing internal report from General Vitaliy Fedorchuk, head of the Ukrainian KGB, sent to Moscow shortly after the election of Karol Wojtyła, underscores this hostility:

“Considering that the election of Wojtyła as Pope may lead to a significant activation of Catholics in Ukraine, the organs of the KGB of the Ukrainian SSR are developing methods of active resistance to the

---

¹⁴ THE OFFICIAL WEBSITE OF THE MUKACHEVO GREEK CATHOLIC EPARCHY. <https://mgce.uz.ua/m-svalyava-parafiya-rizdva-presvyatoyi-bogorodyczj/> (Accessed on June 29, 2025).

---

subversive plans of the Vatican... Today the Uniates demand their own church, tomorrow they will want their own state”¹⁵.

In 1982, lay activist Yosyp Terelya established the Committee for the Protection of the Ukrainian Catholic Church, aimed at securing official recognition for the UGCC. For this, he was sentenced to one year in prison. From 1984 onward, Terelya began publishing the Chronicle of the Catholic Church in Ukraine, a samizdat bulletin that documented repression and resistance, with most materials authored by Terelya himself ¹⁶.

A turning point came in 1988, the year of the Christian world's millennium celebration of the Baptism of Kyivan Rus. Greek Catholics were allowed to participate after Cardinal Yosyf Slipyj appealed to Pope John Paul II in 1978 to commemorate this milestone and to draw attention to the fate of the Greek Catholic Church, which had been declared illegal under Stalin. In his response, dated March 19, 1979, the Pope reaffirmed the importance of preserving the Union of Brest, expressed strong support for the UGCC episcopate, clergy, and faithful, and invoked the Universal Declaration of Human Rights to argue for religious freedom in the USSR.

Thanks to sustained Vatican diplomacy and Pope John Paul II's personal dialogue with Soviet leader Mikhail Gorbachev, a breakthrough occurred in November 1988, when the UGCC was granted permission to register its communities – effectively restoring its legal status within the Ukrainian SSR.

This breakthrough unleashed long-repressed religious sentiment across Ukraine, including in Svaliava. Believers in the region spontaneously organized a petition drive and appealed directly to Moscow for the legalization of their parish. On June 28, 1990, under protocol No. 11, the “Religious Community of the Greek Catholic Church of St. Mary” in Svaliava was officially registered¹⁷.

---

¹⁵ KOSSEY, Y.: *The Bishop Ivan Semedii – a Spiritual Leader of Zakarpattia*. Uzhhorod : Zakarpattia, 2000, p. 156. ISBN 966-7703-00-2

¹⁶ TUROK, M.: *Time will not erase their mark on the spiritual field*. Uzhhorod : FOP Sabov A. M., 2024, p. 241.

¹⁷ TUROK, M.: *Time will not erase their mark on the spiritual field*. Uzhhorod : FOP Sabov A. M., 2024, p. 241.

At the time, the main church buildings were already under the control of the Orthodox Church of the Moscow Patriarchate. As a result, the first public liturgy of the newly recognized Greek Catholic parish – celebrated by Father Andriy Bokotey – was held in a small Orthodox church on Dostoevsky Street on March 4, 1990. Later, under the leadership of Father Mykhailo Khvasta, the community sought legal restitution of their church property and began preparations for constructing a new church.

The cornerstone of the new temple was blessed on September 6, 1992, by Bishop Yosyf Holovach. On December 23, 1993, during its third session, the Svaliava City Council led by Mayor Mykhailo Turok and supported by the deputies approved the transfer of a 0.73-hectare land plot (formerly a recreational park) for permanent use by the Greek Catholic community. Another key supporter, Ivan Revtyi, later approved the church's commissioning and finalized all technical documentation¹⁸.

Construction of the new Church of the Nativity of the Blessed Virgin Mary lasted eighteen years. The temple was consecrated by Bishop Milan Šašik on September 19, 2010, marking a new chapter in the revival of Greek Catholic religious life in Svaliava.

Current State of the Greek Catholic Community in the Svaliava Region

At the initial stage of the revival of the Greek Catholic Church in Svaliava, approximately 30 residents returned to the Greek Catholic faith in 1990. Today, this number exceeds 1,260 parishioners.

A central figure in this revival is Father Mykhailo Khvasta, whose pastoral leadership played a vital role in reestablishing the Greek Catholic Church in Svaliava. Born on November 30, 1952, in the village of Ploske (then part of the Svaliava district), Father Mykhailo was raised in a deeply religious family that maintained their faith throughout the Soviet prohibition of Greek Catholicism. Despite state

---

¹⁸ THE OFFICIAL WEBSITE OF THE MUKACHEVO GREEK CATHOLIC EPARCHY. <https://mgce.uz.ua/m-svalyava-parafiya-rizdva-presvyatoyi-bogorodyczi/> (Accessed on June 29, 2025).

---

bans, his family preserved icons of the Cross and the Blessed Virgin Mary, continued to pray and observe Christian traditions, and opened their home to underground worship services led by Father Mykhailo Demeter – a priest previously sentenced to 25 years of imprisonment and released following Stalin’s death.

At the age of 22, Mykhailo Khvasta secretly passed the entrance examinations for the Uzhhorod Theological Seminary. On September 18, 1981, he was ordained a subdeacon by Bishop Oleksandr Khira in the private home of Yosyf Shtykhila. He was ordained a deacon the following day and a priest on September 20. For the next nine years, Father Mykhailo carried out his ministry in secret, offering sacraments and spiritual guidance despite the constant threat of state surveillance.

Father Mykhailo’s family also made notable contributions to the Church. His elder brother Heorhiy became a priest in the village of Pavlovo; Vasyl served in Uzhhorod; his sister Vasylia (née Iryna) entered monastic life in Khust; and his sister Margarita (née Nadia) joined a monastery in Uzhhorod. Today, Father Mykhailo’s youngest son, Father Oleksandr Khvasta, serves as the dean of the Svaliava deanery and pastor of the Nativity of the Blessed Virgin Mary parish. In 2014, Father Mykhailo was recognized for his contributions to the religious and civic life of the city and awarded the title of “Honorary Citizen of Svaliava.”

In 2024, historian, lawyer, writer, and publicist Mykhailo Turok published a comprehensive account of the history and revival of the Mukachevo Greek Catholic Eparchy. Drawing from archival sources, oral testimonies, and personal research, his work, titled “Time Will Not Erase Their Trace in the Spiritual Field, documents the community’s journey from persecution to renewal”

Today, Svaliava is a district center in Zakarpattia Oblast, with a population of approximately 18,300 residents. Located in the heart of the region, the town remains a symbol of spiritual resilience and historical continuity. The history of the Greek Catholic Church in Svaliava serves as a vivid example of loyalty to faith, endurance under

repression, and the unwavering hope of a community that preserved its religious identity through decades of underground ministry¹⁹.

Pope John Paul II played a crucial role in this renewal by advocating for the rights of Greek Catholics on the international stage and encouraging the faithful to return to public religious life. The Svaliava community's experience – rooted in familial devotion, clerical dedication, and global ecclesiastical support – stands today as a powerful model for preserving spiritual values in the modern world.

Conclusions

The history of the Greek Catholic community in the Svaliava region stands as a powerful testament to the resilience of faith, the endurance of spiritual tradition, and the steadfast commitment to preserving religious and cultural identity in the face of systemic repression. Through the unwavering dedication of the clergy, the steadfast support of families, and the advocacy of Pope John Paul II, the Greek Catholic Church in Svaliava was not only revived but continues to grow and flourish as a vital part of the region's spiritual and communal life.

BIBLIOGRAPHY

ATANASIY V., PEKAR OSBM.: Essays on the History of the Church in Zakarpattia. Rome, 1967. <https://osbm.info/wp-content/uploads/2022/11/22.-%D0%9F%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D1%80-%D0%90.-%D0%9D%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%B8-%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%97-%D1%86%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%B2%D0%B8-%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F-%D1%82.-1-cjm.pdf>

---

¹⁹ THE OFFICIAL WEBSITE OF THE SVALIAVA CITY COUNCIL. <https://svalyavska-gromada.gov.ua/> (Accessed on June 20, 2025)

THE UGCC IN ZAKARPATTIA: The Role of the Kyiv Metropolis in Defending the Existence of the Mukachevo Greek Catholic Eparchy.

<https://ugcc.ua/data/ugkts-na-zakarpatti-yak-kyyvaska-mytropoliya-dopomagala-u-vidstoyuvanni-isnuvannya-mukachivskoy-uninyoy-eparhiy-chastyna-ii-4572/> (Accessed on June 25, 2025)

75 YEARS AGO the Greek Catholic Eparchy of Mukachevo was granted sui iuris status [online]. Retrieved from: https://pmg.ua/life/4653-75-rokiv-tomu-mukachivska-greko-katolycka-yeparkhiya-zdobula-status-sui-iuris?utm_source (Accessed on June 27, 2025)

INTERNET ENCYCLOPEDIA OF UKRAINE [online]. Retrieved from: https://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CP%5CO%5CPopovychVasyl.htm&utm_source (Accessed on June 26, 2025)

MAGOCSI, P. R.: With Their Backs to the Mountains: A History of Carpathian Rus' and Carpatho-Rusyns. Central European University Press, 2015. 564 p.

KOSSEY, YU. YU.: The Bishop Ivan Semedii – a Spiritual Leader of Zakarpattia. Uzhhorod : Zakarpattia, 2000. 156 p. ISBN 966-7703-00-2.

RELIGIOUS MATERIALS IN THE ARCHIVES OF UKRAINE [online]: State Archive of Zakarpattia Region (SAZR) [cit. 2025.06.18]. Retrieved from: https://risu.ua/religiyna-tematika-v-arhivah-ukrajini-derzhavniy-arhiv-zakarpatskoji-oblasti-dazo_n85162?utm_source (Accessed on June 18, 2025)

THE GREEK CATHOLIC EPARCHY OF MUKACHEVO. DOCUMENTS [online] State Archive of Zakarpattia Region, (2007–2015); Religious Materials in the Archives of Ukraine: State Archive of Zakarpattia Region (SAZR). [cit. 2025.06.18]. Retrieved from: https://risu.ua/religiyna-tematika-v-arhivah-ukrajini-derzhavniy-arhiv-zakarpatskoji-oblasti-dazo_n85162 (Accessed on June 18, 2025)

THE OFFICIAL WEBSITE OF THE SVALIAVA CITY COUNCIL. <https://svalyavska-gromada.gov.ua/> (Accessed on June 20, 2025)

THE OFFICIAL WEBSITE OF THE MUKACHEVO GREEK CATHOLIC EPARCHY. <https://mgce.uz.ua/m-svalyava-parafiya-rizdva-presvyatoyi-bogorodyczy/> (Accessed on June 29, 2025)

TUROK, M.: Time will not erase their mark on the spiritual field.
Uzhhorod : FOP Sabov A. M., 2024. 241 p.

BEZYK, M.: Essays on the history of the Greek Catholic Church in the
village of Golubyne. Kyiv : Kyiv Printing Manufactory, 2017.101 p.

Pamäť a identita v kontexte historickej návštevy Jána Pavla II. v Prešove

Lubomír PETRÍK

Abstract: *In the scientific article Memory and Identity in the Context of the Historic Visit of John Paul II. to Prešov, the author perceives the work of Pope John Paul II. Memory and Identity in the context of the profound ideas that were expressed in his speech in Prešov. He also perceives this last work of the Pope as a response to the dramatic history of the Greek Catholic Church in the totalitarian regime of the former Czechoslovakia and to what is happening in the contemporary world. Together with the Pope, he sees the solution to the world's drama in evangelization. He states that seeing the visit of John Paul II. to Prešov in the context of this work helps the Greek Catholic Church in Slovakia to discover and develop its own memory and identity. The second part of the article is the author's personal memory and reflection on the historic visit of John Paul II. to Prešov, since he participated in its preparation and course.*

Keywords: *Memory and identity. John Paul II. Greek Catholic Church. Communism. The fall of totalitarianism. Evangelization. Visit of John Paul II. in Prešov.*

Úvod

Gréckokatolíci na Slovensku zažili dve historické návštevy pápeža v Prešove, obidve v novodobej histórii, teda žije zatiaľ veľa svedkov týchto vzácných chvíľ. 2. júla 1995 pri mestskej hale v Prešove predsedal modlitbe Akatistu k Presvätej Bohorodičke Ján Pavol II. a 14. septembra 2021 na tom istom mieste predsedal gréckokatolíckej svätej liturgii pápež František. Mal som milosť byť pri organizácii oboch návštev.

2. júla 2025 uplynie 30 rokov, ako na pôdu mesta Prešov vstúpil Ján Pavol II. Jeho návštevu v Prešove sprevádzal dážď, ale malo to svoju symbolickú hodnotu. „*Pekelné brány ju nepremôžu.*“ (Mt 16, 18) Práve

Gréckokatolícka cirkev na svojom tele pocítila krutovládu totalitného režimu tak ako nijaká iná cirkev – bola 18 rokov zakázaná, slovo *gréckokatolík* sa ani nemohlo uvádzať v slovníkoch a vo verejnom živote. A ďalších 21 rokov boli gréckokatolíci totalitným štátom iba trpení. Doslova sa naplnilo slovo z reči na vrchu: „Spustil sa dážď, privalili sa vody, strhla sa víchrica a oborili sa na ten dom, ale dom sa nezrútil, lebo mal základy na skale.“ (Mt 7, 25) Toto je bytostná skúsenosť Gréckokatolíckej cirkvi. Ba Boh urobil to, že vodu premenil na víno, že z utrpenia sa stalo požehnanie. Búrky v priebehu dejín gréckokatolíkov na našom území, aj tých novodobých, sa stali odrazovým mostíkom k novým výšinám. Skrze utrpenie, ktoré Pán dopustil, bola Gréckokatolícka cirkev posilnená v pokore a poslušnosti. Preto sme aj počas návštevy Jána Pavla II. v Prešove skandovali, a to nie iba tak, ale vychádzajúc z historickej pamäte: „My sa dažďa nebojíme!“ a tiež: „Dážď nie je trest, ale požehnanie!“ Bol som ako mladý kňaz jedným z moderátorov tohto stretnutia, a tak tieto slová hovorím ako ich svedok a protagonista.

Gréckokatolícka cirkev zakúsila, ako Boh vytrhol diablu z rúk zbraň, ktorú použil proti nej. Zo smrti vytryskol život. Gréckokatolícka cirkev preto môže so sv. Pavlom zvolať: „Smrť, kde je tvoje víťazstvo? Smrť, kdeže je tvoj osteň?“ (1Kor 15, 55) Mohla spolu so starozákonným Jóbom volať: „Pán dal, Pán vzal, nech je Pánovo meno zvelebené!“ (Jób 1, 20b) Podobne ako spravodlivého Jóba Boh dovolil skúšať, ale nakoniec zmenil Jóbov údel a dvojnásobne rozmnožil jeho imanie, a tak zomrel Jób sýty svojich dní, podobne Pán dovolil skúšať gréckokatolíkov, ale nakoniec zmenil ich údel a dnes Gréckokatolícka cirkev z jeho milosti žije a rozvíja sa. Je metropolitnou cirkvou, ktorá pozostáva z Prešovskej archieparchie, Košickej eparchie a Bratislavskej eparchie, má štyroch biskupov v činnej službe, má troch blahoslavených mučeníkov, naplno rozbehnutú pastoráciu, obsadené farnosti s mladým priemerným vekom kňazov, dostatočný počet kňazských povolání. Napríklad vladyka Ján Eugen Kočiš uvádza, že až „po páde totality bolo a aj teraz je viac bohoslovcov ako pred päťdesiatym rokom“.¹ Aktuálne je síce pokles povolání viditeľný aj v Gréckokato-

---

¹ PETRÍK, L.: *V nádeji vzkriesenia. Rozhovory s vladykom Jánom Eugenom Kočišom o (ne)obyčajnom živote*. Prešov : Petra , n. o., 2019, s. 36.

---

líckej cirkvi na Slovensku, ale napriek tomu je z katolíckych kňazských seminárov najviac bohoslovcov v Gréckokatolíckom kňazskom seminári blahoslaveného biskupa Pavla Petra Gojdiča v Prešove.

Dar slobody

Vo svojom príhovore počas Akatistu v Prešove pápež povedal: „«Veľké veci mi urobil ten, ktorý je mocný a sväté je jeho meno.» (Lk 1, 49) Magnifikat, ktorý odznel v tejto krásnej byzantskej liturgii, je radostný chválospev Panny Márie, poníženej Pánovej služobnice, ktorá obdivuje veľké veci, ktoré jej urobil Všemohúci. Týmito slovami Panny Márie sa vyjadruje Cirkev, keď ďakuje Pánovi za prijaté dobrodenia. Zvlášť sa nimi vyjadruje Gréckokatolícka cirkev na Slovensku, ktorá môže po rokoch tvrdého útlaku znova slobodne dýchať.“²

O desať rokov neskôr tento pápež v diele *Pamäť a identita* dáva v kapitole *Sloboda a zodpovednosť* odpoveď, prečo nám Boh daroval slobodu: „Dotýkame sa tu problému, ktorý, ak bol dôležitý v celej minulosti, stal sa ešte dôležitejší v súčasnosti, a to po udalostiach v roku 1989. Čo je ľudská sloboda? [...] Najväčšie svetlo predstavuje prikázanie lásky k Bohu a k blížnemu. V ňom ľudská sloboda nachádza najplnšiu realizáciu. Sloboda je pre lásku. [...] Totiž prostredníctvom slobody je človek povolaný na prijatie a realizáciu pravdy. Ak si vyberá a naplňuje skutočné dobro v osobnom a rodinnom živote, v ekonomických a politických skutočnostiach, či napokon v národnom a medzinárodnom prostredí, realizuje svoju slobodu pravdivo. [...] Sloboda je slobodou do takej miery, do akej sa uskutočňuje v pravde a dobre.“³ Sloboda sa pre našu spoločnosť stala pozvaním k zodpovednosti žiť v pravde a konať dobro.

Pápež spomína rozhovor, ktorý mal v Ríme s istým mladým kňazom, Flámom z Belgicka, jeho kolegom – ešte ako Karola Wojtyłu – z kolégia. „V rozhovore sme sa dostali k situácii, ktorá vznikla

---

² JÁN PAVOL II.: *Prešov 2. júla 1995 Mestská hala Príhovor pri modlitbe Akatist*. <https://kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/navsteva-svateho-otca-v-sr-1995> (05.06.2025), čl. 1.

³ JÁN PAVOL II.: *Pamäť a identita*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha – Vojtech, spol. s r. o., 2025, s. 45, 46, 48.

v Európe po skončení druhej svetovej vojny. Môj kolega povedal približne toto: «Pán Boh dopustil, aby skúsenosť zla, akým je komunizmus, padla na vás... No prečo to dopustil?» Sám si odpovedal a jeho odpoveď považujem za veľavravnú: «My sme boli toho ušetrení azda preto, lebo my na západe Európy by sme takú skúšku nevydržali, a vy ju vydržíte.»⁴ Takéto vyjadrenie môže byť do určitej miery vnímané ako zjednodušenie a skratka, pretože až príliš rozdeľuje Európu na Západ a Východ, avšak nabáda k zamysleniu. O západe Európy možno predsa povedať veľa pozitívneho, a to aj v kresťanskom zmysle. „Súčasnne však“, pokračuje pápež, „sotva možno nevidieť, ako sa na Západe vždy nanovo dostáva k slovu odmietanie Krista. Ustavične sa tam objavujú príznaky inej civilizácie, než je tá, ktorej uholným kameňom je Kristus – civilizácie, ktorá ak nie je programovo ateistická, určite je pozitivistická a agnostická, pretože sa riadi zásadou: myslieť a konať tak, akoby Boh neexistoval. [...] Vzhľadom na to všetko sa môžeme pýtať, či nejde o inú formu totality, skrývajúcu sa za zdanie demokracie.“⁵

Pápež v Prešove o obnovení slobody ešte povedal: „Všetci si pamätáte dramatickú situáciu v nedávnej minulosti, keď sily ideológie, ktorá je v rozpore so slobodou a dôstojnosťou človeka, odsúdili vaše cirkevné spoločenstvo na zánik. Ale Boh «zosadil mocnárov z trónov a povýšil ponížených» (Lk 1,52), pretože boli medzi sebou solidárni v Kristovej láske. «Blahoslavení tí, čo uverili, že sa splnia Pánove slová» (porov. Lk 1,45). Gréckokatolícke spoločenstvo vyšlo z tejto skúšky obnovené a posilnené aj vďaka svedectvu a krvi početných mučeníkov. Živým dôkazom toho je viera veľkého počtu laikov, rehoľníkov, rehoľníčok, kňazov a duchovných pastierov. Stačí spomenúť utrpenie biskupa Vasiľa Hopku a mučeníctvo biskupa Pavla Gojdiča. Na prahu tretieho kresťanského tisícročia je to vzácny príspevok, ktorý vaše spoločenstvo dáva do pokladnice Cirkvi a najmä v prospech ekumenizmu.“⁶

---

⁴ JÁN PAVOL II.: *Pamäť a identita*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha – Vojtech, spol. s r. o., 2025, s. 51.

⁵ JÁN PAVOL II.: *Pamäť a identita*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha – Vojtech, spol. s r. o., 2025, s. 52, 53.

⁶ JÁN PAVOL II.: *Prešov 2. júla 1995 Mestská hala Príhovor pri modlitbe Akatist*.

Už ako pápež počul Ján Pavol II. podobný názor, ako spomínaný názor mladého flámskeho kňaza, aj z úst istého vynikajúceho európskeho politika, ktorý povedal: „Ak sovietsky komunizmus prejde na Západ, my nebudeme schopní sa ubrániť... Niet sily, ktorá by nás na takú obranu zmobilizovala...“⁷ Zaujímavé vyjadrenia, a to aj v kontexte toho, čo sa deje dnes na Východ od nás. Ruská agresia je ideologicky postavená na obrane pred zlom pochádzajúcim zo Západu. Preto je veľmi nebezpečné vidieť svet iba čiernobiely. Aj preto môžeme byť vďační za dielo *Pamäť a identita*, ktoré vníma svet v širokom spektre farieb. Boh je predsa krása, aj jeho dielo je krásne, teda obsahujúce celú škálu farieb, tvarov a možností. Do mentality človeka sa ľahko dostávajú skratkovité myšlienkové asociácie ako *Západ je zlý, prehnitý a všetko zachráni Východ...* Ba dokonca sa nevhodne podporujú duchovnými vyjadreniami z iných kontextov, napr. *Z Východu prichádza svetlo...* Práve gréckokatolíci majú predsa vo svojej cirkevnej pamäti, kam sa až takéto myšlienkové pochody prevzaté totalitnou ideológiou moci dostali. Veď to bola myšlienková loď likvidácie Gréckokatolíckej cirkvi v roku 1950, kedy na Prešovskom sobore v Čiernom Orle nechýbali podobné heslá.

Evanjelizácia

Je veľmi nebezpečné riešiť veci „po svojom“, bez Krista. Ak potrebuje nielen Európa, ale celý svet a hlavne človek ako taký niečo, čo mu môže pomôcť pred zlom v akejkoľvek podobe, a to na Západe i na Východe, tak to v žiadnom prípade nie sú zbrane a ideológie. Nemožno akékoľvek zlo potláčať iným zlom. Zlo sa premáha dobrom. Čo je teda skutočným riešením pre človeka, ktorý je konfrontovaný so zlom, pre spoločnosť, ktorá má skúsenosť s tajomstvom zla? V kapitole *Keď myslím Európa* pápež dáva jasnú odpoveď: „V *Skutkoch apoštolov* čítame, že svätý Pavol bol v čase evanjelizácie Malej Ázie tajomným spôsobom vyzvaný prekročiť hranicu medzi kontinentmi. V tej chvíli

---

<https://kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/navsteva-svateho-otca-v-sr-1995> (05.06.2025), čl. 3, 4.

⁷ JÁN PAVOL II.: *Pamäť a identita*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha – Vojtech, spol. s r. o., 2025, s. 53.

sa začala evanjelizácia Európy.“ Odpoveďou je evanjelizácia. Slovo a obsah, ktoré sme vyprázdnili. „Prečo začíname evanjelizáciou, keď chceme hovoriť o Európe?, kladie pápež otázku. „Evanjelium predstavovalo základný vklad do formovania Európy.“ Pápež týmto tvrdením nemá v úmysle zmenšovať vplyv klasického sveta. „Cirkev vo svojej evanjelizačnej činnosti prevzala kultúrne dedičstvo, ktoré tu bolo pred ňou, a dala mu novú formu. V procese evanjelizácie Európy slúžiacom na zachovanie kultúrnej jednoty latinského sveta na Západe a byzantského na Východe, Cirkev postupovala tak, aby zachovávala kritériá zodpovedajúce tomu, čo dnes nazývame inkulturáciou. Slúžila rozvoju domorodých a národných kultúr. Je dobré, že vyhlásila najskôr svätého Benedikta a neskôr svätých Cyrila a Metoda za patrónov Európy.“ Obrátila tým pozornosť na potrebu dýchať oboma stranami pľúc. „Cirkev ako duchovný organizmus potrebuje dve tradície, aby mohla čoraz plnšie čerpať z bohatstva Zjavenia.“⁸

Do kontextu s týmito myšlienkami pápeža vložme jeho slová, ktoré povedal v Prešove: „Tu sa Západ stretá s Východom, latinský obrad s východným. Takmer hmatateľne tu možno cítiť stopy dedičstva a posolstva svätého Cyrila a Metoda, apoštolov Slovanov a spolupatrónov Európy. Svätí solúnski bratia vypracovali svojou evanjelizačnou činnosťou model cirkevného života, ktorý v sebe spája bohatstvo východnej tradície v oblasti práva, liturgie, teológie a spirituality s princípom jednej, svätej, katolíckej a apoštolskej Cirkvi v spoločenstve s rímskym biskupom. V dejinách boli chvíle, keď sa zdalo veľmi ťažké zachovať tento model, ktorý spájal rozdielnosť tradícií s požiadavkou jednoty, akú chcel Kristus pre svoju Cirkev. Ale vaša prítomnosť tu je výrečným svedectvom o tom, ako možno byť po stáročia a napriek všetkým ťažkostiam vernými pôvodnému modelu, ktorý uskutočnili svätí Cyril a Metod, a pritom zachovať jednotu so všeobecnou Cirkvou a Rímskou stolicou, ktorá je z Božej vôle jej stredom.“⁹

---

⁸ JÁN PAVOL II.: *Pamäť a identita*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha – Vojtech, spol. s r. o., 2025, s. 91, 92, 93.

⁹ JÁN PAVOL II.: *Prešov 2. júla 1995 Mestská hala Príhovor pri modlitbe Akatist*. <https://kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/navsteva-svateho-otca-v-sr-1995> (05.06.2025), čl. 2, 3.

Gréckokatolícka cirkev môže dnes slobodne dýchať a aj dýcha, ale bez evanjelizácie by nebolo Cirkvi na našom území. Ba bez evanjelizačnej činnosti by Cirkev nemohla obstať v boji s viditeľným i neviditeľným nepriateľom. Lebo evanjelium je neustálym pozvaním uveriť vo víťazstvo Krista nad smrťou, že v krstnom zašteení na neho je sila víťaziť nad zlom.

Pápež píše o Pavlovom ohlasovaní v areopágu a prichádza k zlomovému bodu. Keď Pavol začal hovoriť o zjavení Boha v človekovi, o ukrižovanom a zmŕtvychvstalom Kristovi, v tej chvíli aténski poslucháči, ktorí dosiaľ jeho učenie prijímali so súhlasom, zareagovali negatívne. Čítame: *„Ako počuli o vzkriesení z mŕtvych, niektorí sa posmievali, iní hovorili: Vypočujeme ťa o tom inokedy.“* (Sk 17, 32) Aj súčasníci reagujú veľakrát na kerygmu podobne. Možno je tu predsa len jeden rozdiel, a to v tom, že *„ani jeden Aténčan, ani cudzinec, čo tam bývali, nemali na nič toľko času ako rozprávať alebo počúvať niečo nové.“* (Sk 17, 21) Dnes sa zdá, že už sa ľudia nechcú ani rozprávať a ani počúvať niečo nové. Môže to však byť iba zdanlivý rozdiel medzi Grékmi a našimi súčasníkmi, pretože aj dnes predsa ľudia radi čítajú správy a reportáže, sledujú rôzne televízne programy alebo surfujú po internete, aby sa dozvedeli niečo nové. Nie je oproti tomuto všetkému skutočne „nové“ evanjelium Ježiša Krista, ktoré je kerygmou – dobrou správou? Na konci celej udalosti v areopágu, ktorá sa na prvý pohľad zdá byť veľkou Pavlou prehrou a fiaskom pre kerygmu, ktorú tam ohlasoval, predsa len nemožno prehliadnuť, že sa našlo niekoľko ľudí, ktorí tomuto bláznovstvu kerygmy uverili. My sme veľmi pragmatickí a chceme vidieť vo všetkom efekt a dostatočnú návratnosť. Povieme, že nemôžeme mrhať silami a energiou. Ale Ježiš hovorí: *„Jeden rozsieva a druhý žne.“* (Jn 4, 37) Božia logika je iná ako ľudská.

Aj nástupca Jána Pavla II. na pápežskom stolci zdôrazňoval potrebu evanjelizácie. Dnes, „keď toľko ľudí žije v rôznych podobách «púšte», najmä «na púšti nepoznania Boha, púšti prázdnoty duší, ktorí si viac neuvedomujú, aká je hodnota človeka a jeho cesta», pápež Benedikt XVI. pripomenul svetu, že Cirkev ako celok, i jej pastieri, sa musia podobne ako Kristus vydať na cestu, aby vyviedli ľudí z púšte na miesto života, k priateľstvu s Božím Synom, k tomu, ktorý nám

dáva život v plnosti.“¹⁰ A pápež František kresťanov pozval „vyjsť z vlastnej pohodlnosti a mať odvahu ísť na všetky periférie, ktoré potrebujú svetlo evanjelia.“¹¹

Svätý Tomáš nazval zlo nedostatkom dobra, ktoré by sa v danom bytí malo nachádzať. Tým, že sme boli stvorení na obraz a podobu Boha a vykúpení Kristom z hriechu, sme dostali účasť na Božej prirodzenosti. Pápež to nazval „neslýchaným privilegiom“. „Odobrat človekovi toto dobro – v evanjeliom jazyku – je odtrhnúť ratolesť od viniča. V dôsledku toho sa ľudská «ratolesť» nemôže rozvinúť do plnosti, akú jej zamýšľal dať «vinohradník», to znamená Stvoriteľ.“¹² Preto sa pápež okrem iného odvoláva na apoštolskú exhortáciu Pavla VI. *Evangelií nuntiandi*¹³ a na svoju programovú encykliku *Redemptor hominis*.¹⁴ Lebo základný charakter pontifikátu Jána Pavla II. je vyjadrený v jeho slovách: „Otvorte brány Kristovi!“ „Možno sa niekto opýta, či sa budú vedieť otvoriť kresťanskej kerygme ľudia z vyspelých spoločností dnešnej postmodernej kultúry. Odpoveď musí byť kladná. Kerygmu totiž môže pochopiť a prijať akákoľvek ľudská bytosť, v akejkolvek dobe alebo kultúre. Aj tie najintelektuálnejšie alebo najjednoduchšie prostredia možno evanjelizovať. Musíme dokonca veriť, že aj tzv. post-kresťanov sa môže osoba Ježiša Krista znovu dotknúť.“¹⁵

---

¹⁰ KONGREGÁCIA PRE NÁUKU VIERY: *Vieroučná nota o niektorých aspektoch evanjelizácie* (2007). <https://kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-vatikanskych-uradov/c/vieroucna-nota-o-niektorich-aspektoch-evanjelizacie>, čl. 10, (10.05.2025).

¹¹ FRANTIŠEK: *Evangelií gaudium. Apoštolská exhortácia o ohlasovaní evanjelia v súčasnom svete*. Trnava : SSV, 2014, čl. 20.

¹² JÁN PAVOL II.: *Pamäť a identita*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha – Vojtech, spol. s r. o., 2025, s. 91, 92, 99.

¹³ Porov.: PAVOL VI.: *Evangelií nuntiandi. Posynodálna apoštolská exhortácia o ohlasovaní evanjelia v dnešnom svete* (08.12.1975). Trnava : SSV, 1999.

¹⁴ Porov.: JÁN PAVOL II.: *Redemptor hominis. Encyklika na začiatku pontifikátu*. <https://kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/redemptor-hominis> (15.05.2025).

¹⁵ KONGREGÁCIA PRE KLERIKOV: *Misionárska identita kňaza v Cirkvi ako vnútorný rozmer vykonávania tria munera (Obežník)*. <https://kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-vatikanskych-uradov/c/>

V závere svojho príhovoru v Prešove sa pápež odvolal skrze Máriu na Krista: „Dnes spievame hymnus akatist, ten krásny spev, ktorý byzantská liturgia zložila na počesť Bohorodičky Márie vždy Panny, Theotokos, ktorá dala svetu Vykupiteľa človeka.“¹⁶ Upriamil pozornosť na Krista, ktorý je odpoveďou pre človeka, ktorý túži po šťastí, po naplnení života. V najnovšom slovenskom preklade Lukášovho evanjelia je veta, ktorú hovorí Ježiš Šimonovi Petrovi po zázračnom rybolove, keď mu Šimon Peter padne k nohám so slovami: „*Pane, odíď odo mňa, lebo som hriešny človek*“, preložená takto: „*Neboj sa, odteraz budeš loviť ľudí, aby mali život*.“ (Lk 5, 10b) Takýto preklad – *aby mali život* – výstižnejšie odzrkadľuje pôvodný text v gréčtine a je zrozumiteľnejší aj pre človeka tejto doby.¹⁷ Preto, keď v diele *Pamäť a identita* pápež hovorí o poslaní Cirkvi dnes, povie, že ju „čaká obrovská práca“, aby súčasný človek mohol spoznať Ježiša Krista, ktorý dáva život. „Nevyhnutné je prehĺbené misijné povedomie. Cirkev v Európe a na ostatných kontinentoch si musí uvedomovať, že všade a vždy je misionárskou Cirkvou (*in statu missionis*).“¹⁸ Aj Gréckokatolícku cirkev nielen pred tridsiatimi rokmi, ale ešte viac dnes čaká obrovská práca. K misijnému zápalu vyzval Ján Pavol II. gréckokatolíkov v Prešove týmito slovami: „Tým, ktorí z rozličných dôvodov stratili zmysel pre toto dedičstvo, pomôže na ceste k znovuobjaveniu viery, aby ju dobre poznali, aby ju mohli milovať a usilovali sa podľa nej každý deň žiť. Aj toto je vaša úloha, ktorú máte plniť spolu so svojimi rodičmi, katechetmi, kňazmi a v plnej jednote so svojím biskupom.“¹⁹

---

misionarska-identita-knaza-v-cirkvi-ako-vnutorny-rozmer-vykonavania-tri-
munera, III. Misijná evanjelizácia (10.05.2025).

¹⁶ JÁN PAVOL II.: *Prešov 2. júla 1995 Mestská hala Príhovor pri modlitbe Akatist*. <https://kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/navsteva-svateho-otca-v-sr-1995> (05.06.2025), čl. 9.

¹⁷ Porov.: LAPKO, R. (ed.): *Lukášovo evanjelium. Nový preklad a krátky komentár*. Bratislava : Postoj Media, s. r. o., 2021, s. 52 – 53.

¹⁸ JÁN PAVOL II.: *Pamäť a identita*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha – Vojtech, spol. s r. o., 2025, s. 113.

¹⁹ JÁN PAVOL II.: *Prešov 2. júla 1995 Mestská hala Príhovor pri modlitbe Akatist*. <https://kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/navsteva-svateho-otca-v-sr-1995> (05.06.2025), čl. 8.

Pád totality a následná návšteva pápeža Jána Pavla II. v Prešove boli odrazovým mostíkom k evanjelizačnej činnosti, k dozrievaniu misijného ducha Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku.

Osobná spomienka a reflexia na návštevu svätého Jána Pavla II. v Prešove

Organizátormi tejto konferencie som bol požiadaný aj o krátku spomienku a reflexiu na historické chvíle, keďže som mal spolu s gréckokatolíckym kňazom Milanom Mojžišom na starosti duchovnú prípravu pred návštevou a v deň návštevy som bol spolu s gréckokatolíckym kňazom Markom Rozkošom moderátorom bezprostrednej prípravy na príchod pápeža už priamo na mieste pri mestskej hale v Prešove.

S Milanom Mojžišom sme pripravovali brožúrku na duchovnú prípravu pred návštevou Jána Pavla II. v Prešove. My dvaja sme vtedy ešte nemali počítač, a tak sme texty pripravovali tak povediac na kolene. Duchovnú prípravu sme rozdelili na niekoľko rovín, na osobnú, rodinnú, dekanátnu a eparchiálnu (diecéznu). Vtedy Gréckokatolícku cirkev tvorila jedna Prešovská eparchia. Gréckokatolícky kňaz Miroslav Dancák, vtedajší správca farnosti Vojčice, mal už počítač a ihličkovú tlačiareň, tak sme k nemu vycestovali a jedno popoludnie a následne celú noc sme s jeho pomocou text prepísali v počítači (ešte sme ho aj cizelovali a dopĺňali). Následne bolo možné dať brožúrky vytlačiť a distribuovať do farností. Súčasťou duchovnej prípravy bola aj duchovná kytička, ktorú pripravovali veriaci v jednotlivých farnostiach. Táto brožúrka sa stala prvotnou inšpiráciou aj pri duchovnej príprave na návštevu pápeža Františka v Prešove 14. septembra 2021.

Mal som možnosť byť aj na niekoľkých stretnutiach komisie na prípravu návštevy pápeža Jána Pavla II., aj napríklad vtedy, keď už priamo na miesto stretnutia pri mestskej hale prišiel niekoľko týždňov vopred ceremoniár pápeža Mons. Piero Marini a dohadovali sa konkrétnosti k samotnému priebehu stretnutia s pápežom a modlitby Akatistu.

Tieto momenty mi veľmi pomohli o dvadsaťšesť rokov neskôr, keď som ich mohol využiť v komisii na prípravu návštevy pápeža Františka v Prešove 14. septembra 2021.

Čo sa týka samotného stretnutia s pápežom Jánom Pavlom II. pri mestskej hale v Prešove, s moderovaním sme začali presne napoludnie v nedeľu 2. júla 1995, keď zvonili zvony v Katedrále sv. Jána Krstiteľa a v ostatných prešovských chrámoch. S Markom Rozkošom sme sa vopred stretli, aby sme si dohodli ako to všetko pripravíme, pretože sme si robili aj scenár a následne sme sa stretli niekoľko týždňov pred návštevou na gréckokatolíckej fare v Humennom. Mali sme to približne v polovici medzi našimi pôsobiskami. On bol v tom čase správcom farnosti Lekárovce a ja správcom farnosti Svidník. Scenár sme vypracovali na minúty presne. Súčasťou programu boli nielen naše vstupy, ale aj spevy a svätá liturgia, ale z organizačných dôvodov sa pri nej nepodávalo sväté prijímanie. Môže to teraz pôsobiť trochu zvláštne, ale bolo by to vtedy veľmi náročné zrealizovať. Božiemu ľudu sa však vopred v chrámoch oznamovalo, že ich prosíme, aby v ten deň išli na liturgie dopoludnia vo svojich farnostiach. Zároveň boli požiadaní, aby aj sviatosť zmierenia a pokánia prijali vopred vo svojich farnostiach, lebo s jej vysluhovaním sa v Prešove tiež z organizačných dôvodov nerátalo.

Aj keď sme mali scenár vyrátaný presne na minúty do 17:00, kedy mala začať modlitba Akatistu so Svätým Otcom, nerátali sme s tým, že Ján Pavol II. je pápežom prekvapení. Prekvapil nás, keď z Košíc neprišiel hneď na miesto stretnutia, ale sa nečakane zastavil najprv v meste pri pomníku dvadsiatich štyroch obetí evanjelických veriach zavraždených v Prešove za Caraffovho krvavého súdu v roku 1687, čím vykonal silné ekumenické gesto, a navštívil aj gréckokatolícku Katedrálu sv. Jána Krstiteľa a chvíľu zotrval pri ostatkoch dnes už blahoslaveného gréckokatolíckeho biskupa mučeníka Pavla Petra Gojdiča OSBM.

Ponúkam aj jednu úsmevnú spomienku. V jednom momente sme vidiac letieť helikoptéru požiadali zástupy veriach, aby sme všetci spoločne zamávali Svätému Otcovi, ktorý už prilieťa... Predtým skôr sme však povedali, že príde autom, teda trochu sme si vyskúšali, ako sa dá strhnúť dav ľudí... Nastal jasot a všetci začali mávať pápežovi. V tom sme oznámili, že predsa príde autom. Ľudia v tej príjemnej

atmosfére to prijali v dobrom a radostne. A my sme na to zareagovali, že sme si takto vyskúšali, ako ho budeme vítať, keď skutočne príde. A zabralo to.

Ten čas sme potrebovali vyplniť, a preto vzniklo viacero spontánnych zvolaní, ktoré sme všetci skandovali. Niektoré z nich nám navrhli kňazi z VIP sektoru. Bola to už improvizácia, ktorú však veriaci nadšene prijali. Prevolávali sme napr.: „My sa dažďa nebojíme!“, pretože prichádzali mračná, ktoré predznamenávali, že bude pršať. „Radosť srdca prezrádza, Svätý Otec prichádza!“ Napr. toto heslo sme uviedli aj v brožúrke *Duchovná príprava pred návštevou Svätého Otca Františka v Prešove*,²⁰ aby bolo určitým prepojením oboch návštev. Ďalšie heslá, ktoré sme prevolávali pred príchodom Jána Pavla II. boli napr.: „Vítame Vás!“, „Nech žije Svätý Otec!“ „Máme Vás radi!“ Tento „nadväzovaný“ čas obzvlášť prispel k takému nastaveniu celého dvesto tisícového zástupu Božieho ľudu, že keď prišiel Svätý Otec, celý zástup veriacich burácal veľkou radosťou, nadšenie kulminovalo. Keď prechádzal papamobilom pomedzi veriacich, všetci spievali pieseň *Likuj Presvjataja Divo Marije* a zároveň sa ozývalo: „Vitajte medzi nami!“, „Celí tvoji! ako alúzia na jeho pápežské mariánske heslo „Celý tvoj! – „Totus Tuus!“. Keď sa už Svätý Otec blížil v papamobile k pódiu, Monika Kandráčová spievala pieseň *Boža Mati, čistá Divo*. Ktosi povedal, že to všetko bolo ako druhé Turíce – radosť a jednota.

Keď nás potom Svätý Otec pozdravil gréckokatolíckom pozdravom *Slava Isusu Christu!*, odpoveď bola naozaj burácajúca: *Slava i vo viky!* Po hodnotnom uvítacom príhovore vtedajšieho prešovského biskupa Mons. Jána Hirku začala modlitba Akatistu k Presvätej Bohorodičke a v nej príhovor Jána Pavla II., ktorý bol takmer tridsaťkrát prerušovaný potleskom a potvrdzujúcim prevolávaním: „Je to tak!“

Medzi Svätým Otcom, ktorý svoj príhovor predniesol po slovensky, a zhromaždením nastala veľmi silná interakcia, blízkosť až rodinnosť. V príhovore pápež povedal to, čo sme tak veľmi potrebovali a túžili počuť, keď ocenil hrdinstvo Gréckokatolíckej cirkvi

---

²⁰ Porov.: TIRPÁK, P. (ed.): *Duchovná príprava pred návštevou Svätého Otca Františka v Prešove*. 14. september 2021. Prešov : Petra, n. o., 2021.

---

v dobe totality, jej hodnotu, krásu a hĺbku. Pripomenul jej mariánsku úctu i dôležité miesto v budovaní jednoty Cirkvi.

Počas samotnej modlitby Akatistu k Presvätej Bohorodičke sa nielenže rozpršalo, ale prišla priam prietrž mračien, ale s takmer tristo členným speváckym zborom všetok ľud ešte intenzívnejšie spieval: „Raduj sa, blesk, čo ožaruje duše! Raduj sa búrka, čo desí nepriateľa! Raduj sa, prameň rieky mohutnej! Raduj sa, predobraz liečivého prameňa! Raduj sa, čo škvrny hriechov umývaš! Raduj sa, voda, v ktorej sa umýva svedomie! Aleluja, aleluja, aleluja, chváľme Pána!“

Aj keď si organizátori akéhokoľvek podujatia pod holým nebom želajú, aby nepršalo, predsa je nutné spomenúť, že radosť z návštevy pápeža Jána Pavla II. medzi gréckokatolíkmi v Prešove bola taká veľká, že dažď skutočne nikoho neodradil a radosť sa nepominula. Počas celej štvordňovej návštevy Svätého Otca na Slovensku pršalo iba v Prešove. Bola to zaiste mocná katechéza Boha, znak a symbol všetkých skúšok, v ktorých Gréckokatolícka cirkev v bývalom Československu z Božej milosti obstála. Akoby Pán chcel týmto dažďom zvýrazniť silu a životaschopnosť Gréckokatolíckej cirkvi, ktorá ako integrálna súčasť Katolíckej cirkvi má základ na skale Petrovej. Veď Gréckokatolícka cirkev na našom území v novodobej histórii dokázala s Božou pomocou vernosť pápežovi na vlastnom tele.

Korešpondent v denníku *L' Osservatore Romano* po skončení apoštolskej návštevy opísal aj masovú a nadšenú účasť gréckokatolíckych veriacich na stretnutí so Svätým Ocom Jánom Pavlom II. a napísal aj tieto slová: „*Tento spev sa vznáša vo vzduchu s pribojnou silou, schopnou zlomiť akékoľvek okovy. Prepočítali sa tí, čo si mysleli, že si podrobia vôľu a ducha veriacich, ktorí takto vedia spievať svoje vyznanie viery.*“

Záver

Návšteva spred tridsiatich rokov sa stala historickým míľnikom a je zapísaná zlatými písmenami v dejinách Gréckokatolíckej cirkvi a príhovor dnes už svätého Jána Pavla II. tvorí zlatý fond pápežských príhovorov ku gréckokatolíkom nielen v našej krajine, ale aj v širšom kontexte. Bola umocnením slobody Gréckokatolíckej cirkvi a jej katolíckej vernosti. Doslova, ako to povedal v uvítacom príhovore Ján

Hirka, bola „pohladením láskavou rukou milovaného otca, po ktorom sme toľko rokov túžili“. Okrem iného výrazne prispela k tomu, že sa rozbehol proces blahorečenia prešovského biskupa mučeníka Pavla Petra Gojdiča OSBM, ale napr. aj k tomu, že sa po nej stal Akatist k Presvätej Bohorodičke pevnou súčasťou liturgického života vo farnostiach.

Prepojenie tejto návštevy s o desať rokov mladším dielom *Pamäť a identita*, ktorých spoločným menovateľom je predovšetkým svätý Ján Pavol II. a prelom tisícročí, resp. koniec dvadsiateho storočia, môže pomôcť vnímať túto návštevu a príhovor pápeža v Prešove v širších súradniciach a v ucelenejšom kontexte. Môže pomôcť zaradiť aj návštevu a príhovor pápeža v Prešove do dejín Európy a zároveň pomôcť v objavovaní a rozvíjaní vlastnej pamäte a identity Grécko-katolíckej cirkvi na Slovensku, čo – ako možno s odstupom troch desaťročí konštatovať – sa začalo nanovo a intenzívnejšie uskutočňovať práve pápežskou návštevou pred tridsiatimi rokmi.

BIBLIOGRAFIA

- FRANTIŠEK: *Evangelii gaudium. Apoštolská exhortácia o ohlasovaní evanjelia v súčasnom svete*. Trnava : SSV, 2014, 202 s. ISBN 978-80-8161-044-8.
- JÁN PAVOL II.: *Pamäť a identita*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha – Vojtech, spol. s r. o., 2025, 164 s. ISBN 80-7162-537-X.
- JÁN PAVOL II.: *Prešov 2. júla 1995 Mestská hala Príhovor pri modlitbe Akatist*. <https://kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/navsteva-svateho-otca-v-sr-1995> (05.06.2025).
- JÁN PAVOL II.: *Redemptor hominis. Encyklika na začiatku pontifikátu*. <https://kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/redemptor-hominis> (15.05.2025).
- KONGREGÁCIA PRE KLERIKOV: *Misionárska identita kňaza v Cirkvi ako vnútorný rozmer vykonávania tria munera (Obežník)*. <https://kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty->

-
- vatikanských-uradov/c/misionarska-identita-knaza-v-cirkvi-ako-vnutorny-rozmer-vykonavania-tria-munera, (10.05.2025).
- KONGREGÁCIA PRE NÁUKU VIERY: *Vieroučná nóta o niektorých aspektoch evanjelizácie* (2007). <https://kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-vatikanskych-uradov/c/vieroucna-nota-o-niektorych-aspektoch-evanjelizacie>, (10.05.2025).
- LAPKO, R. (ed.): *Lukášovo evanjelium. Nový preklad a krátky komentár*. Bratislava : Postoj Media, s. r. o., 2021, 159 s. ISBN 978-80-89994-31-5.
- PAVOL VI.: *Evangelií nuntiandi. Posynodálna apoštolská exhortácia o ohlasovaní evanjelia v dnešnom svete* (08.12.1975). Trnava : SSV, 1999, 120 s. ISBN 80-7162-266-4.
- PETRÍK, L.: *V nádeji vzkriesenia. Rozhovory s vladykom Jánom Eugenom Kočíšom o (ne)obyčajnom živote*. Prešov : Petra , n. o., 2019, 309 s. ISBN 978-80-8099-142-5.
- Sväté písmo Starého i Nového zákona*. Rím : Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1995, 2624 s.
- TIRPÁK, P. (ed.): *Duchovná príprava pred návštevou Svätého Otca Františka v Prešove. 14. september 2021*. Prešov : Petra, n. o., 2021, 95 s. ISBN 978-80-8099-156-2.

Identita východných katolíckych cirkví v pontifikátoch pápeža Leva XIII. a svätého Jana Pavla II.

Jurij POPOVIČ

Abstract: *The Eastern Catholic Churches represent an important element of unity and diversity within the Catholic Church. Their identity and attitude towards their own tradition have been shaped and strengthened during the pontificates of three key popes, Leo XIII, John Paul II and Francis. This article analyses how their approaches, documents and initiatives have contributed to the preservation, development and recognition of their identity in the context of ecumenical and pastoral efforts. The results show that each of these popes emphasized the importance of preserving traditional liturgies, the autonomy of the churches, and dialogue with other Christian traditions, thereby strengthening their place in the wider Catholic family.*

Keywords: *Church, CCEO, Eastern Churches, identity, Pope.*

Úvod

Východné katolícke cirkvi sú rozšírené po celom svete a predstavujú významnú súčasť katolíckej identity. Od svojho vzniku sa vyznačujú vlastnými liturgickými tradíciami, jazykmi a právnym postavením v rámci širšieho spoločenstva Katolíckej cirkvi. Ich postoj k vlastnej identite a autonómii bol v priebehu histórie ovplyvnený rôznymi pontifikátmi, pričom práve pápeži Lev XIII., Ján Pavol II. a František zohrali kľúčové úlohy v ich formovaní a rozvoji.

V súčasnosti sme v európskom priestore svedkami nárastu hľadania svojej identity, ktorá nechce splynúť v nejakom anonymnom európskom priestore. Podobným niečím si prešli aj východne katolícke cirkvi. Hľadaním identity alebo, presne povedané, znovuobjavením vlastnej identity východných katolíckych cirkví, ktorá sa v dôsledkoch rôznych objektívnych a subjektívnych dôvodov strácala. Tato snaha sa prejavovala v prvom rade v legislatívnej oblasti.

Okrem uvedených pápežov bol prvým pokračovateľom myšlienok Leva XIII. pápež Pius IX., ktorý rozmyšľal o oživení postavenia východných cirkví novým úsilím o zachovanie obradov, nápravu zvykov, obnovenie disciplíny a predtým o zozbieranie a vydanie zákonov Cirkvi. „Najmúdrejšiemu veľkňazovi neuniklo, že treba začať prvými prameňmi Grécka, skade sa tak mnoho prenieslo na vzdialený východ a západ.“ (*Pitra, Iuris..., praefatio*). Z príkazu najvyššieho veľkňaza Ioannes Baptista Pitra, O. S. B., neskorší kardinál, vyhľadal roztrúsené pramene východných zákonov, zozbieral ich a publikoval (porov. tamže) v dvoch zväzkoch, ktoré nazval *Iuris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta*.¹

Po tom, čo pápež zistil, že „na východe bol zachovávaný celistvý a neporušený zverený depozit katolíckej viery, a na to, aby sa cirkevná disciplína úspešne rozvíjala a svätá liturgia naplno žiarila svätosťou a leskom“ (Acta Pii IX, III, 402 – 403), apoštolskou konštitúciou *Romani Pontifices* (6. januára 1862) ustanovil špeciálnu skupinu otcov kardinálov pod názvom Kongregácia pre šírenie viery pre záležitosti východného obradu a vyznačil oblasti, o ktoré sa mala starať. Chcel aj to, aby v tejto skupine bol nastálo a s pápežským vymenovaním kardinál, „ktorý má vykonávať úlohu starostlivého usmerňovača štúdií, nevyhnutných na zozbieranie kánonov východnej Cirkvi a vo výskume, ak vystane potreba, všetkých východných kníh akéhokoľvek druhu, či už kníh týkajúcich sa prekladov Svätého písma či katechizmu, alebo disciplíny“.²

Druhý vatikánsky koncil priniesol zásadnú zmenu v pochopení a vnímaní identity východných cirkví. V článku 23 *Lumen Gentium* hovorí: „Riadením Božej prozreteľnosti sa stalo, že rôzne cirkvi, ktoré založili apoštoli a ich nástupcovia na rozličných miestach, sa postupom času zoskupovali v rozmanité organicky spojené celky, ktoré zachovávajú jednotu viery a jediné Bohom ustanovené zriadenie všeobecnej cirkvi majú vlastnú disciplínu, svoj liturgický úzus, ako aj svoje teologické a duchovné dedičstvo. Niektoré z nich, najmä

---

¹ Kódex Kánonov Východných Cirkví, Promulgovaný Sv. Jánom Pavlom II., Lublin : Vydavateľstvo Lublinskej arcidiecézy Gaudium. 2012, s. 49.

² Kódex Kánonov Východných Cirkví, Promulgovaný Sv. Jánom Pavlom II., Lublin : Vydavateľstvo Lublinskej arcidiecézy Gaudium. 2012, s. 49.

starodávne patriarchálne cirkvi, akoby matky vo viere, zrodili iné (partikulárne cirkvi) sťa dcéry, ku ktorým ich podnes viažu užšie zväzky lásky vo sviatosťnom živote a vo vzájomnom rešpektovaní práv a povinností. Táto rozmanitosť miestnych cirkví, smerujúca k jednote, je skvelým dôkazom katolíckosti nerozdelenej Cirkvi.“³

V koncilovom dekréte o východných katolíckych cirkvách sa o vzťahu týchto cirkví a latinskej Cirkvi hovorí: „Tieto miestne cirkvi, tak východné, ako aj západné, hoci sa medzi sebou čiastočne rozlišujú obradmi, čiže liturgiou, cirkevnou disciplínou a duchovným dedičstvom, predsa sú rovnako zverené dušpastierskemu vedeniu rímskeho pápeža, ktorý je z vôle Božej nástupcom blaženého Petra v prvenstve nad celou Cirkvou. Preto sú miestne cirkvi rovnaké čo do dôstojnosti, takže ani jedna z nich nemá prednosť pred inými pre svoj obrad a všetky majú tie isté práva aj tie isté povinnosti, i čo sa týka hlásania evanjelia po celom svete (porov. Mk 16, 15) pod správou rímskeho pápeža.“⁴ V bode 5 toho istého dekrétu koncil zároveň vyhlasuje: „... východné, ako aj západné cirkvi majú právo a povinnosť spravovať sa podľa svojich vlastných ustanovení, ktoré odporúča úctyhodná starobylosť a ktoré lepšie vyhovujú povahe ich veriacich a podľa všetkého účinnejšie zabezpečujú dobro duší“.⁵

Na základe uvedeného môžeme konštatovať, že Druhý vatikánsky koncil bol impulzom na znovuoobjavenie a budovanie identity východných katolíckych cirkví. Zároveň po obnove gréckokatolíckych cirkví v strednej a východnej Európe v poslednej dekáde 20. storočia, keď po rokoch prenasledovania komunistickými režimami mohli začať tieto cirkvi opäť slobodne a naplno rozvíjať svoj život, začínala vychádzať na povrch aj otázka ich identity, a to najmä vo vzťahu k sesterským cirkvám – Rímskokatolíckej cirkvi a pravoslávny

---

³ DOKUMENTY DRUHÉHO Vatikánskeho koncilu: Vieroučná konštitúcia *Lumen Gentium*, č. 23. Rím : Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1968, s. 93.

⁴ DEKRÉT ORIENTALIUM ECCLESiarum o východných katolíckych cirkvách, č. 3. <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/druhy-vatikansky-koncil/c/orientaliu-ecclesiarum.> (02.07.2025).

⁵ DEKRÉT ORIENTALIUM ECCLESiarum o východných katolíckych cirkvách, č. 5. <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/druhy-vatikansky-koncil/c/orientaliu-ecclesiarum.> (02.07.2025).

---

cirkvám.⁶ Táto otázka identity je aktuálna aj v súčasnosti pre Metropolitnú cirkev *sui iuris* na Slovensku, pretože aj naša miestna cirkev bola zasiahnutá latinizáciou, najmä závermi Zamošskej synody, osobitne pri vysluhovaní svätých tajomstiev.⁷ Napriek mnohým pozitívnym procesom v miestnej cirkvi *sui iuris* treba v tejto problematike identity urobiť niekoľko dôležitých rozhodnutí, a to v otázke pôstu a sviatkov, a prijatia partikulárneho práva. Metropolitná cirkev *sui iuris* na Slovensku musí v sebe nájsť vnútornú odvahu na znovuobjavenie autentickej tradície svojej vlastnej identity a na obnovenie pôvodnej čistoty tam, kde je to nevyhnutné v duchu požiadaviek Cirkvi.

Identita východných cirkví

Keď hovorí o identite východných cirkví, vynecháme filozofické a psychologické definície o identite, ale sústredíme pozornosť na to, čo hovoria dokumenty Cirkvi. Základným dokumentom je dokument Druhého vatikánskeho koncilu *Lumen Gentium*, ktorý definuje indikátory identity, a to vlastná disciplína, liturgický úzus, ako aj teologické a duchovné dedičstvo.⁸ Konštitutívne prvky identity sú teda: vlastná disciplína, liturgický úzus, vlastné teologické dedičstvo a vlastné duchovné dedičstvo (spiritualita), ako aj história (najmä vzťah k svojej cirkvi – matke). Môžeme povedať, že toto sú oblasti, v ktorých

---

⁶ ŠKOVIERA, A.: K problematike identity východných katolíckych cirkví. In: LICHNER, M. – MARINČÁK, Š. – ŽEŇUCH, P. (ed): *Kultúrna identita gréckokatolíkov vo svetle cyrilo-metodského dedičstva II*. Bratislava : Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2013, s. 169.

⁷ LUČKAJ, M.: Historia Carpato-Ruthenorum in Hungaria, sacra et civis. In : *Naukovyj Zbirnyk Muzeju Ukrajinskoj Kul'tury u Svydnyku*, (NZMUK), vol. 16, Prešov: SPN, 1990, s. 206. Porov. VASIL, C.: *Kánonické pramene byzantsko-slovanskej katolíckej cirkvi v Mukačevskej a Prešovskej eparchii v porovnaní s Kódexom kánonov východných cirkví*. Trnava : Dobrá kniha. 2000, s. 135.

⁸ DOKUMENTY DRUHÉHO Vatikánskeho koncilu: Vieroučná konštitúcia *Lumen Gentium*, č. 23. Rím : Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1968, s. 93.

žijeme svoju identitu a v ktorých sa táto identita prejavuje – ako osobitosť či rozdielnosť.⁹

Aj v predpisoch CCEO nachádzame kánony, ktoré pomáhajú pochopiť identitu východných cirkví. Kánon 27 CCEO prináša termín *sui iuris*. Je teda v kánonickom práve novým pojmom. Pojem *sui iuris* však nie je nový, je klasickým právnym pojmom a pochádza z rímskeho práva. Vyjadruje postavenie otca (*pater familias*) a neskôr aj syna (*filius familias*), ktorý bol v klasickej rímskej rodine jediným nositeľom práv (bol teda *sui iuris*).¹⁰

Keďže termín *sui iuris* je špecifický, označujúci presnú situáciu, prevzatý z rímskeho práva, ktorý sa nezvykne prekladať, zdá sa, že ani v tomto prípade by sa prekladať nemal. *Kódex kánonov východných cirkví* cirkiev *sui iuris* definuje v kánone 27 v troch základných prvkoch:

1. Ide o spoločenstvo veriacich; skupinu veriacich, spojenú historicky, ktorá vytvára jednu komunitu Božieho ľudu (veriaci, klerici, rehoľníci).
2. Má vlastnú hierarchiu podľa noriem práva, čiže je legitímna, a zjednocuje toto spoločenstvo veriacich do jedného determinovaného cirkevného spoločenstva ako jednu Cirkev.
3. Je spojená hierarchiou podľa práva, ktorú ako *sui iuris* výrazne alebo mlčky uznala najvyššia cirkevná autorita.

Preto cirkvi označené ako *sui iuris* majú svoje vlastné duchovné, čiže teologické a liturgické dedičstvo, na základe ktorého im Katolícka cirkev uznáva pomerne širokú autonómiu. Ako príklad tejto autonómie nám môže poslúžiť úrad východného patriarchu, väčšieho arcibiskupa, ale aj metropolitu, ktorý stojí na čele cirkvi *sui iuris*. Právomoci týchto hierarchov sú v zmysle predpisov východného

---

⁹ ŠKOVIERA, A.: K problematike identity východných katolíckych cirkví. In: LICHNER, M. – MARINČÁK, Š. – ŽEŇUCH, P. (ed): *Kultúrna identita gréckokatolíkov vo svetle cyrílo-metodského dedičstva II*. Bratislava : Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2013. s. 171.

¹⁰ ČITBAJ, F.: *Základné inštitúcie Rímskeho práva*. Prešov : Gréckokatolícka teologická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove. 2009, s. 49.

---

kódexu definované oveľa širšie, ako je to u týchto hierarchov v latinskej Cirkvi v zmysle predpisov latinského kódexu.¹¹

Ďalší aspekt, ktorý pomáha pochopiť identitu východných cirkví, je predpis definujúci, čo je obrad, je kánon 28 CCEO: „Obrad je liturgické, teologické, duchovné a disciplinárne dedičstvo, odlíšené kultúrou a historickými okolnosťami národov, ktoré sa vyjadruje spôsobom prežívania viery vlastným každej cirkvi *sui iuris*.“¹²

CCEO termín obrad, ale bez označenia významu, vysvetľuje v titule 2. *Cirkvi sui iuris a obrady*, pričom sa vyhýba označeniu 1 a 3. Takisto sa vyhýba termínu obrad vo význame liturgického úkonu alebo obradu, s výnimkou jednej okolnosti, a to *ritus sacer* (posvätný obrad). A vo význame Cirkev sa termín obrad v CCEO nikdy nepoužíva.¹³

Toto slovo má niekoľko významov, hovorí o tridsiatich piatich. Ale najdôležitejšie je to, že toto slovo sa vo východnej ekleziológii nepoužíva na označenie Cirkvi ako spoločenstva veriacich. Pravoslávne cirkvi nikdy nepoužívajú slovo obrad ako synonymum Cirkvi. Prv ako latinská ekleziológia pochopila význam slova Cirkev ako spoločenstvo, aby sa vyhla potrebe hovoriť o východných katolíckych cirkvách v množnom čísle, termín obrad sa používal, aby sa mohla rozlíšiť početnosť a rôznorodosť zjednotených cirkví. Preto mal termín obrad všetky tri významy:

1. liturgický obrad;
2. spojenie liturgie, teológie, duchovnosti, kánonickej disciplíny a zvyky;
3. spoločenstvo veriacich so svojou hierarchiou, ktorí boli v plnom spoločenstve s Apoštolským stolcom, ale pritom zachovávajúci svoj vlastný obrad v prvom a druhom význame. Takto sa termín používal v troch významoch aj v CS a na Druhom vatikánskom koncile.¹⁴

---

¹¹ Porov. NEDUNGATT, G.: *Путівник по Східному Кодексу: Коментар до Кодексу Канонів Східних Церков*. Львів : Свічадо, 2008, s. 88 – 89.

¹² Kán. 28 CCEO.

¹³ POPOVIC, J. – ČITBAJ, F.: *Kánonické právo 1*. Prešov : Gréckokatolícka teologická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove, 2020, s. 71.

¹⁴ Porov. NEDUNGATT, G.: *Путівник по Східному Кодексу: Коментар до Кодексу Канонів Східних Церков*. Львів : Свічадо, 2008, s. 92.

Apoštolským listom *De Concordia Inter Codices* vo forme motu proprio pápeža Františka, ktorý bol verejnený 15. septembra 2016, boli zmenené niektoré formy *Kódexu kánonického práva* pre latinskú Cirkev, t. j. kánony 111 a 112, ktoré sa vzťahujú na zápis do cirkvi *sui iuris*, práve preto, aby sa zharmonizovali s predpismi CCEO.¹⁵

Obrad je dedičstvom, ale nie je právnickou osobou s právami a povinnosťami tak ako cirkev *sui iuris*, ktorá má vlastnú hierarchiu a hlavu, ktorá ju reprezentuje ako fyzická osoba vo všetkých právnych skutočnostiach. Obrad nie je totožný s Tradíciou, ale je jej historickým a reálnym vyjadrením. Ako príklad môžeme uviesť Ruskú pravoslávnu cirkev a porovnať ju s našou Gréckokatolíckou cirkvou. Aj napriek tomu, že Ruská pravoslávna cirkev a Gréckokatolícka cirkev na Slovensku pochádzajú z tej istej konštantínopolskej tradície, už v slúžení Liturgie sv. Jána Zlatoústeho vidíme mnoho odlišností. Oveľa viac je však v samotnej organizácii cirkevného, mníšskeho, ale aj duchovného života veriacich. Je to preto, lebo obidva národy prijali tú istú konštantínopolskú tradíciu, ale do vlastnej kultúry, ktorou je táto tradícia pretavená. Preto hovoríme o tej istej tradícii, ale o inom obraze. S tým sa často, a to aj v oveľa väčšej miere, stretávame vo všetkých východných cirkvách *sui iuris*.¹⁶

Preto je liturgická tradícia súčasťou obradu každej východnej cirkvi *sui iuris* chápaného v zmysle kán. 28 § 1 CCEO, ktorý s odvolaním sa na *Lumen Gentium* (č. 23) a *Orientalium Ecclesiarum* (č. 3) vymenúva najvýznamnejšie obrady, v ktorých sa ukazuje dedičstvo vlastné jednotlivým cirkvám *sui iuris*: liturgia, teológia, duchovnosť a disciplína. To dedičstvo odlišujúce sa kultúrou a historickými okolnosťami národov, ktoré sa vyjadruje spôsobom prežívania viery vlastným každou cirkvou *sui iuris*. Tieto obrady pochádzajú z piatich veľkých

---

¹⁵ LETTERA APOSTOLICA IN FORMA DI «MOTU PROPRIO» DEL SOMMO PONTIFICE FRANCESCO „DE CONCORDIA INTER CODICES“, http://www.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio_20160531_de-concordia-inter-codices.html. (13.07.2025).

¹⁶ POPOVIC, J. – ČITBAJ, F.: Kánonické právo 1. Prešov : Gréckokatolícka teologická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove, 2020, s. 72.

---

tradícií – alexandrijskej, antiochijskej, arménskej, chaldejskej a konštantínopolskej.¹⁷

Druhý vatikánsky koncil vo vieroučnej konštitúcii o Cirkvi *Lumen Gentium* a v dekréte o východných katolíckych cirkvách *Orientalium Ecclesiarum*: „Svätá Katolícka cirkev, tajomné telo Kristovo, sa skladá z veriacich, čo sú organicky spojení v Duchu Svätom tou istou vierou, tými istými sviatosťami a tou istou správou a ktorí, zoskupení do rozličných hierarchicky spojených celkov, tvoria miestne cirkvi či obrady. Medzi nimi jestvuje podivuhodná vospolnosť, takže rozmanitosť v Cirkvi nielenže nie je na škodu jej jednoty, ale ju skôr robí očividnou. A teda Katolícka cirkev chce, aby zostali zachované bez narušenia tradície jednotlivých miestnych cirkví či obradov, a zároveň má v úmysle prispôbiť svoj spôsob života rozmanitým časovým a miestnym potrebám.“¹⁸

Rozmanitosť liturgických obradov a z nich pochádzajúcich cirkevných spoločenstiev nielenže nie je na škodu Katolíckej cirkvi, ale práve naopak, zdôrazňuje jej univerzalitu, ktorej obrazom je Kristova blahozvesť, pretransformovaná rozličným národom a ich kultúram. Tým sa stávajú veľkolepým dedičstvom celej Katolíckej cirkvi. Pápež o tom učí: „Aj synovia a dcéry Katolíckej cirkvi latinskej tradície musia bezpodmienečne poznať tento poklad (tradíciu východných cirkví, pozn. autora) v jeho celej plnosti, a tak spoločne s pápežom precítiť vrúcne želanie vrátiť Cirkvi a svetu úplný obraz katolicity, ako nachádza výraz nielen v jednej, jedinej tradícii, a už vonkoncom nie v protiklade spoločenstiev, a nech nám všetkým je dožičené plne vychutnať onen Bohom zjavený a nedeliteľný dedičný majetok celej Cirkvi, ktorý sa uchováva a zveľaďuje v živote Cirkvi Východu a Západu.“¹⁹

---

¹⁷ POPOVIC, J. – ČITBAJ, F.: Kánonické právo 1. Prešov : Gréckokatolícka teologická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove, 2020, s. 72.

¹⁸ DEKRÉT ORIENTALIUM ECCLESIAIARUM o východných katolíckych cirkvách, č. 2. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/druhy-vatikansky-koncil/c/orientaliu-ecclesiarum>. (13.07.2025).

¹⁹ Porov. Sv. JÁN PAVOL II. Apoštolský list *Oriente Lumen*. Episkopátu, kléru a veriacim k stému výročiu apoštolského listu *Orientalium Dignitas* od pápeža Leva XIII. Trnava : Spolok Svätého Vojtecha. 1995, s. 4.

Z týchto faktov vyplýva aj rovnosť všetkých cirkevných spoločenstiev žijúcich uprostred, Katolíckej cirkvi a ich obradov. V Katolíckej cirkvi nie je žiaden obrad s privilegovaným postavením. „Preto sú miestne cirkvi rovnaké, čo sa týka dôstojnosti, takže ani jedna z nich nemá prednosť pred inými pre svoj obrad a všetky majú tie isté práva aj tie isté povinnosti, i čo sa týka hlásania evanjelia po celom svete (porov. Mk 16, 15) pod správou rímskeho pápeža.“²⁰

Identitu teda možno vnímať aj z právneho hľadiska. Treba vnímať právny status osoby alebo nejakého spoločenstva – jej suverenitu, nezávislosť, resp. závislosť od iných, vzťahy závislosti či podriadenosti, práva a povinnosti. Identita zahŕňa aj možnosť, resp. nemožnosť samosprávy, možnosť stanovovať isté pravidlá a vydávať zákony.²¹

Keďže koncepcia cirkvi *sui iuris* zdôrazňuje právo i povinnosť východných cirkví žiť podľa partikulárnych zákonov a na podstave stupňa autonómie, aj keď relatívnej. Termínom *sui iuris* zároveň Katolícka cirkev vyjadruje rešpekt voči jednotlivým obradom a tradíciám, ktoré si Cirkev v týchto spoločenstvách chráni ako súčasť svojho vlastného života. Tento termín hovorí, že každá cirkev *sui iuris* má právo na vlastný autentický život a toto právo je chránené predpismi partikulárneho práva.

Pontifikát pápež Leva XIII.

V tejto línii pokračoval aj pápež Lev XIII., ktorý výraznejšie začal rozvíjať vzťahy s východnými katolíckymi cirkvami. Vo svojom liste *Orientalium Dignitas* (1894) nastolil opačnú tendenciu, ktorá tu bola prítomná doteraz.²² Keďže v Katolíckej cirkvi dovtedy presadzoval princíp o *praestantia ritus latini* pápeža Benedikta XIV. promulgovaný

---

²⁰ DEKRÉT ORIENTALIUM ECCLESiarUM o východných katolíckych cirkvách, č. 3. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/druhy-vatikansky-koncil/c/orientalia-ecclesiarum>. (13.07.2025).

²¹ ŠKOVIERA, A.: K problematike identity východných katolíckych cirkví. In: LICHNER, M. – MARINČÁK, Š. – ŽEŇUCH, P. (ed): *Kultúrna identita gréckokatolíkov vo svetle cyrilo-metodského dedičstva II*. Bratislava : Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2013. s.172 – 173.

²² PŘIBYL, S.: *Církevněprávní studie*. Chomutov : L. Marek, 2012, s. 96.

---

v apoštolskej konštitúcii *Etsi pastoralis* z roku 1742, ani princíp encykliky *Allatae sunt* (1755), podľa ktorej „latinský obrad pre svoju prednosť, keďže je obradom svätej rímskej Cirkvi, matky a učiteľky všetkých cirkví, má prevládať nad gréckym obradom..“ a „latinský obrad... má mať prednosť pred ostatnými obradmi“.²³ Následne vzniklo presvedčenie, že všetci kresťania majú prijať latinský obrad za svoj vlastný, aby sa tak dospelo k jednote celej Cirkvi. Tým sa však ešte viac poukazovalo na to, čím sa od seba jednotlivé cirkvi odlišovali, a nie na to, čo mali spoločné. Toto presvedčenie vládlo v latinskej Cirkvi prakticky až do Druhého vatikánskeho koncilu, ktorý ukončil dišputy o prednosti niektorej katolíckej cirkvi na úkor inej.²⁴

Vo svojom liste pápež Lev XIII., naopak, zdôraznil význam zachovania tradícií a autonómie týchto cirkví, pričom ich považoval za plnoprávne súčasti katolíckej rodiny. Podľa jeho slov: „Východné cirkvi majú právo na vlastnú liturgiu, jazyk a jurisdikciu, pričom ich duchovná tradícia je neoddeliteľnou súčasťou celkovej kresťanskej identity.“²⁵ Tento list položil základy akceptovania a podpory rozvoja ich identity, pričom zdôraznila ich právo na vlastný duchovný a liturgický rozvoj. Pod múdрым riadením tohto pápeža, keďže sa zovšadiaľ ozývali hlasy so želaním revidovania kánonickej disciplíny východných cirkví a súčasne sa nič nezdalo viac žiadaným než to, aby tieto úlohy splnili tieto jednotlivé cirkvi a predložili ich Apoštolskej stolici na preskúmanie, bolo zvolaných mnoho partikulárnych synod. Medzi nimi mala osobitný význam Sýrska synoda, Sciarfenská, zvolaná v roku 1888, Lvovská synoda Rusínov z roku 1891, dve synody v Albe Julii v Rumunsku, zvolané v rokoch 1882 a 1900, a nakoniec Koptská synoda v Alexandrii, slávená v roku 1898.²⁶ Hoci sa týmto listom pápežovi Levovi XIII. celkom nepodarilo odstrániť

---

²³ Porov. NEDUNGATT, G.: *Путівник по Східному Кодексу: Коментар до Кодексу Канонів Східних Церков*. Львів : Свічадо, 2008, s. 93 – 94.

²⁴ Porov. IVAN, J.: *Úvodné kánony kódexov Katolíckej cirkvi*. Michalovce : Vydavateľstvo Misionár, 2008, s. 32.

²⁵ LEV XIII: *Orientalium Dignitas*. In: https://www.vatican.va/content/leo-xiii/la/apost_letters/documents/hf_l-xiii_apl_18941130_orientalium-dignitas.html. (13.07.2025)

²⁶ *Kódex Kánonov Východných Cirkví, Promulgovaný Sv. Jánom Pavlom II.*, Lublin : Vydavateľstvo Lublinskej arcidiecézy Gaudium. 2012, s. 51.

presvedčenie, že všetci kresťania majú prijať latinský obrad za svoj vlastný, aby sa tak dospelo k jednote celej Cirkvi.

Keď bol Prvý vatikánsky koncil pre ťažkosti predčasne ukončený, Lev XIII., dobre oboznámený so všetkými východnými záležitosťami na početných „konferenciách východných patriarchov“, vyjadril veľké uznanie pre „východnú liturgickú a disciplinárnu rozmanitosť, potvrdenú právom“, ktorá obdivuhodným spôsobom zvyrazňuje znamenie všeobecnosti v Božej Cirkvi“ (Apoštolský list *Orientalium dignitas*, 30. nov. 1894, Úvod).

Napriek tomu v latinskej Cirkvi vládlo presvedčenie, že všetci kresťania majú prijať latinský obrad za svoj vlastný, aby sa tak dospelo k jednote celej Cirkvi. Nemalou mierou k tomu prispel aj apoštolský list pápeža Leva XIII. *Orientalium dignitas*.

Svätý Ján Pavol II. a obnovenie identity miestnej cirkvi

Na pontifikát svätého Jana Pavla II. sa môžeme pozeráť z rôznych uhlov pohľadu, ale pre nás je dôležitý pohľad oslobodenia sa od latinizačných prvkov a obnovu východnej identity v miestnej cirkvi *sui iuris*.

Latinizácia miestnej gréckokatolíckej cirkvi sa realizovala v niekoľkých fázach, kým napríklad v Ukrajinskej alebo v Rumunskej cirkvi sa po latinizačnej fáze 18. storočia už koncom 19. storočia, najmä v období medzi dvoma svetovými vojnami, začína postupne prebúdzajúť sa túžba po odlatinizovaní byzantského obradu a celého cirkevného života. Po lepšom priľnutí k východným liturgickým a disciplinárnym koreňom Gréckokatolícka cirkev na Slovensku ešte v tomto období považuje nekritické preberanie latinských teologických, liturgických a disciplinárnych prvkov za znak pokroku a prejav svojej „katolíckosti“.²⁷ Tento postup vidíme aj v oblasti cirkevného práva.²⁸

---

²⁷ Ide o zavedenie pobožnosti krížovej cesty, modlitby ruženca, vykladanie Najsvätejšej Eucharistie v monštrancii, procesie s Najsvätejšou Eucharistiou a pobožnosti pred ňou. Taktiež boli neoprávnené zásahy do božskej liturgii, a to zabudnutie alebo zjednodušenie proskomídie, možnosť pre kňazov sláviť aj niekoľko božských liturgii denne, zavedenie tichých a súkromných božských liturgii, prispôsobenie pôstnej disciplíny latinskej disciplíny,

---

Samozrejme, iniciátormi latinizácie vo väčšej miere boli hierarchovia miestnej cirkvi. Ešte aj na konci minulého storočia sa do byzantského obradu v Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku zavádzali prvky, ktoré deformovali liturgický život. Bola to iniciatíva najvyšších cirkevných predstaviteľov Prešovskej eparchie. Liturgikon z roku 1987, ktorý sa používal pri slávení božskej liturgie, bol nielen latini-začný, ale aj deformoval slávenie Božskej liturgie sv. Jana Zlatoústeho. Bol to síce pokus o „reformu“, ktorý negatívne prijímali nielen veriaci, ale aj Apoštolský stolec či naši pravoslávni bratia.²⁹ Nerešpektovanie právnych predpisov o kompetenciách pri schválení liturgických kníh, ktoré viedlo k zavádzaniu deformovaných prekladov bez súhlasu príslušnej vrchnosti, len zhoršovalo celkový chaos. Odvolanie sa na chimérickú „miestnu tradíciu“ bolo v tomto prípade skôr zastieraním neznalosti východných teologických, liturgických a duchovných prameňov než skutočnou úctou k tradícii.³⁰

Cirkev uvedomujúc si všetky tieto problémy vo východných katolíckych cirkvách prináša riešenia už na Druhom vatikánskom koncile a v nasledujúcich dokumentoch, a to kódexom pre východné katolícké cirkvi. Cirkev sa snažila tento stav vyriešiť so zbožným želaním, aby tieto poklady prekvitali a mali stále účinnejší podiel na evanjelizácii sveta. Dekrét Druhého vatikánskeho koncilu *Orientalium Ecclesiarum*, ako aj ďalšie dokumenty hovoria, že východní veriaci

---

zvonenie počas *Sviat'*, *sviat'*... na zdôraznenie západnej doktríny pri premenení obetných darov, že premenenie, transsubstanciácia sa deje slovami ustanovenia, a nie v epikléze, absencia epiklézy v slovenskom preklade božskej liturgii, vysluhovanie svätých tajomstiev krstu, myropomazania a Eucharistie – neslávia sa jednotne ako vo východných cirkvách, ale v rozličnom čase na spôsob latinskej Cirkvi, zavedenie sviatkov latinskej Cirkvi, ako je sviatok Božieho tela, Najsvätejšieho Srdca Ježišovho a Nepoškvrneného počatia, odstránenie ikonostasov.

²⁸ VASIL, C: Špecifiká slovenskej cirkvi *sui iuris* v súčasnej praxi. In: *Ius et Iustitia Acta XII. Symposii iuris canonici anni 2004*. Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojaššáka Spišská Kapitula, 1997, s. 121.

²⁹ ČITBAJ, F.: *Cirkev nie sú steny a strecha, ale viera a život...* Prešov : Gréckokatolícka teologická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove, 2010, s. 152.

³⁰ VASIL, C: Špecifiká slovenskej cirkvi *sui iuris* v súčasnej praxi. In: *Ius et Iustitia Acta XII. Symposii iuris canonici anni 2004*. Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojaššáka Spišská Kapitula, 1997, s. 124.

majú nielen právo, ale aj povinnosť ich uchovávať, poznávať a žiť. Toto tvrdenie je vyjadrením jasného odsúdenia každého pokusu odlúčiť východných veriacich od ich cirkvi, či už očividným a nezvratným spôsobom s právnymi následkami, navádzajúc ich na prechod z jednej cirkvi *sui iuris* do inej, alebo menej otvoreným spôsobom, teda uprednostňovaním tých foriem myšlienok, duchovnosti a nábožnosti, ktoré nie sú v súlade s ich vlastným cirkevným dedičstvom, a to práve v protiklade k toľkokrát potvrdeným usmerneniam rímskych pápežov, vyjadreným už v apoštolskom liste *Orientalium Dignitatis* pápeža Leva XIII.³¹ Tento dekrét pokračuje: „Nech všetci východní kresťania katolíci vedia a sú presvedčení, že si môžu, ba aj majú navždy zachovať svoje právoplatné liturgické obrady i svoju disciplínu bez zavádzania zmien, s výnimkou, ak si ich vyžaduje skutočný organický vývoj.“³²

Aj svätý Ján Pavol II. v apoštolskej konštitúcii *Sacri canones* pri promulgovaní CCEO pokračuje v intenciách koncilu, keď píše: „Verná ochrana obradov má byť v súlade s najvyšším cieľom všetkých zákonov Cirkvi, ktorý je celý zameraný na dejiny spásy duší. Preto všetko, čo je v predtým vydaných zákonoch neaktuálne a nadbytočné, a neprispôsobené potrebám regiónu a čias, nebolo do kódexu prevzaté. Pri ustanovovaní nových zákonov bolo zas zohľadňované predovšetkým to, čo v bohatstve života východných cirkví skutočne najlepšie zodpovedá požiadavkám ekonómie spásy duší a súčasne predstavuje organickú súvislosť a zhodu so zdravou tradíciou, súhlasne s túžbou nášho predchodcu Pavla VI., ktorú prejavil na začiatku prác na revízii kódexu. Nové normy sa majú ukázať nie ako cudzie teleso, násilne implantované do cirkevného organizmu, ale akosi samostatne vykvitnuté z už existujúcich noriem.“ A dodáva: „Vernosť

---

³¹ KONGREGÁCIA PRE VÝCHODNÉ CIRKVI. *Inštrukcia na aplikáciu bohoslužobných predpisov Kódexu kánonov východných cirkví*. Roma : Libreria Editrice Vaticana. 1998, s. 11 – 12.

³² DEKRÉT ORIENTALIUM ECCLESiarUM o východných katolíckych cirkvách, č. 25. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/druhy-vatikansky-koncil/c/orientaliu-ecclesiarum>. (01.08.2025) Porov. IVAN, J.: Úvodné kánony kódexov Katolíckej cirkvi. Michalovce : Vydavateľstvo Misionár. 2008, s. 84.

---

tomuto posvätnému dedičstvu cirkevnej disciplíny spôsobilá, že uprostred toľkých, takých veľkých ťažkostí a prekážok, ktoré východné cirkvi znášali či už v dávnych, či v novších časoch, predsa zostala zachovaná vlastná nemeniteľná tvár Východu, čo sa zaiste stalo veľkým úžitkom pre duše.“³³

Svätý Ján Pavol II. sa všeobecne považuje za zákonodarcu obidvoch kódexov Katolíckej cirkvi, a to CIC aj CCEO. Výnimočnosť týchto obidvoch kodifikácií spočíva v tom, že po prvýkrát má Katolícka cirkev dva právne poriadky, zároveň pápež promulgovaním kódexu CCEO prejavuje starostlivosť o veriacich východných cirkví a ich návrat k pôvodnej identite východných cirkví.³⁴

Výrazom starostlivosti Cirkvi je aj *Inštrukcia na aplikáciu bohoslužobných predpisov Kódexu kánonov východných cirkví*, ktorú vydala Kongregácia pre východné cirkvi 6. januára 1996.³⁵ Táto *Inštrukcia* upresňuje, že organický vývoj v každej z cirkví *sui iuris* si vyžaduje predovšetkým zohľadnenie koreňov, z ktorých vyrástlo ich dedičstvo, a to najmä v Jeruzaleme, Alexandrii, Antiochii, Konštantínopole, Arménsku a v starom Perzskom impériu, a zároveň rešpekt k spôsobu, akým sa tieto tradície odovzdávali a prispôbovali rôznym okolnostiam a miestam, pri zachovaní ustavičnej organickej harmónie.

Na vysvetlenie tohto princípu sa zdá vhodné pripomenúť povzbudenie pápeža Pavla VI. adresované členom komisií poverených prípravou CCEO. Pripomínajúc dvojitý cieľ budúceho kódexu (vernosť tradíciám a otvorenie sa požiadavkám dnešného sveta) pápež Pavol VI. zdôraznil, že pri predstavovaní novôt je vždy nevyhnutné dostačujúco brať do úvahy aj systém zdedeného dedičstva. Akákoľvek obnova totiž musí súvisieť a zhodovať sa so zdravou tradíciou tak, aby

---

³³ Sv. JÁN PAVOL II. Apoštolská konštitúcia *SACRI CANONES*. In: KÓDEX KÁNONOV VÝCHODNÝCH CIRKVÍ, CODEX CANONUM ECCLESIAIARUM ORIENTALIUM. Promulgovaný Sv. Jánom Pavlom II., Lublin: Vydavateľstvo Lublinskej arcidiecézy Gaudium. 2012, s. 31 – 47.

³⁴ ČITBAJ, F.: *Cirkev nie sú steny a strecha, ale viera a život...* Prešov : Grécko-katolícka teologická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove, 2010, s. 21.

³⁵ VASIL, C: Špecifiká slovenskej cirkvi *sui iuris* v súčasnej praxi. In: *Ius et Iustitia Acta XII. Symposii iuris canonici anni 2004*. Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojaššáka Spišská Kapitula, 1997, s. 125.

nové normy neboli cudzím telesom vloženým do cirkevného celku, ale aby prirodzene vyrastali z už jestvujúcich noriem.³⁶

Svätý Ján Pavol II. v konštitúcii *Sacri canones* hovorí: „Živíme veľkú nádej, že tento kódex ,bude úspešne uvedený do praxe každodenného života‘ a ,bude pravdivým svedectvom zachovávaní a lásky k cirkev-nému zákonu‘ podľa želaní blahej pamäti Pavla VI. (AAS 66 (1974) 274) a vo východných cirkvách, takých slávnych vďaka svojej starobylosti.“³⁷

CCEO sa inšpiruje nariadením dekrétu Druhého vatikánskeho koncilu o východných cirkvách *Orientalium Ecclesiarum*, podľa ktorého „nech všetci východní kresťania katolíci vedia a sú presvedčení, že si môžu, ba aj majú navždy zachovať svoje právoplatné liturgické obrady i svoju disciplínu bez zavádzania zmien, s výnimkou, ak si ich vyžaduje skutočný organický vývoj. Toto všetko majú teda sami východní kresťania s najväčšou vernosťou zachovávať, a preto majú v týchto veciach nadobúdať čoraz hlbšie vedomosti a čoraz dokonalejšiu prax. Ak sa však od nich nenáležite odchyľili vinou okolností alebo niektorých osôb, nech sa usilujú vrátiť k tradíciám otcov.“ Okrem toho dekrét *Orientalium Ecclesiarum* vyhlasuje: „Posvätný všeobecný cirkevný snem potvrdzuje a schvaľuje dávnu sviatostnú disciplínu, ktorá jestvuje vo východných cirkvách, ako aj spôsob, akým sa sviatosti slávia a vysluhujú, a želá si obnoviť túto prax, kde je to potrebné.“³⁸

„V týchto znamenitých slovách blahej pamäti Pavla VI., vyslovených v Sixtínskej kaplnke pred prvým plenárnym zasadnutím členov komisie pre revíziu Kódexu východného kánonického práva, znie znova to, čo Druhý vatikánsky koncil ustanovil o najväčšej vernosti pri zachovávaní tohto disciplinárneho dedičstva všetkými

---

³⁶ KONGREGÁCIA PRE VÝCHODNÉ CIRKVI: *Inštrukcia na aplikáciu bohoslužobných predpisov Kódexu kánonov východných cirkví*. Roma : Libreria Editrice Vaticana, 1998, s. 13.

³⁷ Sv. JÁN PAVOL II: Apoštolská konštitúcia *Sacri Canones*. In: *Kódex Kánonov Východných Cirkví*. Lublin : Vydavateľstvo Lublinskej arcidiecézy Gaudiu, 2012, s. 41.

³⁸ Porov. IVAN, J.: *Úvodné kánony kódexov Katolíckej cirkvi*. Michalovce : Vydavateľstvo Misionár, 2008, s. 84.

---

cirkvami, vyžadujúc tiež, nech sa usilujú vrátiť k starootcovským tradíciám, ak sa od nich nenáležite odchýlili vinou okolností alebo osôb.“ (dekrét *Orientalium ecclesiarum* 6)³⁹

Pápež Ján Pavol II. v tom vidí symbol postoja Apoštolského stolca, ktorý bol zdôraznený aj na koncile, a to „žiadať od východných cirkví, ktoré sú v spoločenstve s ňou, odvahu znova objaviť autentické tradície svojej vlastnej identity a obnoviť pôvodnú čistotu tam, kde je to nevyhnutné“.⁴⁰

Po už spomínaných nešťastných reformných pokusoch v osemdesiatych rokoch, korunovaných vydaním upravenej Liturgie sv. Jana Zlatoústeho, Liturgie sv. Bazila Veľkého a Liturgie vopred posvätených darov, a vydání príručky *Sviatosti a sväteniny*, neoprávnene meniacej formu vysluhovania sviatostí, bol nevyhnutný zásah Svätej stolice, aby sa liturgický život na Slovensku dostal späť do svojich koľají. Z tohto hľadiska treba podčiarknuť pozoruhodný, takpovediac neuveriteľný obrat, ktorý nastal na Slovensku v druhej polovici deväťdesiatych rokov minulého storočia. Vďaka súčinnosti rímskych i miestnych odborníkov a obnoveného záujmu o liturgické otázky medzi duchovenstvom a hierarchiou Gréckokatolíckej cirkvi sa v krátkom čase podarilo zvrátiť hrozivý vývoj.⁴¹

Zrealizoval sa preklad liturgikona a Kongregácia pre východné cirkvi ho 14. septembra 1997 schválila. Liturgikon bol oficiálne uvedený do užívania 21. januára 1998 v Prešove a prešovský biskup Ján Hirka, a košický apoštolský exarcha Milan Chatur na spoločnom kňazskom dni vydali vyhlásenie, že nový text liturgikona je jediný

---

³⁹ Sv. JÁN PAVOL II. Apoštolská konštitúcia *SACRI CANONES*. In: KÓDEX KÁNONOV VÝCHODNÝCH CIRKVI, Promulgovaný Sv. Jánom Pavlom II., Lublin: Vydavateľstvo Lublinskej arcidiecézy Gaudium. 2012, s. 31 – 47.

⁴⁰ KONGREGÁCIA PRE VÝCHODNÉ CIRKVI: *Inštrukcia na aplikáciu bohoslužobných predpisov Kódexu kánonov východných cirkví*. Roma : Libreria Edetrice Vaticana, 1998, s. 13.

⁴¹ VASIL, C: Špecifiká slovenskej cirkvi *sui iuris* v súčasnej praxi. In: *Ius et Iustitia Acta XII. Symposii iuris canonici anni 2004*. Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojaššáka Spišská Kapitula, 1997, s. 125

dovolený na používanie na území Prešovského biskupstva a Košického exarchátu a je záväzný pre všetkých kňazov.⁴²

Zmena zmýšľania a hľadanie vlastnej identity sa premietli aj do oblasti ikonografie, publikácie textov východných otcov, cirkevnej architektúry posledných rokov, do formovania liturgických a paraliturgických pobožností podľa tradičných byzantsko-slovanských vzorov.⁴³

V otázke prijímania Eucharistie deťmi v metropolitnej cirkvi *sui iuris* na Slovensku nastala zmena, ktorú sa podarilo vyriešiť až v roku 2017. Na 23. riadnom zasadnutí Rady hierarchov Gréckokatolíckej metropolitnej cirkvi *sui iuris* na Slovensku 11. apríla 2017 v Prešove sa gréckokatolícki biskupi dohodli na obnovení starobylej praxe východných cirkví podávať Eucharistiu deťom po krste až do veku, v ktorom začínajú plne užívať rozum. To vstúpilo do platnosti 1. septembra 2017. Dovtedy boli veriacim ponúkané katechézy, v ktorých boli bližšie oboznámení s touto pôvodnou praxou.⁴⁴ Taktiež boli vydané rôzne nariadenia na obnovenie liturgického života v miestnej cirkvi.

Svätý Ján Pavol II. Sa v apoštolskej konštitúcii *Sacri canones* dotkol aj otázky partikulárneho práva. V nej prízvukuje: „... tento kódex zveruje partikulárnemu právu jednotlivých cirkví *sui iuris* všetko to, čo sa nepovažuje za nevyhnutné pre dobro všetkých východných cirkví. Vo vzťahu k týmto záležitostiam naším zámerom je, aby sa tí, ktorí majú v jednotlivých cirkvách *sui iuris* zákonodarnú moc, čím

---

⁴² DANCÁK, P.: Ideový kontext slovenského prekladu liturgie sv. Jána Zlatoústeho po roku 1968. In: ČITBAJ. F. – ČANDOVÁ. Z. – SEDLÁKOVÁ. J. (ed): 20. Výročie uvedenia nového slovenského prekladu *Svätej božskej liturgie nášho svätého otca Jána Zlatoústeho do života*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2018, s. 36 – 37.

⁴³ VASIL, C.: Špecifiká slovenskej cirkvi *sui iuris* v súčasnej praxi. In: *Ius et Iustitia Acta XII. Symposii iuris canonici anni 2004*. Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojaššáka Spišská Kapitula, 1997, s. 125.

⁴⁴ Porov. Bod 20. Obnovenie starobylej praxe prijímania deťmi od 1. septembra 2017. In: *Obežník* – vydaný pre potreby Gréckokatolíckeho arcibiskupstva v Prešove, č. 4, 2017.

---

skôr postarali osobitnými normami, majú pred očami tradície vlastného obradu a predpisy Druhého vatikánskeho koncilu.“⁴⁵

V metropolitnej cirkvi *sui iuris* na Slovensku sa naplnil aj tento bod, 12. januára 2017 bola dekrétom prešovského arcibiskupa metropolitu Mons. Jána Babjaka SJ vytvorená pracovná skupina na prípravu partikulárneho práva, po vypracovaní a pripomienkach jednotlivých biskupov a Dikastéria pre východné cirkvi bol návrh partikulárneho práva nanovo odoslaný na príslušné dikastérium.

Svätý Ján Pavol II. vo svojom apoštolskom liste *Orientale Lumen* zdôrazňuje: „Viackrát bolo pripomenuté, že plná jednota, ktorá bola už uskutočnená medzi katolíckymi východnými cirkvami a Rímskou cirkvou, nesmie mať za následok umenšenie ich vedomia vlastnej autenticity a originality. Tieto cirkvi nesú vo svojom tele dramatickú trhlinu, pretože je ešte prekazená plná jednota s pravoslávnyimi východnými cirkvami, aj keď sa s nimi delia o dedičstvo otcov. Preto je nevyhnutne potrebné trvalé a spoločné obrátenie, aby mohli rozhodne a rázne napredovať v ústrety vzájomnému pochopeniu. A obrátenie sa vyžaduje aj od latinskej Cirkvi, aby rešpektovala a naplno spoznala hodnotu východných kresťanov a aby s vďačnosťou prijala duchovné poklady, ktorých nositeľmi sú pre dobro celého katolíckeho spoločenstva východné katolícke cirkvi; aby oveľa viac ako v minulosti konkrétne dokazovala, na koľko si cení a obdivuje kresťanský Východ a za aký podstatný pokladá jeho prínos k tomu, aby bola naplno prežívaná univerzalita Cirkvi.“⁴⁶

Pri svojej prvej historickej návšteve 3. júla 1995 v Prešove sa svätý Ján Pavol II. dotkol aj zachovania identity gréckokatolíckych veriach na Slovensku. Vo svojom príhovore povedal: „Od južných svahov Tatier až po zemplínsku rovinu už po stáročia žijú popri bratoch a sestrách latinského obradu spoločenstvá východného obradu. Aj ony sú ako malé jazierka – plesá, povolané predstavovať priezračnú

---

⁴⁵ Sv. JÁN PAVOL II. Apoštolská konštitúcia *SACRI CANONES*. In: KÓDEX KÁNONOV VÝCHODNÝCH CIRKVI, Promulgovaný Sv. Jánom Pavlom II., Lublin: Vydavateľstvo Lublinskej arcidiecézy Gaudium. 2012, s. 39.

⁴⁶ ŠKOVIERA, A.: K problematike identity východných katolíckych cirkvi. In: LICHNER, M. – MARINČÁK, Š. – ŽEŇUCH, P. (ed): *Kultúrna identita gréckokatolíkov vo svetle cyrilo-metodského dedičstva II*. Bratislava : Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2013. s. 178.

a žiarivú Božiu dobrotu. Preto kdekoľvek žijú katolíci byzantského obradu medzi veriacimi iného obradu, je povinnosťou všetkých usilovať sa o to, aby sa ani jedno z týchto plies neumenšovalo alebo dokonca nezmizlo.⁴⁷

Nebezpečenstvo straty východnej identity je obzvlášť prítomné v tomto čase, pre ktorý je charakteristická veľká migrácia z východu do krajín pokladaných za pohostinnejšie, ktoré však sú prevažne latinskej tradície. Tieto pohostinné kraje sú obohatené bohatstvom vlastným pre východných kresťanov, ktorí sa tu usadzujú, pričom badať, že nielen východní, ale aj latinskí kňazi týchto území podporujú a pomáhajú zachovávať toto dedičstvo, veď ono obdivuhodne vyjadruje pestré bohatstvo Kristovej Cirkvi.⁴⁸

Svätý Ján Pavol II., známy svojím dôrazom na dialóg a rozmanitosť, považoval východné katolícke cirkvi za plnohodnotné a významné prvky katolíckeho spoločenstva. Vo svojich dokumentoch, najmä v apoštolskom liste *Ecclesia in Oceania* (2001), zdôraznil význam zachovania liturgickej rozmanitosti a autonómie týchto cirkví. Podľa jeho slov: „Každá z východných cirkví má právo na vlastné liturgické tradície a jazykové špecifiká, ktoré sú dôležitou súčasťou ich identity.“ Ján Pavol II. kládol dôraz na ekumenickú spoluprácu, pričom podporoval dialóg s pravoslávnyimi cirkvami a s vlastnými východnými cirkvami, čím prispieval k posilneniu ich identity v rámci širšej katolíckej rodiny.

Záver

Východné katolícke cirkvi sú významnou súčasťou Katolíckej cirkvi, pričom ich identita je založená na zachovaní vlastných liturgických tradícií, jazykov a právneho postavenia. História ich vzťahu k pápežom ukazuje, že ich podpora a rešpektovanie autonómie prispievajú k ich živému rozvoju a k ich úlohe v ekumenickom

---

⁴⁷ ČITBAJ, F.: *Cirkev nie sú steny a strecha, ale viera a život...* Prešov : Grécko-katolícka teologická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove, 2010, s. 154.

⁴⁸ KONGREGÁCIA PRE VÝCHODNÉ CIRKVI: *Inštrukcia na aplikáciu bohoslužobných predpisov Kódexu kánonov východných cirkví*. Roma : Libreria Editrice Vaticana, 1998, s. 11.

---

hnutí. Výsledky pôsobenia týchto pontifikátov ukazujú, že ich identita je pevne zakotvená v tradícii, ale otvorená dialógu a spolupráci, čo je základom pre budúcnosť ich duchovného a spoločenského rozvoja.

Menovaní pápeži zohrali významnú úlohu v formovaní identity východných katolíckych cirkví. Lev XIII. položil základné kamene právneho a teologického uznania ich autonómie, Ján Pavol II. ich považoval za rovnocenné prvky katolíckej rodiny a podporoval ich rozvoj. Ich spoločný prístup ukazuje, že zachovanie tradícií, autonómie a dialógu je kľúčové pre ich identitu a ich miesto v širšom kresťanskom kontexte.

BIBLIOGRAFIA

ČITBAJ, F.: *Cirkev nie sú steny a strecha, ale viera a život...* Prešov : Gréckokatolícka teologická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove, 2010. 255 s. ISBN 978-80-555-0148-2.

ČITBAJ, F.: *Základné inštitúcie rímskeho práva.* Prešov : Gréckokatolícka teologická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove. 2009. 134 s. ISBN 978-80-555-0044-7.

DANCÁK, P.: Ideový kontext slovenského prekladu liturgie sv. Jána Zlatoústeho po roku 1968. In: ČITBAJ, F. – ČANDOVÁ, Z. – SEDLÁKOVÁ, J. (ed): *20. Výročie uvedenia nového slovenského prekladu Svätej božskej liturgie nášho svätého otca Jána Zlatoústeho do života.* Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2018. 31 – 44 s. ISBN 978-80-555- 2058-2.

DEKRÉT O VÝCHODNÝCH KATOLÍCKYCH CIRKVÁCH.: *Orientalium Ecclesiarum.* <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/druhy-vatikansky-koncil/c/orientalium-ecclesiarum>. (02.07.2025).

DOKUMENTY DRUHÉHO VATIKÁNSKEHO KONCILU.: *Pastorálna konštitúcia Gaudium et spes – o Cirkvi v súčasnom svete.* In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/druhy-vatikansky-koncil/c/gaudium-et-spes> (02.05.2023).

DOKUMENTY DRUHÉHO VATIKÁNSKEHO KONCILU: *Pastorálna konštitúcia LUMEN GENTIUM o Cirkvi.* Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda.1968. 342 s.

- DVOŘÁČEK, J.: Komentář k motu proprio *De Concordia inter Codices*. In: *REVUE CÍRKEVNÍHO PRÁVA*, ročník XXIII., č. 66 – 1/2017. Praha. ISSN 2336-5609.
- FRANCESCO: Lettera Apostolica in forma di motu proprio „De concordia inter codices”. http://www.vatican.va/content/francesco/la/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio_20160531_de-concordia-inter-codices.html. (12.07.2025).
- IVAN, J.: *Úvodné kánony kódexov Katolíckej cirkvi*. Michalovce : Vydavateľstvo Misionár, 2008. 164 s. ISBN 978-80-88724-32-2.
- Kódex kánonov východných cirkví. Lublin : Vydavateľstvo Lublinskej arcidiecézy Gaudium, 2012. 882 s. ISBN 978-83-7548-090-0.
- KONGREGÁCIA PRE VÝCHODNÉ CIRKVI: *Inštrukcia na aplikáciu bohoslužobných predpisov Kódexu kánonov východných cirkví*. Roma : Libreria Edetrice Vaticana. 1998. 91 s.
- LEV XIII: *Orientalium Dignitas*. In: https://www.vatican.va/content/leo-xiii/la/apost_letters/documents/hf_l-xiii_apl_18941130_orientalium-dignitas.html. (13.07.2025).
- LETTERA APOSTOLICA IN FORMA DI «MOTU PROPRIO» DEL SOMMO PONTEFICE FRANCESCO „DE CONCORDIA INTER CODICES”. In: http://www.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio_20160531_de-concordia-inter-codices.html. (12.07.2025).
- LUČKAJ, M.: *Historia Carpato-Ruthenorum in Hungaria, sacra et civis*. In : *Naukovyj Zbirnyk Muzeju Ukrajinskoj Kul'tury u Svydnyku*, (NZMUK), vol. 16, Prešov: SPN, 1990. 384 s. ISBN 80-08-00005-8.
- NEDUNGATT, G.: *Путівник по Східному Кодексу: Коментар до Кодексу Канонів Східних Церков*. Львів : Свічадо, 2008. 791 s. ISBN 978-986-385-147-8.
- Obežník ABÚ č. 4/2017, bod. 20.
- PŘIBYL, S.: *Církevníprávní studie*. Chomutov : L. Marek, 2012. 343 s. ISBN 978-80-87127-44-5.
- POPOVIČ, J. – ČITBAJ, F.: *Kánonické právo 1*. Prešov : GTF PU v Prešove, 2020, 141 s. ISBN 978-80-555-2528-0.
- Sv. JÁN PAVOL II. Apoštolský list *Orientalium Lumen*. Episkopátu, kléru a veriacim k stému výročiu apoštolského listu *Orientalium Dignitas* od pápeža Leva XIII. Trnava : Spolok Svätého Vojtecha. 1995. ISBN 80-7162-121-8.

-
- Sv. JÁN PAVOL II: Apoštolská konštitúcia *Sacri Canones*. In: Kódex kánonov východných cirkví. Lublin : Vydavateľstvo Lublinskej arcidiecézy Gaudium, 2012. 882 s. ISBN 978-83-7548-090-0.
- ŠKOVIERA, A.: K problematike identity východných katolíckych cirkví. In: LICHNER, M. – MARINČÁK, Š. – ŽEŇUCH, P. (ed): *Kultúrna identita gréckokatolíkov vo svetle cyrilo-metodského dedičstva II*. Bratislava : Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2013. 200 s. ISBN 978-80-7141-803-0.
- VASIL, C.: Špecifiká slovenskej cirkvi *sui iuris* v súčasnej praxi. In: *Ius et Iustitia Acta XII. Symposii iuris canonici anni 2004*. Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka Spišská Kapitula, 1997. 116 – 130 s. ISBN 80-89170-23-4.

Jan Pavel II. jako svědek obnovení náboženské svobody v Československu po pádu komunistického režimu

Stanislav PŘIBYL

Abstract: *Thirty-five years have passed since Pope John Paul II's first and only visit to a free, democratic, and at that time still federally organized Czechoslovakia in 1990. This paper examines the circumstances of this visit from the perspective of human rights and religious freedom. It points to the insufficiently enshrined rights of believers in the 1960 constitution and draws attention to glimmers of hope for change, in particular the Helsinki Process, the emergence of Charter 77, and the election of a Polish pope in 1978. To illustrate the anti-religious nature of the totalitarian state's policy, the paper also deals with the consequences of the repressive acts of the communist regime at the turn of the 1940s and 1950s, including the circumstances of the violent liquidation of the Greek Catholic Church. John Paul II was intimately familiar with the conditions of religious oppression in Czechoslovakia, his "Eastern policy" towards the states of the former Soviet Eastern Bloc was not naïve, and his attitudes and actions were a sign of hope for local believers. The article quotes some key statements by John Paul II from his speeches, in which the Pope expresses his genuine joy at the opportunity to visit Czechoslovakia, which had previously been denied him by the communist regime. The Pope's words reveal his attitude towards the materialistic and atheistic ideology of the fallen regime and his joy at finally being able to address the believers of our nations in person. The new democratic conditions were soon reflected in the re-establishment of diplomatic relations between Czechoslovakia and the Holy See, as well as in the guarantees of religious freedom provided by the Charter of Fundamental Rights and Freedoms and the law on churches and religious societies.*

Keywords: John Paul II, Religious freedom. Socialism. Czechoslovakia.

Úvod

Étos lidských práv významně pomohl zemím komunistického východního bloku vymanit se z nadvlády totalitních diktatur. Byly to především západní demokratické země, které stále znovu nastolovaly problematiku dodržování lidských práv a přiměly tím komunistické režimy alespoň k některým ústupkům. Příkladem může být „helsinský proces“, zahájený Konferencí o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, jehož závěrečný akt, zejména „třetí koš“, týkající se přednostně lidských práv, donutil zareagovat také socialistické Československo k tomu, aby hlasováním Federálního shromáždění vyslovilo roku 1975 souhlas s Mezinárodním paktem o občanských a politických právech a Mezinárodním paktem o hospodářských, sociálních a kulturních právech, tedy s dokumenty OSN, jež byly otevřeny k podpisu již roku 1966. Vyhláškou československého ministerstva zahraničních věcí pak byly tyto pakty publikovány v plném znění.¹

Forma pouhé ministerské vyhlášky prozrazuje, že totalitní stát se nehodlal řídit lidskými právy do té míry, že by je povýšil na úroveň mezinárodních závazků, jež by tak měly přednost před vnitrostátním právem. Socialistický stát pojímal smysl lidských práv velmi specificky a zcela zúženě: „Ve společnosti pracujících může jednotlivec dospět k plnému rozvinutí svých schopností a k uplatnění svých oprávněných zájmů jen aktivní účastí na rozvoji celé společnosti, především náležitým podílem na společenské práci. Proto je práce ve prospěch celku přední povinností a právo na práci předním právem každého občana.“² Shodou některých dalších okolností však vyhlášení a publikování lidskoprávních dokumentů československým komunistickým režimem zapříčinilo zformování disidentské iniciativy Charta 77: „Na vznik Charty měl rozhodující vliv zahraničněpolitický vývoj, a to zejména helsinský proces zahájený Konferencí o bezpečnosti a spolupráci v Evropě v roce 1975, přijetí a publikace Mezinárodního

---

¹ Vyhláška Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 120/1976 Sb. In: GRONSKÝ, J.: *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa III. (1968 – 1989)*, Praha : Karolinum, 2004, s. 172.

² Ústava Československé socialistické republiky, ústavní zákon č. 100/1960 Sb., čl. 19 odst. 2.

paktu o lidských a občanských právech ve Sbírce zákonů (pod č. 120/1976 Sb.) i politický trestní proces vedený proti členům hudební skupiny ‚Plastic People of the Universe‘. Pojem Charty 77 označoval politický dokument z ledna 1977 i hnutí, upozorňující i řadou následně vydávaných sdělení režim, že porušuje své vlastní mezinárodní i vnitrostátní právní závazky.“³

Stav náboženské nesvobody v socialistickém Československu

Vedle neformálně utvářených disidentských skupin byly v totalitním systému cizorodým tělesem také církve, jejichž existenci a činnost byl stát (s výjimkou zcela „ateistické“ Albánie) nucen velmi nechtěně trpět. Svoboda náboženské víry zůstala sice v Československu po formální stránce ústavně zaručena,⁴ avšak její ústavní zakotvení bylo zároveň „obohaceno“ také „svobodou“ být bez vyznání: „Svoboda vyznání je zaručena. Každý může vyznávat jakoukoli náboženskou víru, nebo být bez vyznání, i provádět náboženské úkony, pokud to není v rozporu se zákonem.“⁵ Ústavněprávní zakotvení náboženské svobody bylo interpretováno restriktivně, ve prospěch práva být bez vyznání a především práva na šíření ateistické propagandy. Navíc předmětem zájmu socialistického ústavodárce již vůbec nebylo postavení církví a náboženských společností, v nichž se věřící mohou sdružovat. Podle představ režimu mělo totiž občanům postačovat pouze soukromé „věření“, chápáné jako projev privatizace náboženství, tedy jako redukce náboženství na

---

³ ŠIMÁČKOVÁ, K.: Fiktivní nebo reálná ústava. Paradoxy ústavního vývoje socialistického Československa. In: BOBEK, M. – MOLEK, Pavel – ŠIMÍČEK, V.: *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*, Brno : Masarykova univerzita – Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 123 – 144, s. 140.

⁴ Okázale dávané přesvědčení o nevýznamnosti náboženských záležitostí bylo podtrženo tím, že náboženství ústava věnovala pouze dvě věty.“ TRETERA, J. R. – HORÁK, Z.: *Konfesní právo*, Praha : Leges, 2015, s. 365.

⁵ Ústava Československé socialistické republiky, ústavní zákon č. 100/1960 Sb., čl. 32 odst. 1.

---

individuální stránku života.⁶ Oproti tomu sama ústava zcela otevřeně prozrazovala a propagovala ideologický monopol, kterému se tehdejší společnost musela podřizovat: „Veškerá kulturní politika v Československu, rozvoj vzdělání, výchova a vyučování jsou vedeny v duchu vědeckého světového názoru, marxismu-leninismu, a v těsném spojení se životem a prací lidu.“⁷

Dobová komunistická propagandistika se také pokoušela ideologicky zdůvodnit potřebu vyloučení náboženských institucí z veřejného života.⁸ Za těchto okolností byly církve, zejména nejpočetnější z nich, katolická církev, zbaveny v Československu možnosti skutečného a účinného veřejného působení, odpovídajícího sebereflexi samotné církve, jež se dovolává vrozeného práva (*ius nativum*) „hlásat evangelium všem národům nezávisle na jakékoliv lidské moci a také za použití svých vlastních hromadných sdělovacích prostředků“, a navíc jí má také příslušet právo „vždy a všude hlásat mravní zásady včetně těch, které se týkají společenského pořádku, a také posuzovat

---

⁶ Srov. JÄGER, P.: Svoboda vyznání a právní poměry církví a náboženských společností v letech 1948 – 1989. In: BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V.: *Komunistické právo v Československu...*, s. 769 – 810, s. 777 – 778.

⁷ Ústava Československé socialistické republiky, ústavní zákon č. 100/1960 Sb., čl. 16 odst. 1.

⁸ „Provádění náboženských úkonů a uplatňování náboženské svobody předpokládá shodu se zákony socialistického státu. Církve a náboženské instituce jsou základnou pro rozvíjení náboženského života věřících a nemohou být zneužívány k politickým cílům a k dezorientaci občanů. Tato skutečnost je výslovně zakotvena např. v ústavách Polska, Bulharska, Jugoslávie, ČSSR a NDR. Jde přitom o důsledné oddělení činnosti institucí náboženských od institucí, zabývajících se problematikou politického života, ať už jde o politické strany či masové a zájmové organizace, státní orgány atp. Proto církve a náboženské společnosti nepatří mezi organizace, sdružené např. u nás v Národní frontě – a v jiných socialistických zemích v obdobných strukturách, které jsou základním rámcem pro vyjadřování a uplatňování politických, celospolečenských i dílčích zájmů občanů.“ MLÝNSKÝ, J.: Vztah komunistické strany a socialistického státu k náboženství, církvím a věřícím. In: 30. výročí vydání církevních zákonů v Československu. Výběr studií a článků k 30. výročí schválení zákonů č. 217 a 218/1949 Sb., Praha : Sekretariát pro věci církevní ministerstva kultury ČSR, 1980, s. 3 – 17, s. 5.

kteřoukoliv lidskou záležitost, pokud to vyžadují základní práva lidské osobnosti nebo spása duší“.⁹

Nejen helsinský proces a vznik Charty 77, nýbrž také zvolení Jana Pavla II. roku 1978 papežem povzbudilo naději československých věřících v úporném období normalizace na postupné ústupky komunistického režimu v přístupu k lidským právům, zejména v oblasti náboženské svobody. Sám Jan Pavel II. útlak církve v Československu důvěrně znal, jak o tom svědčí také jeho proslov na soukromé audienci československých biskupů, kteří připutovali do Říma na pouť *ad limina apostolorum* roku 1982: „Vaše společná přítomnost při příležitosti návštěvy ‚ad limina‘ ve mně vyvolává radost a přikazuje mi děkovat Bohu, který má v rukou osudy každého člověka a všech národů. Ale když vidím, že je vás jen pět, nemohu si nepoložit otázku: Kdy přijde chvíle, kdy tu budou moci být přítomni biskupové všech diecézí v Československu? Skutečnost, že většina diecézí ve vaší vlasti je dosud uprázdněných, mne naplňuje velkou bolestí. Ze své strany vás ujišťuji, že vykonám vše, co je v mých silách, tak jak jsem to činil dosud a jak to činili moji předchůdci, dokud všechny diecéze ve vaší vlasti, z nichž některé jsou uprázdněny již roky, ba desetiletí, nebudou mít své vlastní pastýře, hodné tohoto poslání, kteří by mohli vést sobě svěřené kněze a věřící podle potřeb a podle vlastního práva Kristovy církve.“¹⁰

Prostředky komunistického režimu k potlačování náboženské svobody

V této souvislosti je potřebné alespoň souhrnně připomenout, jakými prostředky a metodami komunistický režim v Československu církve a náboženské společnosti ovládal. Jednalo se totiž o kombinaci nespravedlivých právních a v mnoha případech také mimoprávních prostředků, k nimž režim přistupoval zejména v počátečním období své existence, tedy ve své stalinistické fázi, kdy se neštítel ani

---

⁹ Srov. kán. 747 § 1 a § 2. CIC/1983.

¹⁰ HARTMANN, J. – SVOBODA, B. – VAŠKO, V.: *Kardinál Tomášek. Svědectví o dobrém katechetovi, bojácném biskupovi a statečném kardinálově*. Praha : Zvon, 1994, s. 81.

---

nejkřiklavějšího porušování práv věřících i církví. Příkladem mimoprávních zásahů, které se uplatňovaly v nejintenzivnější míře proti katolické církvi, bylo po únorovém puči roku 1948 například okamžité zrušení katolického tisku: „Projevem svévole byl násilný zásah státní moci, kterým bylo zastaveno vydávání veškerého katolického církevního tisku již v prvních dnech po puči. Jen některé farní věstníky byly zlikvidovány až později, stejně tak, jako se režim později postaral o zavedení jím ovládaného nového periodika *Katolické noviny*.“¹¹ Rovněž tak bylo velmi rychle zrušeno veškeré katolické a jiné církevní školství.¹²

Nejspektakulárnější projevy tehdejší mocenské svévole bývají uváděny pod krycími názvy, jež jim propůjčila sama Státní bezpečnost, která je také zinscenovala: „Akce K“, totiž tajně zosnovaná likvidace mužských a nedlouho poté také většiny ženských klášterů („Akce Ř“), a „Akce P“, nelegální manifestačně odhlasovaná likvidace řeckokatolické církve.¹³ „Komunistická moc se pokusila zlikvidovat dokonce tak početnou součást Církve katolické, jakou byla Církev řeckokatolická (měla v té době na území ČSR asi 306 000 členů, převážně na východním Slovensku). Na tzv. prešovském soboru, konaném 28. 4. 1950 bez účasti jakéhokoli biskupa, pod hrozbou a nátlakem odhlasovala zmanipulovaná skupina řeckokatolíků přechod k pravoslaví. Většina kněží a řeholníků k pravoslaví nepřešla, ani jeden z nich však neobdržel státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti, a tak byla celá církev zrušen *via facti*, bez jakéhokoli zákonného pokladu.“¹⁴ Hostilní a zcela nepravdivé hodnocení tehdejšího vedení řeckokatolické církve, které sloužilo jako záminka

---

¹¹ TRETERA, J. R. – HORÁK, Z.: *Konfesní právo*, Praha : Leges, 2015, s. 343.

¹² Podkladem pro likvidaci církevního školství se stal zákon č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství (školský zákon), podle něhož „školy jsou učiliště státní“ (srov. § 4 zákona).

¹³ „Tento úkon nemohl být z právního hlediska (podle všeobecně závazného práva ani podle církevního práva) nijak sankcionován jakožto právní, tedy působící právní následky.“ HORNÁČEK, J.: *Konfesné právo upravujúce postavenie gréckokatolíckej cirkvi na území Slovenska po roku 1918*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2011, s. 107.

¹⁴ TRETERA, J. R.: *Stát a církev v České republice*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 50.

k brutálnému zásahu štátní moci, se jako součást komunistické protináboženské propagandy udrželo až do konce trvání režimu,¹⁵ přestože roku 1968 v důsledku událostí „pražského jara“ došlo ke znovuoobnovení činnosti této církve.¹⁶

Neúčinnějším prostředkem údajně „právního“ řešení vztahu státu a církví se měl stát roku 1949 vydaný zákon o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem:¹⁷ „Samotný pojem ‚hospodářské zabezpečení církví a náboženských společností‘ je dosti zavádějící a rozhodně jej nelze chápat doslova, neboť bylo provázeno vyvlastněním veškerého církevního majetku, ačkoliv církev (opět se jedná o záležitost směřující proti především katolické církvi) zajišťovala většinu svých aktivit z vlastních zdrojů a darů, přičemž pouze jedna třetina duchovních pobírala tzv. *kongruu* za plnění úředních povinností ve prospěch státu (vedení matrik, výuka náboženství).“¹⁸ Prostřednictvím ekonomického tlaku a štátní kontroly každého jednotlivého duchovního na základě individuálně udělovaného tzv. štátního souhlasu tak měla být základní církevní infrastruktura fakticky navázána na štát a odstřižena od církevního vedení. Od vstupu zákona č. 218/1949 Sb. v účinnost až do konce existence komunistického režimu doprovázelo vztah štátu k církvím

---

¹⁵ O vedení prešovského biskupství uvádí propagandistická brožura: „Jeho hierarchie, vedená biskupem Pavlem Gojdičem, i značná část kléru zaujaly nepřátelské stanovisko k lidově demokratickému zřízení, organizovaly nepřátelskou činnost, teror a špionáž, podporovaly banderovské oddíly, domácí reakci i vyvážení ilegálních organizací. Po únoru 1948 antisocialistické působení špiček řeckokatolické církve pokračovalo a její představitelé v čele s Gojdičem byli za svou protistátní činnost v roce 1951 po zásluze potrestáni. Vyvrcholením uvedené ho procesu se stal církevní sněm 28. 4. 1950 v Prešově, na němž bylo přijato rozhodnutí zrušit unii, přerušit styky s Vatikánem a vrátit se k pravoslavné církvi.“ ČERNÝ, P.: *Církev a náboženské společnosti v ČSSR*. Praha : Sekretariát vlády ČSR pro věci církevní, 1989, s. 36.

¹⁶ Vládní nařízení č. 70/1968 Sb., o hospodářském zabezpečení církve řeckokatolické státem.

¹⁷ Zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem.

¹⁸ JÄGER, P.: Svoboda vyznání a právní poměry církví a náboženských společností v letech 1948 – 1989. In: BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V.: *Komunistické právo v Československu...*, s. 784.

---

svévolné odnímání či neudílení státního souhlasu duchovním bez jakýkoli transparentních právních kritérií a bez možnosti právní nápravy takového rozhodnutí:¹⁹ „Odnímání státního souhlasu duchovním a kazatelům všech církví a náboženských společností se dělo běžně jak v průběhu roku 1950, tak i po téměř celou dobu komunistické totalitní vlády až do převratu na konci roku 1989, snad s krátkou přestávkou kolem roku 1968. Tento hluboký zásah do práv jednotlivců a celých církví byl základem pseudoprávní úpravy církví a náboženských společností po celou dobu komunistického režimu.“²⁰

Nelze též opomenout trestněprávní represi komunistického režimu vůči církvím a jejich věřícím. S dikcí samotného názvu komunistického zákona o „náboženském zabezpečení“ církví je spjata skutková podstata trestného činu „maření dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi“,²¹ jež poskytovala až do konce existence režimu záminky k postihu jakékoli náboženské činnosti konané bez všudypřítomného dozoru státních a bezpečnostních orgánů. Již neblaze proslulý zákon „na ochranu lidově demokratické republiky“ zakotvil roku 1948 skutkovou podstatu „zneužití úřadu duchovního nebo jiné podobné funkce“,²² kterou pouze přeformuloval trestní zákoník z roku 1950: „Gumové ustanovení [...] nadále postihovalo každého, kdo zneužije výkonu své duchovenské činnosti nebo podobné své náboženské funkce v úmyslu vykonávat na věci politického života

---

¹⁹ Nikoli zákon, nýbrž pouze stranická propagandistika stanovovala kritéria jeho udílení, a to velmi vágní: „Státní souhlas lze udělit jen těm duchovním, kteří jsou čs. státními občany, jsou státně spolehliví a bezúhonní a splňují i jinak všeobecné podmínky pro přijetí do státní služby. Tyto zásady jsou platné již při výběru bohoslovců, kteří se hlásí na příslušných učilištích. Pokud některá z uvedených podmínek není splněna, mohou příslušné orgány státní správy souhlas odepřít, popř. dříve udělený souhlas k výkonu církevní funkce odejmout.“ In: *Právní poměry církví a náboženských společností v ČSSR a jejich hospodářské zabezpečení státem*, Praha : Sekretariáty pro věci církevní při ministerstvech kultury ČSR a SSR, 1977, s. 10.

²⁰ TRETERA, J. R.: Nová právní situace církví a náboženských společností v roce 1950. In: HANUŠ, J. – STRÍBRNÝ, J. (ed.). *Stát a církev v roce 1950*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, s. 21 – 33, s. 26.

²¹ Trestní zákoník č. 86/1950 Sb., § 173 a 174; Trestní zákoník č. 140/1961 Sb., § 178.

²² Zákon č. 231/1948 Sb., § 28.

„vliv nepříznivý pro lidově demokratický řád republiky“.²³ Údajné „zneužívání náboženské funkce“ bylo skutkovou podstatou rovněž podle trestního zákona z roku 1961.²⁴

Kromě specificky „církvních“ trestných činů došlo v době nejtvrděšího pronásledování církve na přelomu čtyřicátých a padesátých let k zinscenovaným procesům, ve kterých byli představitelé církve odsuzováni za politické trestné činy, jichž se ve skutečnosti nikdy nedopustili, ba ani dopustit nemohli, jimiž byly například špionáž, podvracení republiky, hanobení republiky, velezrada, pobuřování apod.:²⁵ „Ukázkou krajní nezákonnosti byly monstrprocesy konané v této pohnuté době. Řada z nich byla zaměřena výslovně proti katolické církvi, a to jak proti představitelům diecézního duchovenstva a řeholí, tak proti katolickým spisovatelům, básníkům, vědcům, právníkům a jiným představitelům intelektuálního života.“²⁶

Osobní úsilí Jana Pavla II. o znovunabytí náboženské svobody v Československu

Na základě tohoto stručného přehledu totalitního omezování církve a věřících je více než zřejmé, že práva vyplývající z náboženské svobody byla občanům Československa soustavně upírána. Postupný vývoj v 80. letech 20. století, kdy docházelo k významným změnám i

---

²³ JÄGER, P.: Svoboda vyznání a právní poměry církví a náboženských společností v letech 1948 – 1989. In: BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V.: *Komunistické právo v Československu...*, s. 797.

²⁴ Trestní zákoník č. 140/1961 Sb., § 101. Skutková podstata byla zrušena až novelou publikovanou pod č. 159/1989 Sb.

²⁵ V červenci roku 1956 uvedl ministr vnitra Rudolf Barák ve svém sdělení, že ve výkonu trestu odnětí svobody se nachází ještě 433 církevních hodnostářů, kněží a studentů bohosloví. Podle této zprávy si odpykávalo trest odnětí svobody ve výměře do deseti let 149 takových osob, od deseti do patnácti let 63 osob, nad dvacet let pak 39 osob. Srov. KAPLAN, K. – PALEČEK, P.: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno : Barrister & Principal, 2001, s. 74.

²⁶ TRETERA, J. R.: Nová právní situace církví a náboženských společností v roce 1950. In: HANUŠ, J. – STŘÍBRNÝ, J. (ed.). *Stát a církev v roce 1950*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, s. 30.

---

v samotném Sovětském svazu, však skýtal rostoucí naději, že mocenské struktury totalitních států se budou postupně oslabovat. Úloha katolické církve v tomto postupném procesu se zdaleka nejintenzivněji prokázala v Polsku, kde sehrál mimořádnou roli pontifikát Jana Pavla II. Papežova osobnost měla také přímý vliv na pražského arcibiskupa kardinála Tomáška, jehož úloha rovněž začala překračovat hranice pražské arcidiecéze, ba i samotné katolické církve v Československu: „Důraz Jana Pavla II. na význam lidských práv a náboženské svobody, který měl svůj základ už v jeho práci na konstituci *Gaudium et spes*, začal Tomášek přijímat za vlastní. Možnost rozhovoru s papežem bez jazykové bariéry (Tomášek uměl polsky) a hlavně jistota, že tento papež zná podrobně a osobně situaci, v níž se církev v komunistických státech nachází, napomáhaly tomu, že Tomášek postupně asimiloval a realizoval papežovy postoje i v tak vysokém věku, kdy lidé zpravidla své postoje nemění.“²⁷

První návštěva Jana Pavla II. v České a Slovenské Federativní Republice v dubnu roku 1990 byla vyústěním tohoto souběhu okolností a sám papež ve svém tehdejší úvodním projevu v Praze na ruzyňském letišti k tomu uvedl: „S dojetím jsem vyslechl pozdravné poselství mého drahého bratra kardinála Františka Tomáška, pražského arcibiskupa. V jeho slovech slyším jednotný hlas biskupů Československa, jejichž sbor je nyní konečně po dlouhých desetiletích opět úplný, takže jsem mohl ustavit v Československu biskupskou konferenci.“²⁸

Z tohoto papežova konstatování vysvítá také specifická praxe komunistického režimu v Československu, který nerespektoval vnitřní autonomii církví také tím, že se zdráhal dát souhlas se svobodným jmenováním katolických biskupů. V nově nastolených demokratických podmínkách po roce 1989 to pak byla Listina základních práva svobod, ve které se stát výslovně zřekl jakékoli intervence do utváření a obsazování církevních struktur: „Církve a náboženské společnosti

---

²⁷ OPATRŇÝ, A.: František kardinál Tomášek. Arcibiskup pražský a primas český. In: BALÍK, S. – HANUŠ, J. a kol., *Primasové katolické církve. Země střední Evropy v čase komunismu*, Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 103 – 123, s. 112.

²⁸ Úvodní projev Jana Pavla II. In: *Jan Pavel II. v Československu 21. – 22. dubna 1990 – projevy / promluvy / poselství*, Praha : Zvon, 1990, s. 16.

spravujú své záležitosti, zejména ustavujú své orgány, ustanovujú své duchovní a zřizují řeholní a jiné církevní instituce nezávisle na státních orgánech.“²⁹ V případě katolické církve byla pro komunistický režim závažnou překážkou skutečnost, že její centrální orgány sídlí v Římě, resp. ve Vatikánu, tedy mimo dohled tehdejší totalitní moci. Spojení pravoslavné církve s Moskvou bylo naopak zárukou efektivního dohledu sovětských tajných služeb nad touto církví, takže československý stát jí za těchto okolností mohl poskytnout dokonce nevyžádanou autokefalitu,³⁰ zatímco Svatý stolec představoval přes veškeré ústupky někdejší vatikánské „východní politiky“ (*Ostpolitik*) cizorodé těleso, vymykající se bezprostřednímu vlivu režimu.³¹ První zákon o církvích a náboženských společnostech vydaný v roce 1991 oproti tomu zavázal státní moc nyní již demokratického Československa respektovat právo církví „vysílat své zástupce do zahraničí a přijímat zástupce církví a náboženských církví ze zahraničí“,³² čímž

---

²⁹ Listina základních práv a svobod, ústavní zákon č. 23/1991 Sb. vyhlášený pod č. 2/1993 Sb. jako součást ústavního pořádku České republiky, čl. 16 odst. 2.

³⁰ Dobová propaganda nešetřila chválou angažovanosti oficiálního pravosláví: „Ve dnech 8. – 9. 12. 1951 byla po předběžném jednání se státními orgány a Ruskou pravoslavnou církví v katedrálním chrámu svatého Cyrila a Metoděje v Praze vyhlášena autokefalita (samostatnost) Pravoslavné církve v Československu; [...]. Církev se prostřednictvím svých zástupců velmi aktivně angažuje v práci Křesťanské mírové konference a v mezinárodním boji za mír.“ ČERNÝ, P.: *Církev a náboženské společnosti v ČSSR*. Praha : Sekretariát vlády ČSR pro věci církevní, 1989, s. 67 – 68.

³¹ „Nástupem papeže Jana Pavla II. prošla vatikánská diplomacie zásadní změnou. Nová *Ostpolitik* získala přídomek ‚razantní‘. Významnou posilou se stala *Helsinská smlouva*, na jejímž základě se mohl papežský vyjednaváč domáhat dodržování lidských práv. Přes tyto příznivé okolnosti však byla cesta ke svobodě církve v Československu ještě daleká.“ In: KOLEKTIV AUTORŮ, *Diktatura versus naděje. Pronásledování římskokatolické církve v Československu v letech 1948–1989*, Praha : Ústav pro studium totalitních režimů, 2014, s. 132.

³² Zákon č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností, § 6 odst. 1, písm. l).

---

došlo také ke zpětné legalizaci opětného navázání diplomatických styků se Svatým stolicí roku 1990.³³

Atmosféru tehdejších překotných událostí ve vztahu státu a církví dosvědčuje také programové prohlášení československé federální vlády, tzv. Vlády národního porozumění z poloviny prosince 1989: „Dynamické změny, probíhající v těchto dnech v naší společnosti, se pozitivně odrážejí i ve vztahu mezi státem, církvemi a věřícími občany. Zásadní změny Ústavy ČSSR a zrušení monopolního postavení marxisticko-leninského světového názoru vytváří zcela nové podmínky pro realizaci všech potřeb a zájmů věřících občanů. V naší společnosti již nebude docházet k omezování náboženské víry, činnosti církví ani k diskriminaci věřících občanů.

Vláda si uvědomuje, že i církve svojí činností pomáhají utvářet občanskou zodpovědnost. Vláda ČSSR proto za účasti církví a náboženských organizací připraví a předloží Federálnímu shromáždění návrh zákona o svobodě náboženských vyznání a o náboženských společnostech. I tento zákon bude ve shodě nejen s ústavou, ale i s přijatými mezinárodními závazky.“³⁴

Papež Jan Pavel II. ve svém pozdravném pražském projevu konstatoval také potřebu všestranné duchovní obnovy, bez níž se státy bývalého východního bloku osvobozené od marxisticko-leninské totality nemohou úspěšně rozvíjet: „Život národů střední a východní Evropy je dosud v mnohém ochromen následky násilného uplatňování jednostranné materialistické ideologie, která neodpovídala jejich duchovním tradicím ani požadavkům života na prahu nového tisíciletí. Tyto národy potřebují uzdravení a obnovu – a to nejen na rovině politické a ekonomické, ale zejména v oblasti duchovní a mravní.“³⁵ Před zúženým ekonomickým pohledem na perspektivu

---

³³ „Dohoda o obnovení diplomatických styků mezi Československem a Svatým stolicí byla vyhlášena 19. 4. 1990, den před návštěvou papeže Jana Pavla II. v České a Slovenské Federativní Republice.“ KONÍČEK, J.: *Modus vivendi v historii vztahů Svatého Stolece a Československa*. Olomouc : Společnost pro dialog církve a státu, 2004, s. 274.

³⁴ ČIKEŠ, R.: *Vztahy státu a církví na Slovensku*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2010, s. 63.

³⁵ Úvodní projev Jana Pavla II. In: *Jan Pavel II. v Československu 21. – 22. dubna 1990 – projevy / promluvy / poselství*, Praha : Zvon, 1990, s. 17.

budoucího rozvoje zemí střední a východní Evropy pak papež důrazně varoval ve své encyklice *Centesimus annus* z roku 1991:³⁶ „Nejde o to, prostě pozvednout všechny národy na úroveň, jíž se dnes těší nejbohatší země. Jde spíše o to, solidární spoluprací budovat důstojnější život, účinně zvyšovat důstojnost a tvůrčí schopnosti každého jednotlivce, rozvíjet jeho schopnost odpovědět na své poslání, a tím i na výzvu Boží v něm obsaženou. Vrcholem rozvoje je uplatňovat práva a povinnosti hledat Boha, poznávat ho a žít podle těchto poznatků. V totalitních a autoritářských režimech byla zásada přednosti moci před rozumem hnána do krajnosti. Člověk byl násilím nucen přijímat světový názor, k němuž nedospěl úsilím vlastního rozumu a využíváním vlastní svobody. Tuto zásadu je třeba odvrhnout. Práva lidského svědomí, které je povinováno pouze pravdě jak přirozené, tak zjevené, musejí být opět plně uplatňována.“³⁷

Utváření atmosféry náboženské svobody v Československu po roce 1989

Ohledně duchovní orientace státu v nových poměrech se vyjádřil ústavodárce demokratického právního státu v československé Listině základních práv a svobod roku 1991 spíše zdrženlivě: „Stát je založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání.“³⁸ To ovšem neznamená, že by demokratický právní stát vháněl veškeré projevy náboženství pouze do soukromé sféry, jak to činil jeho totalitní předchůdce: „Stát nesmí ani ovlivňovat obsah náboženské svobody, ani nesmí hodnotit u svých občanů víru či její absenci, tj. musí respektovat jejich tzv. *forum internum*. Stát však musí i strpět vnější projevování náboženského či jiného přesvědčení (jako důsledek realizace příslušných základních práv), přirozeně v intencích ústavním pořádkem zakotvených možných omezení příslušných základních práv. Jeho povinností je nastolit podmínky k tomu, aby vedle sebe mohly pokojně koexistovat osoby s různými, i protichůdnými světónázory, resp. osoby, které

---

³⁶ In: *Acta Apostolicae Sedis* 83 (1991), s. 793 – 867.

³⁷ Srov. *Centesimus annus* 29.

³⁸ Listina základních práv a svobod, čl. 2 odst. 1.

---

vyznávají různá náboženství. Takto chápáná světonázorová a náboženská neutralita státu je neodmyslitelnou právní součástí politicko-kulturní evropské identity.³⁹

Nad rámec tohoto spíše neutrálního pojetí se však může evropský demokratický stát přihlásit také ke konkrétním duchovním hodnotám vycházejícím z křesťanské identity svého většinového obyvatelstva. Ve formě obvykle označované jako *invocatio Dei* tak učinil například ústavodárce německého Základního zákona (*Grundgesetz*) z roku 1949, jenž se také touto cestou hodlal distancovat od hrůzných následků ničivé nacistické ideologie: „U vědomí své odpovědnosti před Bohem a lidmi, prodchnut vůli uchovat svou národní a státní jednotu a jako rovnoprávný člen spojené Evropy sloužit světovému míru, usnesl německý lid [...].“⁴⁰ Slovenský ústavodárce se roku 1992 v preambuli ústavy chopil cyrilometodějského dědictví, pojatého ovšem nejen duchovně, nýbrž především historicky: „Zatímco v západní Evropě se tímto způsobem vyjadřuje příklon k určitým hodnotám a principům, východoevropské ústavy používají odkaz na dějinné souvislosti spíše ve snaze legitimizovat a odůvodnit existenci svého státu, zejména pokud jde o útvar, který vznikl relativně nedávno (např. tisíciletá identita Chorvatska, ale např. i Slovensko).“⁴¹

Ryzí slovanský charakter misionářského působení svatých Cyrila a Metoděje již dříve vystihl Jan Pavel II. ve své encyklice *Slavorum apostoli* vydané roku 1985 u příležitosti výročí jedenácti století od Metodějova úmrtí:⁴² „Rodina slovanských národů brzy a právem poznala ve svatých bratřích otce jak svých církví, tak své kultury. Ve mnoha výše uvedených zemích, třebaže tam už působili různí misionáři, žilo slovanské obyvatelstvo v 9. století ještě pohansky. Teprve tam, kde vyorali brázdu svatí Cyril a Metoděj nebo kde k ní připravili půdu, vstoupilo křesťanství s konečnou platností do dějin

---

³⁹ WAGNEROVÁ, E. – ŠIMÍČEK, V. – LANGÁŠEK, T. – POSPÍŠIL, I.: a kol., *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha : Wolters Kluwer, 2012, s. 86.

⁴⁰ BLAHOŽ, J.: *Dokumenty ke státnímu právu kapitalistických zemí*. I. Vydání. Praha : Panorama, 1985, s. 40.

⁴¹ GREGOR, M.: a kol., *Konfesné právo. Štát, právo a náboženstvo*. Praha : C. H. Beck, 2023, s. 160.

⁴² In: *Acta Apostolicae Sedis* 77 (1985), s. 779 – 813.

Slovanů v následujícím století.“⁴³ V této souvislosti papež také ve svém úvodním projevu při návštěvě Československa vyjádřil svou lítost, že právě sem nemohl podniknout apoštolskou cestu již roku 1985: „Vroucně jsem toužil přijít mezi Vás před pěti léty, při příležitosti jedenáctistého výročí smrti svatého Metoděje, ale nebylo to možné. Děkuji Pánu, že mi dopřál uskutečnit toto přání v těchto dnech.“⁴⁴

V úvodním pražském projevu při příležitosti své návštěvy Československa roku 1990 adresoval Jan Pavel II. svoje slova rovněž obyvatelům slovenské části tehdejšího federálního státu. Rozkryl zde příčiny kolapsu socialistického systému: „Zdánlivě se vše začalo zhroucením hospodářství. To byl terén zvolený pro vybudování nového světa a nového člověka, vedeného perspektivou blahobytu; ale se životním projektem přísně ohraničeným pouze pozemským obzorem. Tato naděje se ukázala jako tragická utopie, protože se v ní zanedbávaly a popíraly některé podstatné složky lidské osoby: její jedinečnost a neopakovatelnost, její neuhasitelná touha po svobodě a pravdě, její neschopnost cítit se šťastnou, pokud se vyloučí transcendentní vztah k Bohu. Tyto rozměry lidské osoby lze snad po určitou dobu popírat, ale není možné je navždy odvrhnout. Návrh na vybudování světa bez Boha se ukázal jako iluzorní. A nemohlo tomu ani být jinak!“⁴⁵

S budováním světa bez Boha bylo v také komunistickém Československu spjata utváření mašinerie totalitního státu, který popíral náboženská a další lidská práva. Druhá polovina 80. let však přinesla i zde rostoucí odvahu občanů vyjadřovat touhu po svobodě, a to rovněž v náboženské oblasti, jak o tom svědčí například masově podepisovaná petice katolického laika Augustina Navrátila.⁴⁶ Za

---

⁴³ *Slavorum apostoli* 25.

⁴⁴ Úvodní projev Jana Pavla II. In: *Jan Pavel II. v Československu 21. – 22. dubna 1990 – projevy / promluvy / poselství*, Praha : Zvon, 1990, s. 16.

⁴⁵ Úvodní projev Jana Pavla II. In: *Jan Pavel II. v Československu 21. – 22. dubna 1990 – projevy / promluvy / poselství*, Praha : Zvon, 1990, s. 18–19.

⁴⁶ „Moravský katolík Augustin Navrátil inicioval v lednu 1988 petici, kterou podpořilo přes půl milionu lidí. Navrátilova petice žádala konec státního dohledu nad církví, odluku církve od státu či obnovu řeholí. Její mimořádný úspěch umožnila distribuce prostřednictvím katolických farností a podpora

---

železnou oponou tak katolíci zemí bývalého východního bloku zakoušeli touhu po tom, co v době jejich nesvobodného postavení slavnostně vyjádřili a naléhavě požadovali otcové Druhého vatikánského koncilu v deklaraci o náboženské svobodě *Dignitatis humanae*:⁴⁷ „Tento vatikánský sněm prohlašuje, že lidská osoba má právo na náboženskou svobodu. Tato svoboda záleží v tom, že všichni lidé musí být prosti nátlaku jak ze strany jednotlivců, tak ze strany společenských skupin a jakékoli lidské moci, takže nikdo nesmí být donucován jednat v oblasti náboženství proti svému svědomí, ani mu nesmí být zabraňováno jednat podle svého svědomí soukromě i veřejně, buď sám nebo spolu s jinými, v náležitých mezích.“⁴⁸

Nejen Listinu základních práv a svobod, nýbrž i zákon o církvích a náboženských společnostech, vydaný ještě roku 1991 v návaznosti na ustanovení Listiny ohledně náboženské svobody, lze považovat za manifest obnovené svobody věřících. Obzvláště podrobné je zde ustanovení o kolektivních právech církví a jejich členů, které v mnoha ohledech reaguje na někdejší šikany totalitního státu: „Církev a náboženské společnosti mohou k plnění svého poslání zejména: a) svobodně určovat své náboženské učení a obřady; b) vydávat vnitřní předpisy, pokud nejsou v rozporu s obecně závaznými právními předpisy; c) poskytovat duchovní a hmotné služby; d) vyučovat náboženství; e) vyučovat a vychovávat své duchovní i laické pracovníky ve vlastních školách a jiných zařízeních i na vysokých školách bohosloveckých a bohosloveckých fakultách za podmínek stanovených obecně závaznými právními předpisy; f) organizovat bez oznámení svá shromáždění; g) vlastnit movitý i nemovitý majetek a mít jiná majetková a nehmotná práva; h) zřizovat a provozovat účelová zařízení; i) provozovat tisk, nakladatelství, vydavatelství a tiskárny; j) zakládat a provozovat vlastní kulturní instituce a zařízení; k) zřizovat a provozovat vlastní zdravotnická zařízení a zařízení sociálních služeb a účastnit se na poskytování těchto služeb i ve

---

kardinála Františka Tomáška, což dokládalo, že katolická církev zglajchšaltovaná v padesátých letech vypovídá režimu poslušnost.“ KOPEČEK, L.: *Éra nevinности. Česká politika 1989–1997*. Brno : Barrister & Principal, 2010, s. 20 – 21.

⁴⁷ In: *Acta Apostolicae Sedis* 58 (1966), s. 929–941.

⁴⁸ *Dignitatis humanae* 2.

státních zařízeních v souladu s obecně závaznými právními předpisy;
l) vysílat své zástupce do zahraničí a přijímat zástupce církví a náboženských společností ze zahraničí.“⁴⁹

Závěrem

Jan Pavel II. považoval svoji první návštěvu českých zemí a Slovenska za svoji pastýřskou povinnost spjatou s petrovskou úlohou papežského úřadu. Toto vědomí vyjádřil slovy: „Věřící Čech, Moravy a Slovenska mají v Římě pastýře, který rozumí jejich řeči. Rozuměl i jejich mlčení. V době, kdy byla církev v této zemi umlčená, považoval jsem za součást svého poslání být jejími ústy. Nyní je mým hlavním posláním vůči místní církvi to, co Ježíš svěřil Petrovi: posilovat své bratry (srv. Lk 22,32).“⁵⁰ Skutečnost, že papež rozuměl českému a slovenskému jazyku, podtrhuje slovanskou vzájemnost a výjimečný charakter jeho historicky přelomové apoštolské cesty.

Ve svém úvodním projevu tehdy užil Jan Pavel II. evangelní formulí o posilování bratří ve víře především jakožto vrchní pastýř veškerého Kristova stáde, jehož část byla po čtyřicet let zasažena nespravedlivým pronásledováním ze strany komunistického režimu, o kterém sama důvodová zpráva zákona o církvích a náboženských společnostech z roku 1991 uvádí, že „[k]ombinace právních norem a doplňujících tajných administrativních předpisů umožňovala širokou represi, v podstatě nejtvrdší v zemích tzv. socialistického tábora“.⁵¹ O samotném pádu komunistického systému pak Jan Pavel II. v osobně laděné knize rozhovorů otevřeně řekl: „Komunismus se jako systém rozpadl sám. Padl v důsledku svých chyb a zneužívání. Projevil se jako lék, který je škodlivější než sama nemoc. Skutečnou sociální

---

⁴⁹ Zákon č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností, § 6 odst. 1.

⁵⁰ Úvodní projev Jana Pavla II. In: *Jan Pavel II. v Československu 21. – 22. dubna 1990 – projevy / promluvy / poselství*, Praha : Zvon, 1990, s. 17.

⁵¹ Srov. [Srov. Spcp.prf.cuni.cz/lex/zp308-91.htm](http://spcp.prf.cuni.cz/lex/zp308-91.htm) (1.9.2025).

---

reformu neprovedl, přestože mocně hrozil celému světu. Ale padl sám, protože byl vnitřně slabý.“⁵²

BIBLIOGRAPHY

- BLAHOŽ, J.: *Dokumenty ke státnímu právu kapitalistických zemí. I. vydání*, Praha : Panorama, 1985. 176 s.
- CONCILUM VATICANUM II, *Dignitatis humanae*, in: *Acta Apostolicae Sedis* 58 (1966), s. 929 – 941.
- ČERNÝ, P.: *Církev a náboženské společnosti v ČSSR*, Praha : Sekretariáty vlády ČSR pro věci církevní, 1989. 355 s.
- ČIKEŠ, R.: *Vzťahy štátu a cirkvi na Slovensku*, Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, 2010. 120 s. ISBN: 978- 80-89096- 43-5.
- GIOVANNI PAOLO II, *Varcare la soglia della speranza*, Milano : Arnoldo Mondadori Editore, 1994.
- GREGOR, M. a kol.: *Konfesné právo. Štát, právo a náboženstvo*, Praha : C. H. Beck, 2023. 336 s. ISBN 978-80-7400-939-6.
- GRONSKÝ, J.: *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa III. (1968 – 1989)*, Praha : Karolinum, 2004. 308 s. ISBN 802-46-0024-2.
- HARTMANN, J. – SVOBODA, B. – VAŠKO, V.: *Kardinál Tomášek. Svědectví o dobrém katechetovi, bojácném biskupovi a statečném kardinálovi*, Praha : Zvon, 1994. 209 s. ISBN 807- 11-3093-1.
- HORNÁČEK, J.: *Konfesné právo upravujúce postavenie gréckokatolíckej cirkvi na území Slovenska po roku 1918*, Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2011. 218 s. ISBN 978-80-224-1214-8.
- IOANNES PAULUS PP. II.: *Centesimus annus*, in: *Acta Apostolicae Sedis* 83 (1991), s. 793 – 867.
- IOANNES PAULUS PP. II.: *Codex iuris canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, in: *Acta Apostolicae Sedis* 75, Pars II (1983), s. 1 – 317.
- IOANNES PAULUS PP. II.: *Slavorum apostoli*, in: *Acta Apostolicae Sedis* 77 (1985), s. 779 – 813.

---

⁵² GIOVANNI PAOLO II.: *Varcare la soglia della speranza*, Milano : Arnoldo Mondadori Editore, 1994, s. 146.

- JÄGER, P.: Svoboda vyznání a právní poměry církví a náboženských společností v letech 1948 – 1989. In: BOBEK, Michal – MOLEK, Pavel – ŠIMÍČEK, Vojtěch, *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*, Brno : Masarykova univerzita – Mezinárodní politologický ústav, Brno, 2009, s. 769 – 810.
- Jan Pavel II. v Československu 21. – 22. dubna 1990 – projevy / promluvy / poselství, Praha : Zvon, 1990.
- KAPLAN, Karel – PALEČEK, Pavel, *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno : Barrister & Principal, 2001.
- Kolektiv autorů, *Diktatura versus naděje. Pronásledování římskokatolické církve v Československu v letech 1948–1989*, Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014.
- KONÍČEK, Jiří, *Modus vivendi v historii vztahů Svatého Stolce a Československa*, Olomouc: Společnost pro dialog církve a státu, 2004.
- KOPEČEK, Lubomír, *Éra nevinности. Česká politika 1989–1997*, Brno : Barrister & Principal, 2010.
- MLÝNSKÝ, Jaroslav, *Vztah komunistické strany a socialistického státu k náboženství, církvím a věřícím*, in: 30. výročí vydání církevních zákonů v Československu. Výběr studií a článků k 30. výročí schválení zákonů č. 217 a 218/1949 Sb., Praha : Sekretariát pro věci církevní ministerstva kultury ČSR, Praha: 1980, s. 3 – 17.
- OPATRŇÝ, Aleš, *František kardinál Tomášek. Arcibiskup pražský a primas český*, in: BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří a kol., *Primasové katolické církve. Země střední Evropy v čase komunismu*, Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010, s. 103 – 123.
- Právní poměry církví a náboženských společností v ČSSR a jejich hospodářské zabezpečení státem*, Praha : Sekretariáty pro věci církevní při ministerstvech kultury ČSR a SSR, 1977.
- ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina, *Fiktivní nebo reálná ústava. Paradoxy ústavního vývoje socialistického Československa*, in: BOBEK, Michal – MOLEK, Pavel – ŠIMÍČEK, Vojtěch, *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*, Brno : Masarykova univerzita – Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 123 – 144.
- TRETERA, Jiří Rajmund – HORÁK, Zboj, *Konfesní právo*, Praha : Leges, 2015.
- TRETERA, Jiří Rajmund, *Nová právní situace církví a náboženských společností v roce 1950*, in: HANUŠ, Jiří – STŘÍBRNÝ, Jan (eds.), *Stát*

---

a církev v roce 1950, Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, s. 21 – 33.

TRETERA, Jiří Rajmund, *Stát a církev v České republice*, Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2002.

WAGNEROVÁ, Eliška – ŠIMÍČEK, Vojtěch – LANGÁŠEK, Tomáš – POSPÍŠIL, Ivo a kol., *Listina základních práv a svobod. Komentář*, Praha : Wolters Kluwer, 2012.

***Prednosť ESSE pred COGITO
ako cesta k človeku a k Bohu v knihe
„Pamäť a identita“ Jána Pavla II.¹***

Radovan ŠOLTÉS

Abstract: *The presented study deals with the reflection of the principles of evil in John Paul II's book Memory and Identity. In the section devoted to the ideology of evil, John Paul II. analyzes the causes of ideological systems in the twentieth century. He points to a problem dating back to modern times, when the emphasis on the discursive type of mind took over the dominant position in European thinking at the expense of the ability to reflect. He points to a problem dating back to modern times, when the dominant position in European thinking was taken over by an emphasis on the discursive type of mind at the expense of the ability to reflect on human existence. There was a shift from being to reason, which seemed to find itself isolated from the original principles that are the basis of human nature. This shift to cogito took precedence over human esse, resulting in chaos in the understanding of the purpose of human life. John Paul II. therefore calls for a return to metaphysical reflection on existence, of which Thomas Aquinas is still a relevant representative. Openness to questioning being thus opens up a new perspective on anthropology, which reflects the holistic dimension of human existence.*

Keywords: *John Paul II. Philosophy. Metaphysics. Thomas Aquinas. Anthropology.*

Úvod

Kniha „Pamäť a identita“ vznikla na pozadí reflexie rozhovorov Jána Pavla II. v roku 1993 v Castel Gandolfo s významnými poľskými filozofmi profesorom Józefom Tischnerom a profesorom Krzysztofom

---

¹ Článok je parciálnym výstupom v rámci projektu VEGA č. 1/0404/25: „Predpoklady a kompetencie duchovného líderstva v kontexte ignaciánskej pedagogiky“.

Michalskim. Ján Pavol II. sa venoval problematike najväčších diktatúr dvadsiateho storočia – nacizmu a komunizmu – s dôrazom na analýzu ich princípov a historických východísk v kontexte problémov našej spoločnosti na prelome dvoch tisícročí. V našom príspevku sa budeme zaoberať jednou z príčin problému ideológie z filozofickej perspektívy, ktorá súvisí s premenou západnej spoločnosti a dá sa zjednodušene vyjadriť aj ako obrat od bytia k rozumu, ktorý sa akoby ocitol v izolácii od pôvodných princípov, ktoré sú základom ľudskej prirodzenosti. Tým sa obrat ku *cogito* dostal do nadradenej pozície nad *esse* človeka, čo malo za následok istý chaos v schopnosti porozumieť cieľu ľudského života. Ciele sa tak stali krátkodobé a relatívne a človek sa čoraz viac dostal do moci strachu a beznádeje. Totalitné režimy sú v podstate istou odpoveďou na strach a vyprázdnený zmysel ľudskej existencie.

Premena západnej mentality s dôrazom na *cogito*

Podľa hlbokého presvedčenia Jána Pavla II. ideológie zla, s ktorými má naša civilizácia skúsenosť, nie sú izolovaným fenoménom, ale sú hlboko zakorenené v dejinách európskeho filozofického myslenia.² Pochádzajú z tých istých prameňov, z ktorých sa zrodilo európske osvietenstvo. Počiatok tejto premeny západnej kultúry súvisí s premenou západnej mysle, ktorá sa začína renesanciou a jej dôrazom na typ racionality, ktorý vyvrcholí v zrode exaktnej vedy, ako ju poznáme dnes. Pôvodný stredoveký kontemplatívny prístup je nahradený výlučne subjekt-objektovým spôsobom poznávania.³

Novoveký obrat k subjektu, ktorý zdôraznil aspekt diskurzívnej racionality nepochybne priniesol mnohé objavy na vedeckom poli od empirických vied až po spoločenské vedy, ale zároveň vniesol istý redukcionizmus do chápania sveta a človeka. Končí sa éra myslenia o človeku ako neredukovateľnej bytosti a v prenesení na teológiu dochádza aj k vytesneniu Boha do rámca ľudskej racionality.

---

² Porov. JÁN PAVOL II.: *Pamäť a identita*. Trnava : SSV, 2005, s. 16.

³ Porov. PORUBEC, D.: Jazyk ako metóda poznania v diele P. A. Florenského. In: DANCÁK, P. – ŠOLTÉS, R. – PORUBEC, D. (eds.): *Disputationes quodlibetales XXVI. & XXVII. Metodológia a možnosti filozoficko-teologického myslenia*. Prešov : Bookman s.r.o., 2024, s. 9–10.

Výstižne to vyjadril aj český biológ a filozof Zdeněk Neubauer keď konštatuje, že na začiatku novoveku sa z metafyziky stala fyzika, ktorá pochopila svet vecí určitým spôsobom ako *objektívny výskyt hmotných telies*. Veda oslnená svojimi úspechmi svoje poznanie absolutizovala a tak došlo k rozchodu medzi ňou a filozofiou. Stala sa istým *religio* novoveku tým, že určovala náš vzťah ku skutočnosti a k porozumeniu skutočnosti. Prestíž vedeckého chápania skutočnosti ako objektívnej reality bola taká, že filozofi začali myslieť skutočnosť ako *objektívitu*.⁴

Aplikácia experimentu a matematiky na svet skúsenosti sa síce stala účinnou pri formulovaní fyzikálnych zákonov, avšak za cenu *zredukovania* celej skutočnosti na to, čo je matematicky počítateľné, merateľné, prerátateľné – t. j. na *kvantitatívne* veličiny. Od iných, totiž od *kvalitatívnych* aspektov a dimenzií sa odhlíada, pretože z fyzikálneho pohľadu sú bez významu. Takto sa realita uchopuje len z tohto ohraničeného aspektu, nie v pestrosti a plnosti sveta človeka. Podobne povie významný český fenomenológ Jan Patočka: „*Pravá skutočnosť pre fyzika je matematicky konštruovaná príroda*“.⁵

V exaktnej vede je to však úplne oprávnené. No ak sa táto metóda stanoví ako absolútna, prenesie sa na ostatné oblasti poznania a podáva sa ako jediná platná metóda vedeckého poznania, tak sa z hypotetickej abstrakcie stáva apodiktická negácia. To znamená, že to, čo sa týmto spôsobom vedeckého poznania nedá dosiahnuť a dokázať, nemá reálnu platnosť. Vedecký spôsob uvažovania sa tak stal voľbou istého konkrétneho spôsobu myslenia, ktorému ide o *jasnosť* a *istotu*, ktoré sa stali základom dnes všeobecne akceptovateľnej pravdy a objektivity.

Tento obrat v myslení sa symbolicky spája predovšetkým s postavou Reného Descartesa. Aj keď sám Descartes úprimne hľadal základy pre objektívne myslenie a poznanie, jeho známy výrok: „*Cogito ergo sum*“ sa stal symbolom istého prevrátenia myslenia vo filozofii. *Cogito ergo sum* sa totiž povýšilo pred dôležitejšiu skutočnosť, ktorú vyjadruje veta *Sum ergo cogito*. Podľa Jána Pavla II. filozofia

---

⁴ Porov. NEUBAUER, Z.: Jedna otázka – jedna odpoveď. In: *Filozofia*, roč. 71, 2016, č. 10., s. 896.

⁵ PATOČKA, J.: *Tělo, společenství, jazyk, svět*. Praha : Oikoymenth, 1995, s. 189.

---

pochopiteľne používa rozum, ale oveľa pôvodnejšou skutočnosťou, aj na poli filozofie, je samotné bytie človeka používajúceho rozum.⁶

Pre karteziánske subjekt-objektové myslenie sa stalo typickým, že je konštruktové a kategoriálne. To znamená, že popis skutočnosti bude podriadený vopred daným schémam, ktoré budú považované za definitívne platné. Takéto konštrukty a metódy prenikajú celou západnou spoločnosťou. Inklinujú k vytváraniu systémov (aj ideologických), ktoré sú ich produktom, pričom nemusia zodpovedať prirodzenému svetu života človeka a jeho bytia. Vedecké poznanie uverilo, že platí nielen pre všetkých pozemšťanov i mimozemšťanov, ale zodpovedá potrebám globálnej a kozmickej civilizácie, v období „svetoveku“, konštatuje Neubauer.⁷ Aj podľa Husserla svet, ktorý je takto vedecky konštruovaný, sa vzdďaľuje od prirodzenej skúsenosti sveta, ako ho každý deň prežívame – stáva sa *umelým svetom*, prispôbeným záujmom a potrebám ľudí. To má za následok istú ľahostajnosť voči individuálnemu existenciálnemu a bytostnému spytovaniu sa, ľahostajnosť voči vzťahom k spolublížnym a celému mimoludskému okoliu, ako aj ľahostajnosť voči tvorivosti vychádzajúcej zo slobody a zodpovednosti.⁸

Z tohto princípu vychádzali aj spomenuté ideologické systémy, ktoré uchopujú realitu z jedného zorného uhla a ten sa povýši na celok. Diskurzívna racionalita totiž nemôže disponovať celkom, ale je vždy odkázaná na parciálne porozumenie sveta, ktoré sa navyše mení, ako je to známe aj v samotnej vede. Karteziánsky spôsob myslenia požaduje intelektuálnu špekuláciu, ktorá, aby poznala časť, musí v podstate prehliadnuť celok. Preto sa každé „zastavenie“ myslenia neobíde bez nátlaku a obmedzenia uvažovať iným spôsobom odlišne od systému.

---

⁶ Porov. JÁN PAVOL II.: *Pamäť a identita*. Trnava : SSV, 2005, s. 16.

⁷ Porov. NEUBAUER, Z.: *Univerzita a idea vzdelanosti*. In: *Obnova ideje univerzity. Soubor statí o významu a postavení univerzit v současném světě*. Praha : Karolinum, 1993, s. 157.

⁸ Porov. HUSSERL, E.: *Krise evropských věd a transcendentální fenomenologie*. Praha : Nakladatelství ČSAV, 1972, s. 28.

Tomášov koncept prednosti *esse* pred *cogito*

Vo filozofii obrat k diskurzívnemu *cogito* podľa Jána Pavla II. znamenal v podstate odmietnutie celej Tomistickej tradície a v podstate metafyziky. To malo svoje následky. Predtým sa všetko interpretovalo filozofiou zameranou na *esse*, ale obrat ku *cogito* uzavrel poznanie a skúsenosť do oblasti racionality.⁹ Prirodzene to viedlo k odmietnutiu metafyzického spôsobu pýtania a uvažovania. Metafyzický prístup však v kontexte Tomáša nemal ambíciu popisovať svet podobným spôsobom ako veda, ale upriamiť pozornosť na samotné bytie, s ktorým má fenomenologickú skúsenosť každý človek.

Pre Tomáša teda nebolo rozhodujúce ani tak racionálne poznanie, ako skôr *skúsenosť s bytím*. Tomáš bol fascinovaný tým, že veci *sú* a to ho viedlo k hlbšiemu ontologickému uvažovaniu o Bohu ako základe všetkého bytia. Boh je „bytie samé“ (*ipsum esse*) a toto bytie je čisté, sebestačné bytie-u-seba (*actus purus*). Bytie samé je však zároveň nutne existujúce a zjavuje sa nám ako Boh. Principiálne teda Tomášovi išlo o bytie a nie esencie. *Substanciu* alebo aj *esenciu* Tomáš vzťahuje k samotnému *bytiu*, ktoré je posledným *dôvodom existencie* substancie. Takto sa dostávame k dôležitému rozlíšeniu medzi podstatou (*essentia*) a existenciou (*esse*). Existencia sa tak stáva v metafyzike Tomáša primárnym, najpodstatnejším konštitutívnym elementom bytia. Je u všetkých vecí nezrovnateľnejšie dôležitejšia než ich esencia (podstata).¹⁰

To je veľmi dôležitý posun od otázky: „Čo je to?“ k otázke: „Existuje to? Prečo vôbec veci *sú*?“ Tým boli zodpovedané otázky – „Prečo je vôbec tento svet?“ a otázka o *zmysluplnosti existencie* sveta a človeka. Existencia je totiž to, čo spája každé konečné bytie s Bytím Boha. Všetko je, lebo Boh sa všetkému svojim Bytím neustále dáva a neustále všetko tvorí a vo všetkom je vnútorne (*et intime*) prítomný – čo je prejav lásky *par excellence*.¹¹ V tomto zmysle Tomášovi išlo predovšetkým o mystiku a teológiu, ktorá nám pomáha na ceste zjednocovania sa s princípom nášho bytia.

---

⁹ Porov. JÁN PAVOL II.: *Pamäť a identita*. Trnava : SSV, 2005, s. 17.

¹⁰ Porov. SWIEŻAWSKI, S.: *Nový výklad sv. Tomáše*. Brno : Cesta, 1998, s. 59.

¹¹ Porov. SWIEŻAWSKI, S.: *Nový výklad sv. Tomáše*. Brno : Cesta, 1998, s. 61, 79.

V *Sume proti pohanom* píše: „Poznanie Boha, ktoré môže byť prijaté z ľudskej mysle, neprekračuje taký druh poznania, ktorý vzniká z vecí poznaných zmyslovo, pretože i sama duša (rozum) spoznáva čím je osebe tým, že poznáva prirodzenosť vecí zmyslami poznateľné. Preto ani touto cestou nemôže byť Boh poznaný vyšším spôsobom, ale len tak, ako je príčina poznávaná z účinku.“¹² Boh prekračuje všetky formy, ktoré môže naša inteligencia postihnúť a preto ho nemôžeme uchopiť tak, že poznáme, čím je (*quid est*), hoci isté poznanie získame štúdiom toho, čím nie je (*quid non est*).¹³ Pozitívne však nemôžeme definovať Boha a mať pojem Boha v úzkom zmysle slova, preto sme odkázaní na tmu, na noc, ale zároveň si môžeme byť istí, že na dne tejto temnoty, pri jej koreni je skutočnosť, ktorou je osebe jestvujúca existencia – teda Boh.¹⁴

Nemáme teda ani vrodené idey, ani hotové pojmy, súdy a úsudky, ale musíme ich vypracovávať. Z tejto Tomášovej koncepcie vyplýva, že sme odkázaní iba na zmysly, ktoré nám dodávajú celý materiál pre poznanie. Nie sme schopní bezprostredne poznávať duchovné významy. Preto aj celá skutočnosť, vrátane duchovných súcen, nám nikdy nemôže byť bezprostredne daná v rozumovom poznaní. Tomáš tak prijíma starovekú formuláciu o rozume, ktorý je *tabula rasa*¹⁵, ale skôr vo význame *via negationis*. Z toho teda vyplýva, že bezprostredne nepoznávame ani Boha, ani čistých duchov, ani seba samotných. Bezprostredne teda nemôžeme poznať ani metafyzické, teoretické alebo praktické princípy, ale objavujú sa až pri prebiehajúcich činnostiach a úvahách.¹⁶

Tento spôsob uvažovania prekračuje diskurzívny prístup a otvára sa kontemplatívnej schopnosti, ktorú je možné definovať ako *simplex intuitio veritatis* (jednoduché nazeranie pravdy). Poznanie má v tejto rovine *in-tuitívny* charakter, teda charakter *v-hľadu*, ktorý je blízky mystickým spirituálnym tradíciám. Výlučný dôraz na *ratio* tento spôsob vnímania skutočnosti vytesnil, čo viedlo k dominancii dualis-

---

¹² AKVINSKÝ, T.: *Summa contra gentiles*, 3,47. In: <http://www.cormierop.cz/Summa-proti-pohanum-3kniha.html> (25.5.2024)

¹³ Porov. TORRELL, J. P.: *Svätý Tomáš Akvinský. Osoba a dílo*. Praha : Krystal OP, 2017, s. 86.

¹⁴ Porov. SWIEŻAWSKI, S.: *Nový výklad sv. Tomáše*. Brno : Cesta, 1998, s. 70.

¹⁵ Porov. SWIEŻAWSKI, S.: *Nový výklad sv. Tomáše*. Brno : Cesta, 1998, s. 134.

¹⁶ Porov. SWIEŻAWSKI, S.: *Nový výklad sv. Tomáše*. Brno : Cesta, 1998, s. 142–143.

tického uvažovania, ktorý poznačil aj novovekú teológiu a prejavil sa napríklad v hnutí jansenizmu. V zásade išlo o rigidné dualistické vnímanie novovekého človeka chápaného „seba mimo Boha“ a „Boha mimo seba“. V čase Druhého vatikánskeho koncilu dochádza k reflexii a návratu k uvažovaniu o vzťahu medzi človekom a Bohom v celostnom rozmere.¹⁷

Dôsledky pre teológiu a antropológiu

Podľa Jána Pavla II. je preto potrebné vrátiť sa k filozofii bytia napríklad cez fenomenologickú metódu a analyzovať skúsenosť života. Diskurzívny popis reality nie je schopný sprostredkovať hlbšie porozumenie životu, pretože sa nutne pohybuje len na rovine parciálnych a neustále sa vyvíjajúcich tvrdení. Preto fenomenologické analýzy akosi mlčky predpokladajú skutočnosť ľudského bytia a zároveň aj skutočnosť absolútneho Bytia.¹⁸

Bytie teda nie je slovo ani objekt a preto sa môže ideologicky nastavenému rozumu javiť ako ilúzia, prežitok, tmársky úlet alebo „ópium“, ako hovorievali marxisti. Ján Pavol II. poukazuje na dôsledky takéhoto obratu k dominancii *cogito*, ktoré odmietlo všetko, čo sa v jeho diskurzívnom poli nenachádzalo.

Dôsledky sa prejavili na rôznych úrovniach:

1) Na politickej, ktorú Ján Pavol II. ilustruje na príklade likvidácie všetkých foriem filozofického myslenia na univerzitách, ktoré nezodpovedalo marxistickému modelu. Odstraňovali sa ľudia, ktorí zastávali iný typ myslenia a kriticky sa vyhranili k dialektickému materializmu.¹⁹ Jedným zo znakov ideológie, je, že sa snaží zachytiť všetky oblasti života, ktoré interpretuje výlučne skrze svoju optiku. To, čo sa vymyká ideologickému rámcu je odsúdené na izoláciu a likvidáciu.

2) Na poli filozofie došlo k prevráteniu poriadku, ktorý *esse* začal považovať na za sekundárne a *cogito*, či skôr *cognosco* (získať poznanie)

---

¹⁷ Porov. KEATING, T.: *Dôverný vzťah s Bohom*. Praha : Alpha Book, 2025, s. 31–32.

¹⁸ Porov. JÁN PAVOL II.: *Pamäť a identita*. Trnava : SSV, 2005, s. 20.

¹⁹ Porov. JÁN PAVOL II.: *Pamäť a identita*. Trnava : SSV, 2005, s. 17.

---

za primárne.²⁰ Človek sa však v túžbe po poznaní môže nechať úplne pohltiť uvažovaním analytického diskurzívneho typu, pretože to prináša aspoň nejaké odpovede, predikcie a aj praktické výsledky, ale úplne zabúda na fundamentálnu otázku o samotnom bytí. Podľa Jána Pavla II. sa však „filozofia zaoberá bytím preto, lebo je obsahom vedomia, a nie preto, lebo existuje mimo nej.“²¹

3) Na poli antropológie dochádza k zredukovaniu pojmu prirodzenosť na to, čo je možné diskurzívne popísať. To vedie k prehliadnutiu finality človeka, až z pozície ktorej dokáže porozumieť svojmu bytiu. Človeku tak ostáva myslenie (*cogito*), ktorým sa ľubovoľne utvára a obmieňa podľa okolností.²² Človek sa v podstate stáva len pojmom, ktorého význam bude daný premenlivým spoločenským diskurzom a vôľou, ktorá sa zväčša opiera o materiálne interpretácie skutočnosti. Samotná finalita ľudského bytia sa dostala do krízy a je nahradená výkonnostnou mentalitou postavenou na izolovanej individualite subjektu. Človek sa cíti ako osamelá bytosť a stráca schopnosť vnímať svoju vzťahovú podstatu. Individualizačný pohyb na jednej strane priniesol prevrat v tradičných autoritárskych spoločnostiach, ale od osemdesiatych rokov 20. storočia sa stáva súčasťou nárastu moci ekonomického a spoločenského modelu, ktorý je založený na neobmedzenej trhovej konkurencii a na požiadavkách okamžitej návratnosti. Základné konštanty tohto ekonomického typu spočívajú v dôraze na osobný úspech, súkromnú iniciatívu, peniaze, konkurenciu a podnikateľský ideál. Súťaživý individualizmus sa stále viac dovoľáva svojej nezávislosti a úplnej zodpovednosti za vlastný osud. Náuka o ľudských právach tak posväcuje princíp individuálnej slobody a všeobecnej rovnosti, čím nivelizuje všetky spoločenské rámce, ktoré by obmedzovali voľné zaobchádzanie s vlastným životom.²³

4) Na teologickej úrovni je nutné prekonať všetky formy redukcie Bytia na pojmy, ktoré vytvára *cogito*. „V logike „*cogito ergo sum*“ Boh

---

²⁰ Porov. JÁN PAVOL II.: *Pamäť a identita*. Trnava : SSV, 2005, s. 16.

²¹ JÁN PAVOL II.: *Pamäť a identita*. Trnava : SSV, 2005, s. 17.

²² Porov. JÁN PAVOL II.: *Pamäť a identita*. Trnava : SSV, 2005, s. 20.

²³ Porov. LIPOVETSKÝ, G. – JUVIN, H.: *Globalizovaný Západ. Polemika o plane-tárni kultúre*. Praha : Prostor, 2012, s. 61–62.

mohol ostať jedine ako obsah ľudského vedomia, no nemohol ostať ako ten, kto definitívne objasňuje ľudské *sum*.“²⁴ Bytie nie je izolovaný predmet. Nie je ho možné oddeliť od vedomia tak, že ho zredukujeme na objekt, čo sa deje v prípade diskurzívneho myslenia. Boh ako *actus purus* sa však v logike takejto mysle stáva objektom oddeleným od človeka a tak je vystavený možnosti interpretácie, ktorá zapadá do schém diskurzívnej mysle. Samotný Tomáš Akvinský si však jasne uvedomoval, že Boh nie je podstatné meno, ale čistý akt. Povedané biblickým jazykom, je princíp života, pretože je sám Životom (porov. Jn. 1,4; 14,6). Až z tejto teologickej pozície môže človek pochopiť aj seba samého, skrze svoj princíp, ktorý ho neustále udržuje v bytí. V opačnom prípade je odsúdený k falošnému vedomiu o vlastnej nezávislosti a izolácii, čo spôsobuje pocit samoty a ohrozenosti. Preto je nutne trvalou súčasťou viery očisťovanie uvažovania o Bohu od nánosov antropomorfizmu.

Metafyzický prístup, ktorý je otvorený pre pýtanie sa a hľadanie celku je legitímny a ani nemôže byť *meta-fyzický*. Nakoniec je aj neodmysliteľnou súčasťou viery v Boha, ktorý je základom možnosti existencie celostnej reality. Pri poznávaní pravdy teda nejde o diskurzívny typ myslenia, ktoré chce na bytie položiť ruku, ale je skôr *skúsenosťou s pravdou bytia*. A to sa deje len prostredníctvom skúsenosti, ktorú môžeme označiť pojmom *mystická*. Ako sme už naznačili naša západná kultúra bola príliš očarená analytickým myslením, ktoré je výborné vo vede, ale ktoré sa vôbec nedotýka podstatných otázok ľudskej existencie. Preto Ján Pavol II. vzťah medzi vierou a rozumom začleňuje do *antropológie*, ktorá má metafyzický charakter – hľadanie posledného základu a zmyslu ľudského života.²⁵

Je otázkou na ďalšie premyslenie, ako sa môže tento metafyzický prístup sprostredkovať v dnešnom západnom svete, ktorý si príliš navykol na jednostranný typ diskurzívneho a kvantifikačného myslenia. Takto vytvorené mentálne štruktúry sú charakteristické jedno-

---

²⁴ JÁN PAVOL II.: *Pamäť a identita*. Trnava : SSV, 2005, s. 18.

²⁵ Porov. JÁN PAVOL II.: *Fides et ratio*, čl. 81, 83. Bratislava : Don Bosco, 1998, s. 118–119, 121.

---

strannou zameranosťou a tým majú tendenciu k zafixovanosti, ktorá im spätne dodáva pevnosť.

Záver

Návrat k bytiu môže podľa Jána Pavla II. vychádzať z inšpirácie myslenia Tomáša Akvinského, zvlášť v kontexte jeho filozofie bytia. Nie je to jediná alternatíva, ale na druhej strane musíme vziať do úvahy samotnú skúsenosť Tomáša, ktorá ho voviedla do mystickej skúsenosti s Bytím, v čom je Tomáš neustále inšpiratívny. Podľa Jána Pavla II. môže byť schodnou cestou fenomenologická metóda, ktorou môžeme analyzovať skúsenosť morálky, náboženstva či človečenstva, pritom nesmieme zabúdať, že všetky tieto analýzy predpokladajú skutočnosť ľudského bytia, ktoré odkazuje na svoj princíp – samotné bytie Boha.²⁶

Návrat k bytiu teda znamená návrat k sebe a z toho vyplývajúci návrat k zdroju života – k Bohu. Preto sa s Bohom nie je možné stretnúť len skrze čisté *cogito*, ale iba skrze bytie a teda vzťahy a čin, ktoré zjavujú, že sme, lebo On sa nám dáva. Na záver môžeme túto úvahu ukončiť konštatovaním francúzskeho filozofa a historika Étienna Gilsona, ktoré stojí na zamyslenie: „*Strata vedy by nám nedala filozofiu. Ale musíme byť pripravení, že ak stratíme filozofiu, stratíme taktiež vedu, rozum, slobodu, stručne povedané stratíme celú západnú kultúru s jej citom pre výnimočnú dôstojnosť človeka*“.²⁷

BIBLIOGRAFIA

- AKVINSKÝ, T.: *Summa contra gentiles*. In: <http://www.cormierop.cz/Summa-proti-pohanum-3kniha.html> (25.5.2024)
- GILSON, É.: *Jednota filosofické zkušenosti*. Praha : Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-035-0
- HUSSERL, E.: *Krise europäischen věd a transcendentální fenomenologie*. Praha : Nakladatelství ČSAV, 1972. (ISBN nie je)

---

²⁶ Porov. JÁN PAVOL II.: *Pamäť a identita*. Trnava : SSV, 2005, s. 20.

²⁷ GILSON, É.: *Jednota filosofické zkušenosti*. Praha : Vyšehrad, 2011, s. 192.

- JÁN PAVOL II.: *Fides et ratio*. Bratislava : Don Bosco, 1998. ISBN 80-88933-06-4
- JÁN PAVOL II.: *Pamäť a identita*. Trnava : SSV, 2005. ISBN 80-7162-537-X
- KEATING, T.: *Důvěrný vztah s Bohem*. Praha : Alpha Book, 2025. ISBN 978-80-88428-46-6
- LIPOVETSKY, G. – JUVIN, H.: *Globalizovaný Západ. Polemika o planetární kultuře*. Praha : Prostor, 2012. ISBN 978-80-7260-265-0
- NEUBAUER, Z.: Jedna otázka – jedna odpoveď. In: *Filozofia*, roč. 71, 2016, č. 10. ISSN 0046-385X
- NEUBAUER, Z.: Univerzita a idea vzdelanosti. In: *Obnova ideje univerzity. Soubor statí o významu a postavení univerzit v současném světě*. Praha : Karolinum, 1993. ISBN 80-246-0887-1
- PATOČKA, J.: *Tělo, společenství, jazyk, svět*. Praha : Oikoymenth, 1995. ISBN 80-85241-90-0
- PORUBEC, D.: Jazyk ako metóda poznania v diele P. A. Florenského. In: DANCÁK, P. – ŠOLTÉS, R. – PORUBEC, D. (eds.): *Disputationes quodlibetales XXVI. & XXVII. Metodológia a možnosti filozoficko-teologického myslenia*. Prešov : Bookman s.r.o., 2024. ISBN 978-80-8165-582-1.
- SWIEŻAWSKI, S.: *Nový výklad sv. Tomáše*. Brno : Cesta, 1998. ISBN 80-85319-78-0
- TORRELL, J.-P.: *Svatý Tomáš Akvinský. Osoba a dílo*. Praha : Krystal OP, 2017. ISBN 978-80-7575-010-5

Tri typy filozofie v kontexte európskeho myslenia¹

Daniel PORUBEC

Abstract: *The goal of our article is to point to the fact that in the context of European thinking we find three types of philosophy. Firstly, it is the empirical knowledge (based on experience) also called scientific knowledge, which is limited to the phenomena and facts of the outside world. It is utilitarian and serves only the material interests of man.*

Next, if we get to know the general ideas, the principles and their logical relationships, the knowledge becomes philosophical. However, philosophy which brings the reason beyond the science of facts must not adhere to the subjective games of the spirit and cannot deal only with the formal aspect of the ideas. It has to reach theology in its widest meaning, and ask about the Absolute Being. Two philosophers will help us on the way to our goal. They are P. A. Sorokin a sociologist and a naturalistic philosopher of culture, and a Russian religious philosopher V. S. Solovjov.

Key words: *Philosophy, truth, materialism, naturalism, idealism.*

Úvod

Žijeme v dobe prevratných objavov a s nimi spojenými zmenami. Človek prekročil prah tisícročia s vedomím vlastnej geniality, ale aj s nespočetnými otáznikmi, ktoré sa rozlúštením záhad ešte znásobili. Borí sa s nepoznaným, chtiac nahliadnuť za horizont budúcnosti. V mnohých oblastiach sa cíti byť „Pánom“, ale paradoxnou ostáva skutočnosť, že doposiaľ nemôže pochopiť samého seba. Sokrates vraj povedal: „Nie som zatiaľ schopný poznať sám seba, preto sa mi zdá smiešne skúmať iné veci, keď nepoznám ešte seba...“.² Človek sám seba nechápe úplne, zostáva sám sebe záhadný a tajomný, jeho poznanie samého

---

¹ Článok je parciálnym výstupom v rámci projektu VEGA č. 1/0404/25: „Predpoklady a kompetencie duchovného líderstva v kontexte ignáciánskej pedagogiky“.

² CORETH, E.: Co je člověk? Základy filosofické antropologie. Praha : Zvon, 1994, s. 10.

seba je zároveň nepoznaním, jeho sebaPOCHOPENIE zároveň nepochopením, len preto sa môže, a musí pýtať na svoju podstatu.³ V tejto súvislosti nám prichádzajú na um slova pápeža sv. Jána Pavla II.:

„Všetkých prosím, aby sa intenzívne zaujímali o človeka, ktorého Kristus spasil v tajomstve svojej lásky, aj o jeho trvalé hľadanie pravdy a zmyslu. Rozličné filozofické systémy ho klamali a presviedčali, že on je absolútnym pánom seba samého, že môže autonómne rozhodovať o svojom osude a o svojej budúcnosti, dôverujúc len sebe samému a svojim vlastným silám. V tomto nikdy nebude môcť byť veľkosť človeka. Určujúcim pre jeho uplatnenie bude len jeho rozhodnutie včleniť sa do pravdy, urobiť si svoj príbytok v tieni múdrosti a bývať v ňom. Len v tomto horizonte pravdy dospeje k plnému uplatneniu svojej slobody a svojho povolania k láske, ako aj k poznaniu Boha. V tom je jeho najvyššia sebarealizácia.“⁴

Človek je povolaný poznávať seba samého včlenením sa do pravdy a prebývaním v jej príbytku. Ak je však vytvorenie nového spoločenstva s pravdou a v pravde pre človeka nevyhnutnou podmienkou povolania k láske, k uplatneniu svojej slobody, k najvyššej miere jeho sebarealizácie, ako aj poznaniu Boha, kde túto pravdu hľadať, ktorým pravdu prinášajúcim svetonázorom v rámci európskeho myslenia naslúchať? Našou úlohou bude zodpovedať na túto otázku predovšetkým z hľadiska dejín filozofie. Základnú štruktúru nášho krátkeho exkurzu v úvode postavíme na predpokladoch amerického filozofa kultúry a sociológa s ruským pôvodom Pitirima Alexandroviča Sorokina, ako aj koncipienta ruskej náboženskej filozofie Vladimíra Sergejeviča Solovjova a jeho mystickej filozofii, kritika racionálnej filozofie Leva Šestova, znamenitého teológa Tomáša Špidlíka, filozofa Milana Machovca a ďalších filozofov a teológov. Ich filozoficko-teologické kongruencie nám najsamprv poodhalia skutočnosť krízy modernej doby a následne pomôžu v ďalšom pokračovaní nášho exkurzu odhaliť pravdu o ústrednom, dovoľíme si povedať najdôležitejšom tajomstve kresťanského náboženstva, pravdu o „Svetle neprístupnom“, zjavenú pravdu o „Najsvätejšej Trojici“, pravdu o svetle Toho, ktorý je, i keď ostáva vo svojej podstate neprístupný, človeku

---

³ Porov. CORETH, E.: *Co je člověk? Základy filosofické antropologie*, s. 10.

⁴ JÁN PAVOL II.: *Encyklika Fides et ratio (Viera a rozum)*. Bratislava : Don Bosco, 1998, čl. 107, s. 135.

---

bližšie, ako jeho vlastná duša. Jeden z najkrajších opisov tohto tajomného spoločenstva Boha a človeka, nám zaznieva z úst žalmistu: „*Tvoje oči ma videli, keď som ešte nebol stvárnený, a v tvojej knihe boli zapísané všetky moje dni, len pomyselné, lebo som ešte ani jeden neprežil*“ (Ž139, 16).

V osobe Ježiša Krista bolo človeku zjavené spomínané tajomstvo Najsvätejšej Trojice, „*tajomstvo, ktoré bolo od vekov a pokolení skryté*“ (Kol 1,26) a s ním a v ňom i tajomstvo ľudského života. Ako vraví Vladimír Solovjov: „*Človek už nemusí hľadať pravdu, lebo pravda je mu daná*“.⁵ Zároveň však človeka nemožno prinútiť, aby pravdu prijal a zjednotil sa s ňou. Človek sám sa musí rozhodnúť pre ňu alebo proti nej. V ekonómii spásy Boh rešpektuje prirodzenosť a slobodu človeka neprestajne vyzývajú: „*Hľadajte a nájdete!*“ (Mt 7,7) Na ceste hľadania tejto nám danej, zjavenej Pravdy, prechádzame troma štádiami duchovného rastu, jak na úrovni spoločenskej, tak i osobnej. V pravde zmyslami danej matérie, v pravde ideí hlbavého ľudského ducha, a v pravde nás presahujúcej transcendentnej skutočnosti nám beží v ústrety zjavená Pravda, zakaždým nechávajúc za sebou viditeľné odtlačky v troch predmetoch nášho záujmu t.j. sveta, človeka a Boha vytvárajúc tak tri typy filozofie. Našu pozornosť v tomto exkurze zameriame na prvé dva typy filozofie, t.j. materializmus a idealizmus.

1 Boh, svet, človek – tri predmety filozofie

Vychádzajúc z prostredia v ktorom žije, človek hľadá vlastnú tvár. Aj napriek dobrej vôli poznať pravdu, často uviazne v preludoch. Možno povedať, že v porovnaní s prírodou sa človek javí ako slabší, nedostatočný a to sa snaží kompenzovať kultúrnym výkonom vo svete, ktorý ho obklopuje, ktorému sa odcudzil, keď stratil orientáciu pomocou inštinktov.⁶ Avšak v troch predmetoch svojho filozofického záujmu, t.j. sveta, duše človeka a Boha, človek sám sebe ostáva verný, i keď ich rafinovane môže odsunúť na perifériu čistého rozumu, ako nám to vo svojej transcendentálnej dialektike geniálne vykreslil filozof

---

⁵ SOLOVJOV, V. S.: *Duchovné základy života*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1993, s. 82.

⁶ Porov. KÖNIG,F.-WALDENFELS,H.: *Lexikon náboženství*, Praha: Victoria Publishing, a.s., 1994. Heslo „člověk“, s. 99.

Immanuel Kant. Spomínaný filozof totiž hovorí veľmi nejednoznačne, obozretne až vyhýbavo o ideí sveta (kozmozologická idea), ideí duše (psychologická idea) a ideí Boha (teologická idea) ako o „plodoch“ výlučne rozumovej činnosti, teda činnosti rozumu, ktorý má „schopnosť ideí“. Táto schopnosť vytvárať spomínané ideí pochádza z nás a v nás sa tvorí, t.j. predstavuje iba akési predpisy „čo sa má“. Nehovorí však vôbec nič o tom, že im môže zodpovedať nejaká možná skúsenosť. Všetci sme jednoducho obmedzení iba na svet javov (iba na oblasť teoretického rozumu).⁷ „Kant všetko poznávané prehlásil za obyčajný jav, t.j. za niečo, čo existuje iba natoľko, nakoľko je poznávané, a teda chápané ako existujúce v imaginácii subjektu. To, čo existuje nezávisle na subjekte, Ding an sich, je bezpodmienečne nepoznatelné. ... Subjekt vždy poznáva iba svoje vlastné definície, formy svojho poznania.“⁸ Kant svojim oddelením noumenon (nepoznatelné Ding an sich) od fenoumenon (jav v imaginácii subjektu), definitívne skoncoval so stotožňovaním náboženstva a filozofie.⁹

Nebudeme sa uberať touto relativizujúcou Kantovou cestou, ale tri predmety filozofie, pre nás budú znamenať naozaj reálne predmety, t.j. objekty (*pred - met* z lat. *obicere* = predhodiť, postaviť proti, hodené pred náš zrak) nášho záujmu a nie vyhýbavo to, čo sa takým nášmu „čistému rozumu“ iba javí, ale naopak predmety poznávania a činnosti subjektu nezávislé od subjektu. Základná orientácia filozofie je predsa daná jej predmetom, teda troma oblasťami skutočnosti (a nie Kantových abstraktných „skutočností“, či predpisov čistého rozumu „čo sa má“), o ktorých sa v nej hovorí. „Svet, Boh (absolútne) a človek tvoria tri možnosti filozofickej orientácie. Človek žije v priesečníku dvoch svetov – zmyslovej a duchovnej skutočnosti. Sám svet ľudského ducha je tretím svetom, podobným aj nepodobným prvým dvom.“¹⁰

Ladislav Lencz vo svojej knihe *Od konfrontácie k dialógu* uvádza myšlienku Pitirima Alexandroviča Sorokina (*1889+1968), podľa

---

⁷ Porov. STÖRIG, H. J.: *Malé dejiny filozofie*. Praha : Zvon, 1993, s. 291-292.

⁸ SOLOVJOV, V. S.: *Krize západní filozofie*. Refugium Velehrad-Roma s.r.o., Velehrad, 2001, s. 55.

⁹ Porov. ŠOLTÉS, R.: *Poznámky k filozofickej reflexii náboženstva*. Prešov, 2015, s. 54.

¹⁰ LENCZ, L.: *Od konfrontácie k dialógu*, Križovatky kresťanstva a filozofie. Bratislava: Nové mesto, 1992. s. 8-9.

---

ktorého vývoj filozofického myslenia a kultúry sa vyznačuje určitou zákonitosťou. „Jeho závery obsahujú okrem iného aj tvrdenie, že existujú tri základné sústavy pravdy. Sú to senzitívna sústava pravdy, náboženská sústava pravdy a idealistická sústava pravdy. Typickou formou tej prvej je materializmus, druhá uprednostňuje božskú skutočnosť, tretia sa sústreďuje na svet ľudského ducha. V nich poznávame tri jednostranné filozofické systémy. Tie sa striedajú v určitom zákonitom slede. Je pozoruhodné, že vrcholné diela filozofie vznikajú v prechodných obdobiach, v ktorých sa stretávajú rôzne sústavy pravdy“.¹¹

Profesor Ladislav Lencz sa odvoláva na Sorokinovo dielo „*The Crisis of our Age*“ Kríza nášho veku (1947). Sorokin v ňom rozlišuje na základe bohatého materiálu z dejín umenia, vedy a filozofie tri filozoficko-socio-kultúrne sústavy: *ideačnú*, *idealistickú* a *senzitívnu*. Názvy sú dosť nezvyčajné a značne nejasné. Každá sústava má v dejinách svoje typické *umenie*, svoj systém *pravdy* a systém *práva*. V ideačnej sústave je pre systém pravdy, umenia a práva jedinou opravdivou realitou a hodnotou Boh, v idealistickej sústave čiastočne nadzmyslový a čiastočne zmyslami vnímateľný svet (idealistická sústava je akousi syntézou dvoch protipólov, t.j. ideačnej a senzitívnej sústavy), a napokon v senzitívnej sústave je jediným relevantným kritériom „životaschopnosti“ umenia, pravdy a práva výlučne zmyslová skúsenosť - hmota.¹² Naša kultúra sa podľa Sorokina nachádza vo fáze senzitívnej, fáze plnej nezmieriteľných protikladov rôzneho druhu vo sfére politickej, sociálnej, či morálnej. Podľa autora možno očakávať, že sa ľudstvo postupne bude prikláňať k ideačným a idealistickým formám kultúry.¹³ Vývoj v spoločnosti Sorokin prirovnáva ku trajektórii chodu kyvadla, kedy na konci kmitu dochádza k radikálnej zmene svetového systému. Túto zmenu spôsobujú revolúcie, vojny a krízy vo všeobecnosti. Fázu zmeny kmitu podľa autora potvrdzovala Veľká októbrová socialistická revolúcia a Prvá svetová

---

¹¹ LENCZ, L.: *Od konfrontácie k dialógu*, s. 10-11.

¹² Porov. SOROKIN, P. A.: *Kríze nášho veku*. Tiskárske a vydavateľské družstvo československého obchodníctva, Praha, 1948, s. 12-13.

¹³ Porov. SOROKIN, P. A.: *Kríze nášho veku*, s. 186-187.

vojna. Sorokin predpovedal aj ďalšie katastrofické udalosti ešte pred hospodárskou krízou a Druhou svetovou vojnou.¹⁴

Na ilustráciu týchto troch sústav, t.j. senzitivnej, idealistickej a ideačnej, uvedieme krátky prierez z dejín gréckeho antického filozofického myslenia. Našu pozornosť upriamime na filozofiu, pretože tvorí ideový základ formovania jednotlivých sústav. V oblasti filozofie, je pre človeka osobné vedomie ideí rozhodujúcim počiatkom jej uskutočnenia. Povedané slovami Vladimíra Solovjova: „*Iba v jednej sfére - v slobodnej teosofii, či komplexnom poznaní (jazykom autora veľmi zjednodušene povedané opravdivej, živej filozofii) – je človek skutočný subjekt a činiteľ.*“¹⁵ Ako prvému z filozofických smerov sa budeme venovať materializmu, ktorý svojím vplyvom dominuje aj v Sorokinovej senzitivnej filozoficko-socio-kultúrnej sústave.

2 Materializmus

V mýticko-náboženskom období (pred 6. stor. pr. Kr.) sa pôvod a zmysel človeka vysvetľoval z pôvodu a života bohov, od ktorých človek dostal dušu sputnanú v tele. Už vtedy sa duša chápala ako niečo božské, transcendujúce svet a jeho dejiny.¹⁶ Avšak neskôr, v nám známom období prechodu od *mýtu* k *logu*, rastie v Grécku najsamprv jednostranná orientácia na zmyslovú skutočnosť. Thalés Milétský, jeden z prvých gréckych filozofov, bol presvedčený, že objavil zjednocujúci princíp vesmíru vo vode, z ktorej všetko pochádza. Iní dávali prednosť vzduchu, alebo nejakej neurčitej hmote. Predpokladá sa, že všetko, čo existuje, je hmotné a v konečnom dôsledku rovnaké. Z náhodnej zmesi prvotnej hmoty pochádzajú všetky odlišnosti. Len ťažko tu nachádza miesto dôstojnosť Boha a človeka. Úžasný poriadok vesmíru nemôžu vytvoriť náhodné zmesi, ani jeho krásu, ktorú

---

¹⁴ P. A. Sorokin v roku 1930 prijal štátne občianstvo USA a stal sa profesorom sociológie na Harvardskej univerzite. V roku 1964 bol zvolený za prezidenta Americkej sociologickej asociácie. Medzi jeho žiakov patrila napr. R. K. Merton a K. Davis. Porov. SOROKIN, P. A.: *Kríze nášeho veku*. Praha, 1968, s. 6.

¹⁵ SOLOVJOV, V. S.: *Filozofické základy komplexného viedění*. Refugium Velehrad-Roma s.r.o., Velehrad, 2001, s. 63.

¹⁶ LENCZ, L.: *Od konfrontácie k dialógu*, s. 12.

---

obdivujeme na vlastné oči. Veď čírou náhodou nemôže nastať vo svete nič, ale všetko sa musí riadiť prírodnými zákonmi. Pythagoras pozoroval obežné dráhy hviezd a objavil, že sa ich pohyb dá vyjadriť číselne.¹⁷ Vlastné tajomstvo vidí Pytagorova náuka v číslach. Každé z čísel od 1 do 10 má zvláštnu moc a význam, predovšetkým však dokonalá a úplná desiatka. Harmónia sveta (Pythagoras bol prvý, ktorý svet nazval „kozmos“) spočíva v tom, že je v ňom všetko usporiadané podľa číselných vzťahov. Dôkazom toho je predovšetkým hudba. Zdá sa, že Pythagoras bol prvý, kto za harmonickým súzvukom tónov a za intervalmi stupníc objavil číselné vzťahy.¹⁸ Tento veľký nebeský súlad sa odráža aj v pozemskom živote. Aby svet bol harmonickým, musí sa riadiť nemeniteľnými prírodnými zákonmi. Ich súhrn môžeme nazvať „bohom“. On je zvrchovaným zákonom vesmíru, ktorý vtlačá svetu krásu poriadku. Avšak tento „boh“ nie je ničím iným, než spomínaným nemenným zákonom vesmíru, nie je osobný, ale stotožňuje sa skôr s neúprosným osudom (fátom). Fatalizmus je teda jediným správnym postojom človeka ku svetu. Čo je dokonalejšie, riadi to, čo je menej dokonalé. Osudy ľudského života tak závisia od obežných dráh hviezd, ktoré sú dokonale usporiadané.¹⁹ Prírodnú filozofiu, filozofiu Pytagora, tak do značnej miery charakterizuje prízemný materializmus.²⁰ Vladimír Slovjev spomínaný prízemný materializmus označuje ako „prvý, detský, nevyzretý stupeň naturalistickej filozofie,“ ktorý môžeme nazvať aj „elementárnym, alebo živelným materializmom.“²¹

Jednou z hlavných námietok na adresu materializmu je fakt, že pripúšťa možnosť zázračných premien. Je akýmsi zvláštnym druhom Ovídiových metamorfóz. „Hmota, bezduchá a mŕtva, sa zrazu mení na ducha.“²² Časté rojčenie o zduchovnení matérie predsa len neobišlo materialistov, podobne ako časté rojčenie o zmaterializovaní ducha neobišlo idealistov. Naša matka – matéria (z lat. *mater* - matka) je

---

¹⁷ Porov. ŠPIDLÍK, T.: *My v Trojici*, Velehrad : Refugium Velehrad – Roma s. r. o., 2000, s. 11.

¹⁸ Porov. STÖRIG, H. J.: *Malé dejiny filozofie*, s. 98.

¹⁹ Porov. ŠPIDLÍK, T.: *My v Trojici*, s. 11.

²⁰ Porov. LENCZ, L.: *Od konfrontácie k dialógu*, s. 12.

²¹ SOLOVJOV, V. S.: *Filosofické základy komplexného viedění*, s. 68.

²² ŠESTOV, L.: *Moc klúčov*. Bratislava: Kalligram, 2009, s. 130.

pôvodcom všetkého jestvujúceho a sama zo seba plodí všetok život a tak nemôže byť mŕtva bezduchá realnosť. V sebe táto matka zahrňuje všetky živé sily a sama je živá a oduševnená. „*Tento názor, ktorý materiálnu prírodu oživuje, sa nazýva hylozoizmus a vytvára druhý stupeň naturalistickej filozofie (jeho predstavitelia sú mimo iného filozofi-prírodovedci z pätnásteho a šestnásteho storočia, z ktorých najvýznamnejší je Giordano Bruno).*“²³

Napokon Démokritos veril, že sa dá všetko vysvetliť zložením z „atómov“.²⁴ Použité slovo „veril“ tu má svoje opodstatnenie, nakoľko mechanický materializmus sa nemôže zaobiť bez „nejakej“ pôsobiacej sily, ktorou disponujú atómy (z gr. *atomos* – nedeliteľný). Atómy nezaniikajú, sú nemeniteľné, všetky sú z tej istej látky, majú ale rozdielnu veľkosť a im zodpovedajúcu váhu. Všetko zložené vzniká spojením oddelených atómov a všetko, čo môže zaniknúť spočíva v rozlučovaní atómov doposiaľ spojených.²⁵ Je potrebné zdôrazniť, že trvalým existujúcim a pravým súcnom sú nedeliteľné hmotné čiastočky – atómy a ostatná príroda vzniká z rôznorodého mechanického spojovania týchto atómov, je teda prechodným javom. V prípade atomizmu, alebo inak povedané mechanického materializmu sme tak svedkami tretieho, posledného stupňa naturalizmu.²⁶ Aj v tomto prípade však stojíme tvárou v tvár naivnému materializmu. Materialisti sa koniec koncov nie menej zaliečajú rozumu, ktorý vyvodzujú z atómov a pokladajú ho za prechodný, než ich neskorší protivníci idealisti, pre ktorých je rozum večný a odveký.²⁷

Dopracovali sme sa tak k tvrdeniu, ktoré je pre mechanický materializmus (naturalizmus tretieho stupňa) kľúčové. Všetko súcno sa skladá zo sily a z hmoty. Vďaka jednoduchosti a pravdivosti tohto tvrdenia bol materializmus veľmi populárny prakticky v každej dobe. Materializmus hovorí síce pravdu, avšak nepovie ju celú. Logicky neriešiteľný problém materializmu spočíva práve v tom, že bezpodmienečne nedeliteľné atómy sú zároveň aj hmotné čiastočky.

---

²³ SOLOVJOV, V. S.: *Filosofické základy komplexného viedění*, s. 69.

²⁴ Porov. ŠPIDLÍK, T.: *My v Trojici*, s. 10.

²⁵ Porov. STÖRIG, H.J.: *Malé dějiny filozofie*, s. 105.

²⁶ Porov. SOLOVJOV, V. S.: *Filosofické základy komplexného viedění*, s. 67.

²⁷ Porov. ŠESTOV, L.: *Moc kľúčov*, s. 131.

Jednoducho povedané vlastnosťou hmoty je jej deliteľnosť, alebo sa už nejedná o hmotu. „Atómy teda buď vôbec neexistujú, alebo sú to nehmotné dynamické jednotky, živé monády.“²⁸ Kľúčové tvrdenie materializmu pre svoju životaschopnosť potrebuje zásadnú obmenu. Všetko súcno sa skladá zo sily a z hmoty, pričom „sila nie je atribút hmoty, ako sa veda najprv domnievala, ale naopak, hmota je produktom síl, alebo presnejšie povedané, relatívna hranica ich vzájomného pôsobenia.“²⁹

Hlavným filozofickým predmetom názoru, vzťahujúcim sa k materializmu je teda vonkajší svet, t.j. oblasť hmotnej prírody. Materializmus považuje za pravý zdroj poznania vonkajšiu skúsenosť, všetko to, čo vnímame percepciou, teda našim obvyklým zmyslovým vedomím. „Takže vzhľadom k danému predmetu tohto smeru ho môžeme pomenovať naturalizmom a z pohľadu pôvodu jeho poznania ho môžeme nazvať vonkajším empirizmom.“³⁰

Podobné konštatovanie na adresu materializmu, avšak premietnuté už do socio-kultúrnej sféry jeho vplyvu, zaznieva aj z úst Sorokina. Aj v modernej senzitívnej kultúre sme svedkami toho, že sa zamieta všetko, čo sa nedá uchopiť zmyslami a presadil sa materializmus, mechanizmus, empirizmus, pozitivizmus, vulgárny utilitarizmus a hedonizmus, pretože „len zmyselná radosť a bolesť, zmyslová užitočnosť a neužitočnosť sú z toho hľadiska skutočné.“³¹ V senzitívnej sústave tak hrajú prím zmyslové orgány s druhotnou pomocou rozumu. „Všetko, čo bolo nadzmyslové, bolo buď spochybnené ako realita, alebo fiktívne ako hodnota. Buď to neexistovalo, alebo súc zmyslami nepostihnuteľné, bolo, akoby neexistovalo.“³² Na základe takýchto materialistických kritérií vyrástol podľa Sorokina pevný kmeň našej senzitívnej kultúry so svojimi skvelými, ale jedovatými plodmi, pričom prvým jedovatým plodom je neslýchaný rozvoj prírodných vied.³³

Veľkí priekopníci materializmu od Tháleasa po Demokrita, sa tak stali v nemalej miere otcami našej „prírodovednej civilizácie“,

---

²⁸ SOLOVJOV, V. S.: *Filosofické základy komplexného viedění*, s. 73.

²⁹ SOLOVJOV, V. S.: *Filosofické základy komplexného viedění*, s. 72-73.

³⁰ SOLOVJOV, V. S.: *Filosofické základy komplexného viedění*, s. 67.

³¹ SOROKIN, P. A.: *Krize našeho věku*, s. 244.

³² SOROKIN, P. A.: *Krize našeho věku*, s. 244.

³³ Prov. SOROKIN, P. A.: *Krize našeho věku*, s. 244.

priekopníkmi prirodzeného vysvetľovania všetkých procesov prírody i spoločnosti. Bojovali síce proti kultu božstiev, ale sami si vytvárali a ctili istú bohyňu Rozumu. Povedané slovami filozofa Milana Machovca, „Mýtus odstránili, prekonali, viac menej prekonali nedialekticky, bez zmyslu pre ľudsky cenné a hodné zachovania v ňom. S fantastikou poňatia človeka, ktorú tak veľkolepo rozbili, začal sa im strácať i človek sám. ... Títo „prví filozofi“ dali svetú základy vedy, ale svet im prestal byť domovom. Naučili ľudstvo prvým krôčikom k racionálnemu zvládaniu vecí, ale samo začlenenie v ľudstvo, rode, kolobehu života a ženskosti sveta – to všetko sa im začalo strácať.“³⁴

3 Idealizmus

Opačný extrém, výlučné sústredenie sa na svet ducha, predstavoval v dejinách filozofie Parmenides. Zahľadený do nadzmyslovej skutočnosti a večnosti charakterizovanej jednotou bytia, odmieta zmenu, pohyb, mnohosť. Sofistická škola prináša obrat k človeku. Potom nasleduje vrchol gréckej filozofie, charakteristický trojicou filozofov – Sokrates, Platón a Aristoteles.³⁵ V európskom myslení dochádza k výraznému momentu zlomu. Hľadať jednotu sveta znamená hľadať ideu, ktoré ju riadia. Jeho krása však sama o sebe závisí na tom, že vyjadruje nejakú ideu. Toto pochopil Platón a jeho nasledovníci – idealisti.³⁶ Platón si vo svojej filozofii predsavzal splniť dve úlohy. Najprv je potrebné bojovať proti materializmu, ktorého dovtedy najúplnejším vyjadrením bol Demokritov atomizmus a následne vytvoriť opozičný filozofický systém, ktorý by dokázal „reálnu existenciu ideálneho dobra, hypostazovanej absolútnej kvality, ktorá je prvotná z hľadiska bytia a súčasne je prameňom celej vonkajšej skutočnosti.“³⁷

Základy Platónovej filozofie sú vybudované na realistickom učení o ideách ako nehmotných podstatách, ktoré jestvujú nezávisle od toho, či ich uznávame, alebo odmietame. Nie idey potrebujú nás, aby tak

---

³⁴ MACHOVEC, M.: *Filozofie tváří v tvář zániku*, Nakladatelství „Zvláštní vydání“, 1998, s. 99-100.

³⁵ Porov. LENCZ, L.: *Od konfrontácie k dialógu*, s. 12.

³⁶ Porov. ŠPIDLÍK, T.: *My v Trojici*, s. 11-12.

³⁷ LEGOWICZ, J.: *Prehľad dejín filozofie*. Bratislava: Obzor, 1972, s. 96.

---

mohli žiť vo svete bohov. Pravdou je opak. Človek potrebuje idey, aby sa nestratil a nezahynul vo svete javov. Z tohto predpokladu následne vyplývajú ďalšie Platónove nauky o fyzike, antropológii, etike a politike.³⁸

Náš obvyklý spôsob života je väzením, naše okolie je iba tieň. Výstup a pohľad na veci hore znázorňuje vzlet duše do sveta ideí. Čo sú však tieto idey? Ideu predpokladáme tam, kde množstvo vecí označujeme tým istým menom. Idea – grécky *eidos*, alebo *idea*, pôvodne „obraz“ - sú teda formy, rody, obecné rysy bytia. Nie sú to len akési všeobecné pojmy, ktoré si naše myslenie tvorí odhliadnutím od zvláštností a zhrnutím spoločných znakov vecí. Idei sú celkom reálne, jedine ony majú pravú (metafyzickú) realitu. Jednotlivé veci sú pomínuteľné, ale idey trvajú ako ich nepomínuteľné pravzory.³⁹ Svet ideí predstavuje pre človeka cieľ, ku ktorému v ľudskej duši vedie cesta, „lebo boh vložil do ľudskej duše túžbu po poznaní, a tým jej umožnil, aby sa stále viac zušľachtľovala smerom k božskej dokonalosti“⁴⁰

Avšak pre Platónov idealizmus kľúčový termín *idea* nezaviedol do filozofie Platón, ale jeho protivník Demokritos, ktorý aplikoval termín *idea* na materiálne, hmotné atómy. Pomocou tohto termínu vyjadril to isté, čo sa dá vyjadriť termínom *forma*. Atóm-idea je teda atóm-forma. Jednalo sa teda o nami vyššie popísanú kongruenciu atómu - hmoty a formujúcej sily. Avšak Platón urobil v používaní termínu *idea* „kopernikovský obrat“, keď termín *idea* (forma, tvar) a príbuzný tvar *eidos* (druh) začal používať na označenie jednak podstaty a jednak formy-tvaru. Pre oboch filozofov však platí, že *idea* je čosi, čo sa dá poznať pomocou rozumu, nie zmyslov. Rozdiel spočíva iba v tom, že pre Platóna je *idea*, resp. *eidos* čosi netelesné, nehmotné, patriace do sveta bohov, duchov a nie ľudí, pričom v chápaní Demokrita je *idea* spojená s hmotnými atómami.⁴¹

Obrazne povedané rozdiel medzi Platónovým idealizmom a Demokritovým materializmom tak spočíva skôr v rozdielnom prístupe k skutočnosti, pretože žiaden filozof nemal v úmysle „povaľiť

---

³⁸ Porov. LEGOWICZ, J.: *Prehľad dejín filozofie*, s. 96.

³⁹ Porov. STÖRIG, H.J.: *Malé dejiny filozofie*, s. 121.

⁴⁰ ŠOLTĚS, R.: *Poznámky k filozofickej reflexii náboženstva*, s. 27.

⁴¹ Porov. LEŠKO, V. – MIHINA, F.: *Dejiny filozofie*. Bratislava: Iris, 1996, s. 38.

skutočnosť po hlavu“. Rozdiel je však v tom, že pravá skutočnosť je v idealizme tá, ktorú rozumom poznávame a ceníme. Človek schopný rozumového poznania je už nadradený nad hmotné veci. „*Hmotný svet nás môže každú chvíľu zničiť, ale navzdory tomu sme mu nadriadení, pretože svet to nevie, ale my to vieme,*“ poznamenal raz v tejto súvislosti Pascal.⁴² Mysliaci človek verí, že je slobodný, ale aj to je iba zdanie. Aj nadradenosť človeka má svoje medze. Je totiž nútený vo svojich myšlienkach, a potom i vo svojich činoch, pohybovať sa v medziach vytýčených rozumom. Vo svete ideí nemá miesto to, čo odporuje logike. Idealista chce žiť podľa ideí, a preto sa ocitne – podľa Dostojevského podobenstva – v kryštálovom paláci, kde je všetko jasné a priehľadné, kde však nie je miesto pre slobodu ani pre lásku. Totiž tieto dve skutočnosti nie sú nikdy jasné, dokonale logické. Neriadia sa vždy rozumnými dôvodmi a nedajú sa uspokojivým spôsobom vyjadriť myšlienkami.⁴³ Idealizmus jednoducho povedané lipol na jednej axióme. Čo je reálne, je aj stále. Lev Šestov preto na adresu idealizmu poznamenal: „*Tak v koreni platónskeho svetonázoru tkvie základný nedostatok ľudského myslenia – nedostatok pokladaný za najvyššiu hodnotu. Filozof ťažko ustriečne nepokojný vrtošivý život a urobí si záver, že to nemôže byť život, ale fikcia. Dialektika má moc iba nad všeobecnými pojmami, a tieto všeobecné pojmy sú umocnené na ideál.*“⁴⁴

Platón nikdy nevyložil svoju filozofiu systematickým spôsobom. Jeho filozofickú a duchovnú pozostalosť tvorí 42 dialógov, 13 listov a zbierka definícií. V jeho filozofii sa dajú rozpoznať štyri prúdy. Prvým zdrojom inšpirácie je myšlienkový testament „temného“ Herakleita z Efezu, prevažne v tej časti, ktorá sa dotýka zmyslového vnímania, druhým je Sokratovo učenie o politike a spoločnosti, tretím sú Pytagorove filozoficko-matematické názory a napokon štvrtým inšpiračným zdrojom sú názory Parmenida a ďalších eleatov na rozumové poznanie. V poslednom období možno hovoriť aj o vplyve atomistiky.⁴⁵

---

⁴² ŠPIDLÍK, T.: *My v Trojici*, s. 13.

⁴³ Porov. ŠPIDLÍK, T.: *My v Trojici*, s. 13.

⁴⁴ ŠESTOV, L.: *Apoteóza bezzásadovosti* in: ŠESTOV, L.: *Moc kľúčov*. Bratislava: Kalligram, 2009, s. 41.

⁴⁵ Porov. ŠPAŇAR, J.: *Platón. Dialógy, zv. I*. Bratislava: Tatran, 1990, s. 10-14.

Práve vďaka naposledy menovanému Parmenidovi, počnúc Sokratom a Platónom začali ťať najväčší úspech tí filozofi, ktorí učili ľudí dávať prednosť tomu, čo je stále, čo sa nemení a ostáva seberovné, pred menlivým a nestálym. Jednoduchí ľudia, čo nikdy nerekapitulujú svoje duševné výdavky a príjmy, totiž žijúci neuvedomene, pozerali na filozofov ako na svojich dobrovoľných účtovníkov, u ktorých rovnováha medzi aktívami a pasívami je zavše ideálna.⁴⁶ Na druhej strane však nemožno idealizmu Platóna túto skutočnosť vyčítať, pretože *„všetky filozofické smery, čo by akokoľvek usilovne hľadali skutočnú pravdu, čo by ju akokoľvek definovali, stále rovnako uznávajú, že táto pravda musí byť všeobecná a nemenná, že musí byť iná, než naša pominuteľná a rozkúskovaná javová realita.“*⁴⁷

Platón tak priniesol do filozofie tajuplnú, slovami ťažko opísateľnú túžbu človeka po niečom „vyššom“, po niečom opravdivejšom než nám ponúkajú zmysly, záchranom, až spasiteľnom. I keď si túto túžbu ľudia ďalších vekov, či už zahľadení do seba samých, alebo politickí revolucionári krajších zajtrajškov, vysvetľovali nesmierne rozmanito, nábožensky, politicky, umelecky, fenomenálny Platónov duch dokázal, povedané slovami filozofa Milana Machovca, *„dotvoril filozofiu v jej pravom zmysle slova tým, že najsamprv on (Platón) prepojil v jedno jediné ľudské hľadačské snaženie všetky dimenzie filozofovania, t.j. prepojil dimenziu racionálne - úvahovú s dimenziou politicko - organizačnou, dimenziu kozmickú s dimenziou najvnútornejšej intimity. ... V Platónovi sa tak po prvý krát prepojilo to, čo je vo fenoméne človeka najúžasnejšie, ale aj najhroznejšie.“*⁴⁸

Pokračujúc v intenciách Milana Machovca o Platónovom prepojení dimenzií racionálnej a politickej, kozmickej a hlboko intímnej, môžeme dať za pravdu aj Sorokinovi. Totiž hlavnou premisou jeho idealistickej filozoficko-socio-kultúrnej sústavy bolo to, *„že pravá skutočnosť je čiastočne nadzmyslová a čiastočne zmyslová.“*⁴⁹

I keď idealizmus čiastočne prepája zmyslový a nadzmyslový svet, nehľadá už pravé súcno vo vonkajšom svete, ako tomu bolo v prípade

---

⁴⁶ Porov. ŠESTOV, L.: *Apoteóza bezzásadovosti*, s. 41

⁴⁷ SOLOVJOV, V. S.: *Filozofické základy komplexného viedění*, s. 68.

⁴⁸ MACHOVEC, M.: *Filozofie tváří v tvář zániku*, s. 124-125.

⁴⁹ SOROKIN, P. A.: *Krize našeho věku*, s. 13.

materializmu, či naturalizmu. Dochádza v ňom k evidentnému príkladu k tajomným hĺbikám poznávajúceho subjektu, čo si do dôsledkov, zdá sa, neuvedomoval ani sám Platón. Až z odstupom času sme si mohli uvedomiť, že „Platónom vstúpila do našej civilizačnej tradície oná vetva hľadačstva, odvíjajúca sa z filozofie, v ktorej si konštruktéri pojmových sietí pripadajú ako závratní dobyvatelia prapodstaty sveta (eventuálne aj „iného sveta“), ktorých vzájomné spory im pripadajú ako niečo maximálne vznešené a veľkolepé, ako nejaký spor titanov ducha o podstatu bytia („gigantomachia peri tēs úsiās“), ale v skutočnosti úžitok, ktorý ľudstvo z toho má (bezcné to zaiste nie je), neprevyšuje úžitok vznikajúci z lúštenia šachových úloh: rozumové schopnosti to zbystruje, ale nejaké „vedenie“ z toho neplynú.“⁵⁰

Inými slovami povedané, idealizmus považuje za pravé súcno to, čo možno poznať čistým myslením, teda jedine všeobecné pojmy. Všeobecné pojmy sa zase vzťahujú na ideu, ktorá je daná čistým racionálnym myslením. Podľa Vladimíra Solovjova je preto idealizmus „vo vzťahu k spôsobu poznania nutne čistý racionalizmus.“⁵¹ Ako nám je dobre známe z dejín filozofie idealizmus najdôslednejšie a najjasnejšie rozpracovala nemecká idealistická filozofia, ktorej základy vybudovali v úvode spomínaný Immanuel Kant. „Kant vykonal dielo gigantickej abstrakcie: poznanie bolo ako forma úplne oddelené od akéhokoľvek obsahu, ktorý mimo neho existuje, takže na jednej strane vidíme čistú formu poznania bez akéhokoľvek skutočného obsahu a na druhej strane svojbytný obsah Ding an sich, ktorý je zbavený akejkol'vek formy. ... Tak bolo v Kantovej filozofii poznanie pozbavené akejkol'vek opravdivej hodnoty.“⁵² Idealizmus, ktorý bol v Kantovom intelektuálnom kritizme vyšperkovaný do nevidanej rozumovej krásy, naozaj neostal nič dĺžny Machovcovmu výroku na adresu zvráteného idealizmu: „rozumové schopnosti to zbystruje, ale nejaké „vedenie“ z toho neplynú.“

---

⁵⁰ MACHOVEC, M.: *Filozofie tváří v tvář zániku*, s. 123.

⁵¹ SOLOVJOV, V. S.: *Filosofické základy komplexního vědění*, s. 79.

⁵² SOLOVJOV, V. S.: *Krise západní filozofie*, s. 55-56.

Záver

V krátkom exkurze dejinami filozofie materializmu a idealizmu sme si zámerne vybrali filozofov, teológov, ktorých už len názvy diel evokujú, až istý druh „eschatologizmu“, burcujúceho k prebudeniu z našej neutešnej krízovej situácie (Sorokin-Kríza nášho veku, Solovjov – Kríza západnej filozofie, Machovec – *Filozofia tvárou v tvár zániku*, Šestov – *Apoteóza* (z gr. *oslava, chválospev*) *bezzásadovosti*). Má vôbec opodstatnenie náš záujem o riešenie súčasných krízových situácií nahliadnutím do dejín filozofie materializmu a idealizmu, alebo je nezvyčajne krízový stav v našej senzitívnej spoločnosti len naša fikcia?

Vladimír Sergejevič Solovjov sa tvorivo vyrovnával (omnoho tvorivejšie ako P. A. Sorokin) s negatívnymi stránkami západnej kultúry. Z prílišnej „prízemnosti“ materializmu, či naturalizmu, ktorý lipol na vonkajšom svete, či prílišnej „nebeskosti“ idealizmu, ktorý „uviazol“ v ideálnom bytí nášho rozumu, poukázal na jedinečnú cestu tretej filozofie, presnejšie rozumovej kontemplácie, t.j. mysticismu. *„Inými slovami, musíme uznať, že pravé súcno má vlastnú absolútnu realitu, ktorá je plne nezávislá na realnosti nášho vonkajšieho hmotného sveta, tak isto ako na našom myslení. V skutočnosti je to práve naopak, pravé súcno prináša vonkajšiemu svetu jeho realnosť a nášmu mysleniu jeho ideálny obsah.“*⁵³

Na Olivovej hore, kde sa Kristus v smrteľnej úzkosti modlil pred svojim spasiteľným umučením, našiel svojich učeníkov spať od zármutku. *„I povedal im: „Čo spíte? Vstaňte, modlite sa, aby ste neprišli do pokušenia (gr. peirasmos)!“* (Lk 22,46) V období helenizmu slovo *peirasmos* znamenalo v novo formujúcich sa ľudových hnutiach evidentne nielen *pokúšenie*, ale aj *onen deň všeobecnej skazy a hrôzy*, ktorý bol očakávaný ako s obavami, tak aj ako pohrozenie vtedajším mocným a sebestačným vrstvám a ľuďom pasívne sa prispôsobujúcim danému stavu.⁵⁴

Nezaspať od zármutku... V kontexte európskeho myslenia nám slová spomínaných sociológov, filozofov, či teológov teda právom môžu znieť obdobne: *„Čo spíte? Vstaňte, modlite sa, aby ste sa nedostali do všeobecnej skazy a hrôzy!“*

---

⁵³ SOLOVJOV, V. S.: *Filosofické základy komplexního vědění*, s. 83.

⁵⁴ Porov. MACHOVEC, M.: *Filozofie tváří v tvář zániku*, s. 5.

BIBLIOGRAFIA

- CORETH, E.: *Co je člověk? Základy filosofické antropologie*. Praha : Zvon, 1994.
- JÁN PAVOL II.: *Encyklika Fides et ratio (Viera a rozum)*. Bratislava : Don Bosco, 1998.
- KÖNIG,F.-WALDENFELS,H.: *Lexikon náboženství*. Praha : Victoria Publishing, a.s., 1994.
- LEGOWICZ, J.: *Prehľad dejín filozofie*. Bratislava : Obzor, 1972.
- LENCZ,L.: *Od konfrontácie k dialógu, Križovatky kresťanstva a filozofie*. Bratislava : Nové mesto, 1992.
- LEŠKO, V. – MIHINA, F.: *Dejiny filozofie*. Bratislava : Iris, 1996.
- MACHOVEC, M.: *Filozofie tváří v tvář zániku*. Nakladatelství „Zvláštní vydání“, 1998.
- SOLOVJOV, V. S.: *Duchovné základy života*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1993.
- SOLOVJOV, V. S.: *Filosofické základy komplexního vědění*. Velehrad : Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2001.
- SOLOVJOV, V. S.: *Krize západní filozofie*. Velehrad : Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2001.
- SOROKIN, P. A.: *Krize našeho věku*. Praha : Tiskařske a vydavatelské družstvo československého obchodnictva, 1948.
- STÖRIG, H. J.: *Malé dějiny filozofie*. Praha : Zvon, 1993.
- ŠESTOV, L.: *Moc klúčov*. Bratislava : Kalligram, 2009.
- ŠOLTÉS, R.: *Poznámky k filozofickej reflexii náboženstva*. Prešov : GTF PU, 2015.
- ŠPAŇAR, J.: *Platón. Dialógy, zv. I*. Bratislava : Tatran, 1990.
- ŠPIDLÍK, T.: *My v Trojici*. Velehrad : Refugium Velehrad – Roma s. r. o., 2000.

Pamięć i tożsamość Jana Pawła II w świetle Eucharystii: Kongres Eucharystyczny we Wrocławiu (1997)

Adrian Marek KOSENDIAK

Abstract: *The article examines the theology of the Eucharist in the teaching of John Paul II, focusing on the 46th International Eucharistic Congress held in Wrocław (1997) and the homily delivered during the Statio Orbis. In light of the motto "For freedom Christ has set us free" (Gal 5:1), the study argues that the Eucharist is a sacrament of freedom, remembrance, and unity that shapes the Church's identity and the Christian culture of post-1989 Central and Eastern Europe. Methodologically, the paper employs a hermeneutic reading of papal texts (Ecclesia de Eucharistia, Dominicae Cena, Veritatis splendor), a contextual analysis of the Congress, and comparison with the documents of the Second Vatican Council. The conclusions highlight that the Eucharist - as anamnesis of Christ's Pasch - forms responsible freedom grounded in truth and love, fosters unity across cultural divisions, and provides a source of ecclesial and national identity. The Wrocław Congress made this dynamic particularly visible by linking liturgical celebration with a prophetic call to the renewal of social life.*

Keywords: *Eucharist. John Paul II. Freedom. Statio Orbis. 1997 Eucharistic Congress. Identity. Ecclesia de Eucharistia.*

Wstęp

Eucharystia, będąca „źródłem i szczytem całego życia chrześcijańskiego” (KKK 1324), zajmowała w nauczaniu Jana Pawła II miejsce absolutnie centralne. Papież, którego pontyfikat przypadł na czas wielkich przemian politycznych, społecznych i kulturowych, dostrzegał w sakramencie Eucharystii nie tylko centrum życia Kościoła, ale także fundament ludzkiej wolności, godności i tożsamości. To

właśnie w Eucharystii widział odpowiedź na wyzwania współczesności: sekularyzację, relatywizm i kryzys człowieczeństwa.¹

W szczególny sposób temat Eucharystii został podjęty podczas XLVI Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego we Wrocławiu w 1997 roku, którego hasło brzmiało: „Ku wolności wyswobodził nas Chrystus” (Ga 5,1). To wydarzenie miało nie tylko znaczenie liturgiczne i pastoralne, ale także symboliczne: odbyło się w Europie Środkowo-Wschodniej, niedługo po upadku komunizmu, w regionie, który na nowo odkrywał sens wolności i odpowiedzialności za nią.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie nauczania Jana Pawła II o Eucharystii w świetle jego wystąpień podczas Kongresu Eucharystycznego we Wrocławiu, a zwłaszcza homilii wygłoszonej podczas *Statio Orbis* 1 czerwca 1997 roku. Szczególna uwaga zostanie poświęcona relacji między Eucharystią a wolnością, a także temu, jak papież łączył kult eucharystyczny z budowaniem tożsamości osobistej, narodowej i wspólnotowej.

Eucharystia w nauczaniu Jana Pawła II.

Jan Paweł II od początku swojego pontyfikatu podkreślał, że Eucharystia stanowi serce Kościoła. W encyklice *Ecclesia de Eucharistia* pisał: „Kościół żyje dzięki Eucharystii. Ta prawda nie wyraża jedynie codziennego doświadczenia wiary, lecz zawiera w sobie istotę tajemnicy Kościoła”.² Eucharystia była dla niego nie tylko pamiątką Ostatniej Wieczerzy, lecz także sakramentalnym uobecnieniem paschalnego misterium Chrystusa, które kształtuje życie wierzących i całej wspólnoty.

Papież podkreślał, że kult eucharystyczny nie ogranicza się do celebracji Mszy świętej, ale obejmuje również adorację Najświętszego Sakramentu, procesje, kongresy eucharystyczne i inne formy pobożności, które mają pogłębiać wiarę i świadomość wiernych.³

---

¹ JAN PAWEŁ II.: *Ecclesia de Eucharistia*, Watykan 2003, nr 1; por. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań :1994, nr 1324; zob. też: JAN PAWEŁ II.: *Veritatis splendor*, Watykan : 1993, nr 17.

² Tamże, nr 3.

³ JAN PAWEŁ II.: List apostolski *Dominicae Cenaе*, Watykan : 1980, nr 3.

Jan Paweł II podkreślał, że Eucharystia realizuje się w pełni w sprawowaniu Mszy Świętej. Podczas wizyty w Polsce w 1997 roku mówił: „Najświętsza Eucharystia jest przede wszystkim Ofiarą Mszy Świętej, w której Chrystus uobecnia swoją mękę i śmierć dla zbawienia świata”.⁴

Dla papieża Msza Święta miała charakter ofiarniczy, paschalny i wspólnotowy. Nie była jedynie pamiątką, lecz uczestnictwem w jedynym i wiecznym akcie Chrystusa. To właśnie dlatego Jan Paweł II wzywał do uczestnictwa w niedzielnej Eucharystii jako obowiązku, ale także jako prawa człowieka wierzącego.

Centralnym punktem nauczania Jana Pawła II o Eucharystii jest jej związek z wolnością. Eucharystia nie tylko uobecnia ofiarę Chrystusa, ale także objawia, że prawdziwa wolność rodzi się z daru z siebie i miłości. W encyklice *Veritatis splendor* papież przypominał, że wolność nie polega na dowolności, ale na zdolności wyboru dobra w prawdzie.⁵

Dlatego Eucharystia, będąc sakramentem ofiary i miłości, wychowuje człowieka do odpowiedzialnej wolności. W niej wierzący uczą się, że wolność nie jest absolutną autonomią, lecz odpowiedzialnością na dar Boga i drogą do komunii z innymi.

Jan Paweł II wskazywał, że tożsamość chrześcijańska kształtuje się właśnie w Eucharystii. „Kościół i Eucharystia to dwie rzeczywistości nierozzerwalnie ze sobą związane: Kościół sprawuje Eucharystię, a Eucharystia buduje Kościół”.⁶

Eucharystia nie tylko jednoczy wiernych z Chrystusem, ale także buduje ich jedność między sobą. W tym sensie ma wymiar wspólnototwórczy i eklezjalny, stając się źródłem tożsamości Kościoła jako *communio* – wspólnoty braci i sióstr.

Ważnym elementem nauczania papieża była także rola Eucharystii w życiu narodów i Kościołów lokalnych. Jan Paweł II podkreślał, że każda wspólnota ma swoje miejsce w misterium Kościoła

---

⁴ JAN PAWEŁ II.: *Homilia we Wrocławiu*, 1 VI 1997, Archiwum Stolicy Apostolskiej.

⁵ JAN PAWEŁ II.: *Veritatis splendor*, Watykan : 1993, nr 17.

⁶ JAN PAWEŁ II.: *Ecclesia de Eucharistia*, nr 26.

powszechnego, a Eucharystia jest sakramentem jedności ponad wszelkimi podziałami kulturowymi czy politycznymi.⁷

W tym sensie kongresy eucharystyczne, a zwłaszcza kongres we Wrocławiu, miały dla niego znaczenie szczególne: stanowiły okazję do wyrażenia jedności Kościoła w różnorodności narodów i tradycji.

Kongres Eucharystyczny we Wrocławiu (1997)

– kontekst i znaczenie

XLVI Międzynarodowy Kongres Eucharystyczny odbył się we Wrocławiu w dniach 25 maja – 1 czerwca 1997 roku. Był to pierwszy kongres eucharystyczny tej rangi organizowany w Europie Środkowo-Wschodniej po upadku komunizmu. Wybór Wrocławia miał wymiar symboliczny – miasto to, naznaczone historią przemian granic i kultur, stało się miejscem spotkania Kościoła z różnych narodów i tradycji.⁸

Wydarzenie odbywało się pod hasłem zaczerpniętym z Listu do Galatów: „Ku wolności wyswobodził nas Chrystus” (Ga 5,1). Hasło to podkreślało, że Eucharystia jest sakramentem wolności – nie tylko w sensie religijnym, ale również w kontekście historii regionu, który przez dziesięciolecia doświadczał zniewolenia ideologicznego.⁹

Kongres zgromadził delegacje z ponad 80 krajów, w tym przedstawicieli Kościołów lokalnych, zakonów, ruchów kościelnych oraz wiernych świeckich. Obecni byli także biskupi, kardynałowie i nuncjusze apostołscy, co podkreślało wymiar powszechności Kościoła. Przez tydzień Wrocław stał się „miastem Eucharystii”, w którym odbywały się liturgie, katechezy, procesje i panele dyskusyjne.

---

⁷ Tamże, nr 39.

⁸ „Wrocław jest miastem położonym na styku trzech krajów, które historia bardzo ściśle ze sobą połączyła. Jest poniekąd miastem spotkania, jest miastem, które jednoczy. Tutaj w jakiś sposób spotyka się tradycja duchowa Wschodu i Zachodu.” - <https://jp2w.pl/pl/16681/0/homilia-na-zakonczenie-kongresu-eucharystycznego-w-wroclawiu.html> (14.09.2025).

⁹ JAN PAWEŁ II.: Homilia podczas *Statio Orbis*, Wrocław : 1 VI 1997, w: *Jan Paweł II. Nauczanie papieskie*, t. XX, Poznań : 1998, s. 55.

Najważniejszym momentem Kongresu była Msza święta *Statio Orbis*, sprawowana 1 czerwca 1997 roku na wrocławskich Partynicach z udziałem Jana Pawła II. *Statio Orbis* – czyli „zatrzymanie świata” – symbolizuje moment, w którym Kościół powszechny jednoczy się wokół Eucharystii, przekraczając granice państw i kultur.¹⁰

Przesłanie papieskie podczas Kongresu Eucharystycznego

Podczas homilii papież przypomniał, że prawdziwa wolność rodzi się z Chrystusa i Jego ofiary. Powiedział: „Ku wolności wyswobodził nas Chrystus. Te słowa Apostoła Pawła wyrażają istotę dzieła odkupienia. Wolność nie jest nam dana ani zagwarantowana raz na zawsze; trzeba ją stale zdobywać na nowo. Eucharystia jest szkołą wolności”.¹¹

Papież wskazał, że Eucharystia nie tylko gromadzi Kościół, ale także wychowuje wiernych do odpowiedzialności i solidarności. Podkreślił, że wolność, jeśli nie jest zakorzeniona w prawdzie i miłości, łatwo staje się samowolą: „Wolność bez prawdy przekształca się w zniewolenie, a bez miłości staje się egoizmem”.¹²

Jan Paweł II zwrócił uwagę, że *Statio Orbis* we Wrocławiu jest nie tylko celebracją liturgiczną, ale również aktem jedności Kościoła: „Tutaj, we Wrocławiu, Kościół z różnych narodów i tradycji gromadzi się wokół stołu Pańskiego. To znak, że w Chrystusie różnice kultur i historii mogą stać się bogactwem jedności”.¹³

Podkreślił także znaczenie Eucharystii w kształtowaniu tożsamości osobistej i narodowej. Wskazał, że historia Polski, naznaczona zmaganiem o wolność, zawsze znajdowała swoją duchową siłę w Eucharystii. Papież dodał: „Eucharystia jest sakramentem obecności Boga pośród swego ludu. Dzięki niej narody mogą odkrywać swoje prawdziwe powołanie i odnajdywać jedność ponad podziałami”.¹⁴

---

¹⁰ NITECKI, P.: Kongres Eucharystyczny we Wrocławiu. In: *Teologia w Polsce* 2 (1997), Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II., 1997, s. 44 – 46.

¹¹ JAN PAWEŁ II.: Homilia podczas *Statio Orbis*, Wrocław : 1 VI 1997, s. 56.

¹² Tamże, s. 57.

¹³ Tamże, s. 59.

¹⁴ Tamże, s. 61.

Homilia Jana Pawła II miała również wymiar profetyczny: ostrzegała przed zagrożeniami dla wolności w świecie zdominowanym przez konsumpcjonizm, relatywizm i obojętność religijną. Papież wzywał, by wolność nie była rozumiana jako dowolność, lecz jako zdolność wyboru dobra.

Jego słowa pozostają aktualne także dziś: Eucharystia nadal jest źródłem siły i światła w budowaniu odpowiedzialnego społeczeństwa, które szanuje godność osoby ludzkiej i kieruje się zasadą solidarności.

Znaczenie Kongresu Eucharystycznego dla Kościoła i świata

Jan Paweł II wielokrotnie podkreślał, że prawdziwa wolność jest darem i zadaniem. W homilii we Wrocławiu mówił: „Wolność nie jest nam dana raz na zawsze, trzeba ją stale zdobywać na nowo. Eucharystia jest miejscem, w którym uczymy się wolności w prawdzie i miłości”.¹⁵

Papież wskazywał, że wolność oderwana od prawdy staje się samowolą, prowadzącą do egoizmu i zniewolenia. Eucharystia natomiast uczy, że wolność jest związana z ofiarą i służbą: przyjmując Ciało Chrystusa, wierzący uczą się dawać siebie innym.

W nauczaniu Jana Pawła II Eucharystia była także fundamentem tożsamości chrześcijańskiej i narodowej. Papież przypominał, że dzieje Polski – od chrztu w 966 roku po wydarzenia XX wieku – zawsze były kształtowane przez wiarę eucharystyczną. Eucharystia budowała jedność wspólnoty i dawała siłę w chwilach prób.¹⁶

Podczas *Statio Orbis* we Wrocławiu papież mówił: „Dzięki Eucharystii narody mogą odkrywać swoje prawdziwe powołanie i odnajdywać jedność ponad podziałami. To Chrystus w swoim Ciele i Krwi buduje mosty między ludźmi i narodami”.¹⁷

Jan Paweł II ostrzegał, że wolność pozbawiona odniesienia do Boga łatwo staje się źródłem nowych zniewoleń – ideologicznych,

---

¹⁵ JAN PAWEŁ II.: Homilia podczas *Statio Orbis*, Wrocław : 1 VI 1997, s. 56.

¹⁶ ŻARYN, J.: *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944-1989)*. Warszawa : Wydawnictwo Neriton, 2003, s. 443.

¹⁷ JAN PAWEŁ II.: Homilia podczas *Statio Orbis*, s. 61.

---

ekonomicznych czy moralnych. Eucharystia, uobecniając zbawcze dzieło Chrystusa, przypomina, że wolność ma wymiar duchowy i moralny. Jest nie tylko prawem, ale także zobowiązaniem do miłości i służby.

Kongresy eucharystyczne, zdaniem papieża, są szczególną formą odnowy Kościoła i jego misji. We Wrocławiu Jan Paweł II podkreślił, że takie wydarzenia mają mobilizować wiernych do pogłębionej wiary i świadectwa w świecie: „Eucharystia jest źródłem i szczytem życia Kościoła, a kongresy eucharystyczne przypominają nam o tej prawdzie i wzywają do odważnego głoszenia Ewangelii”.¹⁸

Zakończenie

Eucharystia zajmuje w nauczaniu Jana Pawła II centralne miejsce jako sakrament wolności, jedności i tożsamości Kościoła. Papież ukazywał ją nie tylko jako uobecnienie ofiary Chrystusa, lecz także jako szkołę odpowiedzialnej wolności i miłości.

Kongres Eucharystyczny we Wrocławiu w 1997 roku był wyjątkowym momentem w historii Kościoła w Polsce i w Europie Środkowo-Wschodniej. Hasło „Ku wolności wyswobodził nas Chrystus” zyskało szczególną aktualność w regionie, który dopiero co odzyskał wolność po latach totalitaryzmu. Homilia Jana Pawła II podczas *Statio Orbis* przypominała, że wolność nie jest jedynie politycznym faktem, ale zadaniem moralnym, którego źródłem i miarą jest Eucharystia.

Analiza papieskiego nauczania i wydarzeń we Wrocławiu ukazuje, że Eucharystia buduje nie tylko jedność Kościoła, lecz także tożsamość narodów. Wspólnota wokół stołu Pańskiego staje się przestrzenią pojednania, solidarności i odkrywania powołania chrześcijańskiego.

Dla współczesnego Kościoła przesłanie to pozostaje aktualne. W świecie naznaczonym kryzysem wartości i relatywizmem moralnym Eucharystia wciąż jest źródłem siły i światła. Przypomina, że prawdziwa wolność rodzi się nie z oderwania od Boga, lecz z zjednoczenia z Nim w miłości.

---

¹⁸ Tamże, s. 63, zob. JAN PAWEŁ II.: *Ecclesia de Eucharistia*, Watykan : 2003, nr 34 i nr 62.

Kongres we Wrocławiu wpisuje się więc w dzieje Kościoła jako znak nadziei: ukazuje, że wokół Eucharystii można budować świat oparty na prawdzie, wolności i wzajemnym szacunku.

BIBLIOGRAPHY

Źródła:

- AUGUSTYN Z HIPPONY.: *Kazanie 272*, w: *Sermo*.
Biblia Tysiąclecia, wyd. IV, Poznań 1996.
JAN PAWEŁ II.: *Centesimus annus*, Watykan : 1991.
JAN PAWEŁ II.: *Christifideles laici*, Watykan : 1988.
JAN PAWEŁ II.: *Dies Domini*, Watykan : 1998.
JAN PAWEŁ II.: *Dominicae Cena*, Watykan : 1980.
JAN PAWEŁ II.: *Ecclesia de Eucharistia*, Watykan : 2003.
JAN PAWEŁ II.: *Ecclesia in Europa*, Watykan : 2003.
JAN PAWEŁ II.: *Evangelium vitae*, Watykan : 1995.
JAN PAWEŁ II.: *Homilia adoracyjna*, Katedra Wrocławska, 31 V 1997, Archiwum Stolicy Apostolskiej.
JAN PAWEŁ II.: *Homilia na Placu Zwycięstwa*, Warszawa : 2 VI 1979, w: *Nauczanie papieskie*, t. II, Kraków : 1980, s. 45.
JAN PAWEŁ II.: *Homilia podczas Mszy św. Statio Orbis*, Wrocław : 1 VI 1997, Archiwum Stolicy Apostolskiej.
JAN PAWEŁ II.: *Homilia w Bazylice św. Piotra*, 14 IV 1980, Archiwum Stolicy Apostolskiej.
JAN PAWEŁ II.: *Homilia w Gnieźnie*, 3 VI 1997, Archiwum Stolicy Apostolskiej.
JAN PAWEŁ II.: *Homilia w Krakowie*, 10 VI 1987, w: *Nauczanie papieskie*, t. X, Kraków : 1988.
JAN PAWEŁ II.: *Mane nobiscum Domine*, Watykan : 2004.
JAN PAWEŁ II.: *Novo millennio ineunte*, Watykan : 2001.
JAN PAWEŁ II.: *Pamięć i tożsamość*. Kraków : Wydawnictwo ZNAK, 2005. 171 s. ISBN: 83-240-0525-0.
JAN PAWEŁ II.: *Redemptor hominis*, Watykan : 1979.
JAN PAWEŁ II.: *Sollicitudo rei socialis*, Watykan : 1987.
JAN PAWEŁ II.: *Ut unum sint*, Watykan : 1995.

JAN PAWEŁ II.: *Veritatis splendor*, Watykan : 1993.
JUSTYN MĘCZENNIK .: *Apologia I*, 65–67, tł. A. Lisiecki, w: *Pisma Ojców Kościoła*, Poznań : 1926.
SOBÓR TRYDENCKI .: *Dekret o Najświętszym Sakramencie Eucharystii*, sesja XIII (1551).
SOBÓR WATYKAŃSKI II .: *Dignitatis humanae*, Watykan : 1965.
SOBÓR WATYKAŃSKI II .: *Lumen Gentium*, Watykan 1965.
SOBÓR WATYKAŃSKI II .: *Sacrosanctum Concilium*, Watykan : 1963.
TOMASZ Z AKWINU.: *Oficjum na Boże Ciało*, w: *Opera Omnia*.
TOMASZ Z AKWINU.: *Summa Theologiae*, III, q. 65, a. 3.

Literatura:

NITECKI, P.: Kongres Eucharystyczny we Wrocławiu. In: *Teologia w Polsce*. Lublin : Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II., Nr 2. (1997), s. 44–60. ISSN 1732-4572.
ŻARYN J.: *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944-1989)*, Warszawa : Wydawnictwo Neriton, 2003. 635 s. ISBN 83-8973-44-4.
KATECHIZM KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO.: Poznań : 2020, 750 s. ISBN 978-83-7014-430-2.
KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI.: Instrukcja o kulcie Eucharystii poza Mszą Świętą, Warszawa : 1987.
Wykaz źródeł internetowych:
Homilia na zakończenie Kongresu Eucharystycznego w Wrocławiu.
In: <https://jp2w.pl/pl/16681/0/homilia-na-zakonczenie-kongresu-eucharystycznego-w-wroclawiu.html> (14.09.2025).

Jednota v rozmanitosti – reflexia nad príhovorom Jána Pavla II. v Prešove

Ľuboš PAVLIŠINOVICH

Abstract: *The study analyzes the speech of Pope Saint John Paul II, delivered on July 2, 1995 in Prešov, in the context of the theological vision of unity and diversity reflected in the Letter to the Ephesians 4:1–16. The speech, addressed to the faithful of Slovakia and especially to the Greek Catholic community, represents a reinterpretation of Paul's teaching on the unity of the Church as a living body that grows in Christ through various gifts. The article traces the parallels between Paul's text and the Pope's message, emphasizing the paradox of "unity in diversity" as a theological principle that not only unites but also enriches the Church. The analysis shows that the diversity of charisms, traditions, and roles in the Church is not an obstacle to unity, but rather its necessary prerequisite. The speech of John Paul II thus becomes a practical hermeneutic of Paul's text – a call to growth, rediscovery of spiritual roots and building up the body of Christ in the fullness of love and truth.*

Keywords: *John Paul II. Letter to the Ephesians. Unity. Diversity. Prešov. Greek Catholic Church.*

Úvod

Vo svojom príhovore prednesenom v Prešove 2. júla 1995 sa pápež Ján Pavol II. obrátil na veriacich Slovenska – najmä na gréckokatolícku komunitu – s posolstvom, ktoré hlboko rezonuje s Pavlovou víziou jednoty v rozmanitosti, sformulovanou v liste Efezanom 4,1–16.¹ V jadre príhovoru, ktorý zaznel pred 30 rokmi v Prešove, leží tá istá duchovná architektúra, ktorá je základom 4. kapitoly listu Efezanom: Cirkev ako jedno telo, oživované rozličnými darmi, rastúce do plnosti

---

¹ Porov. BEST, E.: *A Critical and Exegetical Commentary on Ephesians*. Edinburgh: T&T Clark International, 1998, s. 356.

---

v Kristovi. Cieľom tohto príspevku je poukázať na funkciu týchto Pavlových slov z Efezanom 4, ktoré po takmer 2000 rokoch boli nanovo reflektované v príhovore svätého otca Jána Pavla II. v Prešove, a ktoré spoločne ukazujú ako chápať dve kategórie „jednotu“ a „rozmanitosť“ a ich vzájomné prepojenie.

Paradox

Na prvý pohľad sa konštrukcia „jednota v rozmanitosti“ môže zdať ako oxymoron, pretože spája dve zdanlivo protichodné myšlienky: Jednota, ktorá predstavuje súdržnosť a podobnosť a na druhej strane rozmanitosť, ktorá odkazuje na rozdielnosť a mnohosť. Z lingvistického pohľadu však nejde o čistý oxymoron, avšak o paradox. Oxymoron je totiž skrátenej rozpor, ako napríklad „ohlušujúce ticho“ alebo „horko-sladký“. Paradox je však tvrdenie, ktoré sa zdá byť protirečivé, ale pri detailnejšom pohľade odhaľuje hlbšiu pravdu.²

V skutočnosti tento paradox - „Jednota v rozmanitosti“, spája dve kontrastné myšlienky, ale namiesto toho, aby sa navzájom rušili, vytvárajú prehĺbenie danej skutočnosti: môžeme byť odlišní, avšak táto odlišnosť môže slúžiť pre väčšiu jednotu v rámci bohatšej skúsenosti. Samotná rozmanitosť je prirodzená a zároveň dôležitá. Rozmanitosť ktorá vychádza z rozdielov, so sebou prináša aj obohatenie skrze nové myšlienky, perspektívy a skúsenosti rozmanitých jednotlivcov. Na druhej strane, jednota nepredstavuje v absolútnom zmysle uniformitu. Je to práve rozmanitosť, ktorá predchádza fádnemu a nudnému uniformite.³ Faktor jednoty nevedie k predpokladu, že všetci jednotlivci musia byť rovnakí. Jednota vychádza z myšlienky rešpektu voči druhému a prijatia rozdielov a inakosti, pritom zároveň vedie k spolupráci jednotlivcov na spoločných cieľoch. Prítomnosť spoločného zjednocujúceho prvku je teda dôvod prečo tento paradox funguje. V praxi môžeme vidieť, že rôzne spoločnosti, komunity a dokonca aj ekosystémy fungujú najlepšie, keď na spoločnom ciele

---

² Porov. ĎURICA, J. (ed.): Stručný katolícky teologický slovník. Trnava : Dobrá kniha, 2015, s. 695.

³ Porov. BARTH, M.: Ephesians: Introduction, Translation, and Commentary on Chapters 4-6, vol. 34A. New Haven – London : Yale University Press, 2008, s. 436.

(jednote) spolupracujú rôznorodé časti (rozmanitosť). Jednota v rozmanitosti teda vyjadruje harmóniu kontrastov, nie vnútorný rozpor. V literatúre či kinematografii ide o oblúbený motív, v rámci ktorého sa na prvý pohľad odlišné a nejednotné postavy spájajú pre dosiahnutie spoločného cieľa. Na prvý pohľad nejednotní protagonisti vzájomne spolupracujú a využívajú partikulárne kvality v správnej situácii, čo vedie k dosiahnutiu ich cieľa. Rôznorodosť kvalít využitá pre jednotný cieľ tak prináša vytúžený efekt.

Analýza príhovoru

Svätý Otec Ján Pavol II. otvára svoj príhovor pozdravmi rôznym predstaviteľom a skupinám, či už náboženským alebo národnostným, keď okrem iných pozdravuje predstaviteľov Pravoslávnej cirkvi či Rusínov. Svoj pozdrav završuje slovami apoštola Pavla zo štvrtej kapitoly listu Efezanom: *„Prichádzajú mi na myseľ slová svätého Pavla Efezanom: „Jedno je telo a jeden Duch, ako ste aj povolani v jednej nádeji svojho povolania. Jeden je Pán, jedna viera, jeden krst. Jeden je Boh a Otec všetkých, ktorý je nad všetkými, preniká všetkých a je vo všetkých“ (Ef 4, 4-6).* Svätý Otec sa tak odvoláva na text, ktorý pozostáva zo sedemnásobnej demonštrácie jednoty centralizovanej okolo trojjediného Boha: ἐν σῶμα (jedno telo), ἐν πνεῦμα (jeden duch), μία ἐλπίς (jedna nádej), εἰς κύριος (jeden Pán), μία πίστις (jedna viera), ἐν βάπτισμα (jeden krst) a εἰς Θεὸς καὶ πατὴρ πάντων (jeden Boh a Otec všetkých).

Táto séria vyhlásení zdôrazňuje tému jednoty použitím slova „jeden“. V gréckom originály ide o slová εἰς, μία alebo ἐν, podľa toho či táto číslovka označuje podstatné meno v mužskom, ženskom alebo strednom rode.⁴ Na tomto mieste je dôležité zvýrazniť Ef 4,5, kde sa autor zjavne pokúsil o slovnú hru, použitím všetkých troch rodov v gramaticky precíznom rade sebou: εἰς κύριος, μία πίστις, ἐν

---

⁴ ARNDT, W. – DANKER, F. W. – BAUER, W.: „εἰς“, A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature. Chicago, IL : University of Chicago Press, 2000, s. 291-293.

βάπτισμα.⁵ Pozoruhodná sekvencia εἷς, μία, ἓν (teda „jeden, jedna, jedno“) sa však v slovenskom preklade nedá zreprodukovať.

Táto jednota je zvýraznená v plnej Božej nadvláde aj štvornásobným použitím termínu πᾶς (gen. παντός) v zmysle „všetci“⁶ v rámci vetrnej konštrukcie: εἷς Θεὸς καὶ πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν (Jeden je Boh a Otec *všetkých*, ktorý je nad *všetkými*, preniká *všetkých* a je vo *všetkých*).⁷ Jednota sa dá dosiahnuť len takým spôsobom ak má každý člen pred očami jeden cieľ. Rôznorodí jedinci sú tak spojení skrze spoločný zjednocujúci prvok. A tento fakt bol opätovne zvýraznený svätým otcom Jánom Pavlom II. aj v samom srdci príhovoru keď opäť priamo cituje text listu Efezanom a hovorí: „*Jedno telo, jeden Duch*“ (Ef 4, 4). Hovoriac o Duchu, autor Listu Efezanom nemá namysli duchovnú jednotu vo forme akejsi homogenosti jednotlivcov, ktorí by rozmýšľali a konali rovnakým spôsobom. Ide skôr o jednotu, ktorú Duch vytvára a zachováva.⁸ Ide o jednotu, ku ktorej jeden a ten istý Duch privádza, a nie o jednotu, ktorá by bola predurčená rovnorodosťou či jednoliatosťou jednotlivých členov. Práve naopak, rozmanitosť jednotlivcov je privádzaná skrze Ducha k jednote.

Svätý Otec, tak prechádza od kategórie jednoty ku kategórii rozmanitosti či odlišnosti, keď pokračuje: *Jednotu Kristovej Cirkvi ozdobuje prijatie zákonitých odlišností. Ony v priebehu dejín umožnili, že sa živé ohlasovanie evanjelia stalo osobitným vlastníctvom a tradíciou každého ľudu.* Zvýraznenie myšlienky, že jednotné cirkevné dielo je výsledkom práce jednotlivých rôznorodých častí, bola pápežom Jánom Pavlom II. zvýraznená opätovne slovami: „*Cesta k plnej jednote všetkých Pánových učeníkov je úloha, ktorá zaväzuje každého*“ a opäť keď Svätý Otec v príhovore cituje encykliku o ekumenizme Ut Unum Sint: „*že sa vyžaduje*

---

⁵ Porov. ALAND, K. et al.: Novum Testamentum Graece, 28th Edition. Stuttgart : Deutsche Bibelgesellschaft, 2012, Ef 4,5.

⁶ Porov. SWANSON, J.: “πᾶς”, Dictionary of Biblical Languages with Semantic Domains: Greek (New Testament). Oak Harbor : Logos Research Systems, 1997.

⁷ Porov. ALAND, K. et al.: Novum Testamentum Graece, 28th Edition. Stuttgart : Deutsche Bibelgesellschaft, 2012, Ef 4,6.

⁸ Porov. BEST, E.: A Critical and Exegetical Commentary on Ephesians. Edinburgh : T&T Clark International, 1998, s. 365.

pokojný a jasný pohľad pravdy, oživovaný Božím milosrdenstvom, schopný oslobodiť ducha a vzbudiť v každom novú ochotu ohlasovať evanjelium človekovi z každého ľudu a národa“. Opakovaným zvýraznením kľúčového termínu „každý“ Svätý Otec nadviazal na Pavlovo učenie v Ef 4,7: „Ale každý z nás dostal milosť podľa miery, akou nás obdaroval Kristus.“, teda milosť je daná „každému jednému“ (ἐνὶ δὲ ἑκάστῳ). Použitie číslovky εἷς (jeden) a zámena ἕκαστος (každý)⁹ v liste Efezanom zdôrazňuje práve individualitu jednotlivých členov, ktorých súčinnosť prináša jednotu. Podobnú myšlienku môžeme nájsť aj v záverečnej časti danej perikopy v Ef 4,16 kde Pavol spomína prínos „každej jednotlivej časti“ tela k rastu a budovaniu celého tela, ktoré je pevne zviazané.¹⁰ Pavol neprpisuje partikulárnym údom tela (napr. „klbom“) podstatne odlišnú úlohu od úlohy všetkých ostatných údov alebo častí. Jeho záujem sa zameriava na vzájomný kontakt všetkých údov, nie na špeciálnu úlohu vybraných údov, ktoré by týmto smerom boli nadradené ostatným.¹¹

Uvažujúc o úlohe rozmanitosti, Svätý Otec vo svojom príhovore v Prešove pokračoval niekoľkonásobným zvýraznením, že rozmanitosť liturgických a duchovných tradícií skôr obohacuje, než ohrozuje jednotu Cirkvi. Či už pri odvolaní sa na dogmatickú konštitúciu *Lumen gentium*: „*Stretnutie rozličných kresťanských tradícií má viesť k opravdivému dialógu, ktorý je vždy vzájomnou výmenou duchovných darov* (porov. *Lumen gentium*, č. 13). *A to tvorí základ pre vzrast jednoty.*“ Alebo pri pripomenutí slov apoštolského listu *Oriente lumen*: „...rozvoj rozdielnych skúseností cirkevného života neprekážal kresťanom, aby

---

⁹ Ide o tzv. rozdeľovacie zámeno špecifikujúce úlohu každého jedného člena v rámci zoskupenia. Porov. ARNDT – DANKER – BAUER, „έκαστος“, *Lexicon*, s. 298. LIDDELL, H. G. – SCOTT, R. – JONES, H. S. – MCKENZIE, R.: „έκαστος“, *A Greek-English Lexicon. Ninth Edition with a Revised Supplement*. Oxford : Oxford University Press, 1996, s. 499-500.

¹⁰ Pavol používa termín συναρμολογέω vo forme pričastia, podobne ako bolo použité v Ef 2,21 o budove, ktorá „pevne pospájaná rastie v svätý chrám v Pánovi“. Ide o spojenie a zapadanie do seba koherentným a kompatibilným spôsobom. Porov. LOUW, J. P. - NIDA, E. A.: „συναρμολογέομαι“, *Greek-English Lexicon of the New Testament: Based on Semantic Domains*. New York : United Bible Societies, 1996, s. 611.

¹¹ Porov. BARTH, Ephesians, s. 480.

---

vd'aka vzájomným vzťahom poznali a prežívali istotu, že sú doma v ktorejkoľvek cirkvi, pretože sa v každej z nich vznáša v obdivuhodnej rozmanitosti jazykov a tónov chvála jedinému Otcovi skrze Krista v Duchu Svätom. Všetci sa zhromažďovali na slávení Eucharistie, ktorá je srdcom a vzorom spoločenstva nielen v oblasti duchovnosti a morálneho života, ale aj keď ide o rôzne úlohy a služby pod vedením biskupa, nástupcu apoštolov". Tieto slová pápeža Jána Pavla II. tak účinne nadväzujú na slová apoštola Pavla, ktorý hovorí o rôznych službách, citujem z Listu Efezanom 4,11: *A on ustanovil jedných za apoštolov, iných zasa za prorokov a iných za zvestovateľov evanjelia, iných ustanovil za pastierov a učiteľov.*" Vymenované služby netreba vnímať v ich absolútnom zmysle, ale ako reprezentujúce príklady rozmanitosti úloh, ktoré slúžia na budovanie Kristovho tela v jednote, k zrelosti, ktorej výsledkom je samotná „Kristova plnosť“ (Ef 4,12-13). Táto zrelosť sa vyznačuje „jednotou viery a poznaním Božieho Syna“ prijatím rôznych služieb.¹² V tejto zrelosti a celistvosti tela totiž nie je stratená osobitosť každého jej člena, keďže jednota neznamená uniformitu.

Vízia neustáleho rastu skrze budovanie Kristovho tela smerom k plnosti, ako zaznieva v Liste Efezanom (Ef 4,12), je odzrkadlená aj v príhovore svätého Jána Pavla II., ktorý podobne odrážal víziu spoločného duchovného rastu, napredovania a znovu objavovania toho zabudnutého. Svätý Otec povzbudzoval veriacich, aby s horlivosťou a kreativitou prijali svoje poslanie v novej ére. Vyzýva prítomných, citujem: *„Znovuobjavte svoje korene! Sú to kresťanské korene, ktoré priniesli hodnoty a civilizáciu celej Európe tak na Východe, ako aj na Západe.“* A opäť: *„Tým, ktorí z rozličných dôvodov stratili zmysel pre toto dedičstvo, pomôžte na ceste k znovuobjaveniu viery, aby ju dobre poznali, aby ju mohli milovať a usilovali sa podľa nej každý deň žiť. Aj toto je vaša úloha, ktorú máte plniť spolu so svojimi rodičmi, katechétmi, kňazmi a v plnej jednote s vaším biskupom.“* Svätý Otec tak vyzýva členov Grécko-katolíckej cirkvi na Slovensku, aby neostávali v akomsi zakonzervovanom stave prežívania, len v akomsi udržiavacom móde, ale naopak pozýva k znovuobjaveniu svojich koreňov, znovuobjaveniu viery. Nech s horlivosťou a kreativitou prijme každý jeden člen cirkvi svoje

---

¹² Porov. BRUCE, F. F.: The Epistles to the Colossians, to Philemon, and to the Ephesians. Grand Rapids, MI : Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1984, s. 350.

poslanie v novej ére, v plnej jednote s celou hierarchiou na ceste ku Kristovej plnosti.

Príhovor Jána Pavla II. v Prešove zhmotňuje teologickú víziu z Listu Efezanom 4,1–16: Cirkev ako jedno telo, spojené Božím povolaním a udržiavané dynamickou súhrou rôznych darov. Jeho slová tak neboli len pastoračnými nabádaniami, ale aj živou teológiou jednoty v rozmanitosti. Tak ako si Pavol predstavoval Cirkev, citujem: *„pevne zviazanú a pospájanú všetkými oživujúcimi spojivami, podľa činnosti primeranej každej časti,“* (Ef 4,16), aj Ján Pavol II. vyzval celú Katolícku cirkev na Slovensku, aby rástla spoločne spojená v láske, pravde a poslaní a aby miestna Gréckokatolícka cirkev oslavovala a zveľaďovala svoje osobitné a špecifické miesto v rámci univerzality Kristovho tela.

Záver

Príhovor svätého Jána Pavla II. v Prešove predstavuje hlbokú syntézu Pavlovho učenia o jednote a rozmanitosti v Cirkvi, ako ju formuluje List Efezanom 4,1–16. Pápež neponúka len pastoračné povzbudenie, ale teologickú víziu, v ktorej sa jednota neidentifikuje s uniformitou, ale s harmóniou rôznorodých darov, povolaní a tradícií. Tak ako apoštol Pavol zdôrazňuje, že „každému jednému“ je daná milosť podľa miery Kristovho daru, aj pápež pripomína, že duchovný rast a zrelosť Cirkvi sa rodí zo spolupráce všetkých jej členov. Výzva k znovuobjaveniu koreňov, ktorú Ján Pavol II. adresuje gréckokatolíkom na Slovensku, nadväzuje na Pavlovu výzvu k rastu Kristovho tela „vo všetkých svojich častiach“. Príhovor sa tak stáva živým svedectvom Pavlovej ekleziológie: Cirkev ako jedno telo v Kristovi, ktoré v rozmanitosti svojich údov nachádza jednotu a v jednote objavuje plnosť života.

BIBLIOGRAFIA

- ALAND, K. et al.: *Novum Testamentum Graece*, 28th Edition. Stuttgart : Deutsche Bibelgesellschaft, 2012. 984 s. ISBN 978-1619700307.
- ARNDT, W. – DANKER, F. W. – BAUER, W.: *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*. Chicago, IL : University of Chicago Press, 2000. 1188 s. ISBN 978-0226039336.
- BARTH, M.: *Ephesians: Introduction, Translation, and Commentary on Chapters 4-6*, vol. 34A. New Haven – London : Yale University Press, 2008. 464 s. ISBN 978-0385510066.
- BEST, E.: *A Critical and Exegetical Commentary on Ephesians*. Edinburgh : T&T Clark International, 1998. 686 s. ISBN 978-0567085658.
- BRUCE, F. F.: *The Epistles to the Colossians, to Philemon, and to the Ephesians*. Grand Rapids, MI : Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1984. 442 s. ISBN 978-0802824011.
- ŘURICA, J. (ed.): *Stručný katolický teologický slovník*. Trnava : Dobrá kniha, 2015. 1034 s. ISBN 978-80-7141-955-6.
- LIDDELL, H. G. – SCOTT, R. – JONES, H. S. – MCKENZIE, R.: *A Greek-English Lexicon*. Ninth Edition with a Revised Supplement. Oxford : Oxford University Press, 1996. 2448 s. ISBN 978-0198642268.
- LOUW, J. P. - NIDA, E. A.: *Greek-English Lexicon of the New Testament: Based on Semantic Domains*. New York : United Bible Societies, 1996. 1290 s. ISBN 978-0-8267-0340-8.
- SWANSON, J.: *Dictionary of Biblical Languages with Semantic Domains: Greek (New Testament)*. Oak Harbor : Logos Research Systems, 1997.

Utrpenia a odpustenie v manželstve: Cesta k pravej identite osoby

Júlia KRIŠTOFOVÁ

Abstract: *Suffering and forgiveness in marriage can be seen as key spiritual processes that lead an individual to discover their true identity – a being created in the image of God. Marriage as a sacrament requires a willingness to suffer out of love, to follow Christ and to forgive one's partner in the spirit of the Gospel. It is in the ability to accept suffering and to grant forgiveness that a profound unity between personal maturity and theological truth about man is manifested. In this way, spouses become participants in the cross of Christ and his redemptive love. Such a path leads not only to the healing of the relationship, but also to a deeper understanding of one's own vocation and identity in God. The aim of this paper is to show how the acceptance of suffering and forgiveness in the marital relationship enable an individual to discover their true identity in Christ in the context of a sacramental vocation.*

Keywords: *Suffering. Forgiveness. Marriage. Christian identity. Theology of the cross.*

Úvod

V súčasnej spoločnosti, ktorá je silno poznačená individualizmom, relativizmom a kultúrou dočasnosti, sa manželstvo ako trvalý a nerozlučiteľný zväzok muža a ženy javí ako výzva. Obzvlášť náročné sa môže zdať prežívanie kríz a konfliktov, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou každého dlhodobého vzťahu. V tomto kontexte sa utrpenie a odpustenie v manželstve nejavia len ako nutné zlo, ale skôr ako cesta k duchovnému dozrievaniu a k odhaľovaniu vlastnej identity v Kristovi. Ján Pavol II. vo svojom diele *Pamäť a identita* zdôrazňuje, že utrpenie zohráva špecifickú úlohu v pláne spásy – je to miesto, kde

---

človek objavuje pravdu o sebe a o Bohu¹. V manželskom zväzku, ktorý je zároveň sviatosťou, sa človek stáva účastníkom Kristovej obety. Prijatie utrpenia a dar odpustenia nie sú len morálnymi činmi, ale aj duchovným procesom, v ktorom sa človek mení – rastie v láske, vzdáva sa sebestva a objavuje svoju pravú podstatu: obraz Boha, ktorý je láska (1 Jn 4,8)².

Cieľom tohto príspevku je ukázať, že utrpenie a odpustenie v manželstve nie sú len prekážkami alebo slabosťami, ale naopak, predstavujú kľúčové duchovné procesy. Tieto procesy vedú jednotlivca k hlbšiemu poznaniu seba samého, k zrelosti a k objaveniu pravdy o jeho identite v Kristovi. Príspevok tak prispieva k pochopeniu manželstva ako sviatosťného povolania, kde sa pamäť bolesti a prekonávania mení na cestu vnútorného uzdravenia a osobného rastu.

Manželstvo ako sviatosť: Bohoslužba života

Manželstvo v kresťanskej tradícii nie je len spoločenská dohoda alebo súkromný záväzok, ale sviatosť, teda viditeľné znamenie neviditeľnej milosti. Ako uvádza Katechizmus Katolíckej cirkvi, „*Sviatosť manželstva je znamením zmluvy medzi Kristom a Cirkvou*“³. Znamená to, že každý kresťanský manželský zväzok je povolaný byť ikonou Kristovej lásky, teda lásky, ktorá je verná, trpezlivá, odpúšťajúca a obetavá.

Teológia Jána Pavla II., známa ako „teológia tela“, zdôrazňuje sviatosťný charakter ľudského tela a manželského vzťahu, pretože vyjadrujú duchovnú pravdu⁴. Keď muž a žena žijú svoju lásku v manželstve v úplnosti, otvorenosti voči životu a jednote, stávajú sa obrazom Trojice – spoločenstva osôb, ktoré sa navzájom úplne darujú. V tomto svetle manželstvo presahuje intímny vzťah dvoch ľudí; stáva

---

¹ JÁN PAVOL II.: *Pamäť a identita*. Trnava: Spolok Sv. Vojtecha, 2005, s. 38.

² PRVÝ JÁNOV LIST (1 Jn 4,8). Dostupné na: <https://biblia.sk/citanie/ssv/1jn/4>, (29.5.2025).

³ KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI. Trnava. Spolok Sv. Vojtecha, 2020, §1601-1666.

⁴ JÁN PAVOL II.: *Teológia tela*. (1980–1984), osobitne katechézy o manželstve a sexualite, napr. *Man and Woman He Created Them*, D. M. Schindler, preklad a výber.

sa živým znázornením Božej lásky a spoločenstva, ktoré pozýva celý svet, aby sa na tejto láske podieľal. Manželská láska preto nevyhnutne prechádza krížom. Kríž nie je v rozpore s láskou, ale naopak, je jej najhlbším vyjadrením. Kristus miloval Cirkev až do krajnosti – až na kríž (porov. Jn 13,1)⁵, a toto je mierka každej pravej manželskej lásky. Prijatie utrpenia, obeta seba samého a ochota odpúšťať sa stávajú konkrétnymi prejavmi tejto lásky v manželskom živote.

Sviatosť manželstva môžeme považovať za bohoslužbu života. Nie je to len o každodenných povinnostiach, ale o tom, že každý prejav lásky, prekonanie krízy a odpustenie prinášajú svetu a Bohu novú oslavu a chválu. Manželstvo tak odráža Božiu slávu v malom, nielen vo vzťahu medzi manželmi, ale aj v celej ich rodine a spoločenstve, ktorému patria. Táto sviatostná dimenzia manželstva vyzýva manželov na neustálu cestu premeny – cestu svätosti, ktorá si vyžaduje otvorenosť voči Duchu Svätému, vytrvalosť v modlitbe a schopnosť neustále objavovať Boží obraz v sebe a vo svojom partnerovi⁶.

Utrpenie ako miesto stretnutia s Kristom

Utrpenie je univerzálnou súčasťou ľudskej existencie, ktorú nemožno z našich životov úplne odstrániť. V manželstve sa môže prejavovať rôznymi formami, ako sú choroby, neplodnosť, nevera, emocionálne odlúčenie, finančné ťažkosti či strata dieťaťa. Hoci sú tieto situácie nesmierne bolestivé, v kontexte viery sa môžu stať príležitosťou na stretnutie s Kristom, ktorý neprišiel len odstrániť utrpenie, ale mu dať hlboký zmysel. Svätý Pavol hovorí: „Veď keď

---

⁵ EVANJELIUM PODĽA JÁNA (Jn 13,1): *A keď miloval svojich, ktorí boli na svete, miloval ich do krajnosti.* Dostupné na: [https://biblia.sk/citanie/ssv/jn/13,\(29.5.2025\)](https://biblia.sk/citanie/ssv/jn/13,(29.5.2025)).

⁶ *Sviatosť manželstva je chápaná ako bohoslužba života, v ktorej sa každý akt lásky a odpustenia stáva chválou Bohu a prejavom Jeho slávy. Táto sviatostná dimenzia pozýva manželov na cestu svätosti, ktorá si vyžaduje otvorenosť Ducha Svätého, vytrvalosť v modlitbe a vzájomné objavovanie Božieho obrazu v sebe navzájom.* Porov. BENEDIKT XVI., *Deus Caritas Est*, 2005, §12-15; JÁN PAVOL II., *Katechézy o teológii tela* (1980–1984); KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI, §1641-1658.

---

trpíme s ním, s ním budeme aj oslávení“ (Rim 8,17)⁷. Týmto vyjadruje, že kresťan nie je len pasívnym trpiteľom, ale aktívnym účastníkom Kristovho vykupiteľského diela. V manželskom kontexte to znamená, že každý prejav vernosti a obety v utrpení je spoluprácou s Božou milosťou – je to „spolu niesť“ kríž s Kristom a podieľať sa tak na jeho vykupiteľskej láske.

V apoštolskej exhortácii *Familiaris consortio* Ján Pavol II. zdôrazňuje, že „manželia sú povolani byť živým obrazom lásky, ktorou Kristus miluje svoju Cirkev“⁸. Tieto slová nadobúdajú najhlbší význam najmä v ťažkých časoch, keď láska nie je len emocionálnym prežívaním, ale vedomým rozhodnutím: milovať aj v bolestivých chvíľach. Takéto utrpenie sa stáva vnútornou školou lásky, kde sa človek učí žiť nie pre seba, ale pre druhého. V tomto kontexte má utrpenie sviatostný rozmer – nie ako trest, ale ako priestor Božieho dotyku, očisťovania a posväcovania. Svätý Ján Pavol II. vo svojom liste *Salvifici doloris* vysvetľuje, že „utrpenie má silu zjednotiť človeka s Kristom a zároveň mu umožňuje spolupodieľať sa na vykúpení sveta“⁹.

Z duchovného hľadiska môže utrpenie v manželstve predstavovať modlitbu telom, konkrétne vyjadrenie viery, nádeje a lásky. Každodenné kríže, ktoré nesieme v tichosti a vernosti, sa stávajú miestom Božej prítomnosti – tajomným priestorom, kde sa mení človek aj jeho vzťah. Utrpenie teda nie je koncom cesty, ale bránou k hlbšej jednote – nielen medzi manželmi, ale aj medzi človekom a Bohom. Práve v slabosti sa ukazuje pravá sila lásky: lásky, ktorá sa nevzdáva a zostáva verná až do konca (porov. 2 Kor 12,9-10)¹⁰.

---

⁷ LIST RIMANOM (Rim 8,17). Dostupné na: <https://biblia.sk/citanie/ssv/rim/8>, (30.05.2025).

⁸ JÁN PAVOL II.: *Familiaris consortio*. Trnava: Spolok Sv. Vojtecha, 1993, č. 13.

⁹ JÁN PAVOL II.: *Salvifici doloris* (O kresťanskom zmysle ľudského utrpenia). Trnava: Spolok Sv. Vojtecha, 1998, č. 19–20.

¹⁰ Porov. DRUHÝ LIST KORINŤANOM (2 Kor 12,9–10): „...lebo sila sa dokonale prejavuje v slabosti...“. Dostupné na: <https://biblia.sk/citanie/ssv/2kor/12>, (30.05.2025).

Odpustenie ako duchovná obnova a uzdravenie

Odpustenie nie je len psychologický proces, ale predovšetkým duchovný akt, ktorý má hlboké korene v kresťanskej viere. V Biblii je odpustenie symbolom najvyššej lásky – Kristus na kríži hovorí: „Otče, odpusť im, lebo nevedia, čo robia“ (Lk 23,34)¹¹. Tento výrok nie je iba morálnym gestom, ale odrazom Božieho srdca – srdca, ktoré miluje aj v utrpení a zranení. V manželstve môže odpustenie znamenať začiatok novej etapy – nie návrat k predchádzajúcemu stavu, ale otvorenie sa novému spôsobu vzťahu, založenému na hlbšej dôvere a milosti. Teologicky je odpustenie aktom účasti na Božej milosti. Keď človek odpúšťa, nestáva sa slabým, ale silným – nie silou vlastnej vôle, ale silou, ktorú mu dáva Duch Svätý. Je to účasť na Kristovej obeti, ktorá na seba vzala hriech sveta bez pomsty. Odpustiť znamená vstúpiť do dynamiky kríža – obety, ktorá neodpláca zlo, ale premáha ho dobrom (porov. Rim 12,21)¹².

Ján Pavol II. píše: „Odpustenie je základom pravého pokoja“¹³. Pokoj nie je len absenciou konfliktu, ale skôr plnosťou zmierenia, ktoré má duchovný pôvod. V manželstve, ktoré je povolané byť obrazom Krista a Cirkvi, je pokoj výsledkom lásky, ktorá sa neprestáva darovať aj po zranení. Odpustenie teda neznamená popretie bolesti, ale jej pretransformovanie mocou milosti. V praktickom živote to znamená, že manželia sa musia každý deň učiť odpúšťať – nielen pri veľkých zradách či sklamaníach, ale aj pri každodenných zraneniach, drobných nedorozumeniach, slabostiach a zanedbaniach. Tento proces si vyžaduje vnútornú bdelosť, pokoru a otvorenosť voči milosti. Odpustenie sa tak stáva každodennou askézou lásky – školou svätosti, kde sa človek učí milovať nie „napriek“ slabostiam, ale cez ne. V tomto kontexte odpustenie nie je prejavom slabosti ani naivity, ale skôr cestou k skutočnej slobode – oslobodením od moci hnevu, zatrpknú-

---

¹¹ EVANJELIUM PODĽA LUKÁŠA (Lk 23,34). Dostupné na: <https://biblia.sk/citanie/ssv/lk/23>, (31.05.2025).

¹² LIST RIMANOM (Rim 12,21): „Nedaj sa premôcť zlému, ale premáhaj zlé dobrom.“ Dostupné na: <https://biblia.sk/citanie/ssv/rim/12>, (30.05.2025).

¹³ JÁN PAVOL II.: *Posolstvo na Svetový deň pokoja*. 1. januára 2002, č. 3. Dostupné na: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/posolstvo-pokoj-2002>, (31.05.2025).

---

tosti a strachu. Je to akt viery, ktorý nielen obnovuje vzťah medzi manželmi, ale aj posilňuje ich osobnú identitu ako Božích detí. Kde sa odpúšťa, tam vzniká nový život, nové stvorenie (porov. 2 Kor 5,17)¹⁴.

Identita osoby v manželstve: Byť obrazom Boha v darovaní sa

Ludská identita v kresťanskom ponímaní nie je chápaná izolovane, ale vždy v kontexte vzťahov. Človek nie je „ostrov“, ale bytosť stvorená pre spoločenstvo. Už na prvých stránkach Písma sa dozvedáme, že človek bol stvorený „na Boží obraz“ (Gn 1,27)¹⁵. Boh, ako ho zjavuje Nový zákon, je Trojica osôb žijúcich vo večnom vzťahu lásky: Otec, Syn a Duch Svätý. Byť stvorený na Boží obraz teda znamená, že človek je povolaný žiť v láske, vo vzťahu a v darovaní seba. Manželstvo predstavuje najkonkrétnejšie miesto, kde sa toto Božie povolanie naplňuje. Nie je to len právny alebo spoločenský zväzok, ale priestor, kde sa človek stáva plne sebou prostredníctvom darovania sa druhému. Svätý Ján Pavol II. opakovane zdôrazňoval, že „človek sa nemôže plne nájsť, iba ak v úprimnom darovaní seba samého“¹⁶. V manželstve je toto darovanie nielen fyzické alebo psychologické, ale predovšetkým duchovné a ontologické, týkajúce sa samotnej podstaty osoby.

V každom prejave lásky, v každom obetovaní sa pre dobro partnera a v každej vernosti, aj keď čelíme slabostiam, sa človek viac približuje k tomu, kým by mal byť – k obrazu Boha. Preto môžeme povedať, že manželská láska formuje našu osobnú identitu. Základom identity nie je individualizmus, ale láska. V tomto kontexte je manželstvo školou sebadarovania, zrkadlom Trojice a cestou k svätosti.

---

¹⁴ DRUHÝ LIST KORINŤANOM (2 Kor 5,17): „Kto je v Kristovi, je nové stvorenie.“ Dostupné na: <https://biblia.sk/citanie/ssv/2kor/5>, (30.05.2025).

¹⁵ KNIHA GENEZIS (Gn 1,27): „A stvoril Boh človeka na svoj obraz, na Boží obraz ho stvoril; muža a ženu ich stvoril.“ Dostupné na: <https://biblia.sk/citanie/ssv/gn/1>, (01.06.2025).

¹⁶ JÁN PAVOL II.: *Gaudium et spes* (citované aj v *Familiaris consortio*, č. 11): „Človek sa nemôže plne nájsť, iba ak v úprimnom darovaní seba samého.“ Dostupné na: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/druhy-vatikansky-koncil/c/gaudium-et-spes>, (01.06.2025).

Biblická kniha Ozeáš ponúka zaujímavý a silný obraz tejto pravdy. V nej sa Boh prirovnáva k manželovi, ktorý znáša neveru svojej manželky, symbolizujúcej neverný Izrael. Napriek jej nevere však neprestáva milovať a vyzýva ju na návrat (Oz 2,16–25)¹⁷. Tento prorocký obraz naznačuje, že identita Boha ako milujúceho Otca a Ženícha sa neprejavuje v moci, ale v milosrdnej vernosti, ktorá obnovuje vzťah. Podobne aj človek objavuje svoju identitu tým, že aj v zranení neprestáva milovať. Vernosť a odpustenie sa tak stávajú osobným aj sviatostným prejavom človeka, ktorý odráža Boží obraz.

V kontexte sviatostného manželstva je identita jednotlivca neoddeliteľne spojená s jeho schopnosťou milovať, odpúšťať a byť darom pre druhého. Človek nežije v izolácii, ale v prijatí a odovzdaní sa partnerovi. Práve tu sa ukazuje, že osobná identita je súčasťou Božieho plánu pre človeka. Manželstvo teda nie je prekážkou na ceste k duchovnému rastu, ale skôr miestom, kde sa tento rast konkrétne realizuje.

Pamäť bolesti a identita odpustenia: Kríza ako moment prerodu

Pamäť bolesti predstavuje jednu z najnáročnejších skúšok v manželskom vzťahu. Rany spôsobené slovami, zlyhaniami, sklamaniami či dokonca zradou nezmiznú samy od seba. Zostávajú v našej pamäti, často ako nevyriešené napätie alebo tiché odcudzenie. Ak sa tieto zranenia nevyrovnajú, môžu viesť k zatvrdnutiu srdca, chronickej nedôvere alebo vnútornému ústupu od blízkosti partnera. Avšak pamäť nemusí byť len nositeľkou bolesti – v Kristovi môže byť premenená na prameň milosti. Ježiš nezabudol na kríž, ani na tých, ktorí ho opustili či odsúdili, a predsa všetkých obdarúva odpustením. Manželská skúsenosť ukazuje, že kríza môže byť momentom transformácie: miestom, kde sa v bolestnom stretnutí so slabosťou človeka zjavuje obnovujúca moc Božej milosti.

Ján Pavol II. vo svojom diele *Pamäť a identita* zdôrazňuje, že „pamäť je dôležitá, pretože formuje identitu. Avšak táto pamäť musí

---

¹⁷ Porov.: KNIHA PROROKA OZEÁŠA (Oz 2,16–25). Dostupné na: [https://biblia.sk/citanie/ssv/oz/2, \(01.06.2025\)](https://biblia.sk/citanie/ssv/oz/2, (01.06.2025);); viď aj: SCOTT, H.: *A Father Who Keeps His Promises*. Boston: Servant Books, 1998, s. 124–126.

---

byť premenená Kristom, inak sa stane bremenom“¹⁸. V kontexte manželstva to znamená, že odpustenie nie je len popretím alebo zabudnutím, ale vedomým aktom, ktorý mení náš pohľad na minulosť. Pamäť ostáva, no jej obsah je reinterpretovaný v svetle evanjelia. Z psychologického hľadiska platí, že len ten, kto si prizná a prijme svoju bolesť, je schopný ju prekonať a preniesť cez ňu lásku¹⁹. Teologicky ide o vstup do veľkonočného tajomstva, kde smrť nie je koncom, ale bránou k novému životu. Tento prístup k bolesti formuje novú identitu človeka, ktorý už nie je definovaný tým, čo sa mu stalo, ale tým, ako na to reagoval.

Keď manželia odpúšťajú, dokazujú, že láska prevyšuje zlo a že aj po hlbokých ranách je možné opäť dôverovať a milovať. Ich identita sa formuje nielen na základe minulosti, ale aj prostredníctvom rozhodnutia milovať aj v ťažkých časoch. Odpustenie sa tak stáva aktom duchovnej slobody – človek sa oslobodzuje od minulosti a stáva sa svedkom zmŕtvychvstania vo svojom vzťahu.²⁰ Preto je toto sväté tajomstvo závislé od pokánia, ktoré má za cieľ zmeniť zmýšľanie kresťana. Pokánie preto nie je zbavenie sa pocitu viny alebo formálna spoveď. Je to zmena života a zrieknutie sa hriechu celým srdcom. Ide o zmenu spôsobu života a myslenia, tak aby sme celou našou existenciou vnímali, že cesta po ktorej kráčame nikam nevedie a preto zatúžime po návrate do otcovského domu. Práve postoj pokánia nám umožňuje obnovu zjednotenia s Bohom, Cirkvou a tým aj potvrdenie jednoty seba samých. Tak ako je mnohoraký hriech, tak je aj mnohoraké pokánie, ktoré treba vnímať ako liečebný prostriedok. No často sa spoveď chápe iba ako odpustenie vín a málo sa hovorí o prostriedkoch pokánia, ktoré smerujú k uzdraveniu troch vzťahov,

---

¹⁸ JÁN PAVOL II.: *Pamäť a identita*. Trnava: Spolok Sv. Vojtecha, 2005, s. 21.

¹⁹ HENRI J.M. NOUWEN: *The Inner Voice of Love: A Journey Through Anguish to Freedom*. USA: Doubleday, 1996, s. 28–31.

²⁰ BENEDIKT XVI.: *Spe salvi*, č. 38: „Svet potrebuje odpustenie. Odpustenie si však vyžaduje i nápravu...“ Dostupné na: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/encyklika-spe-salvi>, (02.06.2025).

v prvom rade uzdravenie vzťahu k Bohu, uzdravenie vzťahu k Cirkvi a tretie, nemenej dôležité, je uzdravenie vzťahu k sebe samému.²¹

V praxi to môže byť dlhý proces, ktorý zahŕňa prekonanie bolesti, konfrontáciu a pomalé vnútorné uzdravenie. Odpustenie v manželstve nie je jednorazovým gestom, ale cestou, ktorá sa často opakuje a vyžaduje zrenie. Práve táto vernosť v odpúšťaní prispieva k duchovnej zrelosti a vedie k integrálnej identite osoby – takému, ktorý nie je len zranený, ale aj schopný uzdraviť a prinášať uzdravenie.²²

Kríž ako miesto milosti: Spolutrpenie a vykupiteľská láska

Účasť na Kristovom utrpení patrí medzi najhlbšie tajomstvá kresťanského života. Nie samotné utrpenie zachraňuje, ale utrpenie, ktoré je zjednotené s Kristom a prežívané s vierou, nádejou a láskou. V manželstve sa táto účasť často prejavuje v skrytých každodenných obetiach: v odriekaní, tichom prijímaní partnerových slabostí, starostlivosti o chorého manžela či znášaní odmietnutia alebo nepochopenia. Svätý Pavol píše: „Doplňujem na svojom tele, čo chýba Kristovmu utrpeniu pre jeho telo, ktorým je Cirkev“ (Kol 1,24)²³. Tento výrok neznamena, že Kristovo utrpenie bolo nedostatočné, ale že každý kresťan má príležitosť spolutrpieť s Kristom a vstúpiť do tajomstva jeho vykupiteľskej lásky tým, že ponúkne svoje vlastné bolesti v láske. V manželstve to znamená, že aj tie najosobnejšie zranenia a každodenné boje môžu byť duchovným príspevkom k spáse druhého – formou „modlitby v tele“, ktorá premieňa utrpenie na obeť.

Svätý Ján Pavol II. vo svojej apoštolskej exhortácii *Salvifici doloris* (O kresťanskom zmysle ľudského utrpenia) zdôrazňuje, že utrpenie predstavuje jedinečné miesto stretnutia s Kristom. Toto stretnutie nielen prehľbuje našu jednotu s ním, ale zároveň otvára človeka voči

---

²¹ POPOVIČ, J.: *Koncept aplikácie inštitútu mediácie v katolíckej cirkvi*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove vo Vydavateľstve Prešovskej univerzity v Prešove, 2024, s. 129.

²² KASPER, W.: *Milosrdenstvo: Základ evanjelia a kľúč k životu kresťana*. Trnava: Spolok Sv. Vojtecha, 2015, s. 59–63.

²³ LIST KOLOSANOM (Kol 1,24). Dostupné na: <https://biblia.sk/citanie/ssv/kol/1>, (02.06.2025).

---

druhým: „Utrpenie má silu zbližovať človeka s Kristom a cez Krista s druhými“²⁴. V manželstve sa to prejavuje napríklad v situáciách, keď jeden z manželov nesie svoj kríž aj za toho druhého, z lásky a vernosti – s nádejou, že utrpenie neprinesie len bolesť, ale aj duchovné ovocie a uzdravenie vzťahu. Kríž v manželstve teda nie je len symbolom zlyhania alebo trestu, ale skôr nástrojom milosti. Je to priestor, kde sa človek učí milovať nie zo zisku, ale ako dar. Keď manželia prežívajú svoje kríže vo svetle Kristovho kríža, ich identita sa očisťuje, prehĺbuje a premieňa – stávajú sa podobnejšími Kristovi, ktorý miloval „až do krajnosti“ (Jn 13,1)²⁵.

V tomto kontexte môžu aj najťažšie manželské skúšky prinášať vykupiteľský rozmer. Neznamená to, že by sme mali vyhľadávať bolesť, ale skôr, že v nej môžeme objaviť nový zmysel a cieľ: obeť, ktorá má duchovnú hodnotu pre druhého, pre rodinu a pre Cirkev. Tak sa samotné utrpenie mení na službu lásky.

Sviatosťný život ako zdroj uzdravenia a rastu

Manželstvo ako sviatosť nie je len jednorazový obrad, ktorý sa uskutočnil v určitý deň. Je to trvalý stav milosti, v ktorom manželia žijú, rastú a dozrievajú. Sviatosťný život, najmä Eucharistia a sviatosť zmierenia, predstavuje pre nich nevyhnutný duchovný pokrm, ktorý uzdravuje, obnovuje a posilňuje ich jednotu.

Katechizmus Katolíckej cirkvi učí, že „Eucharistia je prameňom a vrcholom celého kresťanského života“²⁶, a to platí aj pre manželský život. Eucharistia nie je iba osobným duchovným zážitkom, ale aj sviatosťou jednoty, v ktorej sa manželia učia, čo znamená darovať sa úplne a bezpodmienečne. Kristus, ktorý sa v Eucharistii láme a dáva, predstavuje vzor manželskej lásky: lásky, ktorá sa nešetří, ale obetuje. Spoločná účasť na svätej omši, adorácia, modlitba a duchovné rozhovory posilňujú manželskú jednotu nielen na emocionálnej, ale predovšetkým na duchovnej úrovni. V adorácii pred Eucharistiou

---

²⁴ JÁN PAVOL II.: *Salvifici doloris*. Trnava: Spolok Sv. Vojtecha, 1998, č. 26.

²⁵ EVANJELIUM PODĽA JÁNA (Jn 13,1): „...miloval ich do krajnosti.“ Dostupné na: <https://biblia.sk/citanie/ssv/jn/13>, (29.5.2025).

²⁶ KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI. Trnava. Spolok Sv. Vojtecha, 2020, č. 1324.

môžu manželia zažiť tiché uzdravenie svojich zranení, v modlitbe objavovať Boží pohľad na svojho partnera a v prijímaní Kristovho tela čerpať silu na každodenné „áno“, ktoré si sľúbili pri sobáši. Sviatosť zmierenia tiež zohráva kľúčovú úlohu v duchovnom raste a odpúšťaní. V tejto sviatosti sa človek učí pokore, priznáva svoje zlyhania a otvára sa premene. Keď manželia pravidelne prijímajú túto sviatosť, nielenže sa učia prijímať odpustenie od Boha, ale aj ho rozdávať vo svojom manželstve. Očistené srdce je schopné milovať druhého slobodne a bez výčítiek.

Teológia Jána Pavla II. chápe sviatosti ako účinné znaky Kristovej prítomnosti v každodennom živote. Podľa jeho slov: „Sviatosti sú prostriedkami, ktorými sa Božia milosť stáva účinnou vo vzťahoch medzi ľuďmi“²⁷. Preto sviatostný život nie je len prídavkom k manželskému životu, ale jeho duchovným jadrom. Bez tohto duchovného rozmeru sa manželská láska môže zmeniť na čisto ľudské úsilie, ktoré rýchlo vyčerpá. Naopak, so sviatostným životom sa stáva nádobou Božej lásky, schopnou niesť aj najťažšie bremená. Z tohto pohľadu je manželstvo cestou k svätosti, nie preto, že by manželia boli dokonalí, ale preto, že kráčajú spolu s Kristom. Sviatostný život ich vedie nielen k duchovnej zrelosti, ale aj k prehlbovaniu ich identity ako milujúcich osôb, ktoré sú povolané odrážať Boží obraz – Boha, ktorý uzdravuje, odpúšťa a premieňa.

Pastoračné odporúčania: Ako žiť sviatostný život v manželstve

Sviatostný život predstavuje „duchovné dýchanie“ manželstva. Jeho pravidelné prežívanie pomáha manželom nielen prežiť, ale aj rásť, a to aj v ťažkých časoch. Preto je dôležité, aby manželia mali konkrétne a realizovateľné spôsoby, ako čerpať z milostí sviatostí v každodennom živote. Katolícke manželstvo nie je len spoločenskou dohodou medzi dvoma ľuďmi; je to sviatosť s hlbokým duchovným rozmerom. Prostredníctvom nej sa muž a žena navzájom odovzdávajú ako dar, pričom Boh im poskytuje milosť, aby mohli žiť túto jednotu v pravde, vernosti a láske. Manželia sú povolaní stať sa živým znakom

---

²⁷ JÁN PAVOL II.: *Veritatis splendor*. Trnava: Spolok Sv. Vojtecha, 1994, č. 107.

Kristovej lásky k Cirkvi, pričom ich láska má byť verná, obetavá, plodná a nezrušiteľná²⁸.

Žiť sviatosťne znamená, že manželia čerpajú silu nielen zo svojich vlastných zdrojov, ale aj zo vzťahu s Bohom. Prvým krokom k tomuto spôsobu života je zakorenenosť v sviatostiach Cirkvi. Pravidelná účasť na Eucharistii poskytuje manželom silu milovať, aj keď to môže byť náročné. Spoločné prijímanie Eucharistie zároveň duchovne zjednocuje ich životy v Kristovi²⁹. Sviatosť zmierenia obnovuje nielen vzťah s Bohom, ale tiež pomáha uzdravovať zranenia v manželskom vzťahu. Odporúča sa, aby manželia pristupovali k tejto sviatosti pravidelne, aspoň raz mesačne. Modlitba je základom sviatosťného života v manželstve. Spoločná modlitba, aj keď len krátka, vytvára priestor, v ktorom manželia pozývajú Boha do svojho každodenného života. Týmto spôsobom vytvárajú tzv. „domácu cirkev“, kde sa Boh stáva centrom rodiny³⁰. Táto domáca cirkev je miestom, kde sa deti učia viere, láske, odpusteniu a službe.

Sviatosťný život sa prejavuje aj v každodennej ochote slúžiť si navzájom a odpúšťať si. Každý konflikt a nedorozumenie predstavuje príležitosť na rast v láske, ak sa na ne pozeráme v svetle evanjelia. Odpustenie nie je prejavom slabosti, ale silou, ktorá obnovuje jednotu a prehĺbuje lásku³¹. Dôležitou úlohou manželov je aj výchova detí vo viere. Tá nezačína len učením katechizmu, ale predovšetkým životným svedectvom – spoločnou modlitbou, účasťou na svätej omši a praktizovaním kresťanských hodnôt doma aj na verejnosti. Deti sa učia viere nie podľa toho, čo rodičia hovoria, ale podľa toho, čo skutočne žijú³².

---

²⁸ KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI (KKC). Trnava: Spolok Sv. Vojtecha, 2020, č. 1601–1666.

²⁹ JÁN PAVOL II.: *Familiaris Consortio*. Trnava: Spolok Svätého Vojtecha, 1993, č. 57.

³⁰ DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL. *Lumen Gentium*, č. 11: „Rodina je nazývaná domácou cirkvou.“ Dostupné na: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/hladat/p/druh-y-vatikansky-koncil/c/lumen-gentium>, (02.06.2025).

³¹ PÁPEŽ FRANTIŠEK: *Amoris Laetitia*. Konferencia biskupov Slovenska, 2016, č. 105–108.

³² YOUCAT: *Katechizmus Katolíckej cirkvi pre mladých*. Trnava: Spolok Sv. Vojtecha, 2024, č. 271–275.

Dôležitým aspektom sviatostného manželského života je aktívna účasť na živote farnosti. Spoločenstvo iných veriacich môže manželom poskytnúť oporu, priestor na zdieľanie, formáciu a duchovný rast. Uvedomujú si, že nie sú sami vo svojej snahe o svätosť. Účasť na manželských stretnutiach, duchovných obnovách či službe v charite sú konkrétnymi prejavmi toho, že sviatostné manželstvo je otvorené nielen navnútri, ale aj navonok. Okrem toho si sviatostný život vyžaduje neustálu formáciu. Manželia by mali investovať čas do duchovného a osobného rastu, a to čítaním duchovnej literatúry, účasťou na prednáškach či manželských víkendoch. Láska sa nedá udržať len na základe emócií; potrebuje byť posilňovaná rozhodnutím a milosťou³³.

Sviatostné manželstvo predstavuje povolanie k svätosti. Nie je to jednoduchá cesta, avšak je to cesta, ktorá je naplnená Božou milosťou. Táto milosť umožňuje premieňať každodenné malé skutky lásky na niečo večné. V tom spočíva krása a hĺbka kresťanského manželstva.

Záver

Utrpenie a odpustenie v manželstve nie sú len etickými výzvami, ale predstavujú duchovnú cestu, na ktorej človek objavuje svoju pravú identitu – identitu osoby stvorenej na Boží obraz, povolanej milovať tak, ako miluje Kristus. V tajomstve kríža a zmŕtvychvstania manželia zisťujú, že pravá ľudská zrelosť spočíva v schopnosti darovať sa aj v ťažkých chvíľach, odpúšťať napriek zraneniam a každý deň začínať odznova. Manželstvo nie je len spoločenskou zmluvou, ale sviatosťou – miestom posväcovania, duchovného rastu a uzdravenia. V každodenných zápasoch, trpezlivosti, vernosti a prekonávaní kríz prostredníctvom odpustenia sa formuje duchovná identita manžela a manželky, ktorí spoločne odrážajú lásku Trojice. Takto sa manželský vzťah stáva „bohoslužbou života“, miestom, kde sa každodenné skutky premieňajú na obeť lásky a prameň milosti pre svet.

Utrpenie, aj keď často bolestivé, má v Kristovi hlboký zmysel. Je to miesto, kde sa človek zjednocuje s jeho vykupiteľským dielom –

---

³³ JÁN PAVOL II.: *Teológia tela*. všeobecné audiencie 1979–1984.

---

priestor, v ktorom sa premieňa, očisťuje a dozrieva. V tomto kontexte nadobúda aj pamäť bolesti duchovnú hodnotu: ak je premenená odpustením, stáva sa prameňom novej nádeje a základom obnovenej identity. Ako ukazuje symbolika proroka Ozeáša, vernosť a milosrdenstvo Boha sú silnejšie než nevera človeka – a toto tajomstvo môže byť prežívané aj v manželstve. Sviatosťný život, najmä Eucharistia a zmierenie, predstavuje nevyhnutný zdroj milosti, ktorý pomáha manželom uzdravovať rany, čerpať silu na vernosť a prehlbovať jednotu. Odpustenie sa tak stáva nielen psychologickou nevyhnutnosťou, ale aj prejavom účasti na Kristovej láske, ktorá dáva všetkému nový začiatok.

Manželstvo by sme mali vnímať nielen ako ľudský projekt, ale aj ako povolanie k svätosti. V každodennej láske, krížoch a odpustení sa vytvára priestor, v ktorom sa odhaľuje pravda o človeku a o Bohu. Nech každý manžel a manželka nachádzajú na tejto ceste, vďaka milosti sviatostí, silu a svetlo, ktoré im pomôžu žiť svoju identitu ako dar a poslanie – vo svetle evanjelia a v službe lásky, ktorá presahuje všetko.

BIBLIOGRAFIA

BENEDIKT XVI.: *Deus caritas est*. Trnava: Spolok Sv. Vojtecha, 2006. 62 s. ISBN 80-7162-594-9.

BENEDIKT XVI.: *Spe salvi*. Dostupné na: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/encyklika-spe-salvi>, (02.06.2025).

DRUHÝ LIST KORINŤANOM (2 Kor 5,17). Dostupné na: <https://biblia.sk/citanie/ssv/2kor/5>, (30.05.2025).

DRUHÝ LIST KORINŤANOM (2 Kor 12,9–10). Dostupné na: <https://biblia.sk/citanie/ssv/2kor/12>, (30.05.2025).

DRUHÝ Vatikánsky koncil. *Lumen Gentium*. Dostupné na: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/hladat/p/druhy-vatikansky-koncil/c/lumen-gentium>, (02.06.2025).

EVANJELIUM PODĽA JÁNA (Jn 13,1). Dostupné na: <https://biblia.sk/citanie/ssv/jn/13>, (29.5.2025).

- EVANJELIUM PODĽA LUKÁŠA (Lk 23,34). Dostupné na: <https://biblia.sk/citanie/ssv/lk/23>, (31.05.2025).
- JÁN PAVOL II.: *Familiaris consortio*. Trnava: Spolok Svätého Vojtecha, 1993. 189 s. ISBN 80-7162-030-0.
- JÁN PAVOL II.: *Gaudium et spes*. Dostupné na: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/druhy-vatikansky-koncil/c/gaudium-et-spes>, (01.06.2025).
- JÁN PAVOL II.: *Pamäť a identita*. Trnava: Spolok Sv. Vojtecha, 2005. 165 s. ISBN 80-7162-537-X.
- JÁN PAVOL II.: *Posolstvo na Svetový deň pokoja*. 1. januára 2002, č. 3. Dostupné na: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/posolstvo-pokoj-2002>, (31.05.2025).
- JÁN PAVOL II.: *Salvifici doloris*. Trnava: Spolok Sv. Vojtecha, 1998. 77 s. ISBN 80-7162-243-5.
- JÁN PAVOL II.: *Teológia tela*. (1980–1984), osobitne katechézy o manželstve a sexualite, napr. *Man and Woman He Created Them*, D. M. Schindler, preklad a výber.
- JÁN PAVOL II.: *Teológia tela*. všeobecné audiencie 1979–1984.
- JÁN PAVOL II.: *Veritatis splendor*. Trnava: Spolok Sv. Vojtecha, 1994. 180 s. ISBN 80-7162-057-2.
- KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI. Trnava: Spolok Sv. Vojtecha, 2020. 918 s. ISBN 978-80-8161-420-0.
- KASPER, W.: *Milosrdenstvo: Základ evanjelia a kľúč k životu kresťana*. Trnava: Spolok Sv. Vojtecha, 2015, 267 s. ISBN 978-80-8161-147-6.
- KNIHA GENEZIS (Gn 1,27). Dostupné na: <https://biblia.sk/citanie/ssv/gn/1>, (01.06.2025).
- KNIHA PROROKA OZEÁŠA (Oz 2,16–25). Dostupné na: <https://biblia.sk/citanie/ssv/oz/2>, (01.06.2025).
- LIST KOLOSANOM (Kol 1,24). Dostupné na: <https://biblia.sk/citanie/ssv/kol/1>, (02.06.2025).
- LIST RIMANOM (Rim 8,17). Dostupné na: <https://biblia.sk/citanie/ssv/rim/8>, (30.05.2025).
- LIST RIMANOM (Rim 12,21). Dostupné na: <https://biblia.sk/citanie/ssv/rim/12>, (30.05.2025).
- NOUWEN, H.J.M.: *The Inner Voice of Love: A Journey Through Anguish to Freedom*. USA: Doubleday, 1996. 118 s. ISBN 9780385485890.

-
- PÁPEŽ FRANTIŠEK: *Amoris Laetitia*. Konferencia biskupov Slovenska, 2016. 80 s. ISBN 978-80-8161-218-3.
- PRVÝ JÁNOV LIST (1 Jn 4,8). Dostupné na: <https://biblia.sk/citanie/ssv/1jn/4>, (29.5.2025).
- POPOVIČ, J.: Koncept aplikácie inštitútu mediácie v katolíckej cirkvi. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove vo Vydavateľstve Prešovskej univerzity v Prešove, 2024. ISBN 978-80-555-3365-0.
- SCOTT, H.: *A Father Who Keeps His Promises*. Boston: Servant Books, 1998, 294 s. ISBN 978-1-63582-489-6.
- YOUCAT: *Katechizmus Katolíckej cirkvi pre mladých*. Trnava: Spolok Sv. Vojtecha, 2024. 312 s. ISBN 978-80-8161-547-4.

Kópia slziacej ikony v Klokočove

Juraj GRADOŠ

Abstract: *The current copy of the weeping icon in Klokočov is deeply etched into the memory of Greek Catholics in Slovakia despite the decades that have passed. The reason lies in the exceptional events associated with this image. The first event is its coronation in Klokočov in 1948. The second is the Akathist prayer before this icon in Prešov attended by Pope John Paul II. And the third is its second coronation during Pope Francis's visit to Prešov in 2021.*

Keywords: *Klokočov. Icon. Weeping. Coronation. Pope John Paul II. Pope Francis.*

Kópia slziacej ikony, ktorá sa v súčasnosti nachádza v Klokočove, je jednou z najmladších kópií tohto sakrálneho objektu. Avšak do mysle Zemplínčanov i všeobecne gréckokatolíkov na Slovensku sa pevne vrylo práve toto umelecké stvárnenie slziacej ikony. V prostredí Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku je to najuctievanejšia miestna slziaca ikona, resp. jej kópia. Aj preto padlo rozhodnutie, že 2. júla 1995 na pódiu pri vtedajšej mestskej hale v Prešove, kde sa mal modliť Svätý Otec Ján Pavol II. *Akatist k Presvätej Bohorodičke*, bude umiestnená aktuálna kópia slziacej ikony z Klokočova.

Jej vznik je v súčasnosti skrytý. Bola namaľovaná v období veľkej vojny (prvá svetová vojna) a rodiaceho sa Československého štátu. Dnes sa ešte nenašli dôkazy o presnom roku jej namaľovania. S vysokou pravdepodobnosťou môžeme povedať, že bola namaľovaná v Budapešti vo firme Rétaý és Benedek (fungovala v rokoch 1895 – 1920). Toto tvrdenie sa opiera o svedectvo správcu klokočovskej farnosti Andreja Prokopoviča z roku 1983. V ňom sa uvádza: „27. augusta 1983. Pri návšteve Klokočova pani Adamkovičová, rodená Királyová, narodená 30. apríla 1894 (teda 89-ročná), spomína, že pri inštalácii obrazu klokočovskej Madony bol prítomný aj michalovský gróf Sztárai. Ten bol vášnivým poľovníkom vysokej zveri v miestnych lesoch. Neskôr bol

---

z Budapešti povolaný aj maliar Benedek Rataj, nakoľko obraz bol cestou poškodený.“¹

Dôvod namaľovania súčasnej klokočovskej kópie nie je úplne jasný. V čase, keď bola vyhotovená, bola už v klokočovskej cirkvi kópia ikony, ktorú podľa premaľovanej prešovskej kópie namaľoval v roku 1904 Max Kurth. Tá sa dnes nachádza v užhorodskej Katedrále Povýšenia sv. kríža. Na rozdiel od prešovskej a užhorodskej kópie, ktoré sú signované, v prípade klokočovskej nie je na obraze viditeľný podpis autora ani rok namaľovania. Ide o remeselné vytvorenú kópiu. Preto je ťažké určiť, kedy bola táto kópia prinesená do Klokočova. Doteraz sa predpokladalo, že tam bola od roku 1904. Na základe informácií o fungovaní firmy Réтай és Benedek a dátumu posviacky pôvodného oltára a obrazu môžeme namaľovanie súčasnej kópie datovať do rokov 1904 až 1920. Avšak táto firma s novým obchodným menom Benedek Lajos fungovala i po roku 1920.

Z pohľadu na existenciu firmy Réтай és Benedek, kontakty s Budapešťou a sobáš pani Adamkovičovej sa ukazuje ako možné obdobie namaľovania súčasnej kópie rok 1918. Keďže sa prítomnosť takého vzácného hosťa, ako je gróf (pravdepodobne Alexander) Sztárai v roku 1904, v zápisniciach z posviacky oltára s kópiou z roku 1904 nevyskytuje, spomienka pani Adamkovičovej sa pravdepodobne viaže k neskoršiemu obdobiu, keď bola v Klokočove inštalovaná súčasná kópia. Irenej Kondratovič vo svojom diele z roku 1927 hovorí o kópii vyhotovenej Maxom Kurthom v roku 1904 na žiadosť profesora Roškoviča a následne o súčasnom svätom obraze, ktorý „*tože jest virny obraz*“². Zároveň pripúšťa existenciu viacerých kópií klokočovskej ikony.

V roku 1918 bol otec Királ' vymenovaný za vinianskeho vice-archidiakona. Z tejto pozície napísal 16. augusta 1923 žiadosť o plnomocné odpustky nielen na sviatok Uspenia, ale aj ďalšie sviatky Bohorodičky.³ Žiadosť, ktorá bola podaná v Ríme, je však viac-menej

---

¹ HOSPODÁR, M. – ŽEŇUCH, P. *Ochrankyňa Zemplína*. Košice: Gréckokatolícky apoštolský exarchát, Košice, 2007, s. 19.

² KONDRATOVIČ, I. *Pamiatka z klokočovského odpusta s istorijeju divotvornaho obraza i s pišňami*. Užhorod: Izdanie Stefana Tertinskoho, knihara Michailovskoho, 1927, s. 10.

³ ДАЗО. *Лист Юліуса Кір'ялыго з 16. августа 1923*. Фонд No. 151, opis 7, č. 1134, s. 51.

kópiou žiadosti z roku 1904 a obsahuje iba požiadavku na odpustky na chrámový sviatok. Pápež Pius XI. 10. septembra 1923 v breve č. 11153/23 udelil miestnej cirkvi možnosť získať plnomocné odpustky počas hlavnej odpustovej slávnosti⁴, hoci odpusty sa tu konali aj na sviatok Uvedenia Presvätej Bohorodičky do chrámu – 21. novembra podľa juliánskeho kalendára⁵. Odvtedy sa Klokočov stal jedným z hlavných pútnických miest Mukačevskej eparchie. Od počiatku do Klokočova putovalo takmer desaťtisíc pútnikov ročne.⁶ Tieto odpustky sú pravdepodobne prvými, ktoré sú zviazané so súčasnou klokočovskou kópiou slziacej ikony.

V roku 1926 pred samotným sviatkom navštívilo Klokočov dvadsať procesií z okolia Sečoviec a večer sa konal sprievod od cirkvi na cintorín, kde kázal otec Irenej Kondratovič z Choňkoviec. Na ďalší deň prišlo sedem procesií z okolia a vyspovedalo sa 1 351 veriacich. Po troch „malých“ liturgiách sa konala veľká liturgia, po nej večiereň a myrovanie.⁷ V rokoch 1925 až 1926 sa konal v Katolíckej cirkvi jubilejný rok. Počas neho k sviatosti Eucharistie pristúpilo v Klokočove 1 103 veriacich, trojnásobok toho, čo v iných farnostiach Vinianskeho dekanátu.⁸

Irenej Kondratovič v svojej *Grécko-katolíckej liturgike* zverejnil fotografiu súčasnej klokočovskej kópie ikony (pred korunovaním) aj s textom: „Klokočovská Božia Matka. Klokočov je malá dedina na Slovensku v bývalej zemplínskej župe pod Karpátami. V 1670. roku obraz Matky Božej prv slzil, a keď eretici (kacíri) z nenávisti obraz nožmi prebili, silno plakal. V Klokočove sú veľké odpusty na

---

⁴ ДАЗО. List z 10. septembra 1923 o pridelení odpustkov. Fond No. 151, opis 13, č. 2695, s. 93.; ДАЗО. Materiál k novému Schematizmu Mukačevskej eparchie z 28. marca 1927. Fond No. 151, opis 13, č. 710, s. 75.

⁵ KONDRATOVIČ, I. Pamiatka z klokočovskoho otpusta s istorijeju divotvornaho obraza i s pisňami. Užhorod: Izdanie Stefana Tertinskoho, knihara Michalovskoho, 1927, s. 14.

⁶ ПЕКАР, А. В. Нариси історії церкви Закарпаття. Том II. Внутрішня історія. Записки ЧСБВ – Анаlecta OSBM. Рим, 1997. s. 370.

⁷ ДАЗО. Oznámenie z 11. septembra 1926 o odpustovej slávnosti. Fond No. 151, opis 13, č. 50, s. 89.

⁸ ДАЗО. List vinianskeho dekana Štefana Ortutaya č. 146/926. Fond No. 151, opis 13, č. 57, s. 37.

„Uspenie“ (15 – 28 augusta), a na „Vvedenie“ Božej Matky (21. novembra – 4. decembra).“⁹.

28. augusta 1931 sa uskutočnila v Klokočove odpustová slávnosť, ktorej hlavným slúžiteľom bol mukačevský kanonik otec Viktor Selykó. V predvečer slávnosti mal homíliu otec Mihalovič a na sviatok otec Kondratovič. Okrem nich ďalších šesť kňazov spovedalo. Grécko-katolíci zo sečovskej a užhorodskej stolice sa na slávnosť zišli v 35 procesiách a k sviatosti Eucharistie pristúpilo 1.705 veriacich.¹⁰ Prítomnosť kanonika nebola bezdôvodná. Mukačevský biskup Peter Gebé prisľúbil účasť na tomto odpuste, avšak 26. apríla 1931 zomrel. Miestny kňaz namiesto neho pozval na odpust kapitulného vikára Alexandra Stojku ako správcu eparchie, ktorý ale na odpust vyslal kanonika Viktora Selykóa.¹¹

Otec Štefan Ortutay 17. júla 1933, po desiatich rokoch od získania predošlých odpustkov, požiadal biskupský úrad o ich obnovenie¹², pričom zaslal úradu pôvodný dekrét o odpustkoch. Na svoju žiadosť však nedostal odpoveď, a tak 29. októbra 1935 požiadal nanovo.¹³ V roku 1934 prišlo do Klokočova až 51 procesií a 2 014 veriacich prijalo na odpust sviatosť Eucharistie. Procesie boli zo Storožnice, Nižného Žipova, Sečoviec, Hrane, Kochanoviec (buď tých od Sečoviec, alebo od Humenného), Lekároviec, Bánoviec, Ložina, Zbehňova, Hriadok, Bežoviec, Dúbravky, Orechovej, Budkoviec, Sliepkoviec, Porúbky (pri Humennom), Kolibaboviec, Hažina, Senného, Vojčíc, Cejkova, Nižného Nemeckého, Pavloviec, Husáka, Rakovca nad Ondavou, Porostova, Petroviev, Koromle, Jasenova (okr. Sobrance), Veľkého Ruskova, Stretávky, Vyšnej Rybnice, Hlivíšť, Inoviec, Jasenova (okr. Humenné),

---

⁹ ДА3О. Kondratovič, Irenej: *Grécko-katolícka liturgika (obradoslovie) pre národné školy, slovenským vyučovacím jazykom v Eparchii mukačevskej*. Fond No. 151, opis 13, č. 586, s. 50.

¹⁰ ДА3О. *Oznámenie z 31. augusta 1931 o odpustovej slávnosti*. Fond No. 151, opis 13, č. 1925, s. 246.

¹¹ ДА3О. *List klokočovského farára z 12. augusta 1931*. Fond No. 151, opis 13, č. 1929, s. 62.

¹² ДА3О. *Žiadosť Štefana Ortutaya z 17. júla 1933*. Fond No. 151, opis 13, č. 2695, s. 91.

¹³ ДА3О. *Žiadosť Štefana Ortutaya z 29. októbra 1935*. Fond No. 151, opis 13, č. 2695, s. 92.

Brestova, Vinného, Jovsy, Poruby pod Vihorlatom, Michaloviec, Hnojného, Kaluže, Kusína, Zbudze, Vyšných Remiet, Ruskoviec, Falkušoviec, Topolian, Nižnej Rybnice, Fekišoviec a Veľkých Zálužíc. Liturgiu slávil sobranecký vicearchidiakon otec Pavol Karcub a kázali otec Viktor Petričko a Andrej Geóce.¹⁴ Presne o rok po podaní žiadosti mukačevský biskup adresoval Apoštolskej stolici žiadosť o obnovenie odpustkov.¹⁵ V nej uvádza zdvojnásobenie počtu pútnikov. Na žiadosť 19. novembra pod číslom 6515/1936 odpovedala *Sacra Poenitentiaria Apostolica* pozitívne a predĺžila odpustky na ďalších desať rokov.¹⁶ Informáciu o odpustkoch 2. februára 1937 oznámil mukačevský biskup Alexander Stojka duchovenstvu. Zároveň biskup rozhodol, že po ukončení desiatich rokov má klokočovský farár nanovo požiadať o udelenie možnosti získavať plnomocné odpustky.¹⁷

Prvé korunovanie klokočovskej kópie

Po vzniku Československa putovalo do Klokočova veľa grécko-katolíkov aj z Podkarpatska. Napriek udalostiam pred vojnou púte do Klokočova pokračovali.¹⁸ Miestna cerkev a fara boli počas prechodu frontu od 28. októbra do 26. novembra 1944 vážne poškodené oboma vojskami. Na cerkvi bola zničená strecha, okná vybité a múry poškodené. Akoby zázrakom ostala neporušene stáť práve severná stena, na ktorej bola umiestnená kópia ikony s bočným oltárom¹⁹

---

¹⁴ ДА3О. Оznámenie z 1. septembra 1934 o odpustovej slávnosti. Fond No. 151, opis 18, č. 35, s. 5.

¹⁵ ДА3О. Žiadosť mukačevského biskupa z 29. októbra 1936. Fond No. 151, opis 13, č. 2695, s. 94.

¹⁶ ДА3О. List z 9. decembra 1936 obsahujúci kópiu rozhodnutia o pridelení odpustkov. Fond No. 151, opis 13, č. 2695, s. 95.

¹⁷ [Душпастьрь]. Новѣ полнѣ отпусты изъ Рима. In *Душпастьрь*. 1937, roč. 14, č. 1 – 2, s. 43.

¹⁸ [Slovák]. Vyšiel z väzenia a už kradol. In *Slovák*. 1939, roč. 21, č. 215, 19. september 1939, s. 6.

¹⁹ HOSPODÁR, M. – ŽEŇUCH, P. *Ochrankyňa Zemplína*. Košice: Grécko-katolícky apoštolský exarchát, Košice, 2007, s. 11.

---

a okno oproti nej²⁰. Aj veža cerkvi bola v roku 1944 zničená. Fara bola rozbitá a kňaz obýval v zime iba jednu izbu.

Po druhej svetovej vojne boli v Klokočove veľké odpusty na štvrtú nedeľu po Pasche – o Samaritánke a na sviatok Zosnutia Presvätej Bohorodičky. Menšie boli na sviatok Uvedenia a 9. decembra, na sviatok Nepoškvrneného počatia Presvätej Bohorodičky.²¹ Po vojne obnovená cerkev mala zároveň získať nové odpustky z Ríma a 19. mája 1946 sa obnovili tradičné púte do Klokočova. Prvý odpust bol na počesť Nepoškvrneného Srdca Božej Matky. Svätú liturgiu pre asi päťtisíc pútnikov slávil rakovecký farár Anton Tink, generálny vikár Apoštolskej administratúry Mukačevskej eparchie na Slovensku.²² Počas povojnovej púte na sviatok Zosnutia Presvätej Bohorodičky 26. až 28. augusta 1946²³ posvätil prešovský biskup Pavel Peter Gojdič OSBM obnovenú cerkev²⁴ a prvú ružencovú kaplnku. Ostatných štrnásť malo byť umiestnených okolo cerkvi.²⁵ V roku 1948 boli dokončené tri.²⁶

V roku 1947 sem prišlo okolo štyridsaťtisíc pútnikov pomodliť sa pred kópiou milostivej ikony. Podľa oficiálnych štátnych údajov to bolo 35-tisíc pútnikov, pričom v rokoch predtým ich bolo iba 10-tisíc.²⁷ Tento obrovský počet pútnikov viedol otca Čekana k úvahám korunovať obraz. Ohľadom korunovania obrazu prišla 1. júla 1947 odpoveď z Ríma od otca Johna Balu CSsR s predbežným súhlasom kardinála Eugena Tisseranta, kde však bola uvedená požiadavka na formálnu

---

²⁰ ČEKAN, J. *Pamiatka z klokočovského odpustu*. Prešov: Nakladateľské družstvo, 1948, s. 7.

²¹ ČEKAN, J. *Pamiatka z klokočovského odpustu*. Prešov: Nakladateľské družstvo, 1948, s. 5, 7.

²² [Misionár]. Odpust v Klokočove. In *Misionár*. 1946, roč. 5, č. 6, s. 120.

²³ [Misionár]. Odpust v Klokočove. In *Misionár*. 1946, roč. 5, č. 10, s. 198.

²⁴ [Blagovestnik]. Vladyka medzi svojimi virnikami. In *Blagovestnik*. 1946, roč. 1, č. 14, 15. september 1946, s. 2 – 3.; ПЕКАР, А. В. *Написи історії церкви Закарпаття. Том II. Внутрішня історія. Записки ЧСБВ – Analecta OSBM*. Рим, 1997. s. 371.

²⁵ pmlp. Klokočov. In *Svätý ruženec*. 1946m roč. 1, č. 7, s. 110 – 111.

²⁶ ČEKAN, J. *Pamiatka z klokočovského odpustu*. Prešov: Nakladateľské družstvo, 1948, s. 17.

²⁷ [Slovenský týždenník]. Pútnici podporujú cestovný ruch. In *Slovenský týždenník*. 1948, roč. 46, č. 25, 20. júna 1948, s. 4.

žiadosť z biskupstva.²⁸ Otec Ján Čekan tak 28. júla 1947 poprosil biskupa Gojdiča, aby zaslal na Kongregáciu pre východné cirkvi v Ríme jeho list, v ktorom otec Čekan žiadal nielen súhlas Svätého stolca s korunováciou, ale aj jej uskutočnenie cez delegáta Svätého Otca 30. mája 1948.²⁹ Pôvodne sa mal na tejto slávnosti zúčastniť aj pražský arcibiskup kardinál Jozef Beran a košický biskup Jozef Čársky. Koruny boli urobené v Prahe za približne pätnásťtisíc korún československých.³⁰

Klokočovská kópia tak bola zásluhou miestneho farára za veľkej účasti veriacich v nedeľu 6. júna 1948 počas svätej liturgie korunovaná prešovským pomocným biskupom ThDr. Vasilom Hopkom. Po slávnosti niesli obraz počas sprievodu okolo cerkvi. Korunky pre obraz mal poslať pápež Pius XII. Celá slávnosť trvala od štvrtka 3. júna do nedele 6. júna 1948.³¹ Na korunovaní sa zišlo okolo dvadsaťtisíc pútnikov a na tradičnom odpuste 26. až 28. augusta 1948 ich bolo viac ako dvadsaťosemtisíc.³² Pekár uvádza až tridsaťpäťtisíc. Počet pútnikov bol až taký veľký, že sväté prijímanie neprestajne rozdávali štyria kňazi sedem a pol hodiny (od 4. do 11.30 hodiny). Liturgiu slávil otec Dr. Mikuláš Rusnák a kázal otec Cyril Zakopal CSsR. Ľudia sem v procesiách pešo putovali až z Driečnej. Bola to posledná verejná púť

---

²⁸ AGAP. List č. 297/47 z 28. júla 1947. Fond Michalovský vikariát, sign. 576/1947.

²⁹ AGAP. List č. 297/47 z 28. júla 1947. Fond Michalovský vikariát, sign. 576/1947.

AGAP. List č. 298/47 z 28. júla 1947. Fond Michalovský vikariát, sign. 576/1947.

³⁰ AGAP. List č. 262/47 z 30. júna 1947. Fond Michalovský vikariát, sign. 576/1947.

³¹ [Katolícke noviny]. Pekná katolícka slávnosť na východnom Slovensku. Korunovanie zázračného mariánskeho obrazu v Klokočove. In *Katolícke noviny*. 1948, roč. 63, č. 24, s. 5.; [Благовестник]. Коронование чудотворной иконы в Клокочове. In *Благовестник*. 1948, roč. 3, č. 12, s. 98.; [Misionár]. Odpust v Klokočove. In *Misionár*. 1948, roč. 7, č. 7, s. 185.; [Slovenský týždenník]. Korunovanie zázračného mariánskeho obrazu v Klokočove. In *Slovenský týždenník*. 1948, roč. 46, č. 25, 20. júna 1948, s. 9.

³² [Благовестник]. Отпуст в Клокочове. In *Благовестник*. 1948, roč. 3, č. 16, s. 132.

---

k ikone, pretože nasledujúci rok komunistický režim púte zakázal. Tento zákaz platil v rokoch 1950 až 1968 aj pre Pravoslávnu cirkev. Ale aj tak v obci prebiehali tradičné odpustové slávnosti podľa juliánskeho kalendára, a to i počas obdobia, keď tu pôsobila Pravoslávna cirkev. Na týchto slávnostiach sa zúčastňovali aj miestni pravoslávni biskupi.³³

Po obnovení demokratického zriadenia v rámci desaťročia duchovnej obnovy Slovenska od 16. septembra 1991 až do februára 1997 navštívila nová kópia klokočovskej ikony Presvätej Bohorodičky všetky gréckokatolícke farnosti na Slovensku. Kópiu posvätil prešovský biskup 16. septembra 1991 v Katedrále sv. Jána Krstiteľa v Prešove. 16. augusta 1992 slávil prvýkrát odpustovú liturgiu v Klokočove novovymenovaný prešovský pomocný biskup Milan Chatur CSsR.³⁴ Ten sa odvtedy zúčastnil každej odpustovej slávnosti s výnimkou roku 1996.

Opis ikony

Oproti užhorodskej i prešovskej verzii má táto kópia viacero dôležitých odlišností. Týkajú sa textu na čelnej strane obrazu i samotnej realizácie. Dôvodom je skutočnosť, že maliar nemaľoval túto kópiu podľa vtedajšej prešovskej kópie, ale podľa jej prvej fotografie z roku 1903, uverejnenej v diele Ivana Antonoviča Silvaja *Kincseink, vagyis az első máriapócsi, mikolai, második mária-pócsi, pálfalvai és klokocsói csodatevő szent képek leirása*³⁵. Dokazujú to výrazné odchýlky medzi oboma kópiami a, naopak, čo sa týka detailov, výrazná podobnosť s fotografiou uverejnenou v tlači v roku 1907. Týka sa to všetkých podstatných rozdielov – absencie hviezd na ramene, nôh

---

³³ ПЕКАР, А. В. *Написи історії церкви Закарпаття. Том II. Внутрішня історія. Записки ЧСБВ – Analecta OSBM.* Рим, 1997. s. 37.; M. S. Tradičné odpustové bohoslužby v pútnickom Klokočove. In *Odkaz sv. Cyrila a Metoda*. 1966, roč. 12, č. 10, s. 241.

³⁴ HIRKA, J. *Pod ochranou Márie. Pastier v službe Cirkvi.* Prešov: Gréckokatolícka teologická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove, 2013, s. 236 a 239.

³⁵ URIEL, Á. *Kincseink, vagyis az első máriapócsi, mikolai, második mária-pócsi, pálfalvai és klokocsói csodatevő szent képek leirása.* Ungvár: Unio könyvnyomda Részv. Társ, 1907, s. 181.

i chodidiel Ježiša Krista (od pása dole). Zároveň je na fotografii i klokočovskej kópii rozdielny tvar nimbusu. Fotografia uverejnená v roku 1907 má prvky dvojexpozície, čo bolo pravdepodobne zapríčinené prežiarením svetelnými zdrojmi. Prípadne mohlo ísť o chybu tlačiara pri výrobe tlačiarenského štočku. Posun obrazu na pravom ramene Bohorodičky spôsobil viditeľné dva obrysy omoforu, čo viedlo autora k namaľovaniu ozdobného lemu na tom mieste omoforu a širšej pokrývky hlavy Bohorodičky. Práve tu chýba hviezda na pravom ramene Bohorodičky. Podobne oproti originálu či neskorším jeho fotografiám sú na fotografii z roku 1907 na mieste nôh Ježiša Krista štyri vodorovné pásy, v čom videl autor omofor Bohorodičky prekrývajúci Kristovi nohy a chodidlá, ktoré nie sú na fotografii viditeľné.

Pri neskoršej oprave obrazu mohlo dôjsť aj k jeho premaľovaniu a doplneniu či úprave zadnej strany. Došlo k úprave nápisu označujúceho obraz – v označení MP ΘΥ bolo ΘΥ na pravej strane obrazu nahradené ΙΣΧ tmavšou farbou. Vďaka prekrytiu rámom je to aj viditeľný text na užhorodskej kópii, ktorá má písmená podľa kánonu (ΙΣ ΧΣ). Na základe podrobnejšieho skúmania obrazu je zrejmé, že text MP ΘΥ bol pôvodne autorom plánovaný iba v ľavej časti kompozície. Pod samotným MP sú totiž viditeľné iným písmom napísané tie isté písmená a vpravo od nich je zrejmé písmeno Θ. Tento zásah bol vykonaný pred korunováciou obrazu, čo je zrejme z fotografie ikony v čase korunovácie.³⁶ Písmená označujúce Krista (ΙΣΧ) sú však v zhode s vytlačenou fotografiou kópie ikony v diele Ivana Antonoviča Silvaja *Kincseink, vagyis az első máriapócsi, mikolai, második mária-pócsi, pálfalvai és klockcsói csodatevő szent képek leirása*³⁷, kde iné písmená nie sú viditeľné.

Dnes je viditeľný pôvodný tvar omoforu Bohorodičky, ktorý prekrýva Ježišovi nohy. Nová vrstva použitej farby je zrejma aj pri dotyku. Okrem nôh boli ňou skrášlené niektoré ornamenty a záhyby

---

³⁶ Obrázok s textom: Klokočovská Panna Mária slzila r. 1670. Korunovaná r. 1948. Archív Nadi Farinec.

³⁷ URIEL, Á. *Kincseink, vagyis az első máriapócsi, mikolai, második mária-pócsi, pálfalvai és klockcsói csodatevő szent képek leirása*. Ungvár: Unio könyvnyomda Részv. Társ, 1907, s. 181.

---

na odeve Bohorodičky alebo Ježiša Krista. Pri čistení obrazu v roku 1995 pri príležitosti jeho vystavenia nad prenosným oltárom v Prešove počas pastoračnej návštevy Jána Pavla II. boli aj Angelika Nedoroščiková a Juraj Gradoš. Už vtedy sa farba použitá na namaľovanie nôh pri čistení obrazu strácala na rozdiel od zvyšku obrazu. Vzhľad klokočovskej kópie bez jasného zobrazenia nôh Ježiša Krista je viditeľný na prvých tlačенých reprodukciami tejto kópie. Posledná vyšla v roku 1947 a prvá v roku 1927.³⁸ Po roku 1968 nik nezaznamenal maliarske zásahy do klokočovskej kópie.

Po vyhotovení súčasnej klokočovskej kópie bol vytvorený i prenosný procesijný obraz Bohorodičky v Klokočove, ktorý má obdobné odchýlky i keď na ňom je zobrazenie a farebnosť iná. Ale katalóg firmy *Rétay és Benedek* z roku 1913 takýto predmet neobsahuje.³⁹ Autorom prenosného obrazu je pravdepodobne dielňa Valdemara Kohuta alebo od roku 1927 dielňa *Kohut a Nabyvanec* z Užhorodu. Vzhľadom na slovenský text tento obraz vznikol medzi svetovými vojnami a zaznamenáva vtedajší vzhľad klokočovskej kópie.

Obdobne vtedajšie farebné modlitebné obrázky chodidlá a nohy nezobrazujú. Skôr je pravdepodobné, že Kristovi domaľovali chodidlá a časť odevu medzi koncom druhej svetovej vojny a jej korunováciou. I keď je z hľadiska použitej techniky a farby možné, že sa to udialo v dvoch etapách – prv chodidlá (možno aj text v prednej časti kópie pri oprave obrazu po jeho prenesení) a potom po druhej svetovej vojne odev zakrývajúci nohy. Posledná úprava mohla súvisieť aj s prítomnosťou maliara, ktorý premaľovával klokočovskú cerkev. Presný čas

---

³⁸ KONDRATOVIČ, I. *Pamiatka z klokočovskoho otpusta s istorijeju divotvornaho obraza i s pišňami*. Užhorod: Izdanie Stefana Tertinskoho, knihara Michailovskoho, 1927, s. 5.; ДАЗО. *Kondratovič, Irenej: Grécko-katolícka liturgia (obradoslovie) pre národné školy, slovenským vyučovacím jazykom v Eparchii mukačevskej*. Fond No. 151, opis 13, č. 586, s. 50.; ČEKAN, J. *Pamiatka z klokočovského odpustu*. Prešov: Nakladateľské družstvo, 1948, s. 1, 3 a 13; ПАП, С. Діва Марія – Мати Спасителя – Богородиця. In *Благовѣстник*. 1987, ро. 13, ч. 12, s. 8.; KONDRATOVIČ, I. *Pamiatka z klokočovskoho otpusta s istorijeju divotvornaho obraza i s pišňami*. Užhorod: Izdanie Stefana Tertinskoho, knihara Michailovskoho, 1927, s. 5.

³⁹ [Rétay és Benedek]. *Nagy képes árfegyzeke egyházi ruhák, szerek, lobogók, oltárok, [...] teljes templomi berendezésről*. Budapest: Rétay és Benedek, 1913. 253 s.

týchto zásahov sa nedá určiť ani podľa dobových fotografií, lebo sú veľmi nekvalitné. Obdobne sa to vzťahuje aj na ich reprodukcie vo forme pohľadníc, obrázkov a tlačенých obrazov.

Medzi viditeľné rozdiely medzi kópiami možno zaradiť aj text na lícnej strane. Súčasný text bol dopísaný po namaľovaní kópie, čo potvrdzuje aj pohľad pod ultrafialovým svetlom. Je možné, že sa to stalo pri oprave kópie v Klokočove. Zobrazenie Bohorodičky na kópii je ukrátené o priestor, na ktorom je text. Klokočovská kópia ho má napísaný oproti prešovskej verzálkami.⁴⁰ Text vykazuje mierne odlišnosti od textu na prešovskej kópii i u Ivana Silvaja. Aj Štefan Ortutay, klokočovský farár, v roku 1930 k textu uvedenému v schematizmoch uvádza, že „*Sej perepis prebrátoj iz toho obrázá, kotorój v episkopskej káplici v Prešove je*“⁴¹. Buď si bol vedomý drobných odlišností a považoval ich za dôležité, alebo na klokočovskej kópii text na lícnej strane vtedy ešte nebol. Je možné, že sa pod vrstvou s textom nachádza signatúra. Zápis Ortutaya sa mohol týkať textu na zadnej strane obrazu.

Na kópii došlo aj k skopírovaniu textu zo zadnej strany užhorodskej kópie, ktorá bola dovtedy v Klokočove. To, že ide o opis textov, dosvedčuje priamo samotný text – je písaný verzálkami ako text na užhorodskej kópii. Text mal byť pôvodne písaný vyššie a väčším písmom, ale pravdepodobne po zistení, že by sa celý text na vymedzený priestor nevošiel, došlo k zmenšeniu písma. Navyše v oboch prípadoch ide o zhodné spájanie slov napísaných na Kramerovej kópii oddelene, no v prípade klokočovskej kópie bola pri prepisovaní textu urobená v slove *könyhul(l)atással* chyba, ktorá bola odstránená dodatočným vpísaním písmena „L“. Pod týmto textom sa nachádza text viažuci sa k namaľovaniu kópie: „*Ezen Képröl, mely most az eperjesi püspöki Kápolnában van, lett e másolat Készítve 1904-ben.*“ Aj tu došlo k dopisovaniu chýbajúcich častí textu a chybám pri prepise – napríklad vynechanie slova „*mely*“, ktoré bolo do textu dodatočne vsunuté cez korektorskú značku. Toto prepojenie na text na užhorodskej kópii, ako aj jeho vpísanie už na zadnú stranu prerámovaného plátna, čo je

---

⁴⁰ ПАП, С. Діва Марія – Мати Спасителя – Богородиця. In *Благовѣстник*. 1987, roč. 13, č. 12, s. 8.

⁴¹ ДАЗО. *Відказ pre schematismus z 15. decembra 1930*. Fond No. 151, opis 13, č. 1450, s. 104.

---

zrejme z kompozície textu, dosvedčujú, že klokočovská kópia je mladšou než užhorodská. A to napriek tomu, že v oboch prípadoch je uvádzaný rok 1904, lebo v prípade klokočovskej ide o antidatovanie.

Aj klokočovská kópia vykazuje prvky prerámovania z užšieho rámu na širší. Rozmery vnútorného rámu kópie v Klokočove sú 104,5 x 78,5 cm, je teda o 8 cm širší než ten v Užhorode. Na plátne klokočovskej kópie oproti užhorodskej farba prechádza za hranu rámu na opačných stranách – hore a dole. Navyše bočné časti obrazu sú nedomaľované po hranu rámu. Je možné, že pôvodný rám kópie bol vyšší a užší.

Na záver

Na sviatok sv. vrcholných apoštolov Petra a Pavla 29. júna 2021 bola počas svätej omše slávanej Svätým Ocom Františkom kópia vystavená aj pred hlavným oltárom v Bazilike svätého Petra v Ríme, pričom sa Svätý Otec pred obrazom chvíľku pomodlil a po omši požehnal nové strieborné korunky. Tie vyrobili v apríli 2020 v gréckych Aténach pri príležitosti 350. výročia slzenia ikony. Popri troch väčších a štyroch menších polodrahokamoch labradoritoch sa v nich ako číre a krvavé slzy Bohorodičky skvie deväť modrých a desať červených prírodných drahých kameňov. Tieto kamene dopĺňa šesťdesiattri riečnych perál. Svätý Otec 14. septembra 2021 slávil na oltárnom priestore vytvorenom medzi Ulicou sv. Jána Pavla II. a miestnou športovou halou v Prešove Božskú liturgiu svätého Jána Zlatouústeho. Po nej položil korunky ku klokočovskej kópii ikony, ktorá bola umiestnená na oltárnom priestore. 3. októbra 2021 v predvečer prvého slávania Sviatku patrónky Zemplína boli za prítomnosti mnohých cirkevných hierarchov korunky upevnené nad klokočovskú kópiu na jej tradičnom umiestnení v Klokočove.

BIBLIOGRAFIA

Archívy:

- AGAP. List č. 297/47 z 28. júla 1947. Fond Michalovský vikariát, sign. 576/1947.
- AGAP. List č. 298/947 z 28. júla 1947. Fond Michalovský vikariát, sign. 576/1947.
- AGAP. List č. 262/947 z 30. júna 1947. Fond Michalovský vikariát, sign. 576/1947.
- ΔΑ3Ο. Kondratovič, Irenej: *Grécko-katolícka liturgika (obradoslovie) pre národné školy, slovenským vyučovacím jazykom v Eparchii mukačevskej*. Fond No. 151, opis 13, č. 586, s. 48 – 76.
- ΔΑ3Ο. List Júliusa Királyho z 16. augusta 1923. Fond No. 151, opis 7, č. 1134, s. 51.
- ΔΑ3Ο. List z 10. septembra 1923 o pridelení odpustkov. Fond No. 151, opis 13, č. 2695, s. 93.
- ΔΑ3Ο. List vinanskeho dekana Štefana Ortutaya č. 146/926. Fond No. 151, opis 13, č. 57, s. 37.
- ΔΑ3Ο. List klokočovského farára z 12. augusta 1931. Fond No. 151, opis 13, č. 1929, s. 62.
- ΔΑ3Ο. List z 9. decembra 1936 obsahujúci kópiu rozhodnutia o pridelení odpustkov. Fond No. 151, opis 13, č. 2695, s. 95.
- ΔΑ3Ο. Materiál k novému Schematizmu Mukačevskej eparchie z 28. marca 1927. Fond No. 151, opis 13, č. 710, s. 75.
- ΔΑ3Ο. Oznámenie z 11. septembra 1926 o odpustovej slávnosti. Fond No. 151, opis 13, č. 50, s. 89.
- ΔΑ3Ο. Oznámenie z 31. augusta 1931 o odpustovej slávnosti. Fond No. 151, opis 13, č. 1925, s. 246.
- ΔΑ3Ο. Oznámenie z 1. septembra 1934 o odpustovej slávnosti. Fond No. 151, opis 18, č. 35, s. 5.
- ΔΑ3Ο. Výkaz pre schematizmus z 15. decembra 1930. Fond No. 151, opis 13, č. 1450, s. 104.
- ΔΑ3Ο. Žiadosť Štefana Ortutaya z 17. júla 1933. Fond No. 151, opis 13, č. 2695, s. 91.
- ΔΑ3Ο. Žiadosť Štefana Ortutaya z 29. októbra 1935. Fond No. 151, opis 13, č. 2695, s. 92.

ДАЗО. *Žiadosť mukačevského biskupa z 29. októbra 1936.* Fond No. 151, opis 13, č. 2695, s. 94.

Literatúra:

ČEKAN, J. *Pamiatka z klokočovského odpustu.* Prešov: Nakladateľské družstvo, 1948. 16 s.

HIRKA, J. *Pod ochranou Márie. Pastier v službe Cirkvi.* Prešov: Gréckokatolícka teologická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove, 2013. 558 s. ISBN 978-80-555-0866-5.

HOSPODÁR, M. – ŽEŇUCH, P. *Ochranyňa Zemplína.* Košice: Gréckokatolícky apoštolský exarchát, Košice, 2007. 88 s. ISBN 978-80-969635-9-1.

KONDRATOVIČ, I. *Pamiatka z klokočovského odpustu s istoriјеju divotvornaho obraza i s pisňami.* Užhorod: Izdanie Stefana Tertinskoho, knihara Michalovskoho, 1927. 55 s.

M. S. *Tradičné odpustové bohoslužby v pútnickom Klokočove.* In *Odkaz sv. Cyrila a Metoda.* 1966, roč. 12, č. 10, s. 241.

ПАП, С. *Діва Марія – Мати Спасителя – Богородиця.* In *Благовѣстник.* 1987, roč. 13, č. 12, s. 7 – 8.

ПЕКАР, А. В. *Нариси історії церкви Закарпаття. Том II. Внутріня історія. Записки ЧСБВ – Analecta OSBM.* Рим, 1997. s. 242 – 492.

pmlp. Klokočov. In *Svätý ruženec.* 1946, roč. 1, č. 7, s. 110 – 111.

URIEL, Á. *Kincseink, vagyis az első máriapócsi, mikolai, második máriapócsi, pálfalvai és klockosói csodatevő szent képek leírása.* Ungvár: Unio könyvnyomda Részv. Társ, 1907. 239 s.

[Blagovestnik]. *Vladyka medzi svojimi virníkami.* In *Blagovestnik.* 1946, roč. 1, č. 14, 15. september 1946, s. 2 – 3.

[Благовестник]. *Коронование чудотворной иконы в Клокочове.* In *Благовестник.* 1948, roč. 3, č. 12, s. 98.

[Благовестник]. *Отпуст в Клокочове.* In *Благовестник.* 1948, roč. 3, č. 16, s. 132.

[Душпастирь]. *Новѣ полнѣ отпусты изъ Рима.* In *Душпастирь.* 1937, roč. 14, č. 1 – 2, s. 43. [Katolícke noviny]. *Pekná katolícka slávnosť na východnom Slovensku. Korunovanie zázračného mariánskeho obrazu v Klokočove.* In *Katolícke noviny.* 1948, roč. 63, č. 24, s. 5.

[Misionár]. *Odpust v Klokočove.* In *Misionár.* 1946, roč. 5, č. 6, s. 120.

- [Misionár]. Odpust v Klokočove. In *Misionár*. 1946, roč. 5, č. 10, s. 198.
- [Misionár]. Odpust v Klokočove. In *Misionár*. 1948, roč. 7, č. 7, s. 185.
- [Rétay és Benedek]. *Nagy képes árjegyzéke egyházi ruhák, szerek, lobogók, oltárok, [...] teljes templomi berendezésről*. Budapest: Rétay és Benedek, 1913. 253 s.
- [Slovák]. Vyšiel z väzenia a už kradol. In *Slovák*. 1939, roč. 21, č. 215, 19. september 1939, s. 6.
- [Slovenský týždenník]. Korunovanie zázračného mariánskeho obrazu v Klokočove. In *Slovenský týždenník*. 1948, roč. 46, č. 25, 20. júna 1948, s. 9.
- [Slovenský týždenník]. Pútnici podporujú cestovný ruch. In *Slovenský týždenník*. 1948, roč. 46, č. 25, 20. júna 1948, s. 4.

ABECEDNÝ ADRESÁR PRISPIEVATEĽOV

ks. dr hab. dr h.c. Leszek Stanisław ADAMOWICZ

*Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji
Al. Racławickie 14, 20-950 Lublin*

Dr. h.c. prof. PhDr. Pavol DANCÁK, PhD.

*Prešovská univerzita v Prešove
Gréckokatolícka teologická fakulta v Prešove
Ulica biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov*

prof. Dr. Oksana GOMOTIUK

*West Ukrainian National University
Department of Information and Socio-cultural Activities,
11 Lvoivska vul. (WUNU Building 10), 46009 Ternopil, Ukraine*

PhDr. ThLic. Juraj GRADOŠ, PhD.

*Gréckokatolícke arcibiskupstvo Prešov
Hlavná 1, 081 35 Prešov*

prof. Dr. Miklós GYURKOVICS

*Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola
H-4401 Nyíregyháza, Magyarország*

doc. Edita HRABAR, PhD.

*West Ukrainian National University,
Transcarpathian Educational and Scientific Centre
11 Lvoivska St., Ternopil, 46009, Ukraine*

Mgr. Kristian-Andrii IVASHKO

*West Ukrainian National University,
B. D. Havrylyshyn Educational and Scientific Institute of International
Relations. Department of International Relations and Diplomacy
11 Lvoivska St., Ternopil, 46009, Ukraine*

Assoc. prof. Dr. Uliana KORUTS

West Ukrainian National University

Rectorate, department of administrative law and justice

11 Lvivska vul. (WUNU Building 1), 46009 Ternopil, Ukraine

ThLic. Adrian Marek KOSENDIAK

Prešovská univerzita v Prešove

Gréckokatolícka teologická fakulta v Prešove

Ulica biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov

PhDr. Mgr. Júlia KRIŠTOFOVÁ, LL.M.

Prešovská univerzita v Prešove

Gréckokatolícka teologická fakulta v Prešove

Ulica biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov

SEODr. Jonáš MAXIM, PhD.

Prešovský arcibiskup metropolita, veľký kancelár

Gréckokatolícke arcibiskupstvo Prešov

Hlavná 1, 081 35 Prešov

SSLic. Mgr. Ľuboš PAVLIŠINOVIČ

Prešovská univerzita v Prešove

Gréckokatolícka teologická fakulta v Prešove

Ulica biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov

Mons. doc. ThDr. Ľubomír PETRÍK, PhD.

Prešovská univerzita v Prešove

Gréckokatolícka teologická fakulta v Prešove

Ulica biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov

ICDr. Jurij POPOVIČ, PhD.

Prešovská univerzita v Prešove

Gréckokatolícka teologická fakulta v Prešove

Ulica biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov

---

doc. JUDr. Stanislav PŘIBYL, Ph.D., Th.D.

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Kněžská 8, 370 01 České Budějovice

Assoc. prof. Olena STEFANYSHYN, PhD.

West Ukrainian National University

Department of Information and Socio-cultural Activities,

11 Lvivska vul. (WUNU Building 10), 46009 Ternopil, Ukraine

doc. ThDr. Radovan ŠOLTÉS, PhD.

Prešovská univerzita v Prešove

Gréckokatolícka teologická fakulta v Prešove

Ulica biskupa Gajdiča 2, 080 01 Prešov

prof. ThDr. Peter TIRPÁK, PhD.

Prešovská univerzita v Prešove

Gréckokatolícka teologická fakulta v Prešove

Ulica biskupa Gajdiča 2, 080 01 Prešov

prof. ICDr. Cyril VASIE SJ, PhD.

Arcibiskup – Košický eparchiálny biskup

Gréckokatolícka eparchia Košice

Dominikánske námestie 2/A, 040 01 Košice

PAMÄŤ, IDENTITA A BUDÚCNOSŤ

Vedeckí redaktori – editori:

dr. h.c. prof. PhDr. Pavol DANCÁK, PhD.

doc. JCDr. Jurij POPOVIČ, PhD.

prof. Dr. Oksana GOMOTIUK

Vydala Petra, n. o. v spolupráci s Gréckokatolíckou teologickou
fakultou Prešovskej univerzity v Prešove

Prešov 2025

© Text – Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta

ISBN 978-80-8099-174-6

Výstavu a konferenciu finančne podporili

**PREŠOVSKÝ
SAMOSPRÁVNÝ
KRAJ**

Projekt je podporený z rozpočtu Prešovského samosprávneho kraja.

Mesto Prešov

Partneri:

Ústredie slovenskej
kresťanskej inteligencie
– pobočka Bardejov

TVLOGOS

TELEVÍZIA
TVLUX

Časopis SLOVO

Časopis MISIONÁR

ORTHOREM
DENTAL CLINIC

Orthorem, s.r.o.
STENT-DENT, s.r.o.
ELIS-DENT, s.r.o.

ISBN 978-80-8099-174-6

